

T.C.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

KENT, MEKAN, KÜLTÜREL ETKİLEŞİM: KADIKÖY ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Ayşenur ÖLMEZSES ŞENTÜRK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Serhat GÜNEY

OCAK 2023

ÖNSÖZ

Akademiye yahut bugün dönüştüğü hali oluşturan koşulları umutsuzca sorguladığım bir dönemde yazılmış olsa da bu tez hiç bitmeyen bir merak, heyecan ve araştırma ilgisi ile yazıldı. Neyse ki Kadıköy benim için sürekli yeni sorular üretirken eğlencesini hiç eksik etmedi. O nedenle ilk teşekkürüm Kadıköy'e ve derinlemesine görüşmelerdeki samimi paylaşımları ile bu tezi var eden Kadıköylülere.

Uzun bir yolda teze danışmanlık yapan sevgili hocam Prof. Dr. Serhat Güney'e, tüm ufuk açıcı soruları ve sohbetleri, araştırmanın heyecanını paylaşırken kendi akademik sesimi bulmamda yol göstericiliği, tezin her aşamasında metine titizlikle yaklaşımı ve detaylı geri dönüşleri için ne kadar teşekkür etsem az. Tez izleme jürimde yer alan Doç. Dr. Ayşe Toy Par ve Doç. Dr. Aydın Çam'a izleme jürilerindeki katkı ve önerileri için teşekkür ederim. Belli bir süre tez izleme jürisinde bulunmuş olan Doç. Dr. Didem Danış'a tüm pozitifliği ile sorgulamaları, teze getirdiği yapıcı eleştirileri ile tezin şekillenmesindeki kritik katkıları için minnettarım. Tez savunma jürimde bulunmayı kabul eden Prof. Dr. Oya Şakı Aydın'a da teşekkür ediyorum.

Doktora sürecinin türlü engellerini birlikte atlattığımız Ceren Acun ve Ceren Saran Doğan'ın dostlukları Galatasaray Üniversitesi'nin hayat boyu benimle gelecek kıymetli hediyeleri. Türlü krizlerde nefes almayı birlikte hatırladığımız Melis Baş Gijzen'in hem akademik hem manevi anlamda hep yanımda oluşuna minnettarım.

Bana hep inanan ve desteklerini hiç esirgemeyen annem, babam ve kardeşim tez sürecinde de hep yanımdaydılar. Hayatı birlikte göğüslediğimiz, hep aynı takımda olduğumuzu hissettiğim eşim Alper Şentürk'e uzunca bir süredir hayatımızın orta yerinde olan bu araştırmanın pek çok aşamasındaki kritik destekleri için teşekkürler sıralayabilirim; ama sadece varlığı zaten en büyük şansım. Ve tez ile birlikte büyüyen oğlum Toprak, seni çok seviyorum...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GRAFİK LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
HARİTA LİSTESİ.....	v
RESUME.....	viii
ABSTRACT.....	ix
ÖZET.....	x
1. GİRİŞ.....	15
1.1. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalı.....	15
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	19
1.3. Yeniden Keşfedilen Kültür ve Mekan	21
1.4. Yöntembilimsel Araçlar	26
1.5. Yöntemin Kuramsal İlişkiseliliği	28
1.6. Alandan Notlar	34
2. KADIKÖY'Ü KONUMLANDIRMAK: TARİH, COĞRAFYA VE TOPLUM	38
2.1 Giriş: Kadıköy Nasıl Bir Yerdir?	38
2.2. Kadıköy'ün Tarihsel Durumu	40
2.3 Kadıköy'ün Güncel Sosyo-Ekonomik ve Çevresel Durumu	50
2.3.1 Coğrafi Özellikler	51
2.3.2 Demografik Yapı	53
2.3.2.1 İl, İlçe ve Mahalle Nüfusuna İlişkin Veriler/Değişimler	53
2.3.2.2 Kentli Nüfus Oranları	58

2.3.2.3 Kadıköy İlçesi Ve Merkez Mahallelerde Nüfusun Kadın-Erkek Dağılımı	58
2.3.2.4 Kadıköy Merkez Mahallelerdeki Nüfusun Yaş Grupları Dağılımı.....	60
2.3.3.Konut Stoğu.....	64
2.3.4. Ekonomik Yapı	67
2.4 Anlam Üretim Süreci Olarak Mekanın Toplumsal İnşası	71
2.5 Bir Anlatı Çerçevesi Olarak Kadıköy	77
2.5.1 Kökler: Muhayyel Kadıköy.....	79
2.5.1.1 İncelenen Eserler.....	81
2.5.1.1.1 Araştırma Kitapları.....	81
2.5.1.1.2 Hatıratlarda Kadıköy.....	82
2.5.1.1.3 Kurgu/Sanat Eserleri.....	84
2.5.1.2 Kadıköy Anlatılarında Süreklilik Gösteren Öğeler	84
2.5.1.2.1 Deniz ile bağlantı	86
2.5.1.2.2 Bohem Burjuva Hayat.....	93
2.5.1.2.3 Farklılıklara ve Farklı Kültürlere Açıklık ve Ulus ötesi Bağlar	96
2.5.1.2.3.1 Farklılıklara ve Farklı Kültürlere Açıklık.....	96
2.5.1.2.3.2 Ulusötesi Bağlar	101
2.5.1.2.4. Güçlü Kadın Karakterler	102
2.5.1.2.5. Samimiyet ve Yakınlık: Sakinlerin Birbirini Tanıdığı Semt Hayatı	106
2.5.1.2.6. Gündelik Hayatın Ritmi.....	111
2.5.1.2.7. Değişim ve Nostalji Arasında	116
2.5.2 Yeni Ağlar/Yeni Bağlar: Medyatik Kadıköy.....	123
2.5.2.1 Ulusal Medya.....	123
2.5.2.1.1 Kadıköy Güzellemeleri.....	124
2.5.2.1.2 “Hip”liğin Yeni Adresi Kadıköy.....	126
2.5.2.1.3 “Alkol, Kafein ve Glikoz Kıskaçında Kadıköy”	128
2.5.2.2 Uluslararası Basında Kadıköy	133
2.5.2.2.1 Uluslararası Basında Turistik Öğeleri ile Kadıköy	133
2.5.2.2.2 Uluslararası Basında Kadıköy’ün Politik Konumlanışı.....	136
2.5.2.3 Emlak Sitelerinde Kadıköy	138
2.6. Tartışma: “Mutena” Bir Semtin Mutenalaşması: Sınırlar, İmkanlar, Çatışmalar ...	144
3. KÜLTÜR SANAT EKSENİNDE TÜKETİM ODAKLI KENTLEŞME.....	148
3.1 Yer (el) in Dönüşümü	148
3.1. Ulusötesi Dinamikler : Postmodernizm, Kültürel Dönüşüm ve Kent Merkezleri ...	154
3.2 Dönüşümün Ulusal Dinamikleri	158

3.3 Dönüşümün Yerel Dinamikleri.....	162
3.3.1 Yerel Yönetim ve Tüketim Odaklı Kentleşme.....	166
3.3.2 Kadıköy Merkezinde Kentsel Dönüşüm Müdahaleleri.....	177
3.3.3 Atölyelerden Kafelere	180
3.3.4 Mahallelerdeki Tüketim Mekanlarının Dönüşümü	190
3.3.4.1 Dönüşümle Birlikte Mahalle Atmosferinde Belirleyici Tüketim Mekanları	198
3.3.4.2 Yeni Nesil İşletmelerin Kurgusu ve Taktikleri : “Hizmet, Lezzet, Konsept”	202
3.3.4.3 Yeni Nesil Mekanlarda Özgünlük Arayışı.....	207
3.3.5 Gündelik Hayatın Ritminde Dönüşüm: Sürekli Bir Karnaval Alanı olarak Sokaklar	214
3.4. Tartışma : İktidar Peyzajlarından Kaçış, Tüketim Peyzajlarında Nefeslenmek	218
4. “KADIKÖYLÜ” KARŞILAŞMALAR	222
4.1 Postmodern Mahalle	223
4.2 Yeni Orta sınıf, Neobohemya ve Yaratıcı Sınıf	225
4.3 Kimdir Kadıköylü?.....	227
4.3.1 “Modalı” Kimdir?	229
4.3.2 Kadıköy’de Karşılaşan Gruplar	232
4.3.2.1 “Eski” Sakinler	232
4.3.2.2 Yaratıcı Sınıf.....	234
4.3.2.3 Hayat Tarzı ile Sıkışanlar.....	234
4.3.2.4 Günöbirlikçiler	238
4.3.2.5 Mekan Sahipleri ve Emekçiler	240
4.4 Gerilim Hatları	245
4.4.1 “Yerliler” “Göçmenler” “Günöbirlikçiler”	245
4.4.2 Nostaljiye Sığınan Elitizm ve Hiyerarşi Karşıtlığı	252
4.4.3 Kuşak Çatışması; Gençler ve Yaşlılar	255
4.4.4 Farklı Özgürlük Tanımları : Ölçölülük ve Marjinallik	259
4.4.5 Lobıcılık/Talepkarlık ve Dayanışma Ağları.....	262
4.4.6 Çimlerle Ayrılan Profiller	267
4.4.7 Varoluşsal Tedirginlik ve Otantik Deneyim Avcılığı	267
4.4.8 Prestij Mekanları ve Alternatif veya Karşı Mekanlar	271
4.4.9 Mülkiyetler Çatışması : Mekan Sahipleri ile Mahalleli.....	275
4.4.10 Değişen Talepler ve Artan Rant	277
4.5. Tartışma: Etkileşim alanı olarak Kadıköy Kent merkezindeki Mahalleler	281
5. SON SÖZ.....	283
KAYNAKÇA.....	291

EK1: Görüşmeci Listesi.....	300

GRAFİK LİSTESİ

<i>Grafik 2.1: Genel Nüfus Sayımına Göre İstanbul ili ve Kadıköy İlçesi Nüfusunun Değişimi Grafiği</i>	54
<i>Grafik 2.2: Kadıköy Merkez Mahallelerinin 2007-2019 Yılları Arası Nüfus Değişimleri</i>	55
<i>Grafik 2.3: Kadıköy Merkez Mahallelerde 2017 Yılı Kadın-Erkek Nüfus Dağılımı... 59</i>	
<i>Grafik 2.4: Kadıköy ilçesinde yalnız yaşayan nüfusun mahallere göre dağılımı</i>	60

ŞEKİL LİSTESİ

<i>Şekil 1.1: Kültürel İncelemelerin araştırma ilgisi.....</i>	<i>28</i>
<i>Şekil 1.2: Araştırmanın Metodolojik Yaklaşımında Verilerin İlişkisel Bağlamı.....</i>	<i>33</i>
<i>Şekil 3.1: Kadıköy'den Mural Örneği.....</i>	<i>175</i>
<i>Şekil 3.2: Kadıköy'den Mural Örneği.....</i>	<i>176</i>
<i>Şekil 3.3: Kadıköy'den Mural Örneği.....</i>	<i>177</i>
<i>Şekil 3.4: Sanat Atölyesi Dış Görünüm</i>	<i>183</i>
<i>Şekil 3.5: Sanat Atölyesi İç Görünüm.....</i>	<i>183</i>
<i>Şekil 3.6: Sanat Atölyesi İç Görünüm.....</i>	<i>184</i>
<i>Şekil 3.7: Sanat Atölyesi İç Görünüm.....</i>	<i>184</i>
<i>Şekil 3.8: Sanat Atölyesi İç Görünüm.....</i>	<i>184</i>
<i>Şekil 3.9: Sanat Atölyesi İç Görünüm.....</i>	<i>185</i>
<i>Şekil 3.10: Yel değirmeni Mahallesinden Sokak Görünümü</i>	<i>192</i>
<i>Şekil 3.11: Rita Moda</i>	<i>197</i>
<i>Şekil 3.12: Thales Cafe, Kaynak: https://thalescafebar.com/sube/thales-cafe-kadikoy/).....</i>	<i>197</i>
<i>Şekil 3.12: Pideci Melez İç Tasarım.....</i>	<i>199</i>
<i>Şekil 3.13: Bina dış görünüm fotoğraf.....</i>	<i>201</i>
<i>Şekil 3.14: Bina bahçe görünümü.....</i>	<i>201</i>
<i>Şekil 3.15: Bina 2. Kat Bant Mag Havuz görünümü</i>	<i>202</i>
<i>Şekil 3.16: Bina 3. Kat özel performanslar için alan</i>	<i>202</i>
<i>Şekil 3.17: Yeni nesil kafe iç mekan.....</i>	<i>204</i>
<i>Şekil 3.18: Yeni nesil kafe iç mekan.....</i>	<i>204</i>

Şekil 3.19: Rucio Kafe Sokaktan Görünüm.....	205
Şekil 3.20: Rucio Kafe Mekan Giriş Görünüm	205
Şekil 3.21: Müdavim Lokantası Dış Görünüm	206
Şekil 3.22: Müdavim Lokantası İç Mekan Görünüm.....	207
Şekil 3.23: Yeni nesil kafe iç görünüm	212
Şekil 3.24: Yeni nesil kafe iç görünüm	212
Şekil 3.25: Yeni nesil kafe iç görünüm	213
Şekil 3.26: Yeni nesil kafe dış görünüm	213

TABLO LİSTESİ

<i>Tablo 1.1: Lefebvre'in Üçlü Mekansal Kavramsallaştırmasının Dil/Semiyotik ve Fenomenolojik Bağlamı, Schmid'in Lefebvre okuması tablolaştırılmıştır.</i>	<i>25</i>
<i>Tablo 1.2: Araştırma konusuna ilişkin belirlenmiş yöntembilimsel araçlar</i>	<i>27</i>
<i>Tablo 1.3: Yöntembilimsel Yaklaşımları Birleştiren Paradigmaların Pozisyonları (Kaynak: Saukko, 2003:25)</i>	<i>30</i>
<i>Tablo 2.1: 1876 Yılı Kadıköy Belediye Seçimleri Mazbatası (Kaynak: Arseven, 2011 :45-46)</i>	<i>47</i>
<i>Tablo 2.2: Kadıköy 1882 Nüfus Sayım Sonuçları</i>	<i>49</i>
<i>Tablo 2.3: 1965-2000 yılları arası İstanbul ili ve Kadıköy İlçesi'nin Nüfus Oranları Tablosu</i>	<i>53</i>
<i>Tablo 2.4: İstanbul ili, Kadıköy ilçesi ve Kadıköy merkez mahalle nüfuslarının 2007-2019 Yılları Arası Nüfus Verileri</i>	<i>54</i>
<i>Tablo 2.5: Kadıköy Merkez Mahallelerde Yaş Gruplarının Genel Nüfusa Oranı</i>	<i>60</i>
<i>Tablo 2.6: Kadıköy Tarihi Çekirdeği'ndeki Mahallelerde Yer Alan Binaların Kat Adetlerine Göre Dağılımı</i>	<i>64</i>
<i>Tablo 2.7: Kadıköy Tarihi Çekirdeği'ndeki Mahallelerde Yer Alan Mevcut Bina, Mesken, Ofis ve İş yeri Sayısının Dağılımı</i>	<i>65</i>
<i>Tablo 2.8: Kadıköy Merkez Mahallelerde Yer Alan Metruk Binaların Mahallere Göre Dağılımı</i>	<i>67</i>
<i>Tablo 2.9: Kadıköy İlçesi'nde Yer Alan Firmaların Faaliyet Kollarına göre Dağılımı</i>	<i>67</i>
<i>Tablo 3.1: Kadıköy edebi yazınına yansıyan mimari ve sosyolojik değişimler</i>	<i>121</i>
<i>Tablo 3.2: Zingat emlak web sitesinde mahalle profilinin belirlendiği göstergeler</i>	<i>139</i>

Tablo 3.3: Caferağa Mahallesi'nin yuvaco.com emlak sitesinde anlatımı..... 139

Tablo 3.4: Rasimpaşa Mahallesinin yuvaco.com emlak sitesinde anlatımı..... 142

Tablo 3.5: Kadıköy Belediyesi 2015-2019 stratejik plan SWOT analizi 168

HARİTA LİSTESİ

<i>Harita 2.1: Kadıköy ilçesi mahalle sınırları, ulaşımı ve yakın çevre ilişkisi.....</i>	<i>51</i>
<i>Harita 2.2: Kadıköy İlçesi Koruma Alanları</i>	<i>65</i>
<i>Kaynak: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019 : 7.....</i>	<i>65</i>
<i>Harita 2.3: Kadıköy İlçesinde Yer Alan Ticari Faaliyetlerin Mekansal Yoğunluğu ..</i>	<i>68</i>
<i>Harita 2.4: Kadıköy İlçesi'nde Yer Alan Eğlence Mekanlarının Yoğunluğu</i>	<i>68</i>
<i>Harita 2.5: Kadıköy İlçesi'nde Yer Alan Hizmet Sektörüne İlişkin Faaliyetlerin Mekansal Yoğunluğu</i>	<i>69</i>
<i>Harita 3.1: 2014 yılına ait Üreten Yel değirmeni Haritası.....</i>	<i>186</i>
<i>Harita 3.2: Karakolhane ve Uzunhafız Caddeleri Üzerinde Faaliyet Gösteren Tüketim Mekanlarının İşlevleri</i>	<i>193</i>
<i>Harita 3.3: Moda Caddesi ve Tuğlacı Emin Bey Sokak Üzerinde Faaliyet Gösteren Tüketim Mekanlarının İşlevleri</i>	<i>194</i>

RESUME

Cette thèse, s'appuyant sur la littérature et les possibilités méthodologiques offertes par le champ des études culturelles dans la recherche en communication, est une tentative d'examiner Kadıköy, qui a connu une transformation structurelle, démographique, économique et culturelle rapide dans les années 2010, en mettant cette interaction au centre. L'objectif principal de l'étude est d'analyser l'atmosphère culturelle qui se forme autour des transformations spatio-temporelles à Kadıköy à travers la dynamique des éléments culturels locaux actuels et en examinant la différenciation des modes de vie ; et de révéler les contextes socio-économiques qui déclenchent l'émergence de ces structures culturelles. La principale question de recherche de la thèse est de savoir comment Kadıköy, qui constitue un noyau historique dans la métropole d'Istanbul, a subi une transformation urbaine/spatiale. Tout au long du processus de transformation dynamique, les foyers d'interaction qui déterminent la reproduction/construction sociale de l'espace dans diverses couches et formes et l'atmosphère discursive et culturelle produite par ces foyers d'interaction sont examinés minutieusement. L'objectif principal de la thèse est d'examiner le tissu culturel contemporain de Kadıköy de manière multiforme dans un contexte temporel-spatial (la relation/interaction entre l'esprit du temps et le tissu de l'espace). Cet examen s'articule autour des axes suivants qui s'ouvrent et se développent sous la question générale que nous avons exposée ci-dessus ;

*Quels sont les processus dynamiques qui sous-tendent la transformation d'un quartier comme Kadıköy, qui a ses propres codes culturels locaux uniques, en une ville globale en étant entouré de relations post-industrielles ?

*Quels sont les domaines de conflit et de consensus qui façonnent ce processus de transformation ?

*Quelles sont les caractéristiques générales de l'atmosphère culturelle créée par ce processus de transformation ?

*Comment peut-on définir les nouvelles réalités socio-économiques façonnées autour des structures culturelles en transformation ?

La transformation des pratiques spatiales renvoie souvent à des transformations des imaginaires de la vie sociale et parfois à des ruptures. Un des objectifs importants de cette recherche est de se concentrer sur l'analyse de la transformation des imaginaires sociaux en arrière-plan tout en analysant la transformation à Kadıköy dans le contexte des pratiques de la vie quotidienne.

La montée des influences transnationales sur le local avec les processus postindustriels et la dissolution du déterminisme des frontières nationales ont eu des conséquences qui peuvent être abordées dans différents contextes à Kadıköy. D'une part, l'atmosphère transformée du quartier peut être lue comme un terrain pour créer une fissure contre la culture dominante qui peut préserver l'environnement libertaire unique du local, ou elle peut être lue comme une transformation qui rend

l'uniformisation inévitable sous l'influence du capital global et de la culture globale, semblable à d'autres géographies urbaines dans le monde où l'urbanisation orientée vers la consommation est expérimentée. Étant donné que la première lecture se concentre sur la culture et la seconde sur le système économique mondial, elle se situe de part et d'autre de la ligne de démarcation nette qui sépare les approches culturelles et d'économie politique dans les études spatiales, bien qu'elles soient fondées sur la même école et qu'elles fassent encore l'objet de débats animés. Cependant, la nécessité d'aborder ensemble les processus culturels et d'économie politique tout en examinant la transformation spatiale est devenue évidente à l'échelle du quartier d'une manière qui ne peut être ignorée. Pour cette raison, la nécessité d'aborder les deux processus ensemble a constitué une problématique déterminante dans la conception de la recherche.

Tout au long de la thèse, les résultats de la recherche sont présentés non pas dans des distinctions catégorielles mais dans trois sections distinctes, qui sont considérées comme les axes principaux de la problématique. Afin d'analyser l'atmosphère créée par la transformation spatiale et culturelle à Kadıköy, la première section se concentre sur le processus de construction du local actuel, la deuxième sur la transformation orientée vers la consommation de la culture et des arts, et la troisième sur les rencontres qui se produisent avec la mobilité urbaine créée par cette transformation et leurs connexions socio-économiques.

Tout d'abord, il s'agit d'examiner la zone où se trouve Kadıköy, qui est un centre urbain de la métropole, en tant qu'espace local. Le local et la localité ont été conceptualisés de diverses manières par différentes disciplines. Dans cette recherche, le local est principalement considéré dans deux contextes différents : spatial et communautaire. Outre le nœud formé dans la zone d'investigation par les intersections formées par l'ensemble des processus nationaux et transnationaux, les principaux centres d'intérêt de la recherche sont les communautés qui naissent des relations d'appartenance que les individus établissent entre eux et avec l'espace et qu'ils reproduisent en les établissant et en les perturbant encore et encore alors que les intersections se forment. Ces relations d'appartenance ne sont pas seulement liées à l'espace mais aussi à la (aux) culture(s), aux valeurs et aux attitudes qui sont identifiées à l'espace.

Deuxièmement, il s'agit d'analyser de manière multidimensionnelle la transformation orientée vers la consommation qui coïncide avec les axes culturels et artistiques actuels. Bien que cette transformation soit structurellement similaire aux transformations urbaines de nombreux centres urbains dans le monde, elle présente certaines caractéristiques propres à Kadıköy et rend donc cette transformation unique. Un effort important de cette recherche est d'examiner Kadıköy à travers ses caractéristiques distinctives dans la façon dont la transformation spatiale et culturelle déclenchée par des dynamiques transnationales, nationales et locales est vécue.

Troisièmement, l'objectif est d'analyser les complications socioculturelles des nouvelles zones de rencontre et de contact créées par la mobilité urbaine qui accompagne la transformation de Kadıköy. La base des compromis et des conflits causés par les rencontres culturelles dans le contexte des styles de vie, des valeurs, des attitudes provoquées par les rencontres physiques à l'échelle du quartier réside souvent dans les valeurs nationales et même transnationales. Cependant, ces zones de conciliation et de conflit deviennent plus claires dans les pratiques de la vie quotidienne qui se déroulent dans les limites spatiales d'une localité à petite échelle.

En se concentrant sur l'analyse de la manière dont les réseaux de solidarité alternatifs créés par les zones de consensus et les zones de conflit se reflètent dans les pratiques de vie quotidienne à l'échelle du quartier, cette section vise à soutenir le contexte ethnographique de la recherche par un examen approfondi à l'échelle micro.

Dans cette recherche, divers outils de recherche qualitative ont été utilisés conjointement dans le cadre d'une recherche ethnographique de terrain. Une observation participante et des entretiens approfondis avec 40 personnes ont été menés pour étudier l'"expérience vécue" de l'espace. En outre, la recherche est enrichie par l'observation sur place et la cartographie des fonctions des bâtiments construits pour enregistrer la transformation physique, l'analyse démographique orientée vers la transformation des quartiers de la zone de recherche, l'analyse du récit dans la littérature littéraire et les journaux et magazines actuels sur Kadıköy, et l'analyse orientée vers la transformation des documents préparés et rendus publics par la municipalité de Kadıköy.

Quelques affirmations et déterminations que nous pouvons évaluer comme résultats de la recherche sont les suivantes.

Tout d'abord, le fait qu'un segment de la nouvelle classe moyenne qui a adopté des modes de vie urbains " avec des demandes séculaires, aspirationnelles et même une surface culturelle libérale anarcho-gauchiste " (Şimşek, 2020 : 18) préfère vivre dans un noyau historique comme Kadıköy au lieu de créer de nouveaux espaces de vie loin de la ville, ce qui, dans de nombreuses études, a fait perdre à la ville sa caractéristique d'être " un lieu de rencontres et de conflits " avec une ségrégation spatiale, peut contribuer à la continuité des formes de socialisation orientées vers l'interaction que la ville offre concernant les potentiels de vivre ensemble. Notre conclusion est que dans les quartiers centraux de Kadıköy, cette situation n'a pas pour effet de faire exploser complètement le noyau du caractère spatial, comme certains le prétendent.

Deuxièmement, nous avons problématisé la question de savoir si le choix de Kadıköy est parfois un " choix " obligatoire pour les nouveaux groupes qui préfèrent vivre dans les quartiers, et les limites des espaces de vie à Istanbul pour ces groupes. L'élément distinctif des manifestations des politiques néolibérales à Istanbul est la conservatisation croissante du tissu culturel de la ville, qui à son tour limite les espaces urbains qui peuvent répondre aux attentes et aux besoins de ceux qui ont les nouveaux modes de vie séculaires de la classe moyenne. Dans ce contexte, on constate que Kadsıköy a commencé à se transformer en un refuge pour ceux qui ont quitté (fui) des endroits comme Taksim et ses environs, qui attireraient les nouvelles formes de vie de la classe moyenne avec son passé cosmopolite, en raison de la perte de qualité due à l'impact de la transformation démographique et culturelle.

Troisièmement, nous pouvons dire ce qui suit : Le resserrement en termes de "choix" de résidence s'applique également au secteur des loisirs et du divertissement. L'espace se rétrécit non seulement pour les styles de vie marginaux ou libertaires, mais aussi pour les formes d'oisiveté qui étaient traditionnellement possibles dans la ville. Ce rétrécissement entraîne un afflux et une concentration à Kadıköy, et si le quartier établit actuellement des connexions avec des modes de vie transnationaux, il devient un lieu fermé au sein d'Istanbul, où il est inclus dans la géographie urbaine. Avec cette fermeture, le quartier évolue vers la création d'une identité de lieu qui englobe les contre-cultures au sein de la métropole.

Quatrièmement, cette identité est en continuité avec le caractère spatial de Kadıköy, historiquement porteur de capital culturel et ouvert aux différences. Dans la structuration économique des centres urbains façonnés par la culture de consommation dans les processus postindustriels, le secteur des loisirs et du divertissement s'est élevé à Kadıköy d'une manière qui crée une forme de loisirs et de divertissement " Kadıköylü ", transformant l'atmosphère du quartier. La principale raison de cette situation est que les formes de loisirs et de divertissement, qui ne sont qu'un aspect des modes de vie urbains, sont devenues une source d'attraction pour une foule qui dépasse les frontières physiques de Kadıköy et s'approprie son atmosphère en proposant un univers diversifié et multi-optionnel issu de différents quartiers. Non seulement les profils et les performances liés aux modes de vie se sont diversifiés, mais les limites physiques de l'espace ont également été dépassées en raison de la congestion. Le déplacement de jeunes sans liens organiques vers des quartiers dont la moyenne d'âge est élevée ajoute un contexte générationnel à toute cette congestion. D'autre part, alors que Beyoğlu était historiquement le centre de la culture et du divertissement à Istanbul, l'essor de Kadıköy et sa prééminence en tant que lieu d'attraction aujourd'hui n'est pas surprenant quand on regarde les textes écrits dans le passé. Depuis la période sayfiye, Kadıköy est un lieu de vie paisible mais aussi de plaisir et de divertissement. Le plaisir se manifeste par une expérience qui sort un peu de l'ordinaire et qui comporte des risques. Bien que la paix connote la sérénité et le plaisir la vitalité, ils sont toujours côte à côte dans les représentations de Kadıköy qui prennent leur source dans les pratiques de la vie quotidienne, et ils ont toujours pu coexister sans que l'un l'emporte sur l'autre.

Notre cinquième affirmation est que Kadıköy maintient un équilibre entre la dynamique de la vie bourgeoise bohème avec un capital culturel élevé, qui offre une base solide pour la paix et le plaisir, grâce à la préservation de sa position secondaire en tant que centre urbain attractif. En tant que noyau historique avec un fort caractère spatial, Kadıköy a historiquement été positionné dans une position qui n'est pas à la périphérie, mais pas primaire non plus. Grâce à ce positionnement secondaire, le quartier a pu créer un champ d'expérience limité par rapport aux rencontres de style de vie propres à Istanbul, et a pu rester dans la fermeture d'une péninsule. Kadıköy, en tant que péninsule centrale, est un lieu de fermeture, d'ouverture tout en se fermant. Entre le global, le national et le local, c'est un lieu qui a réussi à produire des moyens d'atteindre le global tout en se fermant au local dans ses propres pratiques. Avec des liens transnationaux forts et une conscience globale élevée comme le souligne Tomlinson (1999), mais fermé au local, dans un calme que certaines de nos personnes interrogées ont également appelé "blocage" pour la période de pré-transformation, le flux de la vie quotidienne dans lequel la culture et les arts se sont fait sentir a de nouveau dominé Kadıköy. Aujourd'hui, alors que l'image de Kadıköy est centrée sur le plaisir et la jouissance, la tranquillité est passée au second plan. Alors que le répertoire des expériences qui procurent de la vitalité augmente, la sérénité recule de la scène du quartier. À sa place, domine une culture ludique, complexe, du "tout et n'importe quoi" qui va de pair avec la culture de consommation du postmodernisme. Dans un quartier à fort caractère spatial, pétri de capital culturel, alors que le dynamisme croissant perturbe la tranquillité dans la vie quotidienne du quartier, le potentiel de coexistence et la créativité productive qui émergera de la coexistence peuvent également continuer à exister.

Notre sixième affirmation est que ce processus dynamique, qui présente un potentiel de production créative autant qu'il produit des zones de conflit, reproduit les

significations et les valeurs établies contenues dans le tissu spatial de Kadıköy sous une nouvelle forme dans laquelle la logique du marché est impliquée. Avec le processus post-industriel, la culture, l'art et la conscience du style, la vie quotidienne a été intégrée aux codes esthétiques, les éléments authentiques de la culture ont été banalisés et ont commencé à prendre place sur le marché par le biais de la valeur symbolique au lieu de la valeur d'usage. En outre, la structure des centres urbains, fondée sur la production, s'orientant vers la consommation, les espaces de loisirs ont augmenté leur volume économique et se sont développés dans la ville en tant que secteur de services. Ce n'est pas une coïncidence si parmi les noyaux historiques qui peuvent être globalement intégrés dans ces processus se trouve Kadıköy, où vivent des groupes appartenant à la première classe bourgeoise construite par la république. Kadıköy est un endroit où la socialisation et le divertissement se déroulent à l'européenne dans des lieux de restauration et de divertissement depuis toujours.

Notre septième revendication est que, bien que les éléments authentiques du caractère spatial de Kadıköy risquent de perdre leur authenticité au sein de la forte dynamique du marché mondial qui imprègne les quartiers, les manières dont ils peuvent se préserver peuvent également être négociées. Kadıköy, avec son ouverture aux contre-cultures basées sur son capital culturel, est aussi un quartier où circulent des idées et idéologies globales anticapitalistes et anti-hégémoniques et où ses pratiques spatiales peuvent rester visibles. La concentration de ces idées et idéologies en circulation globale, que nous pouvons associer aux nouveaux mouvements sociaux, à Kadıköy comme des activités quotidiennes qui trouvent leur chemin à travers certaines fissures dans les relations de domination et visent à transformer la vie quotidienne dans des micro-espaces, présente une expression holistique en interaction les uns avec les autres. Il est possible de lire la visibilité des pratiques artistiques avec des expressions protestataires telles que les graffitis et les peintures murales, et la libre utilisation des espaces publics tels que les pelouses, les rues et les parcs ouverts à l'interaction des groupes de manière inclusive comme l'activisme politique des gens ordinaires qui revendiquent la ville. Certains aspects distinctifs peuvent également être observés dans les espaces qui sont des lieux de culture de consommation. Un nombre considérable de lieux de restauration, de cafés et de bars tirent leur prestige non seulement de leur gamme de produits de luxe mais aussi de l'atmosphère qu'ils construisent sur la conscience globale. Pour certains cafés, cela se limite à une atmosphère européenne haut de gamme. Même ces endroits offrent le luxe dans des designs minimaux, et non dans des lustres criards, par exemple. D'autres sont des lieux d'identité où la circulation des valeurs mondiales émergentes, des modes de vie alternatifs, des idées et des idéologies sont plus intensément représentés, en accord avec le profil des consommateurs qui vivent à Kadıköy et y passent leur temps libre. La densité des micro-espaces dans un quartier où des valeurs telles que la vie saine, la durabilité, les régimes alimentaires végétaliens-végétariens, la sensibilisation aux questions de genre et aux LGBTI+, et l'inclusivité de l'espace sont valables est une expression politique, même si ce n'est pas en termes de structuration économique. La densité holistique de cette expression n'est pas seulement une surface culturelle, mais sa spatialisation porte une fonction politiquement constitutive. De petits réseaux économiques s'organisent également à travers des initiatives telles que les économies solidaires, les communautés et coopératives alimentaires, les activités de brocante ou de troc dans les maisons des habitants du quartier et dans les cafés susmentionnés. Les activités organisées par ces groupes, par exemple, pour la réparation de vieux meubles et l'échange de services de différentes manières grâce à leur expertise individuelle,

révèlent à nouveau de petites fissures dans la structure économique et la recherche de négociation.

ABSTRACT

This thesis is an attempt to examine Kadıköy, which has undergone a rapid structural, demographic, economic and cultural transformation with the 2010s, by putting the interaction of all these fields in the research center, relying on the literature and methodological opportunities offered by the field of cultural studies. The main aim of the study is to analyze the cultural atmosphere that is being shaped around the spatio-temporal transformations in Kadıköy through the dynamics of current local cultural elements and by examining the differentiation in lifestyles; and to reveal the socio-economic contexts that trigger the emergence of these cultural structures. The main research question of the thesis is how Kadıköy, which is an historical core in metropolitan Istanbul, has undergone an urban/spatial transformation. Throughout the dynamic transformation process, the nodes of interaction that determine the social reproduction/construction of the space in various layers and forms and the discursive and cultural atmosphere produced by these nodes of interaction are scrutinized. The main aim of the thesis is to examine the contemporary cultural fabric of Kadıköy in a multifaceted way in a temporal-spatial context (the relationality/interaction between the spirit of time and the fabric of space). This examination is shaped around the following axes that open and expand under the umbrella question we have outlined above;

*What are the dynamic processes underlying the transformation of a neighborhood like Kadıköy, which has its own unique local cultural codes, into a global city by being surrounded by post-industrial relations?

*What are the areas of conflict and consensus that shape this transformation process?

*What are the general characteristics of the cultural atmosphere created by this transformation process?

*How can new socio-economic realities shaped around transforming cultural structures be defined?

The transformation in spatial practices often points to transformations in social life imaginations and sometimes to ruptures. One of the important aims of this research is to focus on the analysis of the transformation in social imaginations in the background while analyzing the transformation in Kadıköy in the context of daily life practices.

The rise of transnational influences to the locality with post-industrial processes and the dissolution of the determinism of national borders have had consequences that can be addressed in different contexts in Kadıköy. On the one hand, the transformed neighborhood atmosphere can be read as a ground for creating a crack against the dominant culture that can preserve the local's unique libertarian environment, or it can be read as a transformation that makes uniformization inevitable under the influence of global capital and global culture, similar to other urban geographies in the world where consumption-oriented urbanization is experienced.

Since the first reading focuses on culture and the second on the global economic system, it falls on both sides of the sharp line where cultural and political economy approaches in spatial studies are separated despite being based on the same school and still on debate. However, the need to address the cultural and political economy process together while examining spatial transformation has become clear at the neighborhood scale in a way that cannot be ignored. For this reason, the necessity of addressing the two processes together constituted a determining problematic in the research design.

Throughout the thesis, the research findings are presented not in categorical distinctions but in three separate sections, which are considered to be the main axes of the problematic. In order to analyze the atmosphere created by the spatial and cultural transformation in Kadıköy, the first section focuses on the construction process of the present local, the second on the culture and arts based consumption-oriented transformation, and the third on the encounters that occur with the urban mobility created by this transformation and their socio-economic connections.

First of all, it is aimed to examine the area where Kadıköy, which is an urban center in the metropolis, is located as a local space. Local and locality have been conceptualized in various ways by different disciplines. In this research, the local is mainly considered in two different contexts: as spatial and community. In addition to the node formed in the area of investigation by the intersections formed by all national and transnational processes, the main foci of the research are the communities that are born out of the belonging relations that individuals establish with each other and with the space and that they reproduce by establishing and disrupting again and again while intersections are formed. These relations of belonging are not only related to the space but also to the culture(s), values and attitudes that are identified with the space.

Secondly, it is aimed to analyze the consumption-oriented transformation that coincides with today's cultural and artistic axes in a multidimensional way. Although this transformation is structurally similar to the urban transformations in many urban centers around the world, it has some features that are unique to Kadıköy and therefore make the transformation unique. An important effort of this research is to examine Kadıköy through its distinctive features in the way the spatial and cultural transformation triggered by transnational, national and local dynamics is experienced.

Thirdly, it is aimed to analyze the socio-cultural complications of the new areas of encounter and contact created by the urban mobility that comes with the transformation in Kadıköy. The basis of the compromises and conflicts caused by cultural encounters in the context of lifestyles, values, attitudes brought about by physical encounters at the neighborhood scale often lies in national and even transnational values. However, these areas of reconciliation and conflict become clearer in the daily life practices that take place within the spatial boundaries of a small-scale locality. Focusing on analyzing how alternative solidarity networks created by areas of consensus and areas of conflict are reflected in everyday life practices at the neighborhood scale, this section aims to support the ethnographic context of the research with an in-depth examination at the micro scale.

In this research, various qualitative research tools were used together within the scope of an ethnographic field research. Participant observation and in-depth interviews with 39 people were conducted to investigate the "lived experience" of the space. In addition, the research is enriched by on-site observation and mapping of the

functions of buildings built to record the physical transformation, transformation-oriented demographic analysis of the neighborhoods in the research area, analysis of the narrative in literary literature and current newspapers and magazines about Kadıköy, and transformation-oriented analysis of documents prepared and made public by Kadıköy Municipality.

Some claims and determinations that we can evaluate as the results of the research are as follows.

First of all, the fact that a segment of the new middle class that has adopted urban lifestyles "with secular, aspirational demands and even an anarcho-left liberal cultural surface" (Şimşek, 2020: 18) prefers to live in a historical core like Kadıköy instead of creating new living spaces far from the city, which in many studies has caused the city to lose its characteristic of being "a place of encounters and conflicts" with spatial segregation, may contribute to the continuity of interaction-oriented forms of socialization that the city provides regarding the potentials of living together. Our conclusion is that in the central neighborhoods of Kadıköy, this situation does not have the effect of completely exploding the core of the spatial character, as some argue.

Secondly, we problematized whether choosing Kadıköy is sometimes a compulsory "choice" for new groups who prefer to live in the neighborhoods, and the limitations of living spaces in Istanbul for these groups. The distinctive element of the manifestations of neoliberal policies in Istanbul is the increasing conservatization of the cultural fabric of the city, which in turn limits the urban spaces that can meet the expectations and needs of those with secular new middle class lifestyles. In this context, it is seen that Kadıköy has begun to turn into a shelter for those who have moved (fled) from places like Taksim and its surroundings, which appealed to new middle class life forms with its cosmopolitan past, due to the loss of quality due to the impact of demographic and cultural transformation.

Thirdly, we can say the following: The squeeze in terms of "choice" of residence also applies to the leisure and entertainment sector. Space is shrinking not only for marginal or libertarian lifestyles, but also for forms of idleness that were traditionally possible within the city. This shrinkage brings with it an influx into and concentration in Kadıköy, and while the neighborhood is currently establishing connections with transnational lifestyles, it is becoming a closed place within Istanbul, where it is included in the urban geography. With this closure, the neighborhood evolves towards creating a place identity that embraces countercultures within the metropolis.

Fourthly, this identity is in continuity with the spatial character of Kadıköy, which has historically carried cultural capital and is open to differences. In the economic structuring of urban centers shaped by consumer culture in post-industrial processes, the leisure and entertainment sector has risen in Kadıköy in a way that creates a "Kadıköylü" form of leisure and entertainment, transforming the neighborhood atmosphere. The main reason for this situation is that forms of leisure and entertainment, which are only one aspect of urban lifestyles, have become a source of attraction for a crowd that goes beyond the physical boundaries of Kadıköy and takes over its atmosphere in terms of offering a diverse and multi-optional universe from different neighborhoods. Not only have the profiles and performances related to lifestyles diversified, but also the physical boundaries of the space have been exceeded as a result of congestion. The movement of young people with no organic ties to

neighborhoods with a high average age adds a generational context to all this congestion. On the other hand, while Beyoğlu was historically the center of culture and entertainment in Istanbul, the rise of Kadıköy and its prominence as a place of attraction today is not surprising when we look at texts written in the past. Since the sayfiye period, Kadıköy has been a place not only for a peaceful life but also for pleasure and entertainment. Pleasure is manifested as an experience that is a little out of the ordinary and involves risks. Although peace connotes serenity and pleasure connotes vitality, they are always side by side in representations of Kadıköy that take their source from daily life practices, and they have always been able to coexist without one overriding the other.

Our fifth claim is that Kadıköy maintains a balance between the dynamics of bohemian bourgeois life with high cultural capital, which provides a solid ground for peace and pleasure, thanks to preservation of its secondary position as an attractive urban center. As a historical core with a strong spatial character, Kadıköy has historically been positioned as not on the periphery, but not primary either. Because of the secondary positioning, the neighborhood created a limited field of experience compared to the lifestyle encounters specific to Istanbul, and has been able to remain in the closure of a peninsula. Kadıköy, as a central peninsula, is a place of closure, of opening while closing itself. Between the global, national, and local, it is a place that has managed to produce ways of reaching the global while closing to the local in its own practices. With strong transnational ties and a high global awareness as Tomlinson (1999) points out, but closed within the local, in a calmness that some of our interviewees also called "blockedness" for the pre-transformation period, the daily life flow in which culture and arts made itself felt again dominated Kadıköy. Today, while the image of Kadıköy is centered on pleasure and enjoyment, tranquility has receded into the background. While the repertoire of experiences that provide vitality increases, serenity recedes from the stage of the neighborhood. In its place, a playful, complex, "both-that-and-also the other culture" that goes hand in hand with the consumer culture of postmodernism dominates. In a neighborhood with a strong spatial character, which is kneaded with cultural capital, while the increasing dynamism is disturbing the tranquility in the daily life of the neighborhood, the potential for coexistence and the productive creativity that will emerge with coexistence can also continue to exist.

Our sixth claim is that this dynamic process, which has the potential for creative production as much as it produces areas of conflict, is reproducing the established meanings and values contained in the spatial fabric in Kadıköy in a new form in which market logic is involved. With the post-industrial process, culture and art and style awareness, everyday life has been integrated with aesthetic codes, authentic elements of culture have been commoditized and have started to take place in the market through symbolic value instead of use value. In addition, with the production-based structuring of urban centers shifting to a consumption focus, leisure spaces have increased their economic volume and expanded within the city as a service sector. It is no coincidence that among the historical cores that can be globally integrated into these processes is Kadıköy, where groups belonging to the first bourgeois class built by the republic live. Kadıköy is a place where socializing and entertainment has been going on in European style in food and beverage and entertainment venues historically.

Our seventh claim is that although authentic elements in the spatial character of Kadıköy are at risk of losing their authenticity within the strong global market

dynamics that permeate the neighborhoods, the ways in which they can preserve themselves can also be negotiated. Kadıköy, with its openness to countercultures based on its cultural capital, is also a neighborhood where anti-capitalist and anti-hegemonic global ideas and ideologies are in circulation and its spatial practices can be kept visible. The concentration of these ideas and ideologies in global circulation, which we can associate with new social movements, in Kadıköy as daily activities that find their way through some cracks in the relations of domination and aim to transform daily life in micro spaces, presents a holistic expression in interaction with each other. It is possible to read the visibility of artistic practices with protest expressions such as graffiti and murals, and the free use of public spaces such as lawns, streets and parks open to the interaction of groups in an inclusive manner as the political activism of ordinary people claiming the city. Some distinctive aspects can also be seen in the spaces that are places of consumption culture. A considerable number of food and beverage venues, cafes and bars derive their prestige not only from their luxury product range but also from the atmosphere they build on global awareness. For some cafés, this is limited to a high-priced European atmosphere. Even these places offer luxury in minimal designs, not in, for example, gaudy chandeliers. Others are places of identity where the circulation of emerging global values, alternative lifestyles, ideas and ideologies are more intensely represented, in line with the profile of the consumers who live in Kadıköy and spend their leisure time there. The density of micro spaces in a neighborhood where values such as healthy living, sustainability, vegan-vegetarian dietary regimes, gender and LGBTI+ awareness, and inclusiveness of space are valid is a political expression, even if not in terms of economic structuring. The holistic density of this expression is not only a cultural surface, but its spatialization carries a politically constitutive function. Small economic networks are also being organized through initiatives such as solidarity economies, food communities and food cooperatives, and second-hand or barter activities in the homes of neighborhood residents and in the aforementioned cafes. The activities organized by these groups, for example, for the repair of old furniture and the exchange of services in different ways through their individual expertise, again reveal small cracks in the economic structure and the search for negotiation.

ÖZET

Bu tez, 2010lu yıllarla birlikte yapısal, demografik, ekonomik ve kültürel açıdan hızlı bir dönüşüm yaşayan Kadıköy'ü, araştırma merkezine tüm bu alanların etkileşimini koyarak, kültürel araştırmalar alanının sunduğu literatüre ve yöntembilimsel olanaklara yaslanarak incelemeye tabi tutma çabasıdır. Çalışmanın temel amacı Kadıköy'de yaşanan zaman-mekansal dönüşümler etrafında biçimlenmekte olan kültürel atmosferi güncel yerel kültürel unsurların dinamikleri üzerinden ve yaşam tarzlarındaki farklılaşmaları irdelleyerek çözümlemek; ayrıca bu kültürel yapıların ortaya çıkmasını tetikleyen sosyo-ekonomik bağlamları ortaya koymaktır. Tezin ana araştırma sorusu metropol İstanbul'unda tarihsel bir çekirdek oluşturan Kadıköy'ün, nasıl bir kentsel/mekansal dönüşümden geçtiğidir. Dinamik dönüşüm süreci boyunca mekanın toplumsal yeniden üretimini/inşasını çeşitli katmanlarda ve biçimlerde belirleyen etkileşim odakları ve bu etkileşim odaklarının ürettiği söylemsel ve kültürel atmosfer mercek altına alınmıştır. Tezin temel amacı Kadıköy'ün güncel kültürel dokusunu zaman mekansal (zamanın ruhu ve mekanın dokusu arasındaki ilişkisellik /etkileşim) bağlamda çok yönlü bir şekilde incelemektir. Bu inceleme yukarıda ana hatlarıyla çerçeveselendirdiğimiz şemsiye soru altında açılıp genişleyen şu eksenler etrafında şekillenmektedir;

*Kendine özgü yerel kültürel kodlara sahip Kadıköy gibi bir semtin post-endüstriyel ilişkilerle kuşatılarak küresel bir kente dönüşmeye başlamasının altında yatan dinamik süreçler nelerdir?

*Bu dönüşüm sürecini biçimlendiren çatışma ve uzlaş alanları nelerdir?

*Bu dönüşüm sürecinin yarattığı kültürel atmosferin genel nitelikleri nelerdir?

*Dönüşen kültürel yapılar etrafında biçimlenen yeni sosyo-ekonomik gerçeklikler nasıl tanımlanabilir?

Mekan pratiklerindeki dönüşüm çoğu zaman toplumsal hayat tahayyüllerindeki dönüşümlere kimi zaman kırılmalara işaret eder. İnceleme boyunca Kadıköy'de yaşanan dönüşüm gündelik hayat pratikleri bağlamında detaylıca irdelenirken arka planda yaşanan toplumsal tahayyüllerdeki dönüşümün analizine odaklanmak bu araştırmanın önemli amaçlarından biridir.

Post endüstriyel süreçlerle birlikte yerel üzerinde ulusötesi etkilerin yükselişi ve ulusal sınırların belirleyiciliğindeki çözülme Kadıköy'de farklı bağlamlarda ele alınabilecek sonuçlar doğurmuştur. Dönüşen semt atmosferi, bir yandan yerelin kendine özgü özgürlükçü ortamını koruyabilen, başat kültür karşısında bir çatlak oluşturma zemini olarak okunabileceği gibi, dünyadaki tüketim odaklı kentleşmenin yaşandığı diğer kentsel coğrafyalardakine benzer şekilde küresel sermaye ve küresel kültür etkisiyle tek tipleşmeyi kaçınılmaz kılan bir dönüşüm olarak da okunabilir. İlk okuma, araştırma odağına kültürü, ikincisi ise küresel ekonomik sistemi aldığından mekan çalışmalarında kültürel ve ekonomi-politik yaklaşımın aynı ekole dayanmalarına rağmen ayrıldığı ve halen tartışmaların sıcak olduğu keskin hattın iki yanına düşmektedir. Ancak mekansal dönüşümü incelerken kültürel ve ekonomi politik sürecin bir arada ele alınma ihtiyacı semt ölçeğinde göz ardı edilemeyecek şekilde berraklaşmıştır. Bu nedenle ikili sürecin bir arada ele alınma gerekliliği araştırma tasarımı belirlenirken bir sorunsal oluşturmuştur.

Araştırma bulguları tez boyunca kategorik ayrımlarla değil problematiğin ana eksenleri olduğu düşünülen üç ayrı bölüm içinde sunulmuştur. Kadıköy’de mekansal ve kültürel dönüşümle oluşan atmosferin analizi için ilk bölüm bugünkü yerelin inşa sürecine, ikincisi yaşanan kültür sanat eksenli tüketim odaklı dönüşüme, üçüncüsü ise bu dönüşümün oluşturduğu kent içi hareketlilikle meydana gelen karşılaşmalara ve bunların sosyo-ekonomik bağlantılarına odaklanmaktadır.

İlk olarak metropolde kent merkezi niteliği taşıyan Kadıköy’ün bir yerel mekan olarak konumlandığı alanının incelenmesi hedeflenmiştir. Yerel ve yerellik farklı disiplinlerce çok çeşitli şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışmada yerel; ana olarak mekansal ve topluluk olarak iki farklı bağlamda ele alınmıştır. Ulusal ve ulusötesi tüm süreçlerin oluşturduğu kesişimlerin inceleme alanında oluşturduğu düğümünün yanısıra kesişimler oluşurken bireylerin birbirleriyle ve mekan ile kurdukları ve tekrar tekrar kurup bozarak yeniden ürettikleri aidiyet ilişkileriyle doğan topluluklar da araştırmanın ana odaklarındadır. Bu aidiyet ilişkileri yalnızca mekan ile değil mekanla özdeşleşen kültür(ler)le, değer ve tutumlarla da ilgilidir.

İkinci olarak, günümüzün kültürel ve sanatsal eksenlerine denk düşen tüketim odaklı dönüşümün çok boyutlu şekilde analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu dönüşüm, dünyada pek çok kent merkezinde yaşanan kentsel dönüşümlerle yapısal anlamda benzerlikler göstermekle birlikte Kadıköy’e özgü ve bu sebeple yaşanan dönüşümü de biricik kılan bazı özellikler taşımaktadır. Bu araştırmanın önemli bir çabası da ulusötesi, ulusal ve yerel dinamikler tarafından tetiklenen mekansal ve kültürel dönüşümün yaşanma şeklinde Kadıköy’ü ayırt edici özellikleri üzerinden irdelemektir.

Üçüncü olarak Kadıköy’de yaşanan dönüşüm ile birlikte gelen kent içi hareketliliğin yarattığı yeni karşılaşma ve temas alanlarının sosyo-kültürel komplikasyonlarının analizi hedeflenmiştir. Mahalle ölçeğinde fiziki karşılaşmanın getirdiği hayat tarzları, değerler, tutumlar bağlamında kültürel karşılaşmaların sebep olduğu uzlaş ve çatışmaların temeli çoğunlukla ulusal ve hatta ulusötesi değerlerde yatmaktadır. Fakat bu uzlaş ve çatışma alanları, küçük ölçekte bir yerelin mekansal sınırları içinde cereyan eden gündelik hayat pratiklerinde gün yüzüne çıkar şekilde berraklaşmaktadır. Uzlaş alanlarının yarattığı alternatif dayanışma ağları ile çatışma alanlarının mahalle ölçeğindeki gündelik hayat pratiklerine nasıl yansıdığını analiz etmeye odaklanan bu bölüm araştırmanın etnografik bağlamını mikro ölçekteki derinlemesine incelemeye desteklemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada etnografik bir alan araştırması kapsamında çeşitli nitel araştırma araçları bir arada kullanılmıştır. Mekanda “yaşayan deneyimi” araştırmak amacı ile katılımcı gözlem ve 40 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca araştırma fiziksel dönüşümü kaydetmek üzere yapılmış binaların kullanım işlevlerini yerinde gözlem ve haritalandırma, araştırma alanı olan mahallelerin dönüşüm odaklı demografik analizi, Kadıköy’e ilişkin edebi yazın ve güncel gazete ve dergilerdeki anlatının analizi, Kadıköy Belediyesi’nin hazırlayıp kamuya sunduğu dokümanların dönüşüm odaklı analiziyle zenginleşmektedir.

Araştırmanın sonuçları olarak değerlendirebileceğimiz kimi iddia ve tespitler şu şekildedir.

İlk olarak, yeni orta sınıfın içindeki kentli hayat tarzlarını benimsemiş “laik, arzuya dönük talepleri olan ve hatta anarko-sol liberal bir kültürel yüzeye sahip” (Şimşek, 2020: 18) bir kesiminin, pek çok çalışmada mekansal ayrışma ile “kentlin karşılaşmalar ve çatışmalar mekanı” olma özelliğini kaybetmesine sebep olan şehre uzak yeni yaşam alanları oluşturmak yerine Kadıköy gibi tarihi bir çekirdekte yaşamayı tercih etmesinin, kentlin birlikte yaşamın potansiyellerine dair sağladığı etkileşim odaklı toplumsallaşma biçimlerinin devamlılığına katkı sunabileceği yönündedir. Bizim vardığımız sonuç, Kadıköy merkez mahallelerinde kimi iddialarda

vurgulandığı şekliyle, bu durum mekansal karakterin çekirdeğini tümüyle patlatabilecek etkiye değildir.

İkinci olarak, mahallelerde yaşamayı tercih eden yeni gruplar için Kadıköy’ü seçmenin kimi zaman zorunlu bir “tercih” olup olmadığı, bu gruplar için İstanbul’daki yaşam alanlarının sınırlılıkları sorunsallaştırılmıştır. Neoliberal politikaların İstanbul’daki tezahürlerine dair ayırt edici unsur kentin kültürel dokusundaki muhafazakarlaşmayı arttırması, bunun da seküler yeni orta sınıf hayat tarzlarına sahip kesimlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak kentsel alanları sınırlandırmasıdır. Bu bağlamda kozmopolit geçmişi ile yeni orta sınıf yaşam formlarına hitap eden, özellikle Taksim ve çevresindeki gibi yerlerin demografik ve kültürel dönüşümün etkisi ile nitelik kaybına uğramasına bağlı olarak buralardan taşınanlar (kaçanlar) için Kadıköy’ün bir anlamda sığınağa dönüşmeye başladığı görülmektedir.

Üçüncü olarak şunu söyleyebiliriz: İkamet "tercihi" bakımından yaşanan sıkışma aynı zamanda boş zaman geçirme ve eğlence sektörü için de geçerlidir. Yalnızca marjinal yahut özgürlükçü hayat tarzları açısından değil, geleneksel olarak kent içinde daha önce mümkün olan aylaklık halleri için de alan daralmaktadır. Bu daralma Kadıköy’e akışı ve burada yoğunlaşmayı beraberinde getirmekte, semt bu sıkışma ile birlikte güncel olarak ulus ötesindeki hayat tarzları ile bağlantılar kurarken, kent coğrafyasına dahil olduğu İstanbul içinde ise kapanık bir yere dönüşmektedir. Bu kapanmayla birlikte metropol içinde karşı kültürleri kucaklayan bir yer kimliği oluşturmaya doğru evrililmektedir.

Dördüncü olarak bu kimlik Kadıköy’ün tarihsel olarak taşıdığı, kültürel sermaye barındıran, farklılıklara açık mekansal karakteri ile bir süreklilik içindedir. Post endüstriyel süreçlerde kent merkezlerinin tüketim kültürü ile şekillenen ekonomik yapılanmasında boş zaman ve eğlence sektörü Kadıköy’de, boş zaman kullanımı ve eğlencenin “Kadıköylü” halini yaratır şekilde yükselmiş, semt atmosferini dönüştürmüştür. Bu durumun temel sebebi, kentli hayat tarzlarının yalnızca bir yönü olan boş vakit geçirme ve eğlence biçimlerinin, farklı muhitlerden değişik ve çok seçenekli bir evren sunması bakımından Kadıköy’ün fiziki sınırlarını aşan ve atmosferini ele geçiren bir kalabalık için cazibe kaynağı haline gelmesidir. Hem güncel olarak hayat tarzlarına ilişkin profiller ve performanslar çeşitlenmiştir hem de sıkışma sonucu mekanın fiziki sınırları aşılmıştır. Yaş ortalaması yüksek olan mahallere organik bağı olmayan gençlerin taşınması tüm bu sıkışmaya bir de kuşak bağlamını ekler. Fakat bir diğer yandan, İstanbul’un tarihsel olarak kültür ve eğlence merkezi Beyoğlu iken bugün Kadıköy’ün yükselişi ve cazibe mekanı olarak öne çıkışı geçmişte yazılmış metinlere bakıldığında hiç şaşırtıcı görünmemektedir. Kadıköy sayfiye döneminden bu yana yalnızca huzurlu bir hayatın değil, keyfin ve eğlencenin de mekanıdır. Keyif, olağanın biraz dışına çıkılan, riskler barındıran bir deneyim olarak tezahür eder. Huzur dinginliği, keyif ise canlılığı çağrıştırmasına rağmen kaynağını gündelik hayat pratiklerinden alan Kadıköy temsillerinde hep yanyanadır ve biri diğerinin önüne geçmeden birlikte var olabilmektedir.

Beşinci iddiamız, Kadıköy’de huzur ve keyif için sağlam bir zemin oluşturan kültürel sermayesi yüksek bohem burjuva hayat dinamikleri ile cazip bir kentsel merkez olarak ikincilliğin korunabilmesi dengesinin korunmakta oluşudur. Kadıköy, tarihsel manada mekansal karakteri güçlü bir tarihsel çekirdek olarak çeperde olmayan, ama birincil de olmayan bir pozisyonda konumlanmıştır. İkincil konumlanmanın mümkün kılması sayesinde semt, İstanbul’a özgü hayat tarzı karşılaşmalarına nazaran sınırlı bir deneyim alanı oluşmuş, bir yarımada kapalılığında kalabilmiştir. Kadıköy merkezi bir yarımada olarak kapanmanın, kendini kapatırken açılmanın mekanıdır. Küresel, ulusal, ve yerel arasında yerele kapanırken küresele ulaşmanın yollarını kendi pratiklerinde üretmeyi başaramış bir mekandır. Ulusötesi

bağları güçlü ve Tomlinson'un (1999) işaret ettiği küresel farkındalığı yüksek fakat yerele kapanmış, kimi görüşmecilerimizin dönüşüm öncesi için "tıkanmışlık" olarak da isimlendirdiği bir dinginlikte, kültür-sanatın yine kendini hissettirdiği gündelik hayat akışı Kadıköy'e hakim olagelmıştır. Bugün ise Kadıköy imgesindeki keyif, haz odağında yükselirken, huzur geri plana düşmektedir. Canlılığı sağlayan deneyim repertuarı artarken dinginlik semtin sahnesinden çekilmektedir. Yerine postmodernizmin tüketim kültürü ile ele ele giden oyuncul, karmaşık, "hem o hem de o kültürü" egemen olmaktadır. Kültürel sermaye ile yoğrulmuş güçlü mekansal karaktere sahip bir semtte artan dinamizm semtin gündelik hayatındaki huzuru kaçıırken, birlikte yaşama ve birlikte yaşamla oluşacak üretken yaratıcılığa dair potansiyel de varlığını sürdürebilmektedir.

Altıncı iddiamız, çatışma alanları ürettiği kadar yaratıcı üretim potansiyeline de sahip bu dinamik sürecin, Kadıköy'de mekansal dokunun içerdiği yerleşik anlamlar ve değerleri piyasa mantığının dahil olduğu yeni bir biçimle yeniden üretmekte olduğudur. Post endüstriyel süreçle, kültür ve sanatla ve tarz farkındalığıyla gündelik hayat estetik kodlarla bütünleşmiş, kültürün otantik unsurları metalaşarak kullanım değeri yerine sembolik değer üzerinden piyasada yer tutmaya başlamıştır. Ayrıca kent merkezlerinin üretime dayalı yapılanmasının tüketim odağına geçmesi ile boş zaman kullanım mekanları ekonomik hacmini yükselterek servis sektörü olarak kent içinde genişlemiştir. Küresel olarak bu süreçlere entegre olabilecek tarihi çekirdekler içinde cumhuriyetin inşaa ettiği ilk burjuva sınıfına mensup grupların yaşadığı Kadıköy'ün bulunması tesadüf değildir. Kadıköy eskiden beri yeme-içme ve eğlence mekanlarında Avrupalı şekliyle sosyalleşmenin ve eğlencenin sürdüğü bir yerdir.

Yedinci iddiamız, Kadıköy mekansal karakterindeki otantik öğelerin mahallere kadar sirayet eden güçlü küresel pazar dinamikleri içinde özgünlüğünü kaybetme riskiyle karşı karşıya olmalarına rağmen, kendilerini muhafaza edebilme yollarının da müzakere konusu edilebilmesidir. Kadıköy kültürel sermayesi üzerine kurulu karşı kültürle açık yönü ile, kapitalizm ve hegemonya karşıtı küresel fikir ve ideolojilerin de dolaşımında olduğu ve bunun mekansal pratiklerinin görünür halde tutulabildiği bir muhittir. Yeni sosyal hareketler ile ilişkilendirebileceğimiz küresel dolaşımdaki bu fikir ve ideolojilerin tahakküm ilişkileri içinde kimi çatlaklardan yol bulan ve mikro alanlarda gündelik hayatı dönüştürme gayesi taşıyan gündelik faaliyetler olarak Kadıköy'deki yoğunlaşması, birbirleri ile etkileşim içinde bütüncül bir ifade sunmaktadır. Grafitiler, murallar gibi protest ifadeleri olan sanatsal pratiklerin görünürlüğü; çimler, sokaklar, parklar gibi kamusal alanların kapsayıcı bir şekilde grupların etkileşimine açık özgürce kullanımını sıradan insanın kenti sahiplenen politik eylemliliği olarak okumak mümkündür. Tüketim kültürünün mekanları olan alanlarda da ayırt edici kimi yönler görülmektedir. Yeme-içme mekanları, kafeler ve barların dikkate değer bir yoğunluğu prestijini yalnızca lüks ürün gamından değil küresel farkındalık üzerine kurguladıkları atmosferden de alırlar. Kimi kafeler için bu durum yüksek fiyatlı Avrupalı bir atmosfer olmakla sınırlıdır. Bu mekanlar dahi lüksü, örneğin şatafatlı avizelerde değil, minimal tasarımlarda sunmaktadır. Kimileri ise Kadıköy'de yaşayan ve boş zamanını buralarda geçiren tüketici profiline uygun şekilde yükselen küresel değerler, alternatif yaşam tarzları, fikir ve ideolojilerin dolaşımının daha yoğun şekilde temsil edildiği kimlikli mekanlardır. Sağlıklı yaşam, sürdürülebilirlik, vegan-vejeteryan beslenme rejimleri, toplumsal cinsiyet ve lgbti+ farkındalığı, mekanın kapsayıcılığı gibi değerlerin geçerli olduğu mikro alanların bir muhitte yoğunluğu ekonomik yapılanma açısından olmasa dahi politik bir dışavurumdur. Bu dışı vurumun bütüncül yoğunluğu yalnızca kültürel bir yüzey olarak kalmaz, mekansallaşabilmiş olması politik anlamda kurucu bir işlev taşır. Dayanışma ekonomileri gıda toplulukları ve gıda kooperatifleri gibi inisiyatiflerle,

mahalle sakinlerinin evlerinde, bahsi geçen kafelerde yapılan ikinci el yahut takas etkinlikleri ile küçük ekonomik ağlar da örgütlenmeye çalışılmaktadır. Bu grupların, örneğin eski eşyaların tamiri için organize ettiği etkinlikler ve bireysel uzmanlıkları üzerinden farklı şekillerde hizmet takasına girmeleri yine ekonomik yapılanma içinde küçük çatlaklar ve müzakere arayışlarını ortaya koymaktadır.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalı

Kurgulanmış ve durmaksızın sonsuz deneyimin mekanı olan kent sürekli bir şekilde sembolik anlam üretiminin, yıkımının ve yeniden üretiminin yeridir. Kent mekanı, kenti kurgulayan egemen aktörler ve bu mekanı günlük pratikleri ile sürekli var eden ve yeniden kuran “sıradan insan” arasındaki gerilim ile durmaksızın yeniden oluşur. Kentin yapısal özellikleri (sokakları, caddeleri, binaları vb.), üzerinde biçimlenen anlamlar (hayat tarzları, edebi eserleri, sokak sanatları vb.) ve bu anlamlarla birlikte kendini var eden ekonomik üretim ilişkileri birbirinden bağımsız incelenmesi mümkün olmayan, birbirleri ile var olan ve birbirleri ile dönüşen, dinamik bir şekilde sürekli yeniden kurulan bir etkileşim alanıdır.

Bu tez, iletişim araştırmalarında kültürel çalışmalar alanının sunduğu literatüre ve yöntembilimsel olanaklara yaslanarak, 2010’larla birlikte yapısal, demografik, ekonomik ve kültürel açıdan hızlı bir dönüşüm yaşayan Kadıköy’ü bu etkileşimi merkeze koyarak incelemeye tabi tutma çabasıdır. Çalışmanın temel amacı Kadıköy’de yaşanan zaman-mekansal dönüşümler etrafında biçimlenmekte olan kültürel atmosferi güncel yerel kültürel unsurların dinamikleri üzerinden ve yaşam tarzlarındaki farklılaşmaları irdeleyerek çözümlemek; ayrıca bu kültürel yapıların ortaya çıkmasını tetikleyen sosyo-ekonomik bağlamları ortaya koymaktır. Kültürel incelemeler yaklaşımı bu etkileşimi interdisipliner bir şekilde araştırmayı mümkün kılmış, aslında gerektirmiştir.

Araştırma Sorusu:

Metropol İstanbul’unda tarihsel bir çekirdek oluşturan Kadıköy, nasıl bir kentsel/mekansal dönüşümden geçmektedir? Bu dinamik dönüşüm süreci boyunca mekanın toplumsal yeniden üretimini/inşasını çeşitli katmanlarda ve biçimlerde belirleyen etkileşim odakları nelerdir ve bu etkileşim odaklarının ürettiği söylemsel ve kültürel atmosfer nasıl okunabilir?

Kadıköy tarihsel olarak gayrimüslimlerin yoğun olduğu, farklılıkların bir arada yaşadığı bir semt olarak bilinmektedir. Daha yakın geçmişte ise çeşitli alt kültürel oluşumların mekanı olarak başat kültürde ötekileştirilen akımlara ev sahipliği yapmıştır. Bugün yaşanan dönüşümü irdelerken semtin tarihsel özelliklerinden bağımsız bir analiz yapmak elbette mümkün değildir. Bununla birlikte bu tezin temel amacı Kadıköy'ün bugünkü kültürel dokusunu zaman mekansal (zamanın ruhu ve mekanın dokusu arasındaki ilişkisellik /etkileşim) bağlamda çok yönlü bir şekilde incelemektir. Bu inceleme yukarıda ana hatlarıyla çerçeveselendirdiğimiz şemsiye soru altında açılıp genişleyen şu eksenler etrafında şekillenmektedir;

*Kendine özgü yerel kültürel kodlara sahip Kadıköy gibi bir semtin post-endüstriyel ilişkilerle kuşatılarak küresel bir kente dönüşmeye başlamasının altında yatan dinamik süreçler nelerdir?

*Bu dönüşüm sürecini biçimlendiren çatışma ve uzlaşma alanları nelerdir?

*Bu dönüşüm sürecinin yarattığı kültürel atmosferin genel nitelikleri nelerdir?

*Dönüşen kültürel yapılar etrafında biçimlenen yeni sosyo-ekonomik gerçeklikler nasıl tanımlanabilir?

Post endüstriyel süreçlerle birlikte yerel üzerinde ulusötesi etkilerin yükselişi ve ulusal sınırların belirleyiciliğindeki çözülme Kadıköy'de farklı bağlamlarda ele alınabilecek sonuçlar doğurmuştur. Bu dönüşüm bir yandan yerel, ulusal ve ulusötesi arasındaki akışların güç ilişkisinde, yerelin ulusötesi akımlara eklenerek ulusal karşısında alan kazandığı bir süreç olarak görülebilir. Neticede Kadıköy'ün özgürlüklere alan açan yerel kültürü, en temelde “farklılıklara açıklığı” ile belli açılardan korunabilmiş ve muhafazakarlaşmış ulusal politik ortamda marjinalleşen hayat tarzları için “kurtarılmış” bölge hissi yaratan kendine özgü semt atmosferinin oluşmasına alan açılmıştır. Bir diğer yandan ise ulusötesi etkilerin yükselişi ile birlikte yoğun kaynak gerektiren tüketim alışkanlıklarının ve tüketim mekanlarının Kadıköy'de yoğunlaşması tüketim odaklı bir kentleşme modelini zorlamıştır. Sonuç olarak oluşan/dönüşen semt atmosferi, bir yandan yerelin kendine özgü özgürlükçü ortamını koruyabilen, başat kültür karşısında bir çatlak oluşturma zemini olarak okunabileceği gibi, bir diğer yandan dünyadaki tüketim odaklı kentleşmenin yaşandığı diğer kentsel coğrafyalardakine benzer şekilde küresel sermaye ve küresel kültür

etkisiyle tek tipleşmeyi kaçınılmaz kılan bir dönüşüm olarak da okunabilir. İlk okuma, araştırma odağına kültürü, ikincisi ise küresel ekonomik sistemi aldığından mekan çalışmalarında kültürel ve ekonomi-politik yaklaşımın aynı ekole dayanmalarına rağmen ayrıldığı ve halen tartışmaların sıcak olduğu keskin hattın iki yanına düşmektedir. Ancak mekansal dönüşümü incelerken kültürel ve ekonomi politik sürecin bir arada ele alınma ihtiyacı semt ölçeğinde göz ardı edilemeyecek şekilde berraklaşmıştır. Bu nedenle ikili sürecin bir arada ele alınma gerekliliği araştırma tasarımında belirleyici bir sorunsal oluşturmuş, bu imkanı sağlayacak teorik ve metodolojik arayış ve uygulama çabası araştırmanın potansiyelini ve limitlerini belirleyecek kritik aşamalardan biri olarak görülmüştür.

Bu çalışmada amaçlanan mekansal dönüşümün Kadıköy'e özgü halini incelemek olmakla birlikte mekan çalışmalarında incelenen asla yalnızca fiziksel bir alandaki kapalı devre dönüşümler değildir. Mekan pratiklerindeki dönüşüm çoğu zaman toplumsal hayat tahayyüllerindeki dönüşümlere kimi zaman kırılmalara işaret eder. İnceleme boyunca Kadıköy'de yaşanan dönüşüm gündelik hayat pratikleri bağlamında detaylıca irdelenirken arka planda yaşanan toplumsal tahayyüllerdeki dönüşümün analizine odaklanmak bu araştırmanın önemli amaçlarından biridir. Kadıköy'de yaşanan kültürel dönüşüm postmodern bir kent merkezi dönüşümüdür. Postmodernizm kavramsal ve teorik olarak farklı açılardan eleştiri almakla birlikte postmodernitenin koşulları farklı kavramlarla (geç modernite, yüksek modernite, ileri modernite vs) tanımlansa da tanımların ifade ettikleri koşullar pek çok açıdan ortaklaşır. Postmodern koşulların kent merkezleri üzerindeki etkileri Kadıköy'deki mekansal dönüşümü kavrayabilmek adına önem taşıyan bir bağlamdır. Bu nedenle Harvey'in postmodernizme ilişkin soruları mekan bağlamında özelleşmiş bir biçimde araştırmanın tümüne yayılacaktır.

...postmodernizm modernizmden radikal bir kopuşu mu temsil eder yoksa yalnızca modernizmin içinde.... "yüksek bir modernizm" e karşı başkaldırı mıdır? Postmodernizm bir üslup mudur...yoksa dönemleştirmeye sıkı sıkıya bağlı bir kavram mı? Her tür üst anlatıya karşı muhalefeti, hep susturulmuş olan "başka seslere" ve "başka dünyalara"(kadınlara, eşcinsellere, siyahlara, kendi tarihleri olan sömürgeleştirilmiş halklara gösterdiği yakın ilgi dolayısıyla devrimci bir potansiyeli var mıdır? Yoksa modernizmin

ticarileştirilmiş ve evcilleştirilmiş bir versiyonu mudur, onun “her şeyin mubah olduğu bir laissez faire piyasası eklektizmine yönelik zaten deşifre olmuş özelemlerin indirgenmiş hali midir? Bu durumda, yeni muhafazakar politikanın altını mı kazar, yoksa onunla bütünleşir mi? Nihayet postmodernizmin yükselişini kapitalizmin köklü bir biçimde yeniden yapılanmasına, bir “post-endüstriyel” (sanayi sonrası) toplumun ortaya çıkışına bağlayacak mıyız, hatta onu (Newman ve Jameson’un dediği gibi) “enflasyonist bir çağın sanatı” ya da “geç kapitalizmin kültürel mantığı” olarak görececek miyiz? (2014 : 58)

Harvey’in “varlığı konusunda herkesin hem fikir olduğu bir değişimin nasıl yorumlanacağına” dair sorduğu bu sorular postmodern koşulların tartışma zeminini geniş bir perspektifle tanımlamaktadır. Uzun süredir merkez İstanbul’un karşı yakasında kendi kabuğunda “ikincil” bir merkez olan Kadıköy’ün “uyanışını” incelerken, Harvey’in postmodernizmi değerlendirmek ve yorumlamak üzere sorduğu bu soruların mekan üzerindeki izdüşümleri Harvey’in yanıtlarından bağımsız olarak çerçeve belirleyici olarak incelememize yön gösterebilir. Örneğin bugün yoğun olarak gençlerin Kadıköy’ün kamusal alanlarını, parklarını, çimlerini kamusal alan kural ve kaidelerini çoğu zaman hiçe sayarak kendi saygı kodlarıyla kullanımları, modern kamusal alan kullanımında bir kopuş mudur, yoksa “yüksek modern” kentliliğe, “elitliğe” bir başkaldırı mı? Duvarlara bugünün estetik değerleri ile çizilmiş murallar, mizahi dilde yazılmış duvar yazılamaları sanatsal ifadenin yeni biçimi mi yoksa sadece elit sanat akımlarına karşı bir isyan mıdır? Salaş, özenli bir şekilde “özensiz”, modaya karşı “alternatif” bir moda yaratan özellikle giyim ve mekanların iç kullanımında vintage eşyaların dönüşümü ile kendini gösteren “hip” akımları bir üslup olarak mı kabul etmeliyiz, yoksa kısa bir dönem trendi mi? Seçici tüketimde fark yaratan vegan/vejetaryen menüler, menülerde altı çizilir şekilde yerel üretimden seçilmiş malzemelerin farklı coğrafyaların tarifleri ile mekana özel pişirilmiş yemekleri, giyimde butik üretilmiş, üretim süreçlerinin “şeffaf” olduğu, tasarımın öne çıktığı markalar, daha da ötesi “vintage”ın değer kazanması ile kullanım ömrü uzatılan “şeyler” tüketim alışkanlıklarımızda bizi “iyi”ye götürür mü? İkinci el eşya tüketiminin “normalleşmesi” ve ikinci el eşya dolaşımını arttıracak “garaj sale”lar düzenlenmesi, ikinci el satış ve takas için semt içi online ilan gruplarının oluşması tüketimin ‘makulleşmesi’ sonucunu getirir mi? İmece yoluyla kendini var eden ve

kültürel üretim ve dayanışma alanı olmayı da hedefleyen kafelerin/tasarım alanlarının/ortak kullanım alanlarının varlığı, tarımda üretici ve tüketiciyi kar eden bir aracı olmaksızın bir araya getirmeye çalışan gıda topluluklarının/gıda kooperatiflerinin varlığı kurdukları “başka bir dünya hayali”ne bizi ne kadar yakınlaştırır?

Ulus ötesi tüketim alışkanlıklarındaki dönüşümün ve akışkan toplumsallığın Kadıköy’de gözle görünür bir yoğunlukta mekânsal kümelenmesinin semtin kültürel atmosferinde yarattığı etkileri yukarıda post-modernizme dair yapılan tartışmalar ışığında okumak mümkündür. Bu noktadan hareketle bireysel ve kolektif gündelik pratikler boyunca inşa edile gelen bu atmosferin hangi karşılaşmaları içine alarak sürüp gitmekte olduğunu incelemek bu çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Kültür, kent ve kentsel mekanlar farklı disiplinlerce ele alınmış olmakla birlikte “kültürel dönüş” ve “mekansal dönüş” ile birlikte yoğunlaşan çalışmalarla artık bir araştırma nesnesi olmaktan çıkıp birer araştırma alanı haline gelmiştir. Kültürel çalışmalar ve kent çalışmaları halen hem alanların kendi içinde süren konumlanma tartışmaları hem de alan dışından gelen eleştirilere rağmen interdisipliner araştırma alanları olarak rüştünü ispat etmiştir.

Hem kültür hem de mekan çeşitli akademik alanlardan beslenmekle birlikte başka sosyal bağlamlarla tek başına açıklanamayacak kendine özgü anlamları açıklayan kavram setlerine ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal olanın bu kadar hızlı dönüştüğü günümüz küresel yapılarını anlamak üzere başvurulmuş entelektüel ve akademik yazın deneyiminden süzülerek gelen tartışmalar ve bu tartışmaların ışığında oluşan kavram setleri kimi zaman akademik disiplinlerin kompartımanlarında sıkışıp kalma riski taşımaktadır. Kültürel çalışmalar ve kent çalışmalarını sosyal ve beşeri bilimlerde oluşmuş entelektüel tartışma ve akademik yazından beslenirken akademik disiplinlerin kompartımanlarına sıkışmadan bu fenomenlere odaklanan kavram setleri oluşturma çabası olarak görmek mümkündür. Bu çabanın eklektik olmanın ötesine geçebilmesi için halen alanların kendi içindeki ekoller ve dışarıdan gelen eleştirilerle tartışmalar devam etmektedir. Kültürel çalışmalar da görece yeni sayılacak kent çalışmaları halen sıcak olan bu tartışmalardan beslenerek sosyal bilimlerin analitik

çerçevesi ile beşeri bilimlerden gelen yorumlayıcı bakışı aşan interdisipliner özgün bir kuramsal çerçeve oluşturma çabasıdır.

Bu çalışma yukarıda bahsi geçen tartışmaları gözeterik Kadıköy'ün kültürel ve mekansal dönüşümünün özgünlüğünü incelemek üzere etnografik bir alan araştırmasından yola çıkarak yaşanan dönüşümü araştırma alanına özgü haliyle kavramsallaştırma çabasıdır. Araştırma sürecinin önemli bir kısmı saha çalışmasını merkeze koyarak yerelin inşası, kültür sanat ve sembolik ekonomi, (yeni) orta sınıf, postmodernite, tüketim odaklı kentleşme, sosyal sınırlar ve dayanışma ağları ve sahadaki farklı nitelikteki anlatılar arasındaki ilişkileri, gelgitleri ve salınımları kavramsallaştırma denemeleri ile geçmiştir. Böylece bu çalışma bir yandan kent merkezinde gerçekleşen ve ulus ötesi, ulusal ve yerel dinamikler boyunca şekillenen dönüşümleri mekan ve kültür teorileri bağlamında açıklamaya çalışırken; diğer yandan aynı semtte ani sayılabilecek bir kopuklukla yan yana gelmiş farklı grupların oluşturduğu yaşantılara dair bir etnografi denemesi olarak kent antropolojisi alanına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma bulguları tez boyunca kategorik ayrımlarla değil problematiğin ana eksenleri olduğu düşünülen üç ayrı bölüm içinde sunulmuştur. Kadıköy'de mekansal ve kültürel dönüşümle oluşan atmosferin analizi için ilk bölüm bugünkü yerelin inşa sürecine, ikincisi yaşanan kültür sanat eksenli tüketim odaklı dönüşüme, üçüncüsü ise bu dönüşümün oluşturduğu kent içi hareketlilikle meydana gelen karşılaşmalara ve bunların sosyo-ekonomik bağlantılarına odaklanmaktadır.

İlk olarak metropolde kent merkezi niteliği taşıyan Kadıköy'ün bir yerel mekan olarak konumlandığı alanının incelenmesi hedeflenmiştir. Yerel ve yerellik farklı disiplinlerce çok çeşitli şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışmada yerel; ana olarak mekansal ve topluluk olarak iki farklı bağlamda ele alınacaktır. Ulusal ve ulusötesi tüm süreçlerin oluşturduğu kesişimlerin inceleme alanında oluşturduğu düğümünün yanısıra kesişimler oluşurken bireylerin birbirleriyle ve mekan ile kurdukları ve tekrar tekrar kurup bozarak yeniden ürettikleri aidiyet ilişkileriyle doğan topluluklar da araştırmanın ana odaklarındadır. Bu aidiyet ilişkileri yalnızca mekan ile değil mekanla özdeşleşen kültür(ler)le, değer ve tutumlarla da ilgilidir.

İkinci olarak, günümüzün kültürel ve sanatsal eksenlerine denk düşen tüketim odaklı dönüşümün çok boyutlu şekilde analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu dönüşüm,

dünyada pek çok kent merkezinde yaşanan kentsel dönüşümlerle yapısal anlamda benzerlikler göstermekle birlikte Kadıköy'e özgü ve bu sebeple yaşanan dönüşümü de biricik kılan bazı özellikler taşımaktadır. Bu araştırmanın önemli bir çabası da ulusötesi, ulusal ve yerel dinamikler tarafından tetiklenen mekansal ve kültürel dönüşümün yaşanma şeklinde Kadıköy'ü ayırt edici özellikleri üzerinden irdelemektir.

Üçüncü olarak Kadıköy'de yaşanan dönüşüm ile birlikte gelen kent içi hareketliliğin yarattığı yeni karşılaşma ve temas alanlarının sosyo-kültürel komplikasyonlarının analizi hedeflenmiştir. Mahalle ölçeğinde fiziki karşılaşmanın getirdiği hayat tarzları, değerler, tutumlar bağlamında kültürel karşılaşmaların sebep olduğu uzlaş ve çatışmaların temeli çoğunlukla ulusal ve hatta ulusötesi değerlerde yatmaktadır. Fakat bu uzlaş ve çatışma alanları, küçük ölçekte bir yerelin mekânsal sınırları içinde cereyan eden gündelik hayat pratiklerinde gün yüzüne çıkar şekilde berraklaşmaktadır. Uzlaş alanlarının yarattığı alternatif dayanışma ağları ile çatışma alanlarının mahalle ölçeğindeki gündelik hayat pratiklerine nasıl yansıdığını analiz etmeye odaklanan bu bölüm araştırmanın etnografik bağlamını mikro ölçekteki derinlemesine incelemeye desteklemeyi amaçlamaktadır.

1.3. Yeniden Keşfedilen Kültür ve Mekan

Kent merkezinde bir semtin dönüşümünü mekanı ve kültürü önceleyen bir kavramsallaştırma ile muhayyel olan, yapısal olan ve gündelik yaşamı bir arada ele alarak inceleyen ve farklı disiplinlerden beslenen bu araştırma akademik geçerliliğini sosyal bilimlerde kimi kuramsal karşı çıkışlara ve sebep oldukları dönüşümlere borçludur. Sosyal teoride “kültürel dönüş” ve “mekansal dönüş” olarak işaretlenen bu dönüşümler, kavramsal bir eleştiriden öte ontolojik ve epistemolojik temelleri olan kuramsal karşı çıkışlardır. Beşeri ve sosyal bilimleri birbirine yakınlaştırmak bağlamında önemli olan bu dönemeçler kültürel incelemeler, kültürel antropoloji gibi yeni alanların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı gibi sosyal teorinin farklı disiplinlerinde de kültür ve mekanın konumlanışını kökten değiştirmiştir.

Kültürel dönüş en temelde sosyal teoride kültürün ihmalinin, mekansal dönüş ise zamanın (tarihselin) mekanı yok sayan baskınlığının eleştirisi ile gelişmiştir. Kültür de mekan da elbette daha önce sosyal teorinin ilgi odağı olmuş çok farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Fakat bu kavramsallaştırmalarda kültür ve mekan pek çok kategori arasında bir kategori olmaktan öteye geçememiştir. Bahsi geçen eleştiriler

sonrası toplumsalı açıklamakta kazandıkları önem ve geliştirilen yeni bilimsel enstrümanlar sayesinde sosyal ve beşeri bilimlerde kültür ve mekanın “yeniden keşfi” mümkün olabilmıştır.

Sosyal teoride paradigma kaymaları ile sonuçlanan bu “keşfin” sosyal teorisinin neredeyse tüm alanlarına farklı düzeylerde etki etmiş olmasının sebebi kaynağını toplumsal dinamiklerin değişiminden almış olmasıdır. Sosyal teorideki kültüre ve hemen hemen eş zamanlı olarak mekana dönüşü hazırlayan II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı değişimlerle gelen toplumun çeşitlenen ihtiyaçları ve sorunlarıdır (Schein'den akt Kaya, 2015: 629). Öncelikle, bu dönemde hakim yaklaşım olan pozitivist ve geleneksel Marksist sosyal dönüşüm açıklamaları sömürgeleştikten kurtulan ülkelerin radikalizmi, kalkınmacı projelerin çöküşü ve reel sosyalizmin getirdiği düş kırıklığı ile sorgulanır olmuş hatta bir ölçüye kadar meşruiyetlerini kaybetmişlerdir (Kolluoğlu Kırılı & Yüksek, 2007:165). Ayrıca, bu yaklaşımlar sorgulanırken II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni toplumsal bağlamda, küreselleşme ve kentleşme, sosyal teoride kültür ve mekanın göz ardı edilmesinin artık pek mümkün olmadığı bir toplumsal dönüşüme sebep olmuştur. Küreselleşme ve kentleşme, toplumsal ve kimliklere ilişkin benzerliklerin yanı sıra farklıların da yan yana geldiği yeni çatışma ve mücadele alanları üretmiştir (Kaya, 2015: 629). Kentler, farklılıkların temasa geçtiği merkezler olarak, küreselleşme de uzak mesafelerdeki kültürlerin ve kimliklerin etkileşimlerini arttırması bağlamında kimlik politikalarını ve bu politikalarda kültür konusunu önemli hale getirmiştir (Giddens, 2019). Mahrumiyet çeken grupların talep ve kimlikleri etrafında örgütlenen yeni sosyal hareketler, hem entelektüel araştırmaların nesneleri ve konuları üzerine yeniden düşünme hem de akademik disiplinleri yeniden yapılandırma gereğini ortaya çıkarmıştır (Kolluoğlu Kırılı & Yüksek, 2007 :165).

bu yeni toplumsal bağlamın, eski akademik kodlar ve yaklaşımlarla anlaşılması ve çalışılması mümkün değildi. Alternatif bakış açılarını zorunlu kılan bir toplumsal bağlam, aynı zamanda çok paradigmatlı yaklaşımları da zorunlu kıldı. Evrensel doğrucu yaklaşımlar, kültürel farklılıklar, gündelik yaşamın sübjektivitesini, iktidar ilişkilerindeki karmaşıklığı ve toplumsal eşitsizlikleri açıklama veya anlamada yetersiz kaldı. Bu nedenle, yeni toplumsal bağlamı anlayabilecek, yeni yaklaşım, anlayış ve teorik çerçevelere

ihtiyaç vardı. Bu yaklaşımların temelinde ise eleştirel bakış, mekân, kent, kültür ve iktidar ilişkileri vardı (Kaya, 2015 : 629).

Sonuç olarak yeni toplumsal bağlamın bir yansıması olarak eleştirel teorisinin iktidar ilişkilerini merkeze koyarak geliştirdiği yeni kültür ve mekan tartışmaları akademide bir paradigmal kaymaya sebep olmuştur. Bu tartışmalar sonucu kültürün sadece toplumsalın bir ürünü, mekanın da toplumsal olayların içinde gerçekleştiği bir fiziki yapı şeklinde ele alınışının ötesine geçen bir kavrayış gelişmeye başlamış, kültür de mekan da toplumsal süreçlerin, yukarıda işaret edilmiş tüm çelişkilerini içinde barındıran “kurucu uğrak”ları olarak kabul görmüştür.

Zamanın (tarihselin) fazla abartıldığını çağımızın ise mekan çağı olacağını söyleyen Foucault’un (1967) aşağıdaki tanımlaması mekanın inşasını ve mekanın inşa edici belirleyiciliğini ilişkisel süreçler üzerinden kurması bağlamında önem taşır;

İçinde yaşadığımız, bizi bizden çekip çıkaran, içinde yaşamlarımızın, zamanımızın ve tarihimizin aşınmasının gerçekleştiği, bize pençe atan, bizi kemiren mekan, kendi içinde, aynı zamanda heterojen bir mekandır. Bir başka deyişle, içine bireyleri ve şeyleri yerleştirebileceğimiz bir tür boşlukta yaşamıyoruz. Farklı ışık tonlarıyla renklendirilebilecek bir boşlukta değil, birbirine indirgenemeyecek ve hiçbir biçimde birbiri üzerine bindirilemeyecek alanları betimleyen bir dizi ilişki içerisinde yaşıyoruz (akt. Soja, 2019 : 28).

Foucault’un genel ilgisi olan gömülü iktidar ilişkileri elbette mekana bakışına da yansır. Mekanın sadece fiziksel bir yapıya indirgenmiş olmasının özellikle kentlerde coğrafi ve fiziksel olarak dağılmış olan mekansal yapıların sembolik olarak içerdiği görünmez sosyal ilişkiler, roller, hiyerarşiler ve güç ilişkilerini yok saydığını işaret eder (Prigge, 2008 : 47).

Temelde bu kabul ile 1970lerden bu yana Lefebvre, Harvey ve Castells’in başını çektiği eleştirel kent teorisi olarak adlandırılan, kentsel gelişmeyi ve kentin gelişim evrelerini eleştirel bir yaklaşımla kavramsallaştıran bakış açısı hakimdir. Mekansallıkla toplumsallık, mekanla güç ve iktidar, coğrafya ile politika ve ideoloji, yapıyla eylem arasındaki bağlantıları kurmaya çalışan araştırmalar kaynağını bu kuramsal yönelimden almaktadır. Bu araştırmalar, kenti özerk bir yapı olarak kendi

halinde bir süreç olarak değil, siyasal ve ekonomik gelişmeler ile birlikte dönüşen karmaşık bir süreç olarak ele almaları ile daha önce yapılmış kent çalışmalarından ayrılır. Lefebvre'in analizinin odağını işaret eden aşağıdaki tespiti bu kopuşun çıkış noktasını özetler niteliktedir;

Diyalektik bugün tarihselciliğe ve tarihsel zamana, ya da “tez-antitez-sentez” veya olumlama- yadsıma-olumlamanın yadsıması” gibi zamansal mekanizmalara bağlı değil artık. Diyalektiği sürdürmek, mekanı, orada “ne cereyan ettiğini” ve mekanın ne için kullanıldığını teşhis etmektir; analiz mekanın çelişkilerini ortaya çıkaracaktır (Lefebvre,1976:17).

Mekanın ele alındığı yeni bağlam Marksist gelenekten gelen bu kuramcıları Marksist kuram ile karşı karşıya getirir. Lefebvre, katı Marksist gelenekte toplumsal mekanın bir üst yapı olarak görülmesine karşı çıkar;

Mekan üretici güçlere, işbölümüne dahildir. Mülkiyetle ilişkisi olduğu açıktır. Mübadeleyle, kurumlarla, kültürle, bilgiyle ilişkilidir. Satılır, alınır, mübadele değeri ve kullanım değeri vardır. Dolayısıyla klasik olarak birbirinden ayrılan ve hiyerarşileştirilmiş “düzeylerin”, “planların” herhangi birinde yer almaz. Demek ki, (toplumsal) mekan kavramı ile mekanın kendisi, “temel yapı-üst yapı sınıflandırmasının dışında kalır (Lefebvre, 2014 : 24-25).

Lefebvre altyapı-üst yapı sınıflandırmasının dışında tuttuğu (toplumsal) mekanı üç momentli olarak teorize eder; mekansal pratik (algılanan), mekan temsilleri (tasarlanan), temsil mekanları (yaşanan). Mekanın bu şekilde teorize edilişiyle kültür de mekan analizinde göz ardı edilemez bir unsur olarak ortaya çıkar. Lefebvre'in momentler ya da formantlar olarak işaret ettiği ayaklar üzerine kurulu üç boyutlu mekan teorisinde mekana ilişkin iki paralel yaklaşım bir arada ele alınmış olur; biri dilsel ve semiyotik diğeri ise fenomenolojik (Schmid, 2008). Dilsel düzeyde bu “kurucu uğrak”lar mekan pratikleri, mekanın temsilleri, ve temsil mekanları olarak işaret edilirken fenomenolojik düzeyde “algılanan” “tasarlanan” ve “yaşanan” olarak tanımlanır. Schmid (Ibid.: 36-40) bu kavramsal açılımı aşağıda Tablo 1.1’de özetlendiği haliyle açıklamaktadır.

Lefebvre'in mekan kavramsallaştırmasında mekan ve kültür iç içedir. Lefebvre daha çok kent felsefecisi, mekan kuramcısı olarak anılsa da kültürü ele alış biçimi, gündelik yaşam eleştirisi ve temsiller düzeyini dahil ettiği mekan teorisi ile kültürel incelemeler alanı için de yenilikçi ve öncü teorisyenlerdendir. Lefebvre; mekan teorisini Marksist bir yaklaşımla biçimlendirmekle birlikte Gramsci'nin Marksist teoriye yönelttiği kültür ve politikanın ihmal edilmesine dönük eleştirisinden hareketle kendi mekan kavramsallaştırmasının içine bu bağlamları “kurucu uğrak” olarak dahil eder.

Tablo 1.1: Lefebvre'in Üçlü Mekansal Kavramsallaştırmasının Dil/Semiyotik ve Fenomenolojik Bağlamı, Schmid'in Lefebvre okuması tablolandırılmıştır.

Kaynak: Schmid, 2008; 36-40

Lefebvre'in Üç Boyutlu Mekan Çözümlemesi	
Dilsel ve semiyotik	Fenomenolojik
<u>Mekansal Pratik</u> Sosyal aktivite ve etkileşimin materyal boyutudur. Gündelik hayatın içinde olduğu haliyle etkileşim ve iletişim ağlarını işaret eder.	<u>Algılanan Mekan</u> Duyularla algılanabilen mekandır.
<u>Mekan temsilleri</u> Söylemsel düzeyde oluşur. Betimlemeler, tanımlar ve özellikle mekan teorileri gibi ifadelerde uzlaşma alanıdır.	<u>Tasarlanan/Zihinsel Mekan</u> Öncelikle zihinsel düzeyde tasavvur edilmeden algılanamaz.
<u>Temsil Mekanları</u> Mekanın sembolik boyutudur. “şey”i bir (materyal) sembole bağlayan anlamlandırma sürecidir.	<u>Yaşanan Mekan</u> Mekanda yaşanan deneyimdir. Dünyayı insanların gündelik yaşam pratikleri üzerinden anlamlandırır.

Yakın dönemde ise Benjamin Fraser (2016) “Kentsel Kültürel Çalışmalara Doğru” isimli çalışmasında Henri Lefebvre'nin fikirlerini merkeze koyarak iki ayrı

araştırma alanı olan kültürel incelemeler ve kent çalışmalarını birleştiren bir model önermektedir. Fraser “kentsel kültürel çalışmalar” olarak adlandırdığı yaklaşımını beşeri bilimler ile sosyal bilimler arasında kent kültürü (kültürleri) üzerinden ilişkilenen bir metot olarak tanımlar. Kent çalışmaları ve kültürel incelemeler benzer sorulara ve hatta bakış açılarının ortak olduğu “ilişki ağları” setlerine sahiptir. Fraser her ikisi de interdisipliner alanlar olan kültürel incelemeler ve kent çalışmaları perspektiflerini birlikte ele alarak kentteki yaşam alanlarına dair daha bütüncül bir metot oluşturma çabasıdır. Kültürel incelemeler ile kent çalışmalarını Raymond Williams’a dayandırdığı bir perspektif üzerinde birleştirerek ikisinin kesişim alanlarından bir bütünlük oluşturur.

Fraser, Williams’ın “Düşünsel ya da sanatsal bir projeyi, onun oluşumunu (aşamalarını, şartlarını) kavramadan anlayamazsınız; yani bir proje ile onun olduğu şartlar arasındaki ilişki daima belirleyicidir ve kültürel çalışmaların ısrarı tam da bunların ikisini de hesaba katmasında, herhangi biri üzerinde uzmanlaşmayı reddetmesinde yatar” (akt Ibid.:19-20) yaklaşımına yaslanır. Williams’ın ilişkiye olan vurgusunu çok genelleyerek kültürel incelemeler yaklaşımında araştırmanın odağına koyduğu ilişkinin proje ve projenin oluşumu olduğuna işaret eder. Bir diğer şekliyle söylenecek olursa bu sanat ve toplum arasındaki ilişkiye denk düşer (Ibid.). Bu bakış açısını kente uyarladığımızda ise odaklanılan ilişki yapısal koşullar ile kültürel tahayyüller arasındaki ilişkidir (Ibid.: 21). Yani, “kentsel kültürel çalışmalar” yaklaşımı ile kurulan bir araştırma, incelenen mekanda yapısal koşulları da kültürel tahayyülleri de göz ardı etmez yahut birbirine öncelemez. Fakat araştırma odağı ne salt yapısal koşullardır ne kültürel tahayyüller, ne de bunların kentsel incelemeye dair farklı analiz eksenleri olarak sunumu. Odaklanılan kuramsal olarak da yöntemsel olarak da bu ikisi arasındaki ilişkidir. Analiz penceresi yapısal koşullar ve kültürel tahayyüller arasında birbirini inşa eden köprüleri ortaya çıkarmak üzerine kurulur.

1.4. Yöntembilimsel Araçlar

Bu araştırma bir önceki bölümde açıklanan kuramsal ilgi odağını takip ederek mekanın yapısal koşulları, bu yapının üzerinde hayat bulan kültürel tahayyülleri ve gündelik mekansal pratikleri her hangi birisini öncelemeksizin birbirleri arasındaki ilişkilere odaklanarak ele alabilmek hedefindedir. Bu amaçla etnografik bir alan araştırması kapsamında çeşitli nitel araştırma araçları bir arada kullanılmıştır. Mekanda “yaşayan deneyimi” araştırmak amacı ile katılımcı gözlem ve 39 kişi ile

derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin çoğunluğunda ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları deşifre edilmiş, Atlas.ti programında kodlanmıştır. Ayrıca araştırma fiziksel dönüşümü kaydetmek üzere yapılmış binaların kullanım işlevlerini yerinde gözlem ve haritalandırma, araştırma alanı olan mahallelerin dönüşüm odaklı demografik analizi, Kadıköy’e ilişkin edebi yazın ve güncel gazete ve dergilerdeki anlatının analizi, Kadıköy Belediyesi’nin hazırlayıp kamuya sunduğu dokümanların dönüşüm odaklı analiziyle zenginleşmektedir.

Kültürel çalışmalar alanında ve nitel araştırma yöntemleri ile kurgulanmış bu araştırma, tek “gerçek”e asla ulaşamayacağımız ancak “gerçekliğe” en fazla yaklaşmamızı sağlayacak olanın çok yönlü verilerin birbiri ile konuşan birleşimi olduğu ön kabulü ile tasarlanıp uygulanmıştır. Bir diğer deyişle araştırmanın çoklu metot seçiminde amaçlanan sosyal açıdan farklı pozisyonlardan farklı sosyal gerçeklikleri sunmak ve farklı gerçeklikler, kavramsallaştırmaktan çok, bu çoklu gerçekliklerin birbirleriyle konuşan ilişkisindeki “gerçek” e yaklaşımdır. Araştırma boyunca kullanılan çeşitli verilere ulaşma metotları Tablo 1.2’de sunulmuştur.

Tablo 1.2: Araştırma konusuna ilişkin belirlenmiş yöntembilimsel araçlar

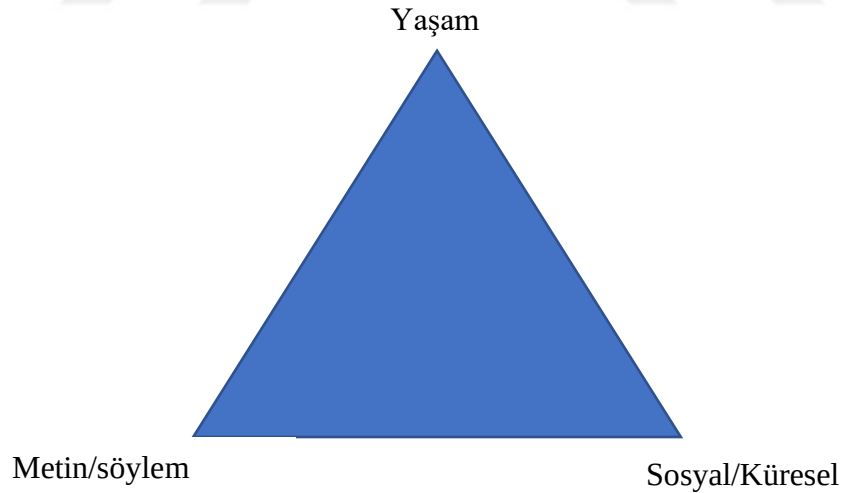
Araştırma Alt Konusu	Başvurulan Veri Kaynağı	Araştırma Yöntemi
Muhayyel/Medyatik Kadıköy	Kadıköy’ü merkeze alan araştırma ve kurgu eserler, güncel dergi, gazete ve web siteleri	Makro metin analizi/Anlatı örüntüleri analizi
Yaşayan/Güncel Kadıköy	TÜİK verileri, Kadıköy Belediyesi verileri	Karşılaştırmalı Demografik Analiz
Tüketim mekanlarının fiziksel dönüşümü	Tüketim mekânsal çevre	Yerinde gözlem ve haritalama
Yerel yönetimin dönüşüme yaklaşımı ve etkisi	Kadıköy Belediyesi online arşivi- Kadıköy Belediyesi Strateji Dokümanları	Dokümantasyon

Tüketim odaklı kentleşme ile oluşan kültürel atmosfer	Araştırma alanı mahalleler, kolektif ve kişisel yaşam deneyimleri	Katılımcı Gözlem, derinlemesine görüşme
Yaşanan dönüşüm ile mekandaki karşılaşmalar	Araştırma alanı mahalleler, kolektif ve kişisel yaşam deneyimleri	Katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme

1.5. Yöntemin Kuramsal İlişkiselliği

Bu araştırmada kullanılan yöntembilimsel araçlar bir önceki bölümde detaylandırılmıştır. Bu araçlar araştırmaya akan verilerin toplanma şekline işaret etmektedir. Bu bölüm ise yöntembilimsel araçların ötesinde sosyal “gerçekliği” kavramak için nereye baktığımızı göstermeyi ve bu verileri bilgiye dönüştürürken hangi lensi kullandığımızı yöntembilimsel yaklaşımımız temelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntembilimsel araçlar ampirik bilgiye ulaşmanın yalnızca teknik öğeleridir.

Şekil 1.1: Kültürel İncelemelerin araştırma ilgisi

Yöntembilim ise daha bütüncül bir şekilde bu teknik öğelerin tercih edilen araştırma yaklaşımı ile kullanıma koşulduğu felsefi ve politik düzlemi işaret eder. Farklı yöntembilimsel yaklaşımlara yaslanan araştırmalar veri toplamak amacı ile aynı yöntembilimsel araçları kullanabilirler ancak toplanan verinin nasıl bilgiye dönüşeceğini belirleyen araştırmanın yöntembilimsel yaklaşımıdır. Bu bölümde bir

önceki bölümde detaylandırılmış yöntembilimsel araçlarla elde edilmiş verilerin araştırma içinde hangi yöntembilimsel yaklaşımla işlendiği açıklanacaktır.

Kültürel incelemeler yaklaşımının alameti farikası araştırmanın ampirik tarafında sahada yaşanan deneyim, metin ya da söylemler ve sosyal bağlamın karşılıklı etkileşimli ilişkisine duyduğu ilgi olmuştur (Saukko, 2003 :11). Bu üçlünün birbirini inşa sürecinin incelenmesi araştırma tasarımın belirleyicisi olarak görülebilir. Araştırma tasarımına akademik geçerliliğini koruyarak metodolojik olarak farklı yaklaşımlara yaslanan 3 boyutu bir arada ele almak kültürel incelemeler araştırmalarının en zorlu problemlerinden biridir.

Yaşanan deneyimi anlamaya çalışmak yaşanan geçeklikleri anlamayı amaçlayan hermeneutik ya da fenomenolojik bir yaklaşım gerektirir. (Öte yandan) Söylemi araştırmaya olan ilgi ise sosyokültürel ve araştırma atmosferine dair algımızı şekillendirenler metnin altında yatanlar ve örüntüleri (post)yapısalcı bir analizle incelemeyi gerektirir. Buna rağmen sosyal ve politik bağlamı incelemek ise her zaman toplumun ve toplumsal yapıların “gerçekte” nasıl işlediğini anlamayı amaç edinmiş “realizm”in bir formu ile bağlantılıdır. Bu üç metodolojik yaklaşım birbirlerini tamamlayıp zenginleştirir fakat biryandan da (yanyanalıkları) kendi içinde çelişkiler yaratır (Ibid.: 33-34).

Kültürel incelemelerin açtığı yoldan gidip yaşam deneyimi, söylem ve sosyal/politik/küresel bağlam analizini bir arada uygulayan araştırmalarda bu analizlerin gerektirdiği fakat birbirleri ile çelişkileri de bulunan metodolojilere dayanan metotların yanyanalıkları sosyal bilimlerde araştırmanın (bilimsel) “geçerliliği” açısından tartışma yaratmaktadır. Saukko buna ilişkin olarak araştırmalara yalnızca tek kritere bağlı “geçerlilik” değerlendirmesi değil her bağlamın kendi içinde değerlendirildiği “geçerlilikler” üzerinden yaklaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Önerisi kültürel incelemelerin üçlü araştırma ilgisine uygun olarak; diyalogik (dialogic) geçerlilik, yapıbozumsal (deconstructive) geçerlilik ve bağlamsal geçerlilik olarak üç ayrı geçerlilik üzerinden ilerlemektir (Ibid.). Dialogic geçerlilik, araştırmanın yaşam deneyimine ne denli sadık kaldığını değerlendirirken, deconstructive geçerlilik araştırmanın değerini gerçekliğimizin inşasında yer alan ve araştırmanın çerçevesini belirleyen söylemin farkındalığı ile ölçer. Bağlamsal geçerlilik ise araştırma konusu olan fenomenin ve araştırmanın kendisinin daha geniş bir sosyal, politik ve küresel bağlamda ne kadar iyi yerleştirildiği ile ilgilenir (Ibid.).

Saukko, bir araştırmanın sağlam ve geçerli bir araştırma olduğunun değerlendirilmesi için bu üç kriterin bir arada bulunması ama ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

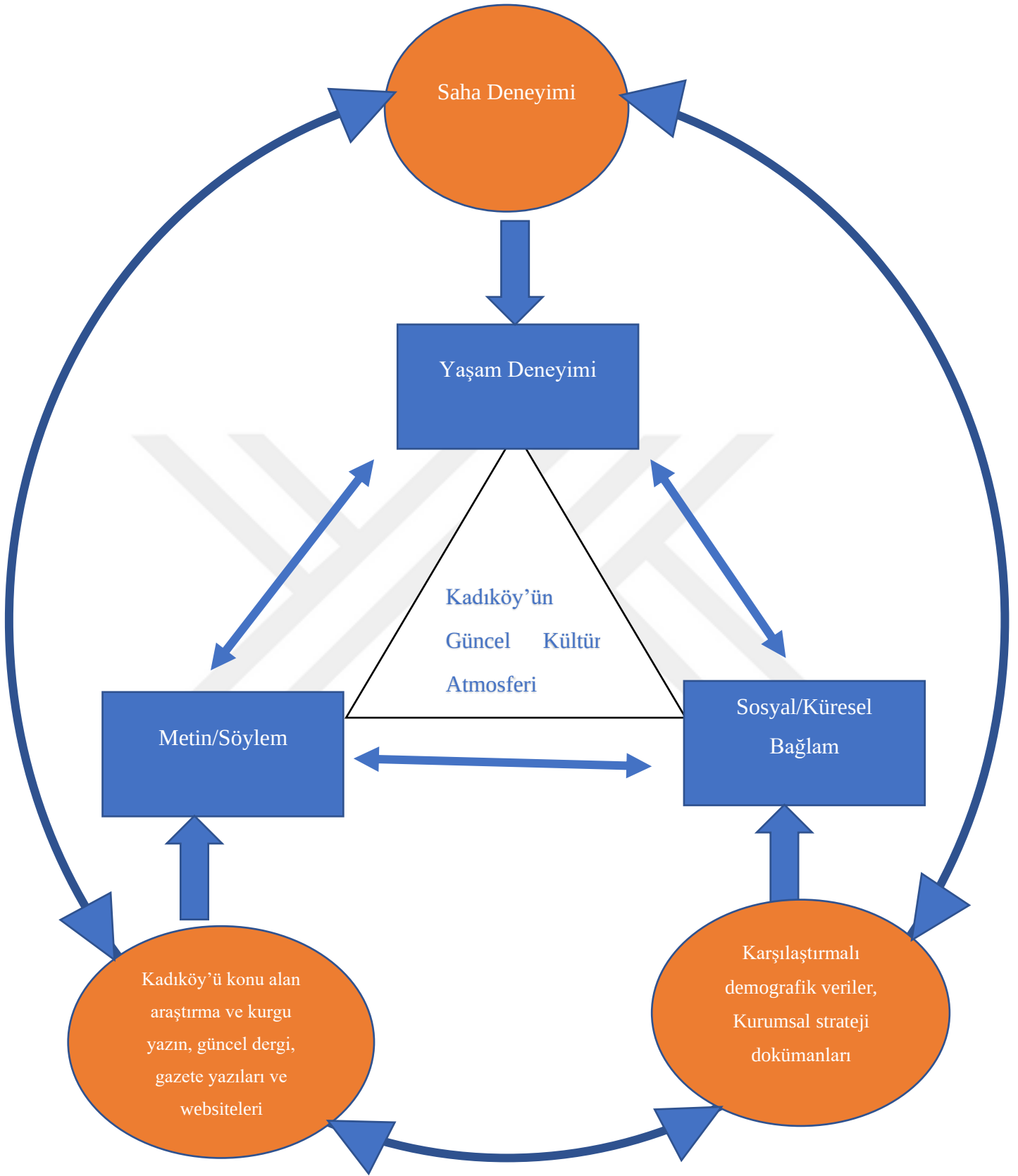
Saukko yöntemleri birleştirmeyi amaçlayan metodolojik yaklaşımların ontolojik ve epistemolojik dayanaklarını işaret ettiği Tablo 1.3'te kültürel çalışmaların araştırma metodu olarak sunduğu diyalog paradigmasının araştırma amacını farklı gerçeklikler arasındaki diyalog şeklinde formüle etmiştir. Aslında Saukko'nun modelinde araştırmanın üç boyutlu yaklaşımı açısından bir yenilik yoktur; metodların bir arada kullanımına Tablo 1.3'te sunulmuş diğer paradigmlar da açıktır. Fakat Saukko'nun altını çizdiği ve bu araştırmanın da tüm yazım sürecini belirleyen ayırt edici nokta yaşam deneyimi, söylem ve sosyal/politik/küresel boyutun (yani yapısal koşulların) araştırmanın üç farklı eksenini olarak sunulmasıyla sınırlı olmamasıdır. Buradaki temel yönelim, bu üç boyutun birbirleri ile konuşan yönlerini keşfetmek, birbirlerini nasıl ve ne şekilde etkilediklerini / inşa ettiklerini incelemek ve bu amaca uyan dinamik araştırma tasarımını ortaya koyabilmektir.

Tablo 1.3: Yöntembilimsel Yaklaşımları Birleştiren Paradigmaların Pozisyonları
(Kaynak: Saukko, 2003:25)

Yöntembilimsel Yaklaşımları Birleştiren Paradigmalar					
Paradigmalar	Ontoloji	Epistemoloji	Metafor	Araştırma Hedefi	Politik Konum
Triangulation	Sabit gerçeklik	Gerçeği yansıtır	Büyüteç	Gerçek	No bias
Prisms	Akışkan gerçeklik	Gerçeğin Sosyal İnşası	Görüntüyü kıran prizma	Farklı gerçeklikleri iletmek	Çoğulcu bilim ve toplum
Material Semiotic	İnteraktif Gerçeklik	Gerçeğin materyal ve semiyotik inşası	Işığı Kıran Prizma	Eşitlikçi gerçeklikler yaratmak	Eşitlikçi bilim ve toplum
Dialogue	İnteraktif Gerçeklik	Gerçeğin materyal ve semiyotik inşası	Diyalog	Farklı gerçeklikler arasında diyaloglar	Eşitlikçi ve çoğulcu bilim ve toplum

Kadıköy'deki güncel kültürel atmosferi tanımlamaya ve kültürel dönüşümleri anlamaya çalışan bu araştırma metodolojik olarak yukarıda açıklanan diyalog yaklaşımına yaslanmaktadır. Örneğin Kadıköy'ü konumlandırmayı hedefleyen ilk bölümde öncelikle yaşam deneyimi merkeze konmuş, bölümün çerçevesi katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmelerle ulaşılan etnografik araştırma sonuçlarının üzerine inşa edilmiştir. Yine birinci bölümdeki Muhayyel ve Medyatik Kadıköy başlıkları ise Kadıköy'ün söylemsel düzeyde bir incelemesidir ve Kadıköy anlatısının katmanlarını metinsel olarak ortaya koymayı hedeflemektedir. Muhayyel Kadıköy bölümünde Kadıköy'e ilişkin araştırma ve kurgu pek çok edebi yazın, medyatik Kadıköy kısmında ise güncel gazete, dergi ve web sitelerinin haberleriyle incelenmiş, geniş bir Kadıköy yazınında tekrar eden temalar ve anlatı örüntüleri belirlenmiştir. Bu kitapların yazarları ile derinlemesine görüşmeler yapılarak metnin ötesine de adım atmak hedeflenmiştir. Kadıköy'ün Güncel Sosyo-ekonomik durumu başlığında ise temel olarak demografik veriler karşılaştırmalı olarak sunulurken Kadıköy'ü sosyal

“gerçekliği” ile konumlandırmak hedeflenmiştir. Fakat tüm bu başlıkların altında bu bölümde araştırmanın sac ayaklarının birbiriyle konuşur bir şekilde bir bütünü işaret etmesi önemsenmektedir. Araştırmanın tüm yazım sürecinde araştırmanın üzerine oturduğu bu ayakların yalnızca birbirlerini tamamlayan ilişkiselliği değil aynı zamanda bunların birbirlerini karşılıklı olarak nasıl inşa ettikleri de mercek altına alınmıştır. Çünkü bu araştırma tasarımının ana amacı Saukko’nun işaret ettiği üzere mekanın farklı boyutlarını farklı bölümlerde sunmaktan öteye geçerek birbirlerinin tamamlayan metodolojik enstrümanlarla elde edilmiş verilerin birbirleri ile konuşması, Kadıköy’ün güncel kültürel atmosferine dair bütüncül bir resim sunmasıdır. Araştırmanın içerisinde farklı metodolojik yaklaşımlara dayanan çoklu araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasının handikaplarından olan ve araştırılan fenomene dair birbirleri ile konuşmayan farklı boyutları ve hatta sosyal olarak inşa edilmiş farklı “gerçeklikleri” art arda sunmanın ötesine geçerek Kadıköy’deki dönüşüme ilişkin yaşam deneyimine, söyleme, ve sosyal/politik/küresel boyuta dair verilerin birbirlerine referans verdiği, birbirleri üzerine örüldüğü bir bütüncül mekan ve kültür bilgisi üretilmeye çalışılmıştır. Aynı ayrı her bölümün sonundaki sonuç bölümleri tüm araştırmaya yayılmış bu çabanın en rafine hale geldiği kısımlardır. Araştırmanın metodolojisi ve uyguladığı metotlarla ulaştığı verilerin ilişkisel döngüsü Şekil 1.2 ‘de şematize edilmiştir.

Şekil 1.2: Araştırmanın Metodolojik Yaklaşımında Verilerin İlişkisel Bağlamı

1.6. Alandan Notlar

Araştırma kurgusunun, araştırmaya akan verilerin toplanması ve bilgiye dönüşme sürecinin ve pek tabi yazımının araştırmacının öznel pozisyonundan tümüyle sıyrılması mümkün görünmemektedir. Etnografik araştırmalarda bu durumun kabul edilip sorunsallaştırılması “göreceliliğe ve ya da bilim karşıtı öznelciliğe yol açmak şöyle dursun, araştırma nesnesi ile kurulan öznel ilişkinin nesneleştirilmesi, bilimsel nesnelliğin en temel koşullarından biridir” (Bourdieu’den akt Akçaoğlu 2020 :47)

Bu bağlamda, araştırmacı olarak benim mekansal güzergahımın Kadıköy’le kurduğum ilişkiyi ve araştırmayı etkilediğini kabul ederek okuyucuya aktarmak isterim. Lise eğitiminin sonuna kadar küçük bir Ege ilçesinde yaşadım, üniversite hayatımı ise İzmir’de geçirdim. Yüksek lisans eğitimi için kısa süreli yurt dışında yaşama deneyimi sonrası yine İzmir’de çalışma hayatına başladım. İlk işim Türkiye genelinde yaygın bir gençlik örgütünde saha koordinatörlüğü olduğu için Türkiye genelinde pek çok şehirde gençlerin yaşam deneyimlerine dair gözlem yapma, kimi zaman dahil olma imkanım oldu. İstanbul’a doktora eğitimim ile birlikte taşındım. Kadıköy’ü araştırma ilgimin oluşması tam bu dönemde başladı. İstanbul’a taşınacağımızı söylediğim farklı gruplardan pek çok tanıdığımdan duyduğum “size Kadıköy’den bir ev tutarız” heyecanı, o dönemde henüz tam anlamlandıramadığım “neden Kadıköy?” sorusuna dönüştü. Bu kadar farklı gruplardan pek çok arkadaşımın sözleşmişçesine “size Kadıköy’den ev tutarız” ifadesi “Kadıköy’e dair ne söylüyor?”, “bana dair ne söylüyor?” şeklinde düşünmeme sebep oldu. Sonrasında sahiden incelenen merkez mahallelerde olmasa da Kadıköy’de bir ev tutarak, boş vakitlerimi de yoğunlukla bu mahallelerde geçirme dönemi başladı. Tez araştırma konusunun netleştiği süreç sonrasında da vakit geçirmekten keyif aldığım Kadıköy merkezi artık benim için sürekli yeni sorular üreten bir gözlem mekanına dönüştü.

Etnografik çalışmanın önemli zorluklarında olarak görülen “mesafeyi koruma ile yakınlık ve empati kurma arasındaki denge” (Harmanşah & Nahya, 2016 : 22) bu araştırma için de hem görüşmeler sırasında hem de yazım sürecinde hep göz önünde tutulması gereken bir noktada oldu. Araştırma başladığında henüz Kadıköy’de bir sene kadar süredir düzenli olarak vakit geçiriyordum. Boş vakitlerimi geçirmeyi sevdiğim bir muhitin katılımcı gözlem alanına dönüşmüş olması özdeşünümsel olarak aralıklarla kendimi sorgulama ihtiyacı doğurdu. Sorguladığım, aşmak için hep tetikte

olduğum durum, dönüşüm sürecinde tanıştığım, öncesini düzenli şekilde deneyimlemediğim bir muhitin, dönüşüm sonrası sürecine kendimi dahil hissetmem, bu halinde vakit geçirmekten kişisel olarak keyif almamdı. Bu bağlamda araştırmacı olarak beni tetikte tutan dönüşüm öncesini düzenli olarak deneyimlemediğim bir mekanda yerleşik anlam ve deneyimlerin kaybını yeterince görememe, dahası önceliklendirmeme ihtimaliydi.

Saha araştırmasının henüz ilk başlarında analize dahil edileceği için sistematik olarak Kadıköy’de incelenen dönüşümün öncesine dair mekansal anlatıları okumak, ilk görüşmeleri otobiyografik özellikler de taşıyan bu kitapların yazarları ile yapmak önemli bir denge unsuru oldu. Tez araştırmasının sonundan hem düşünce akışıma hem de saha notlarıma baktığımda ancak o süreçten sonra eski sakinleri de daha iyi anlayabildiğimi görüyorum. Böylece saha araştırmasını Kadıköy anlatılarının sistematik bir şekilde okunması öncesi ve sonrası olarak ikiye de ayırabilirim. Bu sistematik okuma öncesi dönemde mekanda yeni oluşan özgün deneyimlerin ve hayat tarzlarının yalnızca burada yaşanıyor olmasının özgünlüğünü anlamlandırmaya daha odaklıyken, bu dönemden sonra mekana tarihselliği ile daha bütüncül yaklaşabilmem ve yerleşik anlamların sürekliliğini yada süreksizliğini takip edebilmem mümkün oldu. Özellikle mekansal deneyimden beslenen otobiyografik özellikler taşıyan Kadıköy yazınının araştırmaya dahiliyeti yalnızca muhayyel Kadıköy’ü sunmak adına değil, araştırmacının sahaya bakış açısını derinleştirmek adına da önemli bir işlev gördü.

Kadıköy’de kültürel sermayesi yüksek sakinlerin ağırlığı doğal olarak görüşmeci profiline de yansdı. Görüşmecilerin mekan deneyimlerinin çeşitliliğini gözetirken elbette farklı gruplardan görüşmeciler oldu. Yine de yoğunluk kültürel sermayesi yüksek, eğer sonradan göç ettiyse neden bu mekanı seçtiğine dair daha önce entelektüel bir sorgulama yapmış, eski sakin ise yine bu dönüşümü daha geniş bir pencereden anlamlandırmaya çalışmış kişiler olduğu görüldü. Ayrıca görüşmecilerin tamamı yaşadıkları yerde gelişen bu dönüşümün araştırılmasına ilişkin istekli ve bu nedenle de paylaşımcı tavır sergilediler. Görüşmecilerin kimi zaman sosyal bilimlerin kavramları ile açıklamaya girişmesi ile birlikte beyin fırtınasına dönüşen, araştırmacı ile görüşmeci arasında sorunsallaştırılan “iktidarın” en aza indiği görüşmeler oldu. Bununla birlikte araştırmacı olarak mekansal deneyimi daha yoğun duymak istediğim için soruları ona uygun düzenledim. Eğitimi yüksek ve mekana da duyarlı görüşmecilerin araştırma açısından hem avantajlı hem de dezavantajlı yönlerini

böylece yaşamış oldum. Avantaj sağlayan yönü ile araştırmacının sosyal bilimlerin diline tercüme etmesine gerek kalmadan kimi kavramların görüşmecilerden gelmiş olmasıydı. Dezavantajlı yönü ise hem eğitilmiş ve mekana duyarlı hem de Kadıköy’de yaşam deneyimi uzun olan kişilerin fikir ve yargılarının araştırmacıyı etki altında bırakabilme ihtimaliydi. Bu profilde fakat farklı eğilimlerden pek çok görüşmeci olması ile bu durumu aşabildiğimizi düşünüyorum.

Görüşmeler tümüyle görüşmecilerin tercihlerine bırakılarak sıklıkla, kişilerin evinde, yetkili kişilerin ofislerinde (muhtarlık, belediye binası), sahibi oldukları yahut sıklıkla gitmeyi tercih ettikleri kafelerde yapıldı. Kafelerde yapılan görüşmeler esnasında görüşmecilerin bulundukları mekandaki rahatlıkları ve çalışanlarla kurdukları sıcak ilişkisi görüşmelerin rahat geçmesini sağlarken araştırma içinde veri oldu. Görüşmemizin amacını duyan kafede bizimle ilgilenenler de sıklıkla kimi deneyimlerini ve fikirlerini aktardı.

Saha araştırması sırasında çoğu zaman yapılandırmadığım, semtin ritmiyle belirlenen yürüyüşler yaptım. Bu uzun yürüyüşler daha önce de defalarca geçtiğim sokakları da içeriyor olmakla birlikte Kadıköy içindeki düşünsel haritamı genişletti. Bu yürüyüşleri genel olarak farklı saatlerde yapmaya özen gösterdim. Yürüyüşler esnasında yemek yediğim, dinlendiğim mekanların her seferinde farklı olmasına özen gösterdim. Çoğu zaman bir araştırma yaptığımı belirtmedim ama bu mekanlardaki insanların samimiyet ortamında paylaştığı deneyimleri de saha gözlemi olarak araştırmaya aktı.

COVID-19 salgını ve birlikte getirdiği mekansal kapanma(lar) araştırmaya önemli bir sekte vurdu. Tüketim mekanlarının çoğalması ve çeşitlenmesinin en belirgin değişkenlerden biri olduğu, semt dışından gelen gündelik kullanıcıların önemli bir etken olduğu dönüşümde küresel bir salgın ile uzun süre mekanlar kapandı. Açılabilirdikleri dönemde dahi henüz yeterince güvenli hissedilmediği için müdavimlerin alışkanlıkları değişti. Araştırmacı olarak yaşanan dinamizmi anlamlandırmaya çalışırken bıçak kesiği gibi kesildiğini görmek beni de araştırma sahasında bulunmakla ilgili olumsuz etkiledi. Pandeminin etkisinin azalması ile yeniden görüşmelere başladığımda bir kaç görüşme sonrası görüşmecilerin halen pandemi sürecinin yoğun etkisi altında olduğunu fark ettim. Bulaşıcı küresel bir salgın ve kalabalık içindeki tedirginlikleri henüz mekansal deneyimlerini etkiliyor, hatta salgın öncesi deneyimlerine ilişkin hatırladıklarını dahi olumsuz yönde etkiliyordu. Bu

nedenle devam ettiğim görüşmeleri bir süre daha erteledim. Fakat sonrasında yavaş yavaş salgının etkileri silinirken belki de daha kalabalık ve coşkulu gruplar yeniden incelenen mahallelerde yoğunluğunu gösterdi ve mahalle sakinleri “pandemi sürecinde sessiz sakin, biz bize daha mı iyiydik” serzenişlerine başladı. Böylece araştırma yeniden kaldığı yerden devam edebilmiş oldu.

Saha araştırması sırasında bahsettiğim mahallelerdeki uzun yürüyüşler, mekanlarda geçirdiğim uzun vakitler yanı sıra, mahallelinin yetkililerle bir araya geldiği ve tüm mahalle gündemlerinin ortaya serildiği kimi toplantılara da katıldım. Bu toplantılar hem mahalledeki farklı grupların gündemlerini duymak, hem de yetkililerin bu durumlara bakış açısını görmek ve nasıl yönettiklerine ilişkin tavırlarını gözlemlemek adına önemliydi. Ayrıca Tasarım Atölyesi Kadıköy’de gerçekleşmiş olan Filtre Platformun gerçekleştirdiği Burada ve Şimdi: Yel değirmeni atölyesi de katılımcı gözlem alanlarımdan biri oldu. “Mahalle kültürü ile ilgili konuşmak isteyen ve bir mahallenin “bu anını”, yerinde keşfetmeye hevesli herkes”¹ in davetli olduğu etkinlik; interaktif kurgusu ve farklı yaratıcı yöntemleri dahil etmesi ile katılımcıların mahalle deneyimlerini aktarması ve tartışmasını sağlayarak yoğun bir mekansal deneyimin araştırmaya akmasına vesile oldu.

Mahalle sakinleri farklı amaçlar için yoğun bir şekilde sosyal medya araçlarını kullanmaktadır. Sistematik bir analizi yapılmadığı ve benim araştırma amacı ile orada bulunduğumu belirtip rıza almadığım için teknik olarak saha araştırmasına dahil edilemeyecek olsa da bu grupların ayrılma şekilleri, gruplardaki sohbetler ve tepkiler benim mahalle gündemini takip etmemde kolaylaştırıcı oldu. Muhtarların mahalleli ile iletişimi güçlendirmek için kurduğu daha geniş gruplar ile eski ve yeni sakinlerin kendi gündemleri odağında kurduğu farklı mahalleli gruplarında; topluluk aidiyeti ve samimiyetinde yaşanan dayanışma halleri ve kimi zaman çatışmalar da bana takip edilesi ipuçları sundu.

¹ <http://takortak.org/etkinlik/kadikoy/burada-ve-simdi-yeldegirmeni/>

2. KADIKÖY'Ü KONUMLANDIRMAK: TARİH, COĞRAFYA VE TOPLUM

2.1 Giriş: Kadıköy Nasıl Bir Yerdir?

Bu bölüm ile aslında araştırma için çok temel bir soruya yanıt aranacaktır: Kadıköy nasıl bir yerdir? Bu sorunun cevapları çok farklı şekillerde aranabilir ve hepsi de doğru olan çok çeşitli yanıtlar çıkması kuvvetle muhtemeldir. Kültürel çalışmalar yaklaşımı ile ilerleyen bu çalışma ise arayışında kentin kültürünü odağa almakla birlikte bunu yaparken kültürü, sosyal ve ekonomi-politik boyutlardan ayrı tutmayan bir kavramsallaştırma ile ele almak hedefindedir.

Kadıköy, kendine özgü mekansal karakteriyle İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan bir ilçedir. İçinde bulunduğu İstanbul, Türkiye'nin ve hatta dünyanın büyük ve önemli bir metropolü olarak tüm diğer metropoller gibi politik, ekonomik ve kültürel iktidar ilişkilerinin alan kazanma mücadelelerinin mekanıdır. Karar vericiler tarafından alınan ekonomi politik kararların, hayata geçirilen “mega proje”lerin metropol içindeki sosyal yaşamın mekansal dağılımındaki etkisi büyüktür. Buna karşın tarihi milattan önceye giden İstanbul'un içindeki tarihi çekirdeklerin kendine özgü mekansal karakterleri de yadsınamaz.

Bu (yerel) mekansal karakterler ulusal yahut İstanbul merkezli alınan idari kararların, küresel ekonomi politik durumun gündelik hayat zemininde uygunlaştırma (appropriation) yahut direniş zeminine dönüşmesinde açıklayıcıdır. Yani Kadıköy'ü etkileyen tüm ulusötesi ve ulusal süreçler Kadıköy'ün mekansal karakterindeki karşılığı ile gündelik hayatta yerini bulabilir. Bu bir güç ve mücadele alanıdır, ama mekansal tahakkümde oluşacak çatlaklar da mekansal karakter ile belirlenir. Her hangi bir yerde mekansal pratiklerin bütünüyle direniş ya da bütünüyle uygunlaşma tepkisi olarak gelişmesi beklenemez elbet, fakat yine de mekansal karakterler mekansal pratiklerin direnme ve uygunlaşma arasındaki geniş kesişim alanında nereye yerleşeceğinin belirleyicisidir. Kadıköy'ü bu bağlamda konumlandırmaya çalışırken tarih, coğrafya, toplumsal yapı ve mekana dair oluşan anlam örüntülerine odaklanan

bu ilk bölümde Kadıköy'ün mekansal karakterini oluşturan ana dinamikler mercek altındadır.

Kadıköy'ü yerel bir mevcudiyet olarak konumlamaya çalışan bu ilk bölümde yerel/mekansal kültürü var eden anlam çıpaları ve bu çıpaların oluşmasını mümkün kılan tarihsel arka plan ve sosyo-kültürel ortam incelenmektedir. Kadıköy'e ilişkin anlamlar Massey'nin “yerellikler, sosyal somut ilişkilerin ve sosyal süreçlerin kesişimlerinden ve etkileşimlerinden üretilmiş yapılardır” kabulüyle hareket ederek bu etkileşim ve kesişimler odağında ilişkisel olarak ele alınacaktır. Bölümün ana amacı Kadıköy ve Kadıköylü nitelemesinin nasıl bir anlam haritası çerçevesinde oluştuğunu incelemek, bu anlam/anlamlandırma haritasının hangi tarihsel çerçevede, hangi sosyo-ekonomik yapılara duyarlı olarak ve nasıl bir kültürel atmosfer içinde biçimlendiğini göstermektir. Kadıköy ve Kadıköylülüğün referansta bulunduğu anlamlar nelerdir? Kültürel örüntülerden süzülen bu anlamlar nasıl bir ekonomik ve sosyo-kültürel ortamda oluşmakta ve dönüşmektedir? Bu soruların izinde Kadıköy, mekanı oluşturan farklı katmanları ve bu katmanların birbirleri olan ilişkisi üzerinden incelenecektir.

Kadıköy'ün mekansal karakterini konumlandırma çabası olarak mekansal nitelikler tanımlama gerekliliği mekanı sabit görme tuzağını her daim içinde barındırır. Araştırmanın bütününde mekan inşasının dinamizmine yapılan vurgu elbette bu nitelikleri sıralarken de göz önünde bulundurulmuştur. Kadıköy'ün yerel karakterine ilişkin tanımlanan mekansal nitelikler sabitlenmiş anlam örüntüleri değildir. Kadıköy'ün mekansal karakterinin kökleri olan bu nitelikler; Kadıköy'ün zamanın ruhuyla küresel ağda gireceği etkileşim alanlarını, bu etkileşim alanları içinde kuracağı bağları ve bu şekilde mekanın tekrar tekrar inşa edilerek yerleşeceği konumların potansiyeline ilişkin sıralanmıştır.

Bu bölüm Kadıköy'ün mekansal karakterini toplumsal süreçlerin yerelde somutlaşmış verileri üzerinden ve ilişkisel olarak sunma çabasıdır. Yukarıda açıklandığı üzere dinamik ve çok katmanlı bir mekan kavramsallaştırması üzerine kuruludur. Araştırma tasarımı da buna uygun olarak kurgulanmış, öncelikle Kadıköy'ün tarihine ve nicel verilere dayanan “gerçekliğine”, daha sonra ise yazılı anlatılar üzerinden temsillerin dahil edildiği bir incelemeye yer verilmiştir. Mekansal karakterler mekansal anlatılarla sürekli yeniden kurulur. Mekana ilişkin anlatılar mekanların tarihsel olarak oluşmuş kültürel kodlarının ürünü, üreticisi ve taşıyıcısıdır. Bu ön kabul Kadıköy'e ilişkin edebi yazın ve güncel yazılı anlatılar araştırmanın

önemli veri kaynağı olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte yazılı anlatılar söylem analizi tekniği ile incelenmemiş, etnografik araştırmanın bir katmanı olarak ele alınmıştır. Anlatıların araştırmaya sağladığı zenginlik ile *Kökler: Muhayyel Kadıköy* başlığında “kökler”e ilişkin, *Yeni Ağlar/Bağlar: “Medyatik Kadıköy”* başlığında ise kökler ile ilişkiselliği göz önünde bulundurularak Kadıköy’ü küresel anlamda konumlayan içinde bulunduğu yeni ağlar ve kurduğu yeni bağlara ilişkin inşa edilen anlam/anlamlandırma haritaları sunulacaktır.

2.2. Kadıköy’ün Tarihsel Durumu

Moderniteyle birlikte kentler hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Fakat Kadıköy’e dair modernite öncesi dönemden aktarılanlar dahi bugünkü Kadıköy’e kadar izleri sürülebilecek ipuçları taşır. Antik çağdan bu yana Kadıköy’ün fiziksel olarak kapladığı “yer”in, ve bu fiziksel alanın bağlantıda olduğu diğer yerlerle ilişkisinin üzerinde gelişen kültürün şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir. İlerleyen bölümde, Kadıköy’ün elbette çok daha uzun ve detaylı anlatılabilecek tarihi bu ilişki odağında sınırlandırılarak sunulacaktır. Kadıköy tarihini inceleyen pek çok kaynak taranmış, ekonomi-politik, sosyal ve kültürel boyutları iç içe tutan bir perspektif ile kısa bir mekansal tarih sunumu hedeflenmiştir.

Son dönemde yapılan kazılar ile Kadıköy’de ilk yerleşimin MÖ 4000-3000 yılları arasına kadar uzanıyor olabileceğini gösteren bulgulara ulaşılmıştır. Ancak henüz fikir birliği oluşturacak kadar kapsamlı araştırma yapılmamıştır. Bahsi geçen bulgulardan evvel kabul gören sav ise Kadıköy’de ilk yerleşimin MÖ 685 yılında Megaralı öncü bir grup tarafından yapıldığıdır. Megaralılar deniz aşırı bir göç ile Khalkedon(Kadıköy), Bizantion, Astakos (İzmit), Selymbria(Silivri)’yı kurmuşlardır (Tekin, 2001 : 5). Khalkedon, Megaralıların Bizantion şehrinin kurulmasından da önce kurdukları ilk yerleşimdir. Megara’dan gelen ve bundan böyle Khalkedonlular olarak bahsedilecek öncü grubun bölgedeki ilk yerleşim olup olmadığı tartışmalıdır. Fakat bölgede uzun süre hakimiyet kurmuş olduğu ve kurucu bir güç olarak önemi genel kabul görmektedir.

Kadıköy’de uzun süre hüküm süren Megaralıların öncü grubu Khalkedonluların hangi motivasyonla Kadıköy yöresine yerleştiği tarihçiler için araştırmaya değer ve tartışmalı bir konu olmuştur. Tartışmanın temeli Herodotos’a kadar uzanır;

Bu Megabazos, Hellespontoslular'a unutulmaz bir anı olarak tarihe geçecek bir söz bırakmıştır. Byzantion'da bulunduğu sırada, Kalkhedonlular'ın, kentlerini Byzantionlular'dan 17 yıl önce kurmuş olduklarını öğrenmişti; bunun üzerine Kalkhedonlular'ın o zamanlar kör olmaları gerektiğini söyledi; gözleri kör olmasaydı, ellerinin altında bu kadar güzel bir yer dururken gidip o pek de güzel olmayan bir yeri seçmezlerdi" (akt Ibid. : 6).

Bu aktarımda da yer alan ana tartışma konusu; Khalkedonluların “coğrafi açıdan (yarımadası ve haliciyle) çok daha güzel ve aynı zamanda stratejik” sayılan (Mansel'den akt Kütükçü, 2014 :11) bugünkü “tarihi yarımada” dururken niçin Kadıköy bölgesini seçtiğidir. Bu, Khalkedonluların yaptığı bilinçli bir seçim mi yoksa gerçekten bu hatayı yapacak kadar “kör” ler miydi? Bu tartışma uzun süre Kadıköy yöresinde hüküm süren Khalkedonluların nasıl bir kültüre sahip olduğu ve bu bölgenin fiziksel olarak nasıl bir ihtiyaca cevap verdiğini görmek açısından önemlidir. Bazı tarihçilere göre “toprak yoksunluğuna bağlı bir çatışmanın sonucunda” göç etme kararı aldıkları için Khalkedonlular önceliği tarıma vermiş ve toprağı daha verimli olan Kadıköy bölgesine yerleşmiştir (Ibid. :13). Çünkü Khalkedonluların ayrılmak zorunda kaldığı Megara işlenebilir toprağı az bir bölgedir. Khalkedonluların bugünkü Kadıköy bölgesine göç etmelerinin hemen öncesinde MÖ 7. yyda toprağına bağlı köylüler ile - çiftlik ve hayvan sürülerini elinde barındıran- aristokratlar arasında çatışmalar yükselmiştir. Megara bu krizler ile birlikte Atina ile rekabet edemez hale gelir. Yaşanan toplumsal çatışmalar sonrası Megara'dan ayrılan grup deniz aşırı bir göçle bugünkü Kadıköy'ün olduğu bölgeye gelerek Khalkedon'u kurmuşlardır (Ibid.)

Tarım toplumu olmaları Megaralıların tarihi yarımada yerine Khalkedon'a yerleşmiş olmaları bağlamında açıklayıcıdır. Ayrıca bölgede bakır bulunmasının ve deniz akıntılarına dair stratejik öneminin olduğuna ilişkin tercih sebebine dair başka tezler de vardır (Tekin, 2001). Genel olarak Kadıköy bölgesinin Khalkedonlular tarafından bilinçli bir tercihle seçildiğine ilişkin gerekçeler ikna edici olsa da Kütükçü'nün belirttiği üzere;

“Her ne kadar Megaralılar-çok büyük olasılıkla kendileri adına bu tercihten epey hoşnut iseler de hayli uzun yüzyıllar Khalkedon'u çok da tarihin ön sıralarına taşıyabilmiş değillerdir. Kadıköy'ün Bizantion karşısında hep daha mütevazî, daha ikincil bir konumda

kaldığını söylemek, bu açıdan çok yanlış olmayacaktır. Nitekim kroniklere bakıldığında, Kadıköy'ün (siyasal-toplumsal) tarihine ilişkin olayların da oldukça sınırlı olduğu görülür" (2014 : 12).

Khalkedon bir süre bağımsız olarak civar köylere egemen oldu ise de M.Ö 74 yılında Romalıların egemenliğine girmiştir (Esad, 2011 : 24). Khalkedon'un yerleşimi Bizantion şehrinden öncedir. Fakat Romalıların egemenliğine girdikten sonraki dönemde Khalkedon'un hep merkez karşısında konumlanmış, yönetimi merkezdeki politik ihtirasların nüfuzu altında kendi içine dönük bir koloni olarak kaldığı aktarılmıştır. Bir diğer yandan ise Khalkedon'un içe kapanık, mütevazı halinin çağlar boyunca görece stabil bir toplumsal yaşam oluşturduğu, bu durumun da mekanda kültürün sürekliliğini sağlayabildiği düşünülebilir.

Khalkedon, 1352-53 yılları arasında Osmanlı'ya bağlanır. Osmanlı döneminde de asıl şehrin karşısında ikincil pozisyonunu sürdürür. "Khalkedon'un ilk ve orta çağlar, hatta Yeniçağ itibarı ile "Bizantion/Dersaadet'e erzak sağlayan tahıl ambarı", "bir şifa (istirahat) ya da inziva yeri" ve "dini mekanların mevcut olduğu, hayattan izole bir alan" teşkil ettiği görülmektedir" (Kütükçü, 2014 :13).

İstanbul'un fethinden önce Anadolu tarafında özellikle Üsküdar'da yoğunlukla Müslümanlar yaşamaktadır. Fetihten sonra ise Rumlar'ın Üsküdar'dan neredeyse tümüyle çekildiği, Kadıköy'ün ise kente uzaklığı nedeni ile eski toplumsal yapısını koruduğu görülmektedir (Esad, 2011: 31). Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet Khalkedon'u ilk İstanbul kadısı Hızır Bey' vermiştir. Kadıköy'ün bugünkü adının Kadı Hızır Bey'den geldiği rivayet edilir. Hızır Bey Khalkedon'un tarım bölgesi kimliğini pekiştirirken bölgeye estetik bir güzellik katmayı da hedefler (Kütükçü, 2014 : 16). Kadıköy IV. Murad zamanında (1623-1640) artık sarayları, bağ ve bahçeleri ile ünlenmiştir. Kadıköy çevresi üst düzey yöneticilerin rağbet ettiği köşk, sahilsaray ve bahçeleri ile gözde bir sayfiye ve mesire yeridir. Haydarpaşa, Kuşdili Deresi (Kurbağalıdere), Acıbadem, Koşuyolu ile Fenerbahçe kurulan çadırlarda, tahta barakalarda yapılan pehlivan güreşleri, orta oyunları, kukla gösterileri, saz dinletilerinin yapıldığı önde gelen çayır ve mesire yerleridir. Kadıköy yanyana sıralanan "huzur beldeleri"nin bütünüdür (Ibid. : 16) Bu dönemlerde Kadıköy devlet elitlerinin itibar ettiği bir bölge iken yine de ikincil kalışının coğrafi güzellikleri ve bakirliğini bozmamak adına bilinçli bir tercih olarak görülmektedir.

Kadıköy Osmanlının modernleşme dönemi ile paralel düşünülebilecek şekilde 19. yy ortalarında keskin bir değişim yaşar. Geçiş döneminde “Eski Kadıköy” ile “yenileşen Kadıköy”ün bir arada olduğu Kadıköy tablosu bir seyyahın gözünden aşağıdaki şekilde yansımaktadır;

“Verilen tarife uyarak Kadıköy’ün başlıca caddelerinden geçtim; sık kafesli cumbalarıyla hayli pitoresk olan bu sokağın boyalı evleri daha modern olmaktan başka, İngiliz ve İtalyan zevklerini taşır. Orada beliren beyaz bir cephe, Ermeni ve Türk boyalarına katılan hoş bir etki yaratır. Açık kapılarının önünde oturmuş ya da gruplanmış genç, güzel kadınlar bakışlardan kaçamazlar; düzensiz taş kaldırımlar üstünde sallana sallana giden talikalar aileleri kırlara taşır, hayvanların kefelerini tutan uşakları yaya olarak arkalarından giden, boz atlarına binmiş Türkler ve bizim kolej profesörlerine benzeyen mor bir ruba giymiş, yargıç kapelalı papazlar, kıvrıkcık sakallarını okşaya okşaya ağır adımlarla gezinirler; her yer hareket içindedir.” (Theophile Gautier’dan (1852) akt. Ibid : 16)

II. Mahmut Döneminde Osmanlıda hız kazanan modernleşme 1850lerden itibaren kentleşme ve kent kültürü nezdinde de karşılığını bulur ve 1850 ve sonrasında İstanbul’da pek çok yeni yapı ve hatta semt kurulur (Ibid.: 17). Yukarıda 1851 yılına ait betimlemede görüldüğü üzere Kadıköy de bu dönemde kırsal sakin halinden kabuk değiştirerek hareketlenmekte, mimarisi farklı kültürel etkilere açık olarak çeşitlenmekte, ayrıca kozmopolitleşmektedir. Kadıköy, bu dönemde hızla çehresi değişen bölgelerden olur. Coğrafi güzelliklere sahip bir alan olarak modernleşmenin “yeni/modern kent olgusunda ihtiyaç duyduğu” “bakır” alan olarak öne çıkar (Ibid.). Bir diğer yandan Kadıköy, 1856 ve 1877 yıllarında bölgenin yapısını etkileyecek büyüklükte iki büyük yangın geçirir. Bu yangınların ardından hazırlanan imar planına göre semt yeniden yapılandırılır. Dönemin hızlı modernleşme gündemi ile yangınlar sonrası hazırlanan imar planı yalnızca zararı telafi etmekten öte uzun soluklu yeni bir yapılanmanın başlangıcı olarak değerlendirilir (Ibid. : 17-18). Yangınlar sonrası durum Avrupalı bir seyyahın gözünden ise şu şekilde değerlendirilir; "Kadıköy kısa bir süre önce tamamen yanmışken şimdi tıpkı bir Avrupa kenti gibi yeniden inşa edilmekte ve gözle görünür bir biçimde, her ulustan insanların barındığı İstanbul'un en gözde semti olarak gelişmektedir" (Dethier, 1993 : 93)

Modernleşmenin kentleşme ayağında 1869 yılında çıkan İstanbul Belediye Nizamnamesi ile Belediye örgütlülüğü sağlanır. Kadıköy bu süreçte 13. Şehremanatı (belediye) statüsü ile Üsküdar sancağına bağlanır. Celal Esad Bey henüz 1913-1914 yıllarında I. Dünya Savaşı öncesi Kadıköy Belediye Şubesi Müdürü olarak Kadıköy'ün o tarihteki durumunu yansıtan “Kadı Köyü Hakkında Belediye Araştırmaları” isimli araştırmasını hazırlamıştır. Tespit ve önerileri ile yazıldığı dönemin koşullarını yansıtan ve aynı zamanda Belediye'nin gelecek için planlarını ve planların gerekçelerini açıklayan bu çalışmada “Kadı Köyü'nü Düzenleme ve Süsleme Başlığı” altında öncelikle “Kadı Köyü Ne Tür Bir Kenttir?” sorusunun cevabı aranır (2011: 92).

Celal Esad Bey “İstanbul'a inip çıkma” tabirini kullanarak döneminde Kadıköy'ün İstanbul'dan ayrı tutulduğuna dair bir ifade sunar. Memurların ve tüccarların iş alanlarının İstanbul'da olduğu fakat Kadıköy'ün iskan amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Celal Esad Bey Kadıköy için “İstanbul'un önemlice bir kenar mahallesi” ve “kent köyü” olduğu saptamasını yaptıktan sonra “acaba Kadı Köyü, böyle mi kalacaktır” sorusu ile tespiti yaptığı dönemden (1913-1914) sonrası için öngörüsünü aşağıdaki şekilde belirtir;

Bostancı, Maltepe, Kartal ve İzmit Körfezi'ne kadar fabrikalar yapılıyor; Anadolu şimendiferi önem kazanarak liman hayatı başlarsa Kadı Köyü'nün yüzü değişmeyecek midir? Elli yıldan sonrasını şimdiden kesinlikle kestirmek kolay değildir. Hiç kuşku yoktur ki Haydarpaşa şimendiferi Bağdat Hattı dolayısıyla önem kazanacak, liman büyüyecek ve limandaki işlemler artacak; fakat ticaret merkezi Galata ve Beyoğlu'ndan buraya geçemeyecektir. Belki antrepolar, komisyoncu ofisleri çoğalacak, bir iki banka şubesi bulunacak fakat ticari merkez olamayacak. Kentin bir bölümü liman ve şimendiferlerde çalışan işçilerle Bostancı'dan İzmit Körfezi'ne kadar yapımı, olası fabrika görevlilerinin oturma yeri olacak ve zannımıza göre hep ikamete(oturmaya) mahsus bir kent kalacak ve her zaman yazlık niteliğini koruyacaktır.” (Ibid.:93)

Celal Esad Bey'in anlatımından yönetim açısından Kadıköy'ün ticaret merkezi olmasının arzulanabilir bir şey olduğunu ama Kadıköy'ün konumu itibari mümkün görünmediğinden bir hedef olmaktan çıktığını çıkarmak mümkün. Bu durumda

belediye ticari merkez olma açısından “İstanbul” karşısında ikincilliği kabul ederek, hedeflerini başka bir yöne kaydırmış, Kadıköy’ün daha yaşanabilir bir bölge olarak cazibe merkezi olması üzerine kurmuş görünmektedir;

“O halde Kadı Köyü’nü bir sanayi, ticaret, liman, sömürge kenti olmaktan çok, bir oturma ve yazlık kenti olarak görüp ona göre hazırlamak ve düzenlemek gerekir. Zaten yörede yapılacak gezinti yerleri, kaynaklar, ormanlarla burası İstanbul’un Versay’ı (Versailles) olabilir (Ibid.).

Celal Esad Bey’in Kadıköy Belediyesinin Şube Müdürü olarak yaptığı bu saptamalar ve planlarının nedenselliğini açıkladığı bölüm bir çok anlamda bugünün Kadıköy’üne kadar takip edeceğimiz izler taşır. Celal Esad Bey’in anlatımında Kadıköy, o dönem itibari ile varlıklı sayılabilecek ailelerin huzurlu ve belli bir estetik düzenleme içinde sosyal hayatlarını sürdürebilecekleri bir bölge olarak tasvir edilmektedir.

Vapur seferlerinin başlaması Kadıköy’ün “İstanbul” ile ilişkisinde önemli bir dönüm noktasıdır. Daha önce yalnızca sayfiye olarak kullanılan Kadıköy, günlük ulaşımın kolaylaşması ile artık karşı yaka ile konut-işyeri ilişkisine girmiş, yalnızca yazlık olarak kullanılan bölge olmaktan çıkıp kış aylarında da nüfus yoğunluğu olan bir bölge haline gelmiştir.

Kadıköy’ün merkez mahallelerinden Yeldeğirmeni 19. yy sonunda İstanbul’da ilk apartmanların yapıldığı yerlerdendir. 20. yy başında Haydarpaşa Garı’nın yapımı, gar binası dışında da mahallede iz bırakır. Haydarpaşa Garı’nın inşasında çalışan yabancı mühendis ve işçiler için yapılan lojmanlar ve çocukları için yapılan okullar bugün halen mahallenin sembolik binalarındandır. Süngit Apartmanı, Valpresa Apartmanı ve bugünkü adları ile Osman Gazi İlkokulu ve Kemal Atatürk Lisesi binaları bu dönemde yapılmıştır (Arısoy, 2019 : 86)

Vapur seferlerinin yanısıra 1900lerin başında hizmete giren tren yolu da Kadıköy’deki hareketlilik ve mekansal yapılanma açısından önem taşır. Osmanlı’nın modernleşme projesinin parçası olarak gelişen Haydarpaşa-Pendik banliyö hattı hem Anadolu yakası içinde bir hat oluşturur hem de Anadolu’ya bağlanır. Tren hattı, karşı yakada olduğu gibi sahil şeridini takip etmez ve Bostancı’dan Haydarpaşa’ya içeriden

bir yay çizer. Güvenç'in aktardığı üzere² bunun sebebi sahil tarafında yaşayan Osmanlı bürokrat ve elitlerinin yaşam alanlarını Anadolu'ya da uzanan bu trenin yaratacağı hareketlilikten korumaktır. Sahip oldukları nüfuz kent içindeki ulaşım yollarının tasarımında, dolayısıyla kent içi hareketlilik alanında belirleyici olabilmelerini sağlamıştır. Tren hattı Kadıköy'de dönemin elit sayfiye alanını ayıran kuzey sınırı gibi işlev görür. Bugün de Kadıköy'ün prestijli konut alanını kuzey yönünde ayıran bu hat geçerliliğini korur.

Uzun bir süre küçük bir nahiye olarak kalan Kadıköy'ün gelişmesi vapur seferleri ve tren hattının işlemleri ile hızlanır. Pek çok kamu ve altyapı hizmeti Kadıköy'e getirilir. Şehremaneti (Belediye) Binası bu dönemde (1912-1913) inşaa edilir. İlçeye hava gazı üreten Gazhane ve Posta idaresi de bu dönemde hizmete girer (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994 : 335) Kadıköy'de bir telefon santrali açılarak (1913), abone yazımına başlanır (Türkmen, 2018 : 60). Kadıköy bu dönemde deniz hamamları, yazlık ve kapalı sinemaları, tiyatro, konser gibi sanat ve eğlence etkinlikleri ile Cumhuriyete kadar az çok devam eden oldukça renkli bir nüfusa ve yaşam tarzına sahip olan büyük bir yerleşim alanına dönüşmüştür (Murat, 2007).

Ulaşım araçları ve yolların artışı, sosyal ve kültürel etkinlik mekanlarının çeşitlenmesi modern anlamda kentleşmenin temel unsurlarındandır. Bu bağlamda yukarıda sıralanan gelişmeler bir arada düşünüldüğünde 20. yüzyılın ilk yarısı Kadıköy'de kent yaşamı ve kentlilik kültürünün hızlı gelişim gösterdiği dönemdir. Tabii bu kentli hayata ilişkin hizmetler ancak onları yaşatacak "kentliler" ile mümkündür. Sermet Muhtar Alus'a göre Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı itibariyle (1908-1918) "kibar, münevver, edip, şair, muharrir" herkes Kadıköylü olmuştur (Alus'tan akt Kütükçü :22) "Kadıköy artık Şişli ve Beyoğlu ile yarışır" durumdadır (Ibid. : 22). Kütükçü, kentleşen-kozmopolitleşen bölgenin 19. yy sonu ve 20. yy başına ilişkin anılara bakıldığında Kadıköy'e ilişkin olarak, huzurlu olduğu kadar canlı, hareketli, aynı zamanda "kültür merkezi kimliği de olan" bir kentli-sayfiye imajının olduğu tespitini yapmaktadır (Ibid.).

² Medyascope kanalında Prof. Dr. Murat Güvenç'in konuk olduğu Kadıköy'e ilişkin bir bölüm hazırlanmıştır. <https://www.youtube.com/watch?v=JF1Hk8eDgSY>

Kadıköy'ün cumhuriyet dönemine kadar kozmopolit bir nüfus yapısına sahiptir. Celal Esad Arseven, Kadıköy'ü Hakkında Belediye Araştırmaları isimli çalışmasında 1876 yılında gerçekleşen ilk belediye seçimlerinin mazbatasına yer vermiştir. Kadıköy'ün o dönemki yerel yönetimi de nüfusuyla paralel bir şekilde farklı azınlıklara mensup kişilerin yer aldığı bir çeşitliliği yansıtmaktadır. Özellikle yüksek oy aldıkları için Belediye Dairesi üyeliğine seçilmiş olduğu varsayılabilir ilk on kişiye bakıldığında “azınlıklar”ın Kadıköy’de belirleyici bir şekilde etkin olduğunu görmek mümkündür.

Tablo 2.1: 1876 Yılı Kadıköy Belediye Seçimleri Mazbatası (Kaynak: Arseven, 2011 :45-46)

Oy Sayısı	(Esami) Adlar
144	Küpecioğlu Dimitraki Efendi
125	Saadetli Yaver Efendi
123	İzzetli İzzet Efendi
118	Manikoğlu Artin Efendi
115	Rif'atli Garofalidi Efendi
105	Haçopulo Efendi
88	Gülbenkzade Hacı Sriphe Efendi
80	Yankooğlu Hacı Konstanti Efendi
74	Mimar Yakomi Efendi
62	Keresteci Kirakos Efendi
58	Astarcılar Kethüdası Hacı Ahmet Efendi
58	Hacı Anastasoğlu Nikoloki Efendi
56	Tuğlacılar Kethüdası Mustafa Efendi
54	Çınarlı Kosti

48	Keralos Efendi
47	Ağasyan Andon Efendi
46	Hocazade Faziletli Mehmet Efendi
42	Zanba (Zanbo)oğlu İzzetli Yorgi Efendi
38	Hatap (odun) Ticaretten Ahmet Efendi
32	Mihail Yuvanidi Efendi
24	Keresteci Hacı Sait Efendi
24	Kamtırgan Haçık Efendi
21	Pekmez Andon Efendi
21	Şehbender(konsolos) Halil Efendi
20	Fevzile (?) Katibi Mehmet Efendi
19	Eren Köyü Muhtarı Abdi Efendi
19	Eren Köyü Kethüdası Ali Ağa
15	Sünbuloğlu Hacı Anastas Ağa
15	Hüdaverdioğlu Abraham Ağa
10	Yanko Abusidi Efendi
10	Nerdüban (Merdiven) köylü Musa Pehlivan
8	Tosyalı Süleyman Ağa
6	Bol Bedros Ağa
6	Hayriye Ticaretten İbrahim Efendi
5	Tüccardan Hacı İskender Efendi
5	Muhtar Resul Ağa
4	Faziletli Ramiz Efendi
3	Hıdıryan Kirkor Efendi

3	Beyleroğlu Ağa
3	Fuat Bey
3	Şişmanoğlu Ucanaki Efendi

1882 nüfus sayımına göre Kadıköy'deki nüfusun etnik ve dini gruplar üzerinden çeşitliği ise aşağıdaki şekildedir;

Tablo 2.2: Kadıköy 1882 Nüfus Sayım Sonuçları

Müslüman	2.965	%42
Rum	1822	%25,9
Ermeni	1831	%26
Musevi	249	%4
Latin Katolik ve Protestan inançlı Levanten	108	%2
Bulgar	28	%0,4

Kurtuluş savaşı yıllarından başlayarak Kadıköy'de gayrimüslim nüfusu azalır. Cumhuriyet dönemi sonrası yoğunluklu olarak Türkler bölgeye göç etmeye başlar. Kadıköy Cumhuriyet eliti için de önemli bir bölge haline gelmeye başlar. 1940lı yıllar itibari ile Kadıköy'e Osmanlı elitinden sonra Cumhuriyet eliti rağbet gösterir. Osmanlı modernleşmesi esnasında yapılanma için bakir alan arayışına karşılık gelecek şekilde modern yapılanma için tercih edilen Kadıköy, Cumhuriyet döneminde de Ankara nezdinde karşı yaka "asıl/eski" İstanbul'un Osmanlı'ya ait görülmesi ile hizmet politikalarını kendine çeker. Kadıköy'ü tercih eden bu iki sosyal kesimin ortak noktası "bir modernleşme düşüncesinin yürütücüsü ve planlayıcısı olmalarıdır"(İbid. :25). Böylece, Kadıköy farklı dönemlerde birbiri ile paradoksal bir şekilde çelişen sebeplerle (İbid.) modernleşmenin kent mekanı kurgusunun hayata geçtiği yer olmuştur.

1950li yıllar ise İstanbul’da nüfusun hızla yükseldiği, erken cumhuriyet dönemi ardından sermaye birikiminin olduğu ve apartmanlaşma sürecinin başladığı dönemdir. 1965 yılında çıkan Kat Mülkiyet Kanunu da Kadıköy’deki mekansal kültürün dönüşümünde etkili bir yere sahiptir. Bu kanun köşk arsalarının bölünebilmesine olanak sağlamıştır. Sosyo-ekonomik değişimler sonrası köşk hayatını sürdürmekte zorlanan eskiden varlıklı ailelerin mirasçıları da bir yandan koşullar gereği bir yandan tercihi olarak köşkleri yıktırıp müteahhitlere teslim ederek kat karşılığı binalara geçmişlerdir. Böylece artan hızlı talebin de etkisi ile daha önceki mimari yapılara göre niteliği düşen yeni apartmanlara ve az yoğunluklu yerleşimden çok katlı yapılaşmaya geçiş yaşanmıştır (Yanikkaya Aydemir, 2003: 7). Boğaziçi Köprüsü’nün yapılması (1973) ile de daha önce vapur seferleri, tren hattı gibi ulaşım araçlarının konut stoğunda belirgin dönüşümlere sebep olduğu Kadıköy için yeniden bir talep artışı yaşanmıştır. Sonuç olarak yaşanan elbette yalnızca mimari bir değişim değil semtin genel çehresine ve yaşam şekline yansıyan fiziki ve sosyal dönüşümdür.

“Günümüzde Kadıköy, İstanbul’un yoğunlukla orta ve üst gelir grupların ikamet ettiği bir konut alan kimliğini korumaktadır. Bu açıdan Kadıköy’ün 19.yy’da biçimlenmiş önemli özelliklerinden birinin halen devam ettiği ve günümüzde de Kadıköy’ün İstanbul’un büyük ölçüde kentli yaşam biçimine sahip yerleşmeleri arasında yer aldığı görülmektedir” (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994; 336-339).

Tarihsel olarak bakıldığında Kadıköy, antik çağlarda tarımsal verimliliğin daha sonraları coğrafi güzelliğinin ön planda olduğu ikincil bir merkezdir. Bu “ikincil” olma hali sayesinde Kadıköy’de mekansal kültürün sürekliliği büyük ölçüde sağlanabilmiştir. Kadıköy önce Osmanlı sonrasında Cumhuriyet döneminde modernleşmenin etkisi ile keskin dönüşümler yaşamış fakat buna kendi mekansal karakteri ile hızla uyum sağlamıştır. Uzun süredir pratik edilen kentlilik kültürü ile metropol içinde önemli bir tarihi çekirdektir.

2.3 Kadıköy’ün Güncel Sosyo-Ekonomik ve Çevresel Durumu

Kadıköy’ün kısa tarihi günümüze uzanan mekansal pratikler üzerindeki etkilerine odaklanılarak yukarıda sunulmuştur. Bu aşamada ise araştırma alanının nicel veriler üzerinden tablolar ve haritalarla resmedilmesi hedeflenmiştir. Kadıköy ilçesi ve merkez mahallelere dair sırasıyla coğrafi sınırlar, demografik özellikler, konut

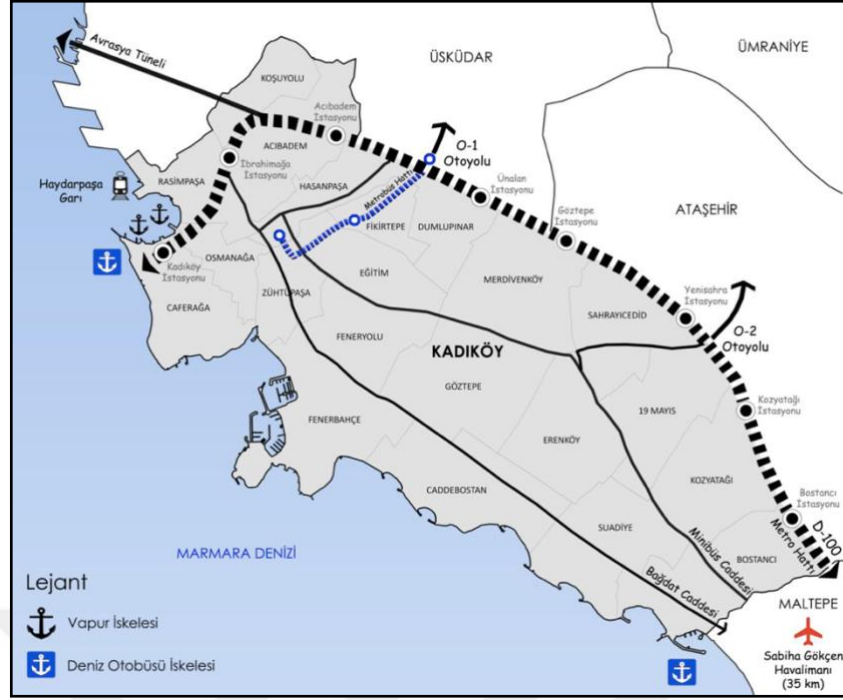
stoğu ve ekonomik yapı verileri karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Araştırma alanı tarihi çekirdekteki merkez mahalleler olsa da merkez mahallelerin ilçenin tümünün demografik, ekonomik ve sosyal nitelikleri ile bağlantılılığı göz önünde bulundurularak yoğunlukla Kadıköy ilçesinin bütününe dair veriler kullanılmış, gerekli görüldüğünde mahalle kırılımları verilere eklenmiştir. Kadıköy Belediyesi'nin yayınladığı Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu (2019) ve TÜİK verileri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Mahalle nüfusu üzerinde dönüşümün etkilerinin yıllar bazında görülebilmesi için mahallelerin nüfusu geriye dönük olarak incelenmiştir. Dönüşüm devam ederken mahallelerin demografik, ekonomik ve sosyal yapısının genel çerçevesinin çizilebilmesi için ise 2017 verileri kullanılmıştır.

2.3.1 Coğrafi Özellikler

Kadıköy İstanbul'un nüfus yoğunluğu bakımından önemli, pek çok anlamda merkez niteliği taşıyan bir ilçesidir. İdari sınırları bakımından 21 mahalleden oluşmaktadır. Kadıköy'deki yerleşimin merkezini oluşturan tarihsel çekirdek ise Haydarpaşa Koyu çevresi ile Moda Burnu arasında Rasimpaşa, Osmanağa ve Caferağa mahallelerinin sınırları içinde kalan bölgedir. Tarihi çekirdek bugün de merkez mahallelerin belirleyicisidir. Merkez Kadıköy semti kuzey ve kuzeydoğuda demiryolu; doğuda Kuşdili Deresi (Kurbağalıdere) ve Kalamış Koyu, batıda Marmara Denizi ve Haydarpaşa Koyu ile sınırlanmaktadır.

Harita 2.1: Kadıköy ilçesi mahalle sınırları, ulaşımı ve yakın çevre ilişkisi

Kaynak: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019: 11

“Boğazın Anadolu yakasındaki kapısı” olarak nitelenebilecek Kadıköy ilçesi, Boğaziçi Köprüsü’ne yakınlığı, raylı sistemlerde ve özellikle deniz ulaşımındaki etkinliğiyle iki yakayı birbirine bağlayan bir aktarma merkezi niteliği taşır. Kadıköy, ayrıca Anadolu Yakası’nda bulunan önemli merkezleri kente ve kent içindeki diğer ilçeleri birbirine bağlayan ana ulaşım arterlerin geçtiği merkez ilçedir (Merkez Kadıköy Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019). Kadıköy için ulaşımın ana akslarından biri deniz ulaşımıdır. İlçede Haydarpaşa, Kadıköy ve Bostancı vapur iskeleleri faaliyet göstermektedir. Her gün çok sayıda Kadıköy sakini karşı yakadaki pek çok noktaya geçmek için bu ulaşım yolunu tercih etmektedir. İlçenin kuzeyinden Kadıköy-Kaynarca Metrosu (M4 hattı)’nın ilk istasyonu ilçe merkezindeki “Kadıköy Durağı”dır. 2012 yılında 1. Etap Kadıköy-Kartal arası metro ile ulaşım başlamış, 2016 yılında da 2. Etap Kartal-Tavşantepe metro hattı hizmete girmiştir. Toplu taşımada büyük bir kolaylık olan metro hattı Kadıköy’e toplu ulaşımı kolaylaştırmış, özellikle Kadıköy’e boş vakitlerini geçirmek için gelen günlük kullanıcılar için metro hattı boyunca ve ona bağlanan yan arterlerden geniş bir kesim için Kadıköy’ü daha ulaşılabilir kılmıştır.

2.3.2 Demografik Yapı

Bu bölümde semtin nüfus değişimleri, sakinlerin kentte doğum oranı, kadın-erkek ve yaş grupları dağılımının yıllar bazında karşılaştırmalı analizi ile semtin demografik yapısının geçirdiği dönüşümler ortaya konulmuştur.

2.3.2.1 İl, İlçe ve Mahalle Nüfusuna İlişkin Veriler/Değişimler

Türkiye genelinde demografik veriler 2000 yılı öncesi Genel Nüfus Sayımı kayıtları olarak tutulurken, 2000 yılı itibari ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçilmiştir. Bu nedenle Kadıköy'ün 1965-2000 yılları arası demografik verileri için Genel Nüfus Sayımı kayıtlarına başvurulmuştur. Araştırmanın konusu olan dönüşümün somut olarak rakamlara yansımaya başladığı 2000li yıllar ise Adrese Dayalı Kayıt Sistemi verileriyle sunulacaktır.

1965-2000 yılları arasında Genel Nüfus Sayımı kayıtlarından alınan Kadıköy ilçesi nüfus verileri incelendiğinde (Tablo 2.3) düzenli bir nüfus artışı görülmektedir. İlçe nüfus verileri İstanbul verileri ile karşılaştırmalı incelendiğinde ise İstanbul nüfusu hızla büyürken Kadıköy ilçe nüfusunun çok daha kontrollü yükseldiğini görebiliriz. Kadıköy ilçesi bu yıllar arasında İstanbul'daki kontrolsüz hızlı kentleşme sürecinden ilçeye göç bağlamında etkilenmiş görünmemektedir. Bu durumda nüfus artışının uzun süredir kentli olan semt sakinleri oranınca olduğu, kırdan göç dalgalarından İstanbul'daki diğer pek çok semte göre az etkilendiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2.3: 1965-2000 yılları arası İstanbul ili ve Kadıköy İlçesi'nin Nüfus Oranları Tablosu

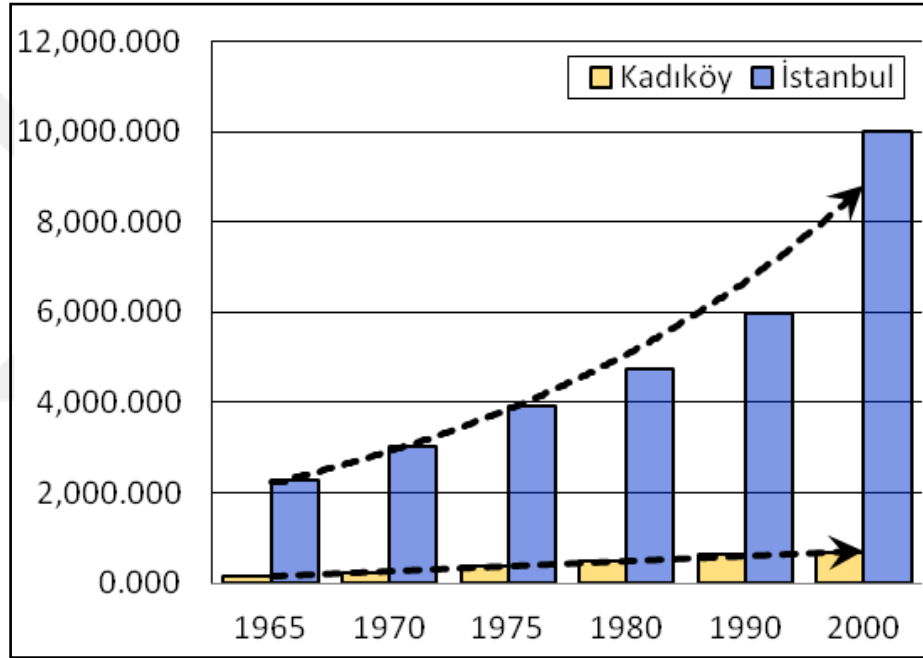
Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler tablo haline getirilmiştir.

Yıllar	Kadıköy	İstanbul	Oran
1965	166.425	2.293.823	7.26
1970	241.593	3.019.032	8.00
1975	362.578	3.904.588	9.29

1980	468.217	4.741.890	9.87
1990	648.248	5.980.914	10.84
2000	663.299	10.018.735	6.62

Grafik 2.1: Genel Nüfus Sayımına Göre İstanbul ili ve Kadıköy İlçesi Nüfusunun Değişimi Grafiği

KAYNAK: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019, s. 38

2007 sonrası nüfus verileri araştırmanın bazı bölümlerinde analiz mahalle ölçeğinde yapılacağı için mahalle nüfus kırılımları da eklenerek Tablo 2.4'te sunulmuştur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri İstanbul ili, Kadıköy ilçesi ve araştırma alanı olan mahalleler ile karşılaştırmalı olarak aşağıda incelenecektir.

Tablo 2.4: İstanbul ili, Kadıköy ilçesi ve Kadıköy merkez mahalle nüfuslarının 2007-2019 Yılları Arası Nüfus Verileri

Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler tablolastırılmıştır.

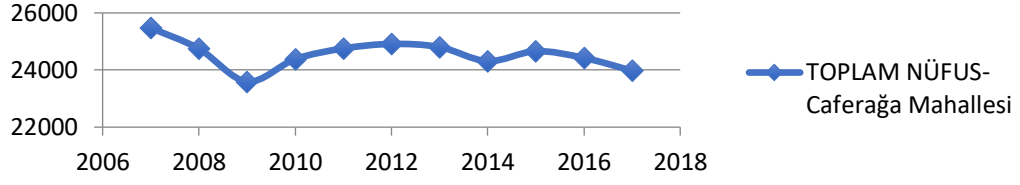
Yıllar	İstanbul İli	Kadıköy İlçesi	Rasimpaşa Mahallesi	Osmanağa Mahallesi	Caferağa Mahallesi
2007	12.573.836	744.670	13.910	5.578	25.476
2008	12.697.164	533.452 ↓	13.717 ↓	5.980	24.745 ↓
2009	12.915.158	529.191 ↓	13.791	7.502	23.595 ↓
2010	13.255.685	532.835	13.874	7.632	24.381 ↓
2011	13.624.240	531.997 ↓	13.918	7.764	24.753
2012	13.854.740	521.005 ↓	14.174	8.120	24.913
2013	14.160.467	506.293 ↓	14.143 ↓	8.280	24.805 ↓
2014	14.377.018	482.571 ↓	13.900 ↓	8.133 ↓	24.312 ↓
2015	14.657.434	465.954 ↓	14.169	8.266	24.659
2016	14.804.116	452.302 ↓	14.198	8.490	24.424 ↓
2017	15.029.231	451.453 ↓	14.276	8.466 ↓	23.977 ↓
2018	15.067.724	458.638	13.898 ↓	8.487	23.379 ↓
2019	15.519.267	482.713	14.016	9.762	23.383

Yukarıda tablo haline getirilmiş İstanbul, Kadıköy ve araştırma alanı olan mahalleler göz önünde bulundurulduğunda Kadıköy ilçesinin nüfus artış oranının 2007 yılından bu yana düzenli bir şekilde düşüşte olduğu görülmektedir. Tabloda belirtilen ilk aralık olan 2007-2008 yılları arasında %28 oranında en büyük nüfus düşüşü dikkat çekmektedir. Bu düşüşün sebebi büyük ölçüde Kadıköy'den ayrılarak oluşturulan yeni Ataşehir ilçesidir. Yani nüfusta görülen azalma bir nüfus hareketi ile değil, idari sınırların değişmesi ile ilgilidir.

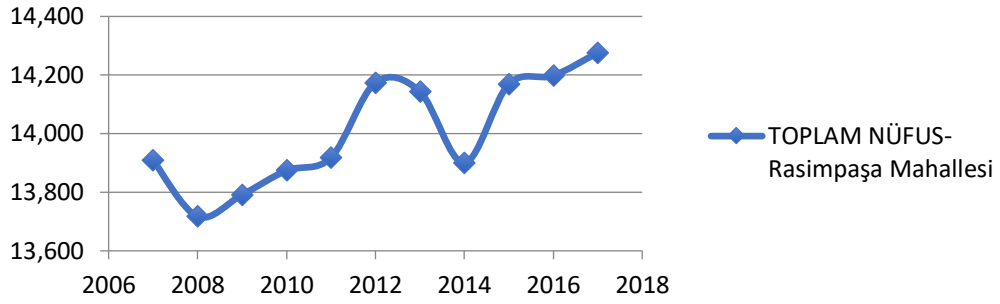
Grafik 2.2: Kadıköy Merkez Mahallelerinin 2007-2019 Yılları Arası Nüfus Değişimleri

Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler grafikleştirilmiştir.

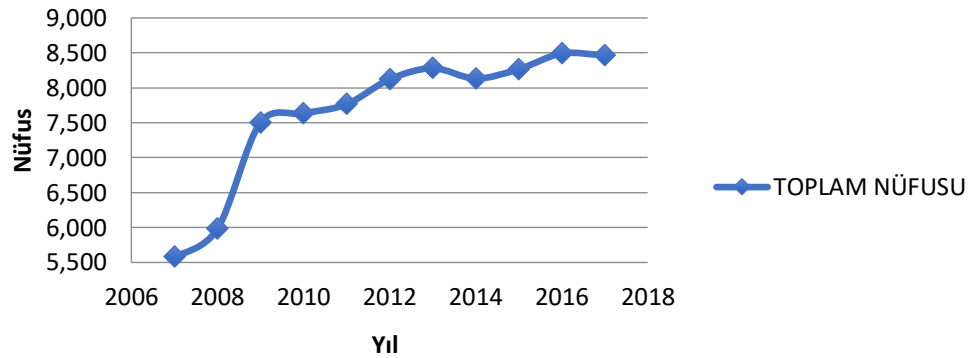
TOPLAM NÜFUS- Caferağa Mahallesi

TOPLAM NÜFUS- Rasimpaşa Mahallesi

TOPLAM NÜFUS- Osmanağa Mahallesi

Merkez mahallelerin yıllar bazında nüfus grafiklerine bakıldığında il ve ilçe nüfus değişim oranlarına kıyasla daha az ve kontrollü bir değişim görülmektedir. Popülerleşen ve gündelik kullanıcısı sayısı da gözle görülür şekilde artan semtin nüfus hareketlerine bakıldığında dramatik bir artış görülmemekte ve hatta bazı yıllarda düşüş gözlenmektedir.

Caferağa Mahallesi'nin nüfusu mahalledeki dönüşümün görünür olmaya başladığı 2010 yılı ile 2019 verileri karşılaştırıldığında mahalle nüfusu azalmış görünmektedir. Rasimpaşa Mahallesi düşük bir oranda yükselirken, Osmanağa en fazla nüfus artışının görüldüğü mahalledir. Yaşlı nüfusu ortalamaya oranla yüksek olan bu mahallelerde mekânsal dönüşüm öncesi bu durum olağan iken, 2010 yılı sonrası nüfus kayıtlarında nüfus düşüşünün halen devam etmesi bu mahallelerden mahalle dışına taşınan eski sakinlerin sayısının en az mahallelere taşınan yeni sakinleri kadar olduğu savını güçlendirmektedir. Fakat bu konuda kesin bir iddiada bulunmak mümkün değildir.

Semtin popülerleşmesinin aksine kayıtlı nüfustaki düşüşe dair saha araştırması sırasında yapılan gözlem ve görüşmelerden çıkarılabilecek bazı çıkarımlar ise şöyledir. Öncelikle mahallelere bu süreçte sonradan taşınma eğilimi göstermiş sakinler genellikle gençtir ve kimisi henüz semtte kalıcılığını öngörememektedir. Büyük çoğunluğu paylaşımlı evlerde kalmakta, ev değil oda kiralamaktadır. 3-4 kişinin bir arada yaşadığı paylaşımlı evlerde tüm hane sakinlerinin ikamet bildirimi yapmadığı görüşmelerde dile getirilmiştir. Bu nedenle örneğin mahalleden farklı bir muhite taşınan 4 kişilik bir ailenin yerine evi kiralamış olan bir kişi, sonrasında odaları farklı kişilere kiralamaktadır. Bu durumda Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde kaydı görünmeyen bazı sakinlerin olduğu tahmin edilmektedir fakat sayı olarak ciddi bir rakama işaret edip etmediğini kestirmek güçtür.

Dikkat çekici olan bir diğer durum ise 2014 yılında 3 mahallede de nüfus düşüşü yaşanmasıdır. Bu durum Gezi Parkı Olayları ile bağlantılanarak okunabilir. Araştırma alanı olan mahallelerdeki dönüşüm 2010 yılı itibari ile yoğunlaşmış, mekânsal olarak görünür hale gelmiştir. 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Olayları sonrası ise hali hazırda genç yaratıcı kesim için popülerleşmiş, “özgürlükçü” olmaları ile öne çıkan bu mahallelere artık “karşıda tutunamayan” grupların da eklendiği yeni bir taşınma dalgası daha oluşmuştur. Bu dalganın da taşınması ile uzun süredir Kadıköy’de yaşayan sakinlerin daha yoğun bir şekilde mahalleleri terk ettiği söylenebilir. Ayrıca Gezi Parkı Olayları sonrasında kentlilik bilinci ve kentte yaşama dair umut yükselmiş olsa da olayların bastırılması sonrası kent merkezinde otoritesini sağlamlaştırmış merkezi idare de kimi gruplar için hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu mahallelerin uzun süredir sakini olan özellikle çocuklu orta-üst sınıf kentli aileler de

İstanbul içinde daha “yeşil” “güvenli” “tekin” ve “kontrollü” alanlara taşınma eğilimine eklemlenmiştir.

Üç mahallede de dönüşüm sürecinde konut ve işyeri olarak kullanılan binaların hem satılık hem kiralık kullanımının dramatik bir şekilde artış göstermesiyle yükselen rantın sonucu olarak özellikle kiracı olan bazı sakinlerin hem iş yeri hem de mesken kullanımı için oluşan yeni piyasada kalıcı olamadığı için semtten ayrıldığı, mekan sahiplerinin ise buradaki evlerini kiraya vererek başka mahallere taşındığı da farklı saha araştırmalarında bulgu olarak sunulmuştur (Kiremitçi Güler, 2020).

Genel nüfus hareketlerinin ardından bir sonraki bölümde Kadıköy nüfusunun kentli, kadın-erkek ve yaş dağılımlarına dair veriler incelenecektir. Bu demografik veriler birlikte incelendiğinde mahallenin sosyal yapısına dair fikir vermesi hedeflenmektedir. Verilerin yıllara göre değişimleri incelendiğinde dağılım oranlarında dramatik bir değişim olmadığı saptandığı için 2017 yılı nüfus verileri üzerinden bir çerçeve çizilecektir.

2.3.2.2 Kentli Nüfus Oranları

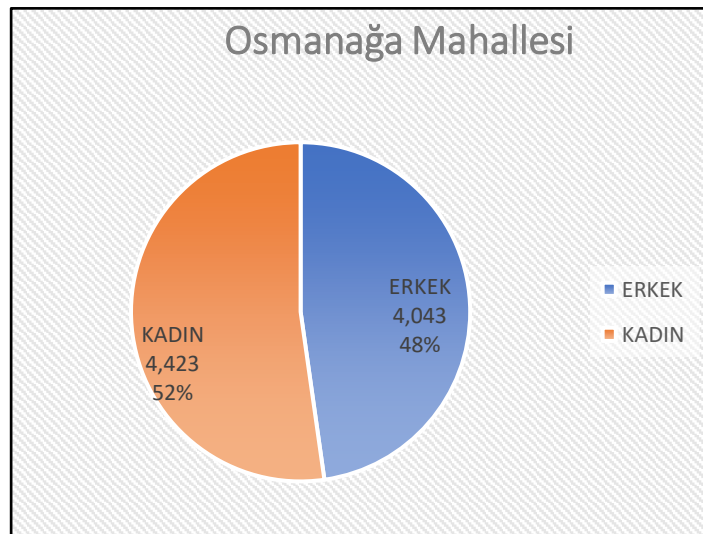
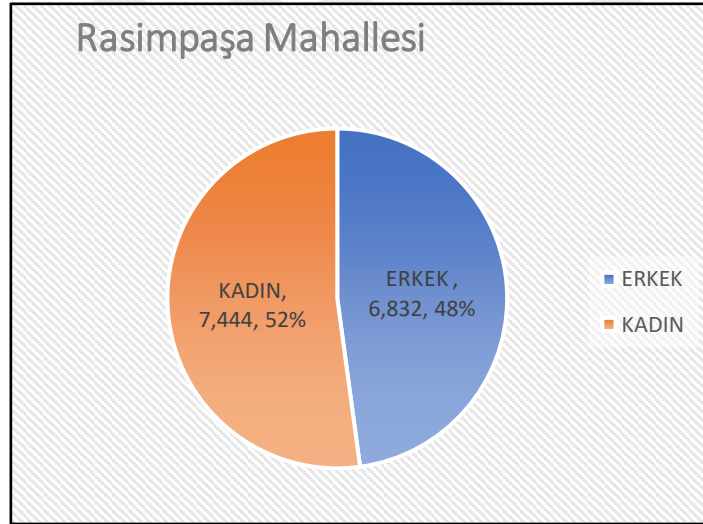
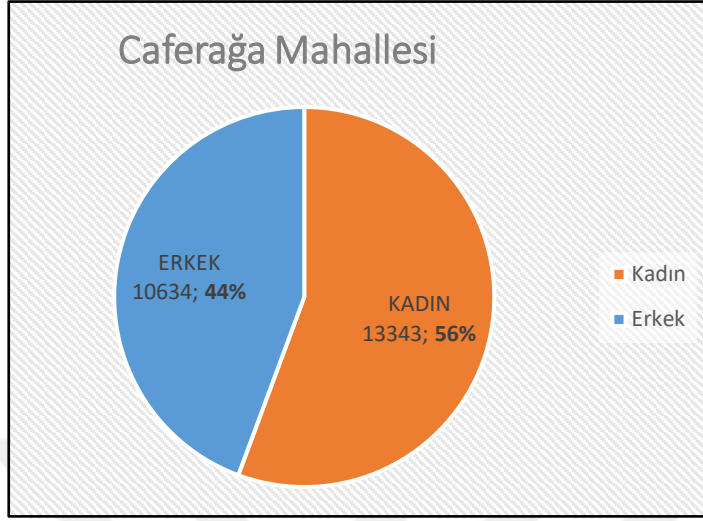
Nüfusu 14.804.116 olan İstanbul’un %14’ünün (2.156.043) nüfusa kayıtlı olduğu yer İstanbul’dur. Bu oran Kadıköy’de %33 ile çok daha yüksektir. Ayrıca kent nüfusunun %44’ünün doğum yeri İstanbul iken Kadıköy’de bu oran %47dir ve bir sonraki doğum yeri %4 ile Ankara’dır (Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019 :43). Doğum yeri İstanbul ve yine başka bir büyük şehir olan sakinlerinin çokluğu, kentte doğmuş ve uzun süredir kentte yerleşik olan kişi sayısına işaret ettiğinden kentli yaşama dair bir gösterge olarak kabul edilebilir. Ayrıca Kadıköy’ün hane halkı büyüklüğü 2,60’dır. Bu oran ile İstanbul içinde Beşiktaş ilçesinden sonra hane halkı en küçük olan 2. ilçedir.

2.3.2.3 Kadıköy İlçesi Ve Merkez Mahallelerde Nüfusun Kadın-Erkek Dağılımı

Kadın erkek nüfus oranına bakıldığında ise Kadıköy’ün merkez mahallelerinde kadın nüfus oranı erkeklerden fazladır. Mahallelerdeki kadın varlığı Türkiye ortalaması (erkek (%50,2) kadın (%49,8)) ile kıyaslandığında yüksektir.

Grafik 2.3: Kadıköy Merkez Mahallelerde 2017 Yılı Kadın-Erkek Nüfus Dağılımı

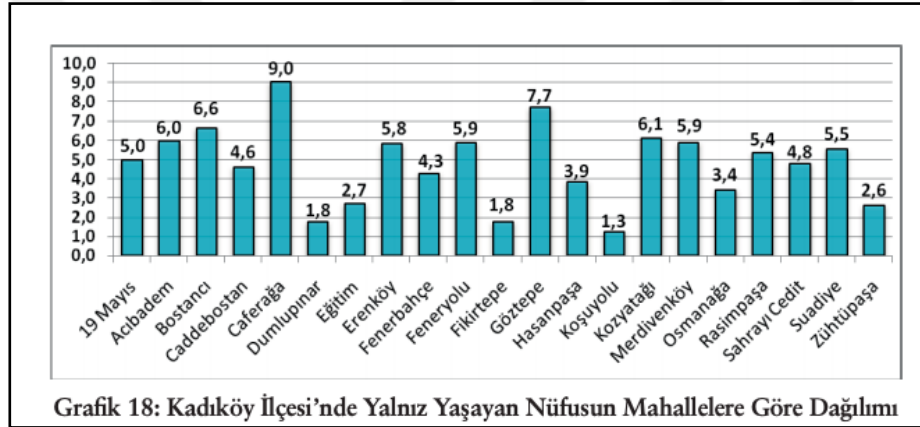
Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler grafikleştirilmiştir.

Kadıköy ilçesi nüfusunun yaklaşık %10'u yalnız yaşamaktadır ve yalnız yaşayan nüfusun %65 oran ile çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. (Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019 : 42). Yalnız yaşayanların Kadıköy içindeki mahallere oranlarına bakıldığında Caferağa Mahallesi'nin yüksek oranda yalnız yaşayan kadın nüfusuna sahip olduğu görülmektedir. Merkez 3 mahallede kadın nüfus oranı ve yalnız yaşam oranlarının İstanbul ve Türkiye ortalamasının hayli üstünde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mahallelerin kadınlar için görece güvenli alanlar olduğunu düşünmek mümkündür.

Grafik 2.4: Kadıköy ilçesinde yalnız yaşayan nüfusun mahallere göre dağılımı

Kaynak: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu,2019, s. 42

2.3.2.4 Kadıköy Merkez Mahallelerdeki Nüfusun Yaş Grupları Dağılımı

Yaşlı nüfusu yüksek olan tarihi çekirdekteki mahallelerin gençlerin ilgi odağı olmasıyla gerçekleşen dönüşüm sürecinde incelenmesi gereken önemli demografik unsurlardan biri yaş gruplarının genel nüfus içindeki dağılımıdır. Dönüşümün yaşandığı yıllar boyunca karşılaştırma olanağı verecek mahalle bazlı yaş verilerine ulaşılamamıştır. Fakat 2018 yılı mahalle bazlı yaş grafikleri dönüşüm sürecinin geldiği noktayı göstermesi açısından incelemeye dahil edilmiştir.

Tablo 2.5: Kadıköy Merkez Mahallelerde Yaş Gruplarının Genel Nüfusa Oranı

Kaynak: TÜİK'den alınan veriler tablolastırılmıştır.

Mahalle	Bebek (0-4)	Çocuk (5-14)	Genç (15-24)	Erken Orta Yaş (25- 44)	Orta Yaş (45-59)	İleri Yaş (60+)
Caferağa	%3.1	% 6.1	%7.7	%34.3	%21.4	%27.4
Rasimpaşa	% 2.3	% 4.5	% 16.4	% 41.6	%18.9	%16.3
Osmanağa	%2.8	%5.9	% 13.1	% 40.5	%18.1	%19.6

Mahalleler bazında bakıldığında halen yaşlı nüfusun en yoğun olduğu mahalle Caferağa Mahallesi'dir. Çoğunluğu genç olan yeni sakinlerin taşınmasına karşın mahallelerde orta yaş nüfus ve ileri yaş nüfus halen dağılımda oransal önemini korumaktadır. Fakat mahallelerdeki yaş grubu dağılımının dengesine bakıldığında bebek ve çocuk oranı Türkiye ortalamasına göre çok daha düşüktür. Sakinler arasında bebekli ve çocuklu aile oranının azlığı hem yeni taşınan sakinlerin profili hem de eski sakinlerin dönüşümle birlikte gelen mahalle atmosferini çocuk büyütmek için "riskli" bulup mahallelerden taşınması sonucudur. Özellikle Rasimpaşa Mahallesi'nde yeşil alan ve parkların azlığı çocuklu aileler için ciddi bir sorundur. Daha önce sokaklarda oynayan mahalle çocukları bugün sokakların araba ve yaya trafiği açısından kalabalıklaşması ile evlere kapanmıştır. Çocuk sahibi eski sakinler mahalleye yeni taşınan tanımadıkları komşular, sıklıkla el değiştiren mekanların tanımadıkları esnafları ve gündelik kullanıcılar ile artık mahalle sokaklarını çocukları için güvenli bulmadıklarını ifade etmektedir. Mahalle muhtarı tarafından mahallenin fiziki kısıtı itibari ile yeşil yahut boş alanın az olması nedeniyle uğraşlara rağmen çocuklar için alternatif mekan üretilmediği dile getirilmiştir. Sayılan bu sebepler ile kamusal ortak alanın çocukları kapsayacak şekilde düzenlenememesi çocuklu sakinlerin mahallelerde kalmasını zorlaştırmaktadır.

Kadıköy'ün merkez mahalleleri, incelenen dönüşüm öncesinde de sonrasında da yaşlı nüfusun yoğun olduğu yerlerdir. Dönüşümle birlikte genç kalabalığının günbegün artışı, genç tüketim odaklı yeni mekanların kaldırım gibi ortak kamusal alanları işgal etmesi, gürültünün çoğalması gibi pek çok unsur yaşlıların gündelik mekan pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Fakat oluşan bu fiziksel engeller bir yana

dönüşümün yaşlı sakinlerin yıllardır yaşadıkları mahalle atmosferini ele geçirmiş olması, onlar için sokağa çıktıklarında yaşadıkları fiziki zorluklardan çok daha öte mekan ve toplumsal aidiyetlerini kimi zaman hayata tutundukları anlamları sarsan keskin bir değişimdir. Marcuse soylulaştırma ve yerinden edilmeyi incelediği makalesinde ekonomik yerinden edilmenin süreçteki tek yerinden edilme şekli olmadığını altını çizerek yerinden edilme baskısı (pressure of displacement) kavramını geliştirmiştir (Marcuse, 1985). Yerinden edilme baskısı tam da araştırma mahallelerinde özellikle yaşlı sakinlerin “mahallenin dramatik bir şekilde hızlı değişimi, yıllardır mahalledeki birlikte yaşadıkları komşularının taşınması, daimi müşterisi oldukları dükkanların kapanarak yerlerine farklı profilleri hedefleyen dükkanların açılması” ve kamusal hizmetlerin farklılaşmasıyla (Ibid. : 207) yaşadıkları duruma işaret etmektedir.

Pek çok çalışmanın gösterdiği üzere yaşlılar gençliklerini geçirdikleri ve alışageldikleri mekanlarda yaşlanmayı tercih etmektedir (Sabia, 2008; Tang&Lee, 2011’den akt Şentürk & Kurtkapan, 2017 :6) Yaşlılar için yıllardır yaşadıkları fakat bu kadar keskin dönüşümler geçiren mahallelerinde devamlılığı sağlayabilmek taktikler geliştirilmesi gereken bir duruma dönüşmüştür. Kadıköy’ün merkez mahallelerinde yerinden edilme baskısının hissedilir bir gerçeklikte yaşanıyor olması fakat istatikselsel olarak ileri yaş gruplarının mahallelerde halen oransal önemini koruması saha gözlemleri ile birlikte yorumlandığında bu baskıyı hissetmekle birlikte mahallede kalmaya devam eden ve yer değiştirmeyi düşünmeyen sayıca fazla yaşlı sakin olduğu görülmektedir. Yeni gidilecek mekana adapte olma becerisi açısından dezavantajlı bir grup olan yaşlıların uzun yıllardır yaşadıkları mahallede kalabilmelerini sağlayan araştırma mahallerine özgü en önemli unsur eskiden beri süregelen canlı mahalle kültürüdür. Eskiden beri süregelen canlı sosyal mahalle hayatının yaşlılar arasında mekana bağlı sosyal ağlar oluşturduğu ve bu sosyal ağların yaşlı sakinler için mahalleye tutunma açısından kritik önemde olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin Moda Çay Bahçesi buluşmaları ve karşılaşmaları halen özellikle hafta içi yaşlı sakinler için önemini korur. Bunun yanı sıra evlerde yapılan özel etkinlikler de devam etmektedir. Saha görüşmesi esnasında bu etkinliklerden bir tanesi aşağıdaki şekilde anlatılmıştır;

“Evde gün gibi düşün. (evini açan kişi) Haftanın 3 günü falan zaten ondan para kazanıyor. Evini açıyorsun. Veriyor 50 lira diyelim. Açık büfe gibi yemek yapıyorsun.

Orda oyun (kumar) oynanıyor. Mesela bir kişilik yer var diye teyzeyi çağırırdın. 12de çıkar gelirdi, 6ya kadar kumar oynarlardı. Fix para veriyor. bir ev yani. Genelde de hep yaşlı. Anneannem 1929 doğumlu. Genelde de 1925-1940lı arası bir kitle. Anneannem benim yatalak 90 yaşında. 85 yaşına kadar hala gidiyordu. Genelde bu insanlar yalnızdı. Çok gidiyorlardı. Dedem öldükten sonra çok gitmeye başladı. Dedem 67 yasındayken öldü. Dedem kızıyordu para kaybetti için falan. Bu da çok ilginç bir kültür.” (G20, Freelance Araştırmacı,41)

Sınıfsal konumları itibari ile boş zaman etkinlikleri uzun süredir çeşitli şekillerde devam eden Caferağa Mahallesi sakinleri için bu bağlar yaşlandıklarında da mekana bağlayıcı unsur olarak kalabilmiştir. Şentürk ve Kurtkapan’ın Moda’da yaşlılığın mekansallaşmasını incelediği makalesinde de yaşlı sakinlerin dönüşümle gelen stratejiye karşı uyguladıkları taktikler arasında; mahalle kültürü ve apartman dayanışmasının yanı sıra yine mahalledekilerin sınıfsal konumları sayesinde apartman görevlilerinin varlığı ve yaşlıların gündelik hayatına olan desteğine yer verilmiştir (2017).

Rasimpaşa Mahallesi için de Caferağa Mahallesi ile farklılaşan bir biçimde de olsa eskiden beri süregelen bağlar ve mahalle kültürü mahallede kalabilmiş yaşlı sakinler için hayatı kolaylaştırmaktadır. Hemşeri derneklerinin lokalleri ve kahvehanelerin mahallede halen görünürlüğü yüksek olacak şekilde mevcudiyeti buna örnektir. Rasimpaşa Mahallesi’nin eski sakinlerinin geleneksel orta sınıfsal konumu itibari ile yaşanan dönüşümün yaşlılar için yarattığı yerinden edilme baskısına sıklıkla değişim değerinin dramatik şekilde değerlendirildiği mahallede fırsatları değerlendirmek isteyen çocuk, torun baskısı da eklenmektedir.

Sonuç olarak demografik dönüşümü yaş grupları bağlamında incelediğimizde oluşan tabloda dönüşümün belirleyicisi olarak orta yaş grup öne çıkmaktadır. Yaş gruplarının dağılımına dönüşümü oluşturan kent içi hareketlilik bağlamında bakıldığında bebek (0-5) çocuk (5-14) ve hatta kısmi olarak genç (15-24) ler kendi başına hareket kapasitesi olmayan bağımlı bir grubu oluşturur. Yaşlılar mahallelerinde yerinden edilme baskısını hissettiklerini dillendiriyor olsa da mobiliteleri ve adaptasyon kapasiteleri düşük olması sebebiyle ve iki mahallede farklı şekilde geliştirebildikleri taktikler sayesinde oransal olarak önemli bir kısmı mahallelerinde kalabilmektedir. Bu durumda mahallelerde yaşanan dönüşümün belirleyicisi olarak erken orta yaş ve orta yaş grubundaki profil dönüşümünü gösterebiliriz. Bu yaş

grubunda “kent merkezlerinin “riskli” hale geldiği düşüncesi ile” kent merkezlerini terkeden çocuklu yeni nesil orta sınıfın yerine, kent merkezlerini sahiplenen genç öğrencilerin yanı sıra ağırlıklı olarak yine erken orta yaş grubunda bekar ya da DINK (double income no kid) yaratıcı sektör çalışanları, sanatçılar, eğlence dünyası çalışanları ve mahallelere kadar sirayet eden muhafazakarlaşan politik ortamda hayat tarzları bağlamında anonimleşmeye ihtiyaç duyan “ötekiler” olmuştur.

2.3.3.Konut Stoğu

Mahallelerde yer alan binaların 2017 yıl sonunda kat adetlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir. Merkez mahallelerde 10 kat üzeri bina Tablo 2.6’da görüleceği üzere yok denecek kadar azdır. Bu sayılar göstermektedir ki mahallelerde eski binaların yıkılıp çok katlı binaların yapıldığı bir kentsel dönüşüm süreci yaşanmamıştır. Yaşanan dönüşüm sürecinde bina stoğu değil binaların kullanım şekilleri değişmektedir.

Tablo 2.6: Kadıköy Tarihi Çekirdeği’ndeki Mahallelerde Yer Alan Binaların Kat Adetlerine Göre Dağılımı

Kaynak: Mekansal Stratejik Mevcut Durum Raporundan ilgili veriler alınarak tablolastırılmıştır. (Mekansal Stratejik Mevcut Durum Raporu,2019: 56)

Mahalle	0-3 Kat	4-6 Kat	7-9 Kat	10-15 kat	16+
Caferağa Mahallesi	700	1.622	260	1	2
Osmanağa Mahallesi	619	1.093	190	2	0
Rasimpaşa Mahallesi	646	1.142	58	0	0

Tüketim odaklı mekansal dönüşüm sonrası önem kazanan bir diğer değişken iş yeri ve ofis dağılımı ile mesken dağılımının dengesidir. 2017 yılı itibari ile mahallelerde yer alan mevcut bina, bağımsız bölüm ve iş yeri adetleri Tablo 2.7’de sunulmaktadır. Caferağa mahallesi halen en yüksek oranda mesken sayısına sahipken, merkez çarşmayı kapsayan Osmanağa Mahallesi’nde ofis ve iş yeri adeti mesken adetinden daha yüksektir.

Tablo 2.7: Kadıköy Tarihi Çekirdeği'ndeki Mahallelerde Yer Alan Mevcut Bina, Mesken, Ofis ve İş yeri Sayısının Dağılımı

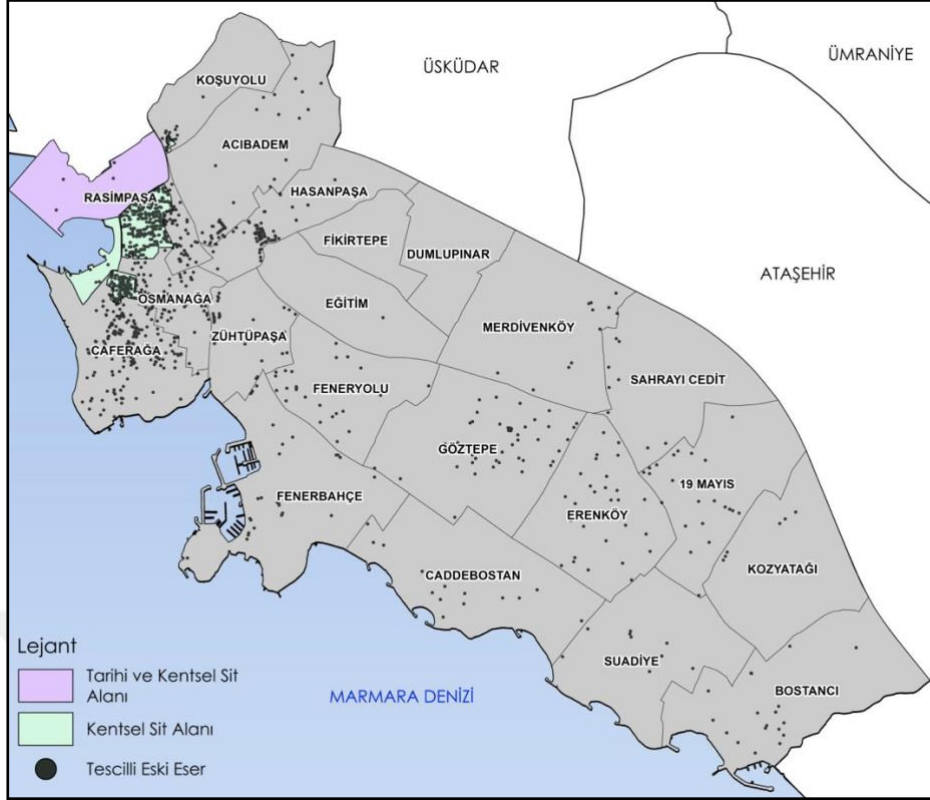
Kaynak: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu'ndan ilgili veriler alınarak tablolastırılmıştır. (Mekansal Stratejik Mevcut Durum Raporu, 2019 : 54)

Mahalle	Bina Adeti	Mesken Adeti	Ofis ve İşyeri Adeti
Caferağa	2.481	13.772	4.482
Osmanağa	1.832	5.311	9.397
Rasimpaşa	1.798	7.539	3.124

Kadıköy tarihi olarak İstanbul'daki en eski yerleşim merkezlerinden biridir. İlçede toplam 1239 adet tescilli eski eser yer almaktadır. Tarihi çekirdekte yer alan Rasimpaşa Mahallesi 339, Caferağa Mahallesi 290 tescilli eski eser ile ilçenin en yoğun tarihi binalarının olduğu mahalleleridir (Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu,2019 : 17).

Harita 2.2: Kadıköy İlçesi Koruma Alanları

Kaynak: Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019, s. 7

Haritada 1 numaralı gösterim ile belirtilmiş Rasimpaşa Mahallesinde yer alan Haydarpaşa Garı ve Liman Alanı kentsel ve tarihi sit alanıdır. Haritada 2-3-4-5 numaralı gösterimlerde belirtilen Rasimpaşa, Rasimpaşa-Osmanağa-Caferağa, İbrahimağa ve Geleneksel Çarşı Bölgesi ise tarihi çekirdekteki kentsel sit alanlarıdır (Ibid.)

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili” hakkındaki yönetmelik tarihi sit alanlarını “önemli tarihi olayların cereyan ettiği bu nedenle korunması gerekli” yerler olarak tanımlamaktadır. Kentsel sit alanları ise “mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlardır (Resmi Gazete Tarihi: 10.12.1987 Resmi Gazete Sayısı: 19660).

Tarihi ve kentsel sit alanlarının ilçe merkezindeki yoğunluğu bu bölgenin tarihi olarak canlı bir merkez olmasının izlerini bugünün kent dokusuna taşır. Tarihi sit alanlarının mevcudiyeti bu mahallelerde yalnızca yürüyen bir kişi için bile tek tek tarihi binaların varlığından öte bütünsel bir etki ile otantik bir deneyim etkisi yaratmakta önemli bir unsurdur. Farklı dönemlerde terkedilmiş ve bakımsız kalan

tescilli binalar ve sit alanlarında devam eden yenileştirme/restorasyon projelerine ilişkin kültürel mirasın yeterince korunamadığı tartışmaları gündeme gelmektedir. Diğer bir yandan bu tartışmaları kentlilik bilinci ile takip eden ve süreçlere müdahil olma potansiyeli taşıyan önemli oranda Kadıköy sakini olduğu görülmektedir.

Tablo 2.8: Kadıköy Merkez Mahallelerde Yer Alan Metruk Binaların Mahallere Göre Dağılımı

Kaynak: Mekansal Stratejik Mevcut Durum Raporundan ilgili veriler alınarak tablolatırılmıştır. (Mekansal Stratejik Mevcut Durum Raporu,2019, s. 61)

Mahalle	Eski Eser Bina Sayısı	Normal Bina Sayısı	Toplam
Caferağa Mahallesi	17	3	20
Osmanağa Mahallesi	26	9	35
Rasimpaşa Mahallesi	55	6	61

2.3.4. Ekonomik Yapı

Kadıköy Belediyesi tarafından hazırlanan Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durumu Raporu'nun sunduğu üzere Ticaret Odası verilerine göre 2016 yılında Kadıköy İlçesinde toplam 23.877 firma faaliyet göstermektedir. Bu firmalar faaliyet türlerine göre sınıflandırıldığında; ticaret, hizmet ve inşaat sektörlerinin Kadıköy İlçesindeki ekonomik faaliyetlerin %86'sını oluşturduğu görülmektedir. (Kadıköy Belediyesi, 2019).

Tablo 2.9: Kadıköy İlçesi'nde Yer Alan Firmaların Faaliyet Kollarına göre Dağılımı

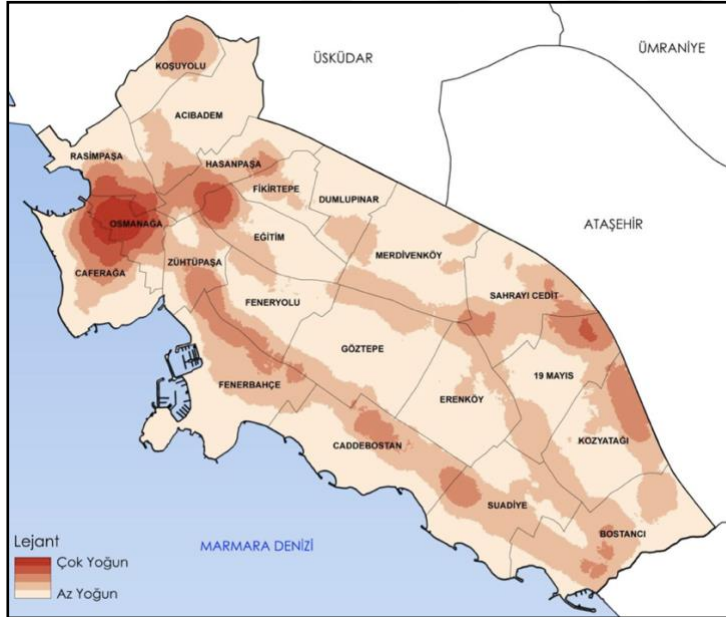
Kaynak: Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019, s.48

Faaliyet Alanı	Adet	Oran (%)	Faaliyet Alanı	Adet	Oran (%)
Eğitim	597	2.5	Kültür-Sanat	609	2.5
Hizmet	5.542	23	Sağlık	619	2.5
İmalat	1.140	4.7	Spor, Eğlence Vb.	176	0.7
İnşaat	2.654	11.1	Ticaret	12.430	52.0
Turizm	110	0.4	Toplam	23.877	

Aynı raporda yer alan İstanbul Ticaret Odasına üye işletmelerin ısı haritası incelendiğinde ticari faaliyetlerin Kadıköy ilçesi içerisinde Osmanağa, Rasimpaşa ve Caferağa Mahalleleri kesişiminde yoğunlaştığı görülmektedir. Eğlence mekanlarının en yoğun olduğu alan da Harita 2.4’de görüldüğü üzere de yine ilçe merkezi olan bu 3 mahalledir.

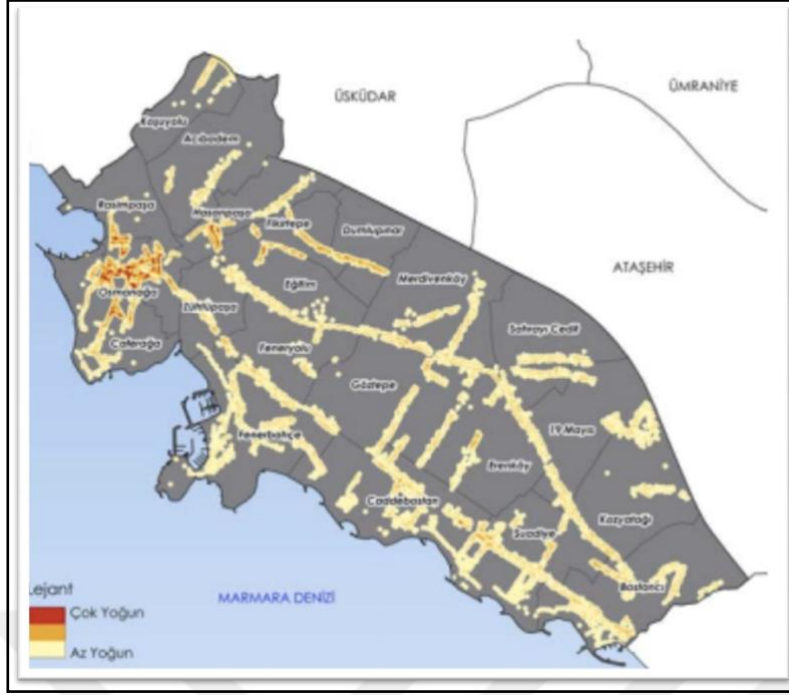
Harita 2.3: Kadıköy İlçesinde Yer Alan Ticari Faaliyetlerin Mekansal Yoğunluğu

Kaynak: Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019, s 49

Harita 2.4: Kadıköy İlçesi’nde Yer Alan Eğlence Mekanlarının Yoğunluğu

Kaynak: Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019 : 49

Kent merkezlerinde hizmet sektöründe olan büyüme Kadıköy verilerine çok açık bir şekilde yansımaktadır. Ekonomik faaliyetlerin sektör dağılımında hizmet sektörü %36 ile ilk sıradadır. Hizmet sektörünün içinde kreatif endüstrilerin payı ise %44'tür. Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu'nda (2019) yer verilmiş olan hizmet sektöründeki alt alanların ısı haritaları incelendiğinde merkez mahalleler hemen hemen tüm sektörler için yine en yoğunluklu alanlardır.

Harita 2.5: Kadıköy İlçesi'nde Yer Alan Hizmet Sektörüne İlişkin Faaliyetlerin Mekansal Yoğunluğu

Kaynak: Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2019, s.50

2.4 Anlam Üretim Süreci Olarak Mekanın Toplumsal İnşası

Tezin bu aşamasına kadar sunulan Kadıköy'ün tarihsel durumu ve sosyal yaşamın farklı yönlerine dair nicel verilerin yansıttığı özellikleri Kadıköy'ün mekansal mevcudiyeti konusunda açıklayıcıdır. Fakat bu araştırma, mekanı ve pek tabii mekansal dönüşümü ancak üzerinde oluşan etkileşim ağı ve anlam örüntüleri ile ilişkisel ve bütüncül bir okumayla mümkün gören bir kavramsal çerçeve üzerine kuruludur. Bu aşamaya kadar mekana ilişkin nicel verilerin birbirleri ile ilişkisi üzerinden oluşturulmuş Kadıköy tablosu, tezin bütününde sunulması hedeflenen anlam örüntülerinin ve mekansal deneyimin en somut verileri olmasıyla birlikte mekansal karaktere içkin anlamları sunmakta ancak yön göstericidir. Örneğin bir sonraki kısımda ele alınacak olan yazılı anlatıların bize sunduğu Kadıköy tahayyüllerine yalnızca nicel veriler ile ulaşmamız mümkün değildir. Mekanın, mekansal karakterin “gerçek”liğine en yaklaşılabileceğimiz patikalar nicel veriler ile mekana ilişkin kurulan bu tahayyüllerin ilişkisini açıklama yolundan gidenlerdir. Bu nedenle tez araştırmasında mekansal dönüşümü incelerken mekan ve anlam inşa süreçlerini bir arada ele almaya imkan sunan kavramsal araçlara başvurulacaktır. Bir sonraki başlıkta Kadıköy'e ilişkin yazılı anlatılar söylemsel bir etnografik katman olarak ele alınarak oluşturduğu anlam haritası çerçevelenmeye çalışılacaktır. İlerleyen paragraflarda ise “Anlatı Çerçevesi Olarak Kadıköy” başlığına geçmeden evvel yapılacak bu analizi mümkün kılan ve mekanın inşası bağlamına yerleştiren kavramsal arka plan açıklanacaktır.

Mekanlar anlamlı “yer”lerdir. Kadıköy'ü bir yerel mevcudiyet olarak konumlamaya çalışan tez araştırmasının bu ilk bölümünde yerel/mekansal kültürü var eden anlam çıparları ve bu çıparların oluşmasını mümkün kılan sosyo kültürel ortamla çevresel faktörler incelenmektedir. Kültür, araştırma boyunca kapsayıcı bir şekilde “insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni” (Tomlinson, 2013 : 33) olarak ele alınmaktadır. Hall'dan bir alıntıyla etrafımızdaki materyal ve sosyal ortamı ele alış şeklimiz kültürü oluşturur (Ibid.) Bu ele alış biçimi ve anlam inşa süreci bir yerin nasıl bir mekan olacağı konusunda kurucu işlevdedir.

Bu araştırmada mekan (Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki mahalleler), tarihi anlamların, güncel konjonktürle oluşanların, yerel ötesinden gelen ulusal ve ulusötesi akışların ve akışlar dolayımıyla inşa edilen anlamların karşılaşma ve gündelik pratiklere dönüşme alanı olarak ele alınmıştır. Materyal çevremiz olan “yer”i “mekan” yapan bu anlamlandırma sürecindeki dönüşümü incelemek için kültürel çalışmaların anlam inşa süreçlerine dair perspektifi yol gösterici olmuştur. Tez boyunca mekan üretim süreci toplumsal bir inşa olarak ele alınmış, üretim sürecinin ekonomik, sosyal ve kültürel katmanlarının dinamik güç dengesinde birbiri içine geçen düğümü incelenmiştir. Kültürel incelemeler yaklaşımının kültürü, sosyal ve ekonomik olandan ayrışmış bir kategori olarak tutmaya olan itirazı ile analizde çoğunlukla ekonomik, sosyal ve kültürel kategorik ayrımı yapılmadan, araştırma analizinin pratik nedenlerle gerekli kıldığı durumlarda yapıldı ise odağı birbirleri ile ilişkisi üzerinde tutarak anlam üretme/anlamlandırma sürecinin bir arada yürüyen inşa hali açıklanmaya çalışılmıştır.

Mekansal ve kültürel dönüşümde anlam üretim süreçlerinin odakta olması ekonomik ve politik süreçleri dışarda bırakmaz. Neoliberal politikalar ile kent merkezlerinin metalaşma süreci, bu süreçte oluşan rant ile sermayenin yeniden dağılımı, el değıştirme şekilleri elbette dünyadaki benzer örneklerle birlikte Kadıköy’ün merkezindeki dönüşüme ilişkin de belirleyici süreçlerdir. Fakat kültürel çalışmalar yaklaşımı rant oluşum sürecine yerel özelinde bakmayı mümkün kılar. Jackson, mekansal dönüşümü kültürel çalışmalar bağlamında incelemek için şu soruları önermektedir; mekana yapılan yatırım, yatırımın geri çekilmesi, yeni yatırım süreçleri kültürel olarak hangi şekillerde kodlanmıştır? “şehirler ve bölgeler potansiyel alıcılara kendilerini hangi belirleyici imajların yansıması ile satmaya niyetlenmektedir ve bu fikir ve imajlar hangi çeşitli şekillerde tüketilmektedir?” (1991 : 219) Burada kültürel çalışmalar yaklaşımına yaslanan kavramsal derinliğı sağılayan ise “herhangi bir mal/üründe olduğı gibi fikir ve imgelerin tüketiminin yalnızca basit bir satın alma işlemi olmadığı” vurgusudur. Tüketim süreci, “şey”lere anlam yükleme yoluyla materyal dünyaya sembolik değıer atfetmeyi, böylece seçici beğeni oluşumu ve materyalin dönüşümünü içerir (Ibid.). Bu perspektif ile kültür yalnızca ekonominin kullanımındaki bir alan olmaktan çıkıp sembolik değıerin oluşumu ve maddeyle bütünleşme, maddeye atfedilme süreçlerinin araştırılmasına ortam oluşturur. Mekanın metalaştığı kabulüne rağımen metaların sermaye değıerini belirleyen sembolik değıerin oluştuğı kültürel süreçlerin incelenmesi önem kazanır.

Jackson'un kültür incelemelerinin farklı kavramlarını mekan analizinde kullanmaya ilişkin önerisi tam bu bağlamda araştırmanın amaçlarını karşılayabilecek önemli bir kavram seti sunmaktadır. Jackson, Anlamları Haritalandırmak (Mapping Meanings) isimli eserinde yereli anlamak üzere mekansal ve kültürel dönüşümün derinlikli analizi için kültürel çalışmalarda sıklıkla başvurulmuş kimi temel kavramları bir arada kullanan bir çerçeve oluşturmuştur (Jackson, 1994). Jackson'ın yerel kültüre ve mekana alternatif yaklaşım önerisi kültür politikaları (Stuart Hall), his yapıları (Raymond Williams), kültürel sermaye (Bourdieu) ve yerelin bilgisi (Clifford Geertz) üzerine kuruludur. Bu kavram seti, kavramları yapı-fail ikiliğini aşma çabasında ortaklaşırken mekanın kendine özgülüğünü/mekansal karakteri belirleyen farklı alanları birleştirmesi bağlamında eklektik olmakla birlikte kapsayıcı bir imkan sunar. Jackson'ın kavram seti kültür üzerine yapılmış kavramsallaştırmaları yerel mekan bağlamında birleştirirken bu tez araştırmasının Kadıköy'de yaşanan dönüşümü fiziki yapı ve yaşanan deneyimin yanı sıra kentsel tahayyülde olan dönüşümle bir arada ele alma çabasının teorik zeminine de önemli bir dayanak sağlamıştır.

Jackson'un ilk uğrağı Stuart Hall'ın kültür politikaları kavramsallaştırmasıdır. Hall'ın kavramsallaştırması kültürü sanatsal ve entelektüel ürün olarak ele alan tek bir kültür yaklaşımından çıkarıp "bütün bir yaşam şekli" olarak ele alır. Kültürün politik bir alan olduğu perspektifi ve çoğul kültürlerin varlığını tanımakta ısrarı ile önem taşır (Jackson; 1989: 4).

"kültür homojen bir bütünlük arz etmekten çok uzaktır; içinde hem direniş hem kabullenme öğelerini; geçmişi ve geleceğin nüvelerini; isyanı ve boyun eğmeyi; birbirleri ile çelişen, çatışan kültürel öğeleri bulabileceğimiz dinamik bir mücadele alanıdır. Bu, kültürel alanı sürekli bir savaş alanı kılan kültürel mücadelenin diyalektiğidir –ki bu savaşın hiçbir zaman kesin kazananı olmaz, sadece ele geçecek ve kaybedilecek stratejik konumlar söz konusudur (Hall'dan akt. Özçetin, 2010, p. 156).

Kültürün bu bağlamda ele alınması mekandaki kurucu niteliği bağlamında da fark yaratan bir perspektif sunar. Mekanda pratik edilen kültürün bir mücadele alanı olarak dinamik yapıda ele alınması mekanın dönüşümünün kaçınılmazlığının da habercisidir.

Kültür politikaları kavramsallaştırmasının işaretlenmesi bu tez araştırması için özellikle önemlidir çünkü araştırmanın teorik zemini bir yandan Lefebvre'in mekansal pratikler, mekan temsilleri ve temsiliyet mekanları "triyalektiğini" önemli bir ölçüde kullanırken diğer yandan Lefebvre'in mekanın toplumsal üretimin tümüyle hakim üretim tarzının belirleyiciliğinde olduğu ana savından da kimi çatlaklar arayan bir perspektif ile ilerlemektedir. Bu arayış mekana atfedilen anlamları işaret eden mekan temsilleri sac ayağında yoğunlaşmaktadır. Batuman'ın işaret ettiği üzere Lefebvre'in üçlü yapısının mekan temsilleri sac ayağında mekana ilişkin üretilen anlamlar/kavramlar üreticileri olan failler ile ilişkilendirilir (Batuman, 2019, : 14). *"... ve bu failler de mekanın hakim üretim tarzı ile tutarlı bir biçimde yeniden üretilmesine hizmet ederler. Yani kavram örtük de olsa, olumsuz bir tona sahiptir. Mekan temsilleri anlam üreten gösterim sistemlerinin parçasıdır ve kapitalizmin soyut mekanının üretiminde işlevseldirler. Ve kentsel mekan temsilleri iktidar ilişkilerinin söylemsel bileşenlerinden birini oluşturur"* (Ibid.). Fakat bu tez araştırmasında, mekan temsillerinin de mekansal deneyimin de oluşum süreçleri, Hall'un kültüre bakış açısındaki "kesin kazananı ya da kaybedeni olmayan, ele geçecek ve kaybedilecek stratejik konumları olan bir mücadele alanı" perspektifi ile ele alınmaktadır. Böylece mekan temsillerinin ve mekansal deneyimin oluşum süreçlerinde tahakküme olduğu kadar direnişe de yer açılır.

Jackson'un Stuart Hall'ın kültür politikaları kavramsallaştırmasından sonra önerdiği ikinci kavramsal zemin Bourdieu'nun tüketimin kültür politikalarına önemli açılımlar getiren çalışmalarıdır. Bourdieu kültürel ve sembolik sermaye kavramları ile sanat, kültür ve zevk (taste) politikalarının sınıfsal bir işaretleyiciye (marker) dönüşüm şekilleri üzerine kavramsal açılımı ile önem taşır (1990: 220). Bourdieu'nun çalışmaları, kültürel ayrımların sosyoekonomik ve politik süreçlerle ilişkisini ortaya koyması ve kültürel ayrımlara önem atfedilme şekillerinin detaylı analizi ile öncü bir perspektif sunar. Habitus kavramı ile ise mekanı anlamlandırma süreçlerini yapı ve birey arasındaki diyalektik ilişkinin dinamizmine yaslanarak fakat bu ikiliğe düşmeden açıklar. Yerellik çalışmalarına geri dönersek, Jackson Bourdieu'nun kurduğu bu kavramsal zeminden hareketle zevkler (taste) ve değerlerin (value) kentsel dönüşüm süreçlerindeki etkisinin ne şekillerde deneyimlendiği sorusuna ulaşır. Fakat mutenalaştırma literatüründe baskın olan zevk ve hayat tarzının mekan üzerinde otonom bir etkisi olduğu açıklamalarını da bu bağlamda yetersiz görür. Zevk ve hayat tarzının mekan üzerindeki etkisinin tek başına özerk bir süreç olarak incelenmesini

talebi kaynaktan tümüyle izole bir şekilde ele aldığı gerekçesi ile eleştirir (Ibid. : 221). Yani zevk ve hayat tarzları tümüyle hakim üretim biçimlerinin tekeline bir süreç olarak değil, zamanın ve mekanın toplumsal olarak ürettiği tahayyüllerin de bir sonucudur. Bu tahayyüllerin tümünü hakim üretim süreçlerinin belirleyiciliğine devretmek failin iradesine alan tanımaz.

Jackson'un yereli daha derin bir analiz ile okumak için kullanıma çağırdığı bir diğer kavram ise his yapılarıdır. Raymond Williams'ın his yapıları kavramı komplike ve izi sürülmesi zor bir kavramdır. Raymond Williams ve kavramı sahiplenilen farklı araştırmacılar kendi yorumlarıyla bu kavramı farklı şekillerde kaygan bir zeminde kullanmıştır. Williams his yapılarını aşağıdaki şekilde tanımlar;

“belirli bir zaman ve mekânda yaşamın niteliğinin hissedilen duyumdur: Belirli eylemlerin bir düşünce ve yaşam tarzıyla birleşerek oluşturduğu duyum” (Williams, 1965 : 73).

Williams his yapılarını araştırmak üzere yoğunlukla edebiyata başvurmuştur. Jackson, Williams'ın “yer duygusu” gibi bir kavram yerine his yapıları tanımlamasında yalnızca hümanistik bir yön değil, aynı zamanda yapıların deneyim üzerindeki etkisi vurgusu olduğunu altını çizer. Kavramın cezbediciliği ve gücünü yapı ve duygu arasındaki tansiyondan aldığını öne sürer (1990: 222).

Jackson bu kavramları kullanarak zenginleşecek “yerelin bilgisini” üretecek araştırmalarda niteliksel araştırma yöntemlerini yalnızca bir tekniğe indirgememek gerektiğini, yorumlayıcı yaklaşım ile niteliksel araştırma yöntemlerinin sosyal bilimlere yöntembilimsel açıdan tümüyle yeni bir perspektif kazandırdığını hatırlatır (Ibid : 222). Bu perspektif, 80li yıllardan itibaren postyapısalcı teorinin etkisi altında kültürel yapıları metinler olarak ele alan “dilsel dönemeç” ya da “kültürel dönemeç” olarak adlandırılan düşünsel dönüşüm (Batuman, 2019) ile yakından ilişkilidir. Bir kültürel yapı olarak mekan da okunabilir bir “metin”dir. “Kenti farklı biçimlerde okunabilir bir metin olarak görmek, kent üzerinde yapılan çalışmaların da birer okuma ve yazma eylemi olarak görülebileceği fikrine yol verir” (King'den akt Batuman, 2019 : 13). Bu düşünsel dönüşüm ile kent temsilleri üzerine araştırmalarda ilgi odağı olan ilk mecranın edebiyat olması şaşırtıcı değildir (Ibid. :13).

Jackson'un çalışmaları bir yerel (mekanı) ele alırken kültürel kavramların kullanımının analizi derinleştireceği vurgusu ve bu hedefle mekan ve kültürü bir arada

ele alan yaklaşımı ile bu tez araştırması için önemli bir kavram seti sunmuştur. Bir yerelin dönüşümünü inceleyen bu tez araştırması için Jackson'ın bir arada kullanımını önerdiği kavramlar “yerel”i anlama odağında işlevselken, “dönüşüm”ü ele alış ise kökler/yollar perspektifiyle ilerleyecektir.

Kökler/yollar ikili kavramsallaştırması yer, insan ve kültür ilişkisini ele almak üzere farklı yazarlarca kullanılmıştır. Kavram, bu ilişkiyi incelerken odağı yere/yerele bağlı çıpalarda değil, yer değiştirmelerde, hareketlilikte, karşılaşmalarda, (bu karşılaşmalarda gerçekleşen) değiş-tokuşlarda ve karışımlarda tutmayı önerir (Gustafson, 2001: 670). Hall'a göre “gün geçtikçe çok daha fazla insanın; kendilerini, kimliklerini, kültür ve yer ile ilişkilerini düşünme şekilleri (yollar kavramının işaret ettiği şekilde) çok daha “açık” şekillerde” olmaktadır” (Hall'dan akt Ibid. : 670). Zamanın ruhunu işaret ederek dönüşümde “yol”ları önceleyen Hall'ın bakış açısından farklı olarak Clifford ve Gilroy'ın kavramı kullanımında ise kökler ve yolların birbirlerini bütünleyici olduğu vurgusu vardır. Clifford kökler ve yolların her durumda birbirlerine karşıt olmadığını, birbirini saran/özen bir ilişkisi olduğunu işaret eder (Clifford'dan akt Ibid. :670).

Kökler/yollar kavramsallaştırmasının odağında insan ve yerlerin kültürle ilişkisi vardır. Bu odakta insanların kültür üzerinden yerle kurduğu ilişkiye yönelirken hem bireysel hem de mekansal kimliklerin “dönüşüm”ünü tartışmak için imkan sağlar. Bu tez araştırmasında da Kadıköy'e ilişkin anlam haritaları şekillendirilirken Clifford'un önerdiği haliyle Kadıköy'ün “kökleri ve yolları” birbirini saran/özen bir mekansal anlam bütünü olarak ele alınmıştır. Köklerde olan, mekanın tarihsel kolektif hafızasında taşınan anlamlar ile bugünün Kadıköy'ünün küresel olan ile kurduğu bağ birbiri ile ilişkili, birbirini tamamlayan bir bağlama oturtulmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde Jackson'un mekan araştırmalarında kullanıma çağırdığı kültürel kavramlar olan, kültürün politikliği, his yapıları, sosyal sermaye, yerelin bilgisi kavramsallaştırmalarına ek olarak “kökler ve yollar” kavramı birbirleriyle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde derinleştirilecek ve saha bulgusunun analizinde kullanılacak bu kavramlar henüz yalnızca tanıtılarak tez araştırmasının mekan ve kültürü bir arada ele alan kavramsal zemininin sunumu hedeflenmiştir. Bu kavramların mekansal dönüşümü anlamaya ilişkin olarak bir arada ele alınmasının katkısı kendi içlerinde anlam üretim süreçlerine dair özgün ve cazip bir model sunuyor olmalarıdır. Bu kavramlar mekan ile birlikte düşünüldüklerinde

mekanın kendine özgünlüğünü/karakterini yapı ve birey ikiliğine düşmeden, yapı ve birey arasındaki ilişkinin dinamizmiyle zenginleşen bir kavramsal zeminde arayışlarıyla ortaklaşırlar. Bir “yer”i mekan yapan anlamlandırma süreçlerine ilişkin arayışta sundukları kavramsal imkanların birbirlerini bütünlüyor olması birlikte kullanımlarını mümkün kılar. Bu araştırma için dayanak oluşturdukları en kritik nokta mekandaki belirleyici yapıları reddetmeden bu yapıları inşa eden ve dolayısıyla yıkıp yeniden inşa edebilecek olan pratikleri ve bu pratikleri var eden tahayyülleri de kurucu bir noktada kabul etmeleridir.

Mekana ilişkin tahayyüllerin izinin sürülebileceği önemli kaynaklardan biri mekana ilişkin yazılı anlatılardır. Araştırmanın ilerleyen bölümü Kadıköy’ün Kökleri ve Yeni Ağları/Bağları’nı mekansal karakterin önemli bir ögesi olan mekansal anlatılar odağında inceleyecektir. Edebi anlatılar ve devamında güncel medyada üretilen temsillerin çerçevesi mekansal örüntünün ve bunun yeniden üretiminin hikayeleşme, gösterileşme, tüketim biçimleri ve sosyalleşme dinamikleri açısından hangi anlam mekanizmalarına bağlı olduğu konusunda açıklayıcıdır. Kadıköy anlatılarında süreklilik gösteren, dönüşüm yaşayan, kesintiye uğrayan, yeniden “keşfedilen”, referans verdiği anlamlar yerinden oynayan temsiller, mekanla kurulan bağa ilişkin anlam haritaları oluştururken, kimliklenme süreçlerinin kökenlerine dair de önemli ipuçları sağlar.

2.5 Bir Anlatı Çerçevesi Olarak Kadıköy

Kadıköy’ün geçirdiği mekansal ve kültürel dönüşümü inceleyen çalışmamızın bundan sonraki iki bölümü dönüşen Kadıköy mekansal kültürünü yazılı anlatılar üzerinden araştırmaktadır. Çalışmanın Kadıköy’ü bir yerel olarak konumlandırmaya çalışan ilk bölümünde Kadıköy anlatılarının incelenmesi temel olarak mekan anlatılarının mekan inşasındaki karşılıklı kurucu niteliğinin kabulüne dayanmaktadır. Ancak bu teorik kabulün yanısıra Kadıköy’e ilişkin yazının incelenmesi üç açıdan daha kritik önem taşır. İlk olarak Kadıköy’ün Kadıköy’e hiç ayak basmamış bir kişi için bile temsiller dolayımıyla oluşmuş bir anlamı vardır. Kadıköy’de yaşanan mekansal dönüşümde semte sonradan taşınanların ve çoğalan gündelik ziyaretçilerin etkili olduğu tespitiyle Muhayyel Kadıköy’ün davetkar “cazibe”sini açıklamak, yaşanan mekansal ve kültürel dönüşümün dinamiklerini anlamak adına önem kazanır. İkinci neden ise Kadıköy anlatılarının uzun süredir Kadıköy’de yaşayan Kadıköylülerin mekanla kurduğu aidiyeti güçlendirici bir faktör olarak öne çıkmasıdır.

Kadıköylülerin Kadıköy’le kurdukları güçlü aidiyet araştırma boyunca mekana dair referans verilen bir özelliktir. Mekansal aidiyetin üzerine kurulduğu nitelikler anlatı incelemesi yoluyla derinleştirilecektir. Üçüncü olarak ise Ferhunde Özbay’ın (2017 : 183) işaret ettiği üzere özellikle 1960lara değin sosyal bilimler İstanbul’un sürekli artan nüfusunu açıklayabilmek üzere göç ve gecekonduya odaklanırken İstanbul’un yerlilerine uzun süre ilgisiz kalmıştır. Edebi İstanbul anlatıları ise ulus inşa sürecinden bu döneme değin “yerlileri” yani Selim İleri’nin deyiimiyle “öz çocukları”nı odağına alır, göçmenler henüz yazın dünyasına girmemiştir. Bu nedenle Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki, İstanbul’un “öz çocuklarının” özellikle ulus inşa sürecinden 1960lara kadar olan süreçte “yerli” kültürünü kavramakta başvurulabilecek en güçlü kaynak edebi yazın olarak görünmektedir.

Bu sebeplerle çalışmanın ilerleyen iki bölümü Kadıköy’e ilişkin farklı formlarda anlatılara ayrılmıştır. Tahayyüller üzerine kurulu bu iki bölümde, Kadıköy’ün sosyal ve kültürel hayatının hem bir ürünü olan hem de bu hayatı detaylıca betimleyen anlatılar, mekan temsilleri odağında incelenmiştir. Kadıköy anlatılarındaki sürekliliğin izinden giderek bir temsil çerçevesi sunmak amaçlanmıştır. Hulki Aktunç, Bir Kadıköy’oğlu isimli kitabında; “Kadıköy’ün bir RUH’u var. Bir kolektif AURA’sı var. Tarihle, insanla birikmiş, birleşmiş. Her sokağında...” (2009 : 22) satırlarıyla Kadıköy’ün özgün kültürel dokusuna dikkat çekmektedir. Amaçlanan tam da Hulki Aktunç’un işaret ettiği ruhun, kolektif auranın yazılı anlatılardaki temsilini incelemek, mekandaki his yapılarını araştırmaktır.

Genel bir kanı olarak “Kadıköylüler” hak ettiklerince anlatılmadıklarını düşünse de, Kadıköy pek çok kitaba, şiire, gazete köşesi ve dergi yazısına, şarkı sözüne konu olmuş, çeşitli mecralarda temsil edilmiştir. Son dönemde oluşan popülaritesi ile geleneksel yazılı anlatıların yanısıra dijital mecralarda güncel haber, kültür ve sanat sitelerinde Kadıköy’e ilişkin haber yoğunluğu artmıştır. Ayrıca bu dijital mecralarda mekan odaklı olmayan anlatılarda bile Kadıköy’de oluşan kültürel üretimlerin Kadıköy menşeli olduğu anlatılarda vurgulanır hale gelmiş, kültürel üretimler daha yoğun bir şekilde Kadıköy’ün mekansal karakteri ile ilişkilendirilerek sunulmaya başlanmıştır. Kadıköy, tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün de eğitim oranı ortalamanın üstünde sosyo-kültürel sermayesi yüksek sakinleri olan bir semttir. Kadıköy’ün yazılı anlatılarda temsillerinin çokluğunda, yazılı anlatı üretim becerisine ve kültürel

üretim/dağıtım alanlarında etkin iletişim ağına sahip sosyo-kültürel sermayesi yüksek sakinlerinin etkisi de yüksektir.

Muhayyel Kadıköy başlığında araştırma ve kurgu/sanat eserlerinde, Medyatik Kadıköy başlığında ise gazete, dergi ve dijital mecralarda temsil edilen Kadıköy sunulacaktır. İncelenen anlatıları Muhayyel Kadıköy ve Medyatik Kadıköy başlıkları olarak ikiye ayıran incelenen yazılı anlatıların üretim ve dolaşım aşamasında birbirlerinden belirgin farklarıdır. Muhayyel Kadıköy bölümünde incelenen Kadıköy’e dair araştırma kitapları ve edebi yazında hem geçmişi hem bugünü tasvir eden daha kapsamlı anlatılar mevcuttur. Sanat eseri ise estetik, araştırma ise geçerlilik kriterlerine uygunluk kaygısı taşırlar. Derinlikli, yazıldıkları dönem içinde ve tarihsel olarak bir anlatı örüntüsünün içinde yer edinmiş, anlam kazanmış eserlerdir. Medyatik Kadıköy kısmında incelenen dergiler, gazeteler ve dijital mecralar ise gündelik olarak dolaşıma giren, güncel olanı aktaran ve popüler kültür endüstrisinin geçici ve konjonktürel ilgi odaklarını çerçeveleyen anlatılardır.

İncelenen yazılı anlatılar yukarıda bahsedilen üretim ve dolaşım sürecine ilişkin farklar bağlamında Muhayyel ve Medyatik olarak bölümlere ayrılmıştır. Fakat incelenen anlatıların bütünü dönüşüm odaklı ele alındığında -tam da bu üretim ve dolaşım süreçlerindeki farkların doğası gereği-, Muhayyel Kadıköy bölümünde incelenen yazılı anlatılarda dönüşüm öncesi, Medyatik Kadıköy bölümünde ise dönüşüm süreci ve sonrası temsilleri daha ağırlıklıdır. Bu bağlamda ayrışan anlatılardaki bağları kurmak ve tabiki farklılıkları işaretlemek Kadıköy’ün dönüşümünün tarihsel bir süreklilik içinde devam eden hangi mekansal özellikleri ile mümkün olduğunu ortaya serdiği gibi sonradan üzerine giydirilenleri de açığa çıkarmaktadır.

2.5.1 Kökler: Muhayyel Kadıköy

“Mekan, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar.” (Bachelard’tan akt Batmankaya, 2010 : 14). “Peteklerinde zamanı sıkıştırmış mekan”ın anlatısı ise zamanda kendi yolculuğuna çıkar. Mekanda hayat bulan sosyal ve kültürel insanın hem ürünü hem üreticisi olarak anlatılır; bir yandan toplumsalın dönüştürücü ögesi bir yandan da toplumsal dönüşümün şahidi olarak zaman içinde çeşitlenerek ve birbiri üzerine eklenerek ilerler, mekanın geçirdiği zamana yayılmış yahut keskin dönüşümleri de kendi sürekliliği bağlamında içerir. Mekan anlatıları

genel olarak öznel deneyimle kurulur ve mekan hafızasında kendine yer edinir. Öznel olanın zengin çeşitliliğine rağmen Kadıköy ile ilgili mekansal anlatıların kendi içinde takip edilebilir sürekliliği araştırmaya önemli bir çerçeve sunmuştur.

Selim İleri anlatılarda mekana dair öznel deneyimin anlatıcının hafızasına ve yaratıcılığına her zaman alan bıraktığını hatırlatır şekilde; *İstanbul Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın* isimli romanında anılarını anlatan ana karakter aracılığıyla Kadıköy’e dair yaşlılardan dinlediği anılar ve etraftan duyduğu günlük anlatılar ile ilgili olarak hissiyatını aşağıdaki şekilde paylaşır;

“.... Üstelik ben yaşarken, benim zamanımda dilden dile, anlatımdan anlatıma geçen bir yeni zaman masalı gibi gelir; yeni masalları, eski tarihlerde söylenerek dilden dile geçmiş masallardan bir türlü ayıramazdım. Çünkü benim zamanımda yeni yeni masallar kurulmasına inanamıyordum.

Bir yandan da, bu masallar ne kadar kolay kuruluyor, söyleniyordu. Kadıköy’ü bir çadır fişeğin tersine çevrilmiş yelpaze açılışlarıyla nice semtleri, köyleri, sokakları, koruları, iskeleleri, donanma gecelerini, ay ışığında gezintileri, küçük küçük hikayeleri bağrına basarak, yol ala ala bir masalın bütün hayallerine kavuşuyordu” (1991: 88).

Öznel deneyimle ve/veya yaratıcılıkla “bir masalın bütün hayallerine” ulaşan mekan -Kadıköy- için artık özellikle mekanın geçmişine dönük hayalle gerçek arasındaki sınırın muğlaklaştığı ortadadır. Buna rağmen “muhayyel”in “gerçeği” kurucu/dönüştürücü etkisi de yadsınamaz. Anlatılardaki, hatıralardaki Kadıköy bugün gündelik hayattaki semtin nasıl deneyimlendiği üzerinde etkisini korur. Kadıköy anlatılarını inceleyerek muhayyel Kadıköy’ü yakalamaya çalışmak halen bugün de sokakta izleri silinmemiş sembolleri farketmemize, anlamlandırmamıza yön gösterdiği gibi mekanın söylemsel düzeydeki kurucu uğrağı olarak da önem taşır. Bölümün devam eden kısmında Kadıköy’ü konu alan eserler ve bu eserlerde tekrar eden temalar bu bağlamda incelenecektir.

Kadıköy’ün anlatılarda mekansal bir öge iken pek çok eserde neredeyse çekirdek olay içerisinde bir ana karakter olarak belirmesi dikkat çekicidir. Olay örgüsü Kadıköy semti dışında da geçen çok mekanlı anlatılarda bile Kadıköy’ün dahil olduğu

bölümler mekansal kimliği yansıtmaya dönük güçlü simgesel öğeler üzerinden kurulur. Hemen hemen tüm anlatılarda Kadıköylü olmak bir semt sakini olmaktan öte bir hayat tarzı olarak temsil edilmektedir. Bu nedenle geçmişten bugüne Kadıköy'ün tarihine odaklanan araştırma temelli kitaplar da dahil olmak üzere tüm eserlerde semt yaşamı pratiklerine, deneyimlere ve kişisel anılara yer verilmiştir. Kadıköylü olma hali farklı kişilerin hayat parçaları ve birbirleri ile olan ilişkileri üzerinden resmedilmiştir. Kökler: Muhayyel Kadıköy başlığının bu aşamasında öncelikle incelenen eserler tür özelliklerine göre detaylandırılarak tanıtılacak, sonrasında ise tekrar eden anlatı örüntülerine geçilecektir.

2.5.1.1 İncelenen Eserler

Kökler : Muhayyel Kadıköy başlığında Kadıköy'ü konu alan pek çok eser incelenmiş, mekanın temsili olan anlatılarda sürekliliğin izi sürülmüştür. İncelenen eserler anlatının niteliğinde belirleyici bir fark olduğu için araştırma kitapları ve kurgu/sanat eserleri olarak ikiye ayrılabilir. Kurgu/sanat eserleri arasında hikayeler, romanlar, tiyatro oyunları ve şiirler vardır.

2.5.1.1.1 Araştırma Kitapları

Uzun süredir Kadıköy'de yaşayan ve kendisini “Kadıköylü” olarak tanımlayan kişiler tarafından Kadıköy'ün geçmişini ve bugününü betimlemek amacı ile yazılmış pek çok araştırma kitabı vardır. Üç kuşaktır ailesinin yaşadığı ve doğup büyüdüğü Feneryolu'ndaki köşkte hayatını kaybetmiş olan Dr. Müfid Ekdal'ın kitapları, “Bir Fenerbahçe Vardı” (1987), “Bizans Metropolü'nde İlk Türk Köyü: Kadıköy” (1996), “Kapalı Hayat Kutusu: Kadıköy Konakları” (2004), “Saklı Hikayeler ve Resimleri ile Kadıköy Sokakları” (2014) ile, yine Moda'da doğmuş, çocukluğu Moda'da geçmiş Orhan Türker'in araştırması “Halkidona'dan Kadıköy'e: Körler Hikayesinin Hikayesi” (2008) ve doğma büyüme Kadıköylü Adnan Giz'in “Bir Zamanlar Kadıköy” (1988) isimli araştırması bu araştırma kitaplarının en ilgi gören ve referans verilenlerindendir. Bahsi geçen yazarlar aynı zamanda Kadıköy'ün bilinen tanınan ve Kadıköy'e farklı şekillerde katkı sunmuş simalarıdır. Ayrıca Tamer Kütükçü'nün, “Geçmiş Zamanların, Mekanların ve Hatırlamaların Rafında Kadıköy'ün Kitabı” (2014) isimli eseri de bu külliyata dahil edilebilir. Bu araştırmalar, yazarların Kadıköylü kimliği sayesinde aralıklarla yazarların anıları ve kendi deneyimleri ile zenginleşir. Bu araştırma kitaplarının yanı sıra Nalan Türkmen'in “Kadıköy

Kronolojisi” (2018) isimli araştırması MÖ 685 yılından 2012 yılına kadar Kadıköy’ün kronolojisini toparlamış bir araştırma olarak semtin tarihine ışıktır.

2.5.1.1.2 Hatıratlarda Kadıköy

Araştırma kitaplarının yanısıra tümüyle kişisel hatıraları üzerinden Kadıköy’ün tarihsel gelişimini anlatmaya girişmiş kişisel anıları ve yaşam tarzı ile Kadıköy’ü özdeşleştirerek hikayeleştirmiş pek çok eser mevcuttur. Bu eserlerin yazarları genellikle entelektüel birikime sahip olmakla birlikte yazarlığa Kadıköy’ü anlatmak için soyunmuş kişilerdir. Anlatılarında, çoğunlukla giriş bölümlerinde Kadıköy’ü, Kadıköy’ün ruhunu kendi hissettikleri şekilde anlatamama, aktaramama kaygısı açıkça dile getirilir. Bu kaygı büyük oranda Kadıköy’e duydukları kişisel bağ, sevgi ve saygıdan ve belki bir parça da yazarlıkta çok deneyimli olmayışlarından kaynaklanmaktadır. Yazarların Kadıköy’ü anlatırken kimliklerinin özgün parçası olarak çok değer verdikleri bir mekanın ve bu mekandaki öznel ama bir o kadar kolektif bir deneyimin aktarımını yaptıkları okuyucuya geçmektedir. Ayrıca mekanın anlatısını oluştururken Kadıköy’e layık olma kaygıları da dile getirilir. Örneğin; Murat Batmankaya, Marmara’da Bir Balık olarak Haydarpaşa kitabının giriş yazısını takip eden cümleler ile sonlandırmıştır; *“Zira bir semti yazmak, kendini yazmak gibi bir şeydi bir noktada. Ve insan hiçbir zaman, anadan üryanen bile çıtırçıplak değildir aslında. İçine düştüğüm kuyuyu sevdikçe, beceriksizliğime tutundum. Bahanelerin bunca sevilmesi belki de bundan...”* (2010:12)

Muhayyel Kadıköy bölümünde hatıratlar üzerinden Kadıköy’ü inceleyen eserler aşağıda sıralanmıştır;

- Bir Zamanlar Kadıköy..., Adnan Giz, 1988
- Kadıköy Felsefesine Giriş, Şahin Uruk, 2002
- Şehir Romantiği’nin Günlüğü, Buket Uzuner, 2004
- Bir Kadıköy’oğlu, Hulki Aktunç, 2009
- Her Yeri Resim Gibi: Küçük Moda, Anais M. Martin, 2010
- Moda’da Gezinti, Deniz Kavukçuoğlu, 2010
- Marmara’da Bir Balık Olarak Haydarpaşa, Murat Batmankaya (2010)
- Moda Sevgilim “Yeniden”, İzel Rozental (2010)
- Benim Kadıköy’üm, Zehra Kardeş (2017)
- Yeldeğirmeni Öyküleri, Rüzgar Ceyda Alpak (2018)

Hemen hemen tüm Kadıköy anlatıları bir ortak özellik olarak bir mekan anlatısından öte bir hayat tarzı anlatısına giriştiklerini farklı ifadelerle yansıtır. Hatıratlar da bu anlatımı sağlayabilecek en güçlü türlerden biridir. Hayat tarzına ilişkin ifadeler anılardaki karakterler ve bu karakterlerin Kadıköy’de birlikte yaşam pratikleri üzerinden çokça yer bulur.

Adnan Giz, Bir Zamanlar Kadıköy... isimli eserinde;

“Kadıköy, bir Robenson Adası değildi. Bir ada düşünün ki tabiatın bütün güzellikleri onda olsun, ama insandan yoksun! Namık Kemal, vatan sevgisi, vatandaş sevgisidir der. Kadıköy’ün denizi, havası, suyu gibi insanı da güzel, aydın ve olgundu”(1988, s.7).

tasviri ile “Ve Eski Kadıköylüler” başlığına giriş yapar. Anlatılarda genel olarak Kadıköylülük zarif ve aydın insanların farklı renkleriyle birlikte yaşamda ortaklaştığı hayat tarzı olarak sunulur.

Bahsi geçen hatıratlarda derin ve güçlü bir nostalji göze çarpmaktadır. Eserlerde, Kadıköy’deki hayat tarzı ve Kadıköylülük geçmişte kalmış nostaljik anılar bütünü olarak özlemle tasvir edilir. Yazarların keyifli anlatımları yer yer anlatılan dönemin hayat tarzının bugünkü yaşam ile kıyaslanmasıyla yerini hüzne bırakır. Yazarların bazıları için hayatlarının tümünü, bazıları için ise büyük bir kısmını geçirdikleri Kadıköy ile kurdukları aidiyet bağı çok güçlüdür. Bu güçlü mekansal aidiyet, Kadıköy’ün yazarların kişisel olarak kendi kimliklerini tanımlamaktaki önemli rolü üzerine dikkat çekici bir perspektif yaratır.

Farklı dönemlerde yazılmış tüm anılarda geçmişe duyulan özlem ve nostaljinin görünür karakteri Kadıköy’ün zaman içinde farklı kültürel dönüşümlerden geçtiğini vurgular niteliktedir. Bununla birlikte, her dönemin yine aynı aidiyet duygusu eşliğinde semt kimliğinin sürekliliğine de işaret ettiğini ya da onu yeni biçimiyle yeniden ürettiğini söylemek de mümkündür. Tüm anlatıların en önemli ortak özelliği tasvir edilenin, salt mekan olmaktan öte kendi içinde farklılıklarıyla birbirini kabullenmiş bir bütünü ifade eden iç içe bir semt hayatını, ortak değerlerle bezenmiş bir hayat tarzını anlatıyor olmasıdır.

2.5.1.1.3 Kurgu/Sanat Eserleri

Kadıköy araştırma kitapları ve anı kitaplarının yanı sıra pek çok kurgu/sanat eserinin anlatısına ev sahipliği yapmış ve konu olmuş bir yerdir. Bu eserler arasında farklı dönemlerde yazılmış hikaye, roman, tiyatro oyunu, şiir ve şarkı sözleri mevcuttur. Araştırma kapsamında incelenen kurgu eserler aşağıda sıralanmıştır;

- Kuşdili’nde, Mehmet Celal, 1890 (roman),
- Kadıköyü’nün Romanı, Safiye Erol, 1938 (roman)
- Kadıköy İskelesi, Cevat Fehmi Başkurt, 1945 (tiyatro oyunu)
- Yalı’da Sabah, Haldun Taner, 1979 (Hikaye)
- Dünya’nın En Pis Sokağı, Tarık Buğra, 1989 (roman)
- Mavi Kanatları’nla Yalnız Benim Olsaydın, Selim İleri, 1991 (roman)
- Kadıköy Güzeldir, Nurullah Can, 2002 (Kitaba adını veren şiirden hareketle)
- İstanbul’un Sandık Odası, Selim İleri, 2004
- Kadıköy Cinayetleri, Çağatay Yaşmut, 2012 (roman)
- İstanbul’da Bir Merhamet Haftası, Murat Gülsoy, 2013 (roman)
- Güneş Balıkları, Kenan Hulusi Koray (Hikaye)
- Su, Buket Uzuner, 2016 (roman)

Bu eserlerin pek çoğunda Kadıköy çekirdek olayın içine dahil edilmiş, kimi zaman kurgunun içerisinde kendine özgü bir karaktermişçesine anlatı akışında ön plana çıkmıştır. Kadıköy, eserlerin hiçbirinde yalnızca tasvir edilen bir dekor olarak bulunmaz. Anlatılar ya gerçekten Kadıköy’deki yaşam biçimini anlatmak için kurgulanmış gibidir, yahut belli bir hayat tarzını ya da sosyal ve kültürel ortama referans vermek için Kadıköy’e uğranmıştır.

2.5.1.2 Kadıköy Anlatılarında Süreklilik Gösteren Öğeler

Çalışmanın bu aşamasında yazılı anlatılarda kurulan Kadıköy ve “Kadıköylülük”e ilişkin bir temsil çerçevesi sunmak amacıyla yukarıda sıralanmış eserler incelenmiş, süreklilik gösteren temalar ve anlatı örüntüleri belirlenmiştir. Kimisi direkt Kadıköy’ü konu alan kimisi Kadıköy’de geçen kimisi ise Kadıköy’e uğrayan tüm bu anlatılarda Kadıköy’ün ve Kadıköylülerin karakteristik özellikleri

öylesine vurgulanmıştır ki, mekan anlatılarda fon olmaktan çok öte neredeyse bir karakter olarak karşımıza çıkar. Tüm anlatılarda Kadıköy’ün yaşanılan bir yer olmasının ötesinde hayat tarzı temsilcisi olduğunun farklı şekillerde altı çizilmektedir. Buna paralel olarak Kadıköy’e ilişkin anlatılarda süreklilik gösterdiği tespit edilen temalar genel olarak hayat tarzı temsilleri olarak da görülebilir.

Kadıköy anlatılarında kimi referans mekanlar öne çıkar. İzel Rozental da *Moda Sevgilim “Yeniden”* kitabının sunuş yazısında farklı yaş gruplarındaki insanların Moda’yı anlatırken başvurdukları referans mekanların aynı oluşuna, zaman içindeki sürekliliğine dikkat çekmektedir (2016:10). Rozental’ın tespitini Kadıköy’ün tarihi çekirdeği boyunca genişletmek mümkündür. Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki referans mekanlar kalıcı olmuş, farklı dönemlerde kazandığı anlamlar ve referansların dönüştüğü durumlarda bile anlatılarda yerini alarak süreklilik oluşturmuştur. Tarihi çekirdek içindeki üç mahalleyi başlı başına Kadıköy için referans mekanlar olarak kabul edebileceğimiz gibi, bu üç mahalle içinde de referans mekanları sıralayabiliriz. Örneğin; Rasimpaşa Mahallesinde Haydarpaşa Garı, Ayrılık Çeşmesi Sokağı, Sünget Apartmanı; Osmanağa Mahallesi’nde Boğa Heykeli, Süreyya Operası, Salı Pazarı, Caferağa Mahallesi’nde Kadıköy İskelesi, Moda Burnu, Moda Deniz Kulübü, Mermer Konak bunlardan bazılarıdır. Bütün bu referans mekanların arasında sokaklar da elbette büyük önem taşır. Anlatıların hemen hemen hepsinde Kadıköy sokaklarında olmanın verdiği his, çeşitli sokaklardan bahsedilerek romantize edilmiştir. Referans mekanlar hem farklı tarihlerde geçen anlatılarda hem de tümüyle kurgu anlatılarda tekrar edilirler ve bu referans mekanlarda yaşamış (kurgu karakter ya da gerçek) insanların hikayelerinin bütünü bizi muhayyel Kadıköy’e götürür.

Ortak pek çok referans mekan bulunmakla birlikte (konaklar, çeşmeler, kiliseler, camiler, eğlence mekanları vb.) anlatıların bütününe bakıldığında en belirgin olan bütün anlatıların birleştiği hayat tarzı temsilleridir. Kadıköy’ün *Romanı*’nda Avrupa yakasından gelip Kadıköy’e yavaşan bir vapurun yolcularının dağılışının uzunca tasvirinden sonra roman karakteri cümlesini “İskele’ye ayak basınca adeta başka bir hava ile karşılaşsın” diye sonlandırır (2016:250). Bu “hava” Kadıköy’ün fiziksel özelliklerinin yalnızca bir birleşenini oluşturduğu hayat tarzının ve kültürün bütününe vurgu yapar.

Kadıköy’ün ve Kadıköylülerin özgünlüğüne, karakteristik özelliklerine birçok anlatıda vurgu yapılmıştır. Yukarıda detaylıca sıralanmış ve kategorize edilmiş farklı

dönemlere ait eserlerin incelenmesi ile Kadıköy'e ve Kadıköylülüğe özgü olan temsiller çerçevelenmiştir. Kadıköy anlatılarındaki ortak özellikler ve bu ortak özelliklerin temsil ediliş şekilleri araştırıldığında aşağıdaki öne çıkan unsurlar şu şekildedir; deniz ile bağlantı, bohem burjuva hayat, farklı kültürlerle açıklık/ ulus ötesi bağlar, güçlü kadın karakterler, iç içe geçmiş, herkesin birbirini tanıdığı semt hayatı, canlı gündelik hayat, her dönem değişim/her dönem nostalji. Bölümün ilerleyen kısmında bu ana başlıklar incelenen eserlerden alıntılarla örneklenerek anlatılardaki Kadıköy temsili üzerine bir söylemsel çerçeve kurulması hedeflenmektedir.

2.5.1.2.1 Deniz ile bağlantı

Kadıköy'e dair hemen hemen tüm anlatılarda denizin sosyal hayatın içerisindeki yeri önemli ve belirleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Anlatılarda deniz ile kurulan ilişkiyi tanımlayan en yoğunluklu öğeler; vapurlar ve vapur karşılaşmaları, deniz manzarası, kayıklar ve sandallar ile yapılan deniz sefası, kayıklar ve sandalların kiralanması ile gelişen sosyal hayat, plajlar, deniz banyoları, profesyonel ve hobi olarak balıkçılık, deniz sporları etrafında kurulan prestijli kulüpler, denize paralel manzarası olmasa bile denize açılan sokak tasvirleri olarak sıralanabilir.

Anlatılarda deniz ile ilişkilene öncelikle keyif ve haz üzerinden tanımlanır. Denizde gerçekleşen rekreasyon aktivitelerine henüz hiç gelmeden deniz manzarasının, denizi seyretmenin, deniz kenarında yürüyüş keyfinin tasvirleri anlatılara damga vurmuştur. Her yaştan birçok karakter bu keyfi yaşamayı bir kültür olarak devam ettiren aktörler olarak temsil edilmiştir. Örneğin; Yeldeğirmeni sokakları denize dik olarak konumlandığı için deniz manzarası sokak aralıkları ile kısıtlanan ve apartmanların birbirlerine baktıkları bir semttir. Bu fiziksel kısıta rağmen, Rüzgar Ceyda Alpak “*Yeldeğirmeni Öyküleri*” kitabına “*hemen hemen tüm sokakları denize ulaşan nadir semtlerden biridir Yeldeğirmeni...*” diye başlar (Alpak, 2018 : 9).

“Özellikle gündüz o yokuşlardan denizi izleyerek inmek, insana ayrı bir haz verir. Güneşin denize yansıması muhteşemdir, hele bir de o küçük aralıktan görünen deniz manzarasına, geçmekte olan bir vapurun görüntüsü eklenirse, değmeyin keyfinize...” (Ibid.)

İzel Rozental'ın anıları üzerinden ilerleyen Moda Sevgilim “Yeniden” isimli eserinde de deniz bir çok kez farklı temsilleri ile yer bulur. Rozental, Moda'ya evlendikten sonra yerleşmiştir. Anlatının başında Moda'ya dair izlenimlerini Moda'ya dışarıdan hayranlıkla bakan bir genç gözüyle aktarır. Kendisinin henüz Moda'da yaşamadan evvel yazlıklarının bulunduğu Büyükada'ya giderken denizden gördüğü Moda'ya dair izlenimleri şu şekildedir;

“Vapurumuz Moda kıyılarını yalayarak geçerci. Ta o zamandan Moda'yı bir ada olarak bellemiştım. Denizden yukarılara doğru yükselen falezlere hayranlıkla bakar, insanlar buralara nasıl yerleşmiş diye kendi kendime sorardım. Bir keresinde babam sonradan dolgu çalışmaları yapıldığını öğrendiğim şantiye alanını göstererek “Bak, adamlar Moda'yı yukarıdan fethedemedi, şimdi aşağıdan ele geçirmeye çalışıyor” demişti....bu sözler çocuk belleğime kazınmış, Moda'nın ulaşılması güç bir kale görüntüsüne bürünmesini sağlamıştı.” (2016 :14)

Bu anlatıda görüldüğü üzere Kadıköy'e dışarıdan bakışta deniz, geçilmesi zor bir sınır, “ulaşılmazlığı” perçinleyen bir unsur olarak da temsil edilir. Kadıköy'den denize bakanların gözünden ise denizin yarattığı sonsuzluk hissine sıklıkla rastlanır.

Deniz, sadece var oluşu ile simgeledikleri ve yaşayanlar üzerinde oluşturduğu his dünyası bir yana, Kadıköy'de pek çok rekreasyon aktivitesine de ev sahipliği yapmıştır. Moda Plajı, 20. yy'ın ilk yıllarında İstanbul'un toplumsal hayatına dahil olmaya başlayan plaj kültürünün önemli bir örneği olarak kapalı deniz hamamı, atlama kulesi, ve kabotaj bayramlarına ev sahipliği yapması ile de ünlüdür (Akçura'dan akt.Kütükçü, 2014: 94). Burası, yalnızca yüzmeye meraklı kişilerin uğradığı, klasik bir plajdan çok öte, yelken, deniz ve su sporlarının da yapıldığı bir plaj koydur (Belge'den akt. Kütükçü, 2014:94) ve modern bir sosyalleşme alanı sunmaktadır. Öyle ki, Selim İleri Moda'nın sadece plajıyla da başlı başına bir olay, bir toplumsal olgu olduğunu iddia etmektedir (2004:108). Anlatılarda, yüzmeye dışında denizde gerçekleştirilen rekreasyon aktiviteleri ve bu aktivitelerin Kadıköy'de yapılaş şekli sosyo-ekonomik olarak yüksek bir kesimin uğraşları olarak tasvir edilmiştir. Örneğin kayık kiralamak, olta takımları almak gibi hem tutku hem maddi güç hem de bu uğraşa ayrılacak serbest zaman gerektiren bu uğraşlardan olan balıkçılığa “Kadıköy'ün Romani”nda aşağıdaki şekilde yer verilmiştir;

“Tabiatın gizleyerek safran ve kına renklerine büründüğü, denizin tatlı bir poyraz altında bürümcüklendiği bugünlerde Kadıköy’ün profesyonel ve amatör balıkçıları tam tertip faaliyete geçmişlerdi. Amatörlerin gerginliği hepsinden baskındı. Bunların içinde kendinden geçer derecede balık avına düşkünleri vardı ki varlarını yoklarını bu uğurda sarfediyorlardı. O olta takımları, ağlar, hususi kayıklar, yordakçı adamlar, balıkçı kisveleri az masrafla mı meydana gelir? Bu meraklılar yalnızca keselerini silkelemekle kalmıyor. Rahatı, huzuru da birlikte gönderiyorlar... Müsait deniz ve rüzgar görünce, kanlarına tılsımlı bir iksir şırınga edilmiş gibi yerlerinden davranıyorlar.” (Erol, 2016: 132)

Anlatılarda kiralık sandallar ve tüm yaz boyu bu sandallarda keyif ve macera arayışı ayrıca altı çizilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kadıköy’ün Romanı”nda da pek çok kez sandal sefası anlatılmıştır. Hatta bir bölüm tümüyle romanın ana karakterlerinin “denizde cümbüş” yaparak geçirdikleri bir günü anlatır (2016: 58-66). Keyifli sohbetlerin, arkadaşlar arası atışmaların olduğu bu günde; öğle yemeği Belvü’de, akşam yemeği ise önceden alınarak hazırlanan (rakı, meze, meyve gibi) yiyecek içecek şeklinde sandal üzerinde denizde yenir (Ibid: 58). Arkadaş grubu Moda İskelesi’nden yola çıkarak, Kalamış, Fener, Bostancı etrafında gezer ve karanlık olduğunda alaturka saz dinlemek üzere sandallarını Kuşdili Gazinosu’nun karşısına bağlar (Ibid.: 59). Bu esnada deredeki durum aşağıdaki şekilde tasvir edilir;

“Derede iğne atsan yere düşmez bir kalabalık vardı. Bir defa o birbirine giren sandallar ne ileri ne geri kımlıdayamıyordu. Sahil evlerinde oturan halk dere kenarında dizi dizi yer tutmuş, her taraf şen insanlarla bezenmişti” (Ibid.)

Denizde gün geçirme faaliyeti pek çok anlatıda Kadıköylülük ile bağdaştırılır. Kadıköylülerin denize ve denizde yapılan aktivitelere merakı ve deniz içinde gelişmiş beceri ve uyumu anlatılarda özellikle vurgulanmıştır. “Kadıköy’ün Romanı”nda yukarıda bahsi geçen günün sonunda artık koya yanaşma zamanı geldiğinde bu durum kayığı koya yanaştıracak kişinin gururlu konuşmasına aşağıdaki şekilde yansır;

“Yoğurtçu deresinden koya çıkmak epey bir marifete bağlıdır...Yabancılar sakın tek başlarına sandal sefasına imrenmesinler, benden nasihat. Efendim siz bu akşamın kahramanlarına bakmayın, onlar Kadıköy çocukları, suları karış karış değil, parmak parmak bilirler. Sarhoş kafayla da, gece karanlığında da sandalı dereden çıkarırlar” (Erol, 2015 : 64–65)

Deniz farklı mevsimlerde, günün farklı saatlerinde de hayatın içindedir. Örneğin Haldun Taner’in “Yalı’da Sabah” (1979) isimli öyküsü sabah saatlerini uzunca betimler. Öykü, yaz kış denizin sabah güzelliğini izlemek amacı ile uyanan ana karakterin kıyıya kadar yürüyüşü esnasında gördüklerinin uyandırdığı hisler ve hayata ilişkin düşünceler etrafında kurulmuştur;

“Denizin kişiliği bir başkadır bu saatte. Kokular başkadır, renkler başkadır, hele sesler bambaşka. Kokularda tazelik vardır, yıpranmamışlık, koklanmamışlık, rayihasını ilk size teslim ediyormuşluk vardır. Takanın uzaklaşan patpatı, ayakları ile suyu dövüp ürküttüğü balık gagası ile havalandıran pelikanın kanat çırpışı, uzakta bir horozun ilk ötüşü” (Taner, 1994: 8).

Tüm hikaye karakterin evinden çıkıp semtin içinden geçerek kıyıya inişi üzerine örülüdür. Ana karakter sabahın erken saatlerinde “kırk elli dakikalık krallık” diye nitelendirdiği deniz kıyısındaki hissini doğa ile baş başa kaldığı, düşüncelerinde de kendini özgür hissettiği zaman dilimi olarak tarif eder. Öykünün anlatımında modernleşmenin yoğun olarak yaşandığı semtte modernite ile oluşan hayat şartları ile doğa arasında bir ikilik oluşturulduğu belirgindir. Kıyıya inen ve denizle buluşan hikaye karakteri, kendisini modern hayatın getirdiği “yarış ve çekişmeden”, “yalınlık” ve “alçak gönüllüğün” olağan akışına bırakarak; huzuru deniz kıyısında bulmuştur.

“Oh be! Dünya var kıyıda. Bu kıyıda burnu büyüklere ukalalara yer yok. Alçakgönüllüler ülkesi bu kıyı. Doğa tiryakiliğinden başka hiçbir şeyin geçerli olmadığı. Sadece yaşayan. Ahkam çıkarmadan, yorum yapmadan. Dünü, evvelki günü, bugünü, yarını, öbür günü takmadan. Sadece yaşayan. Yalın olarak hiçbir şeyi kuruntulamadan, gösterişe kalkmadan. Herkese, doğanın her

yarattığına yaşam hakkı tanıyıp onların içinde eriyerek, onlardan biri olmakla yetinebilerek (Ibid.: 29)

Deniz bir yandan semtin modernleşmesi ile birlikte gelen plaj, sandal sefaları gibi bazı rekreasyon aktiviteleri ve bu aktivitelerle gelen sosyalleşme alanıdır. Bir diğer yandan ise bu öyküde ise modern yaşamın zorlayıcı şartları ve hızdan kaçma, doğaya sığınma alanını temsil eder.

Denizle kurulan ilişki kimi anlatılarda ise sınıfsal bir mesele olarak işlenmiştir. Buna örnek olarak Kenan Hulusi Koray'ın (1906-1943) Güneş Balıkları isimli öyküsü gösterilebilir. Bu öykü, Moda Plajı'nda denize girmek isteyen bir grup çocuk etrafında örülmüştür. Belediye'nin sahilden denize girişi güvenlik nedeniyle yasaklamasının ardından plajın ücretli hale getirilmesi sonucu çocuklar öykünün anlatıcısı olan bir "ağabey"lerinden yardım istemeye giderler. Serzenişleri şöyledir; *"Plaj paralı. Bir kişiye 10 Kuruş istiyorlar. 7 kişiyiz biz!"* (Koray, 1983).

Yardımcı olacak kişinin *"Nerede oturuyorsunuz"* sorusuna çocuklardan biri *"şuracıkta, Moda'nın arkasında oturuyoruz"* cevabını verir. Moda'nın arkası olarak neresinin kastedildiği öyküde net olarak verilmemiştir ama sosyo-ekonomik seviyesi yüksek ailelerden gelmedikleri kendilerini tanıttıkları kısımda ortaya çıkar. Alman Kampı'nın sahili *"yabancı oldukları için giremeyecekleri"*, İngiliz kulübü ise ancak yıllık üyelik ücreti karşılığında hizmet verdiği için kabul edilmeyecekleri yerlerdir. Bu nedenle uzaktan imrenerek izlenen plajlardır. Plaj kullanımına dair sınıfsal ayrıcalıkların dramatik bir sonla işlendiği bu öykü, uzaktan gördüğü plajdaki variller üzerinde yapılmış raftı, kendi bulduğu varillere tahta çivileyerek yapmaya çalışan bir çocuğun ölümüyle sonlanır. Öyküde bahsi geçen plajlar hem maddi hem kültürel sermayesi olanların dahil olabildiği bir eğlence alanıdır ve dışarıdakiler için cezbedici olduğu ölçüde tehlikelidir.

Vapurlar ve iskeleler ise her toplumsal kesimden insanın deniz kenarında ve üzerinde karşılaşma mekanı olarak anlatılarda sıklıkla yer bulur;

"Kadıköy iskele ile başlar, iskelede biterdi. Sanmam ki İstanbul'un hiçbir semtinde iskele bu derece o bölgeye hakim olsun. Bunda İstanbul'a olan bağlantının deniz yolu ile sağlanması başlıca faktör olmakla beraber, kaymakamlık, belediye, polis, vergi dairesi, nikah dairesi, park, tramvay ve otobüs durakları gibi önemli odakların

iskele çevresinde toplanması da rol oynamıştı..... Kadıköy iskele ile başlayıp bittiğine göre, Kadıköylülerin hayatında Marmara'nın lodosunun, vapurların ve kaptanların unutulmaz bir yeri vardı (Giz, 1988, : 4).

Henüz köprülerin olmadığı yıllarda “karşıya” geçmek için deniz yolu dışında bir seçenek olmadığından ulaşım için tek yol vapurlar yahut kayıklardı. Bunun sonucu olarak anlatılarda iskeleler ve vapurlar her toplumsal kesimden insanın mecbur olduğu ve bu sayede buluşup yanyana geldiği kamusal alanlar olarak tasvir edilir. Anlatılarda bu durumun bir araya getirdiği topluluğun bir bütün olarak renkliliğine ve çeşitliliğine vurgu yapıldığı gibi, karakterler ve vapur-iskele karşılaşmaları uzun uzun detaylandırılmıştır;

“Kadıköy vapurunun boşalmasını insan bir seyrana, çok güzel bir gezinti, bir zevk ve eğlence olarak kabul edilebilir. İstanbul'un en tanınmış erkek çehrelerine orada rastlayabileceğiniz gibi, en şık ve en güzel giyinmiş, her ulustan en seçkin güzelleri de bir katile, bir resmigeçit halinde ve tabii olarak orada görebilir, ancak orada seyredebilirsiniz. Kadıköy hem mütevazı halk tabakasının hem de sosyete mensuplarının yatağıdır.” (Refik Halit Karatay'dan akt. Kavukçuoğlu, 2016, : 20)

Kadıköy'den Avrupa yakasına geçmek anlatılarda “İstanbul'a inmek” olarak tanımlanır. Vapurlar, edebiyat, spor gibi ortak ilgi alanları olan kimi Kadıköylülerin “karşıda” “İstanbul'da” spontane planlar yapabildikleri bir karşılaşma/buluşma mekanıdır;

“Bir gün üstada Kadıköy'den Köprü'ye hareket eden vapurda rast gelmişim. Beni uzaktan görüp yanına çağırdı ve gene birtakım havai sözlerden sonra “eğer İstanbul'a mühim bir iş için inmiyorsanız, gelin, sizi bir edebi toplantıya götürüyim dedi... Hamit, Süleyman, Nazif, Ali Ekrem ve Süleyman Nasip gibi bazı ünlü şair ve yazarların adlarını sıraladı” (Karaosmanoğlu, 1990: 155).

Deniz Kavukçuoğlu'nun anılarında da vapurlar “*Kadıköy kültürünün, Kadıköylü'nün yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası*” olarak nitelendirilmiştir

(2016:20). Kavukçuoğlu, gençlik döneminde vapur yolculuğunun eğlencelerinden biri olarak Boğaz'daki torik akınlarını, bu durumlarda bazı gençlerin oltalarını çıkarıp vapurun arka güvertesinden balık tutma etkinliğini şu şekilde anlatmıştır;

“hepi topu 10 dakika süren, yılda en fazla iki-üç kez yinelenen bu torik avı gerçekten seyirlik bir olaydı. Tutulan balıkların seyredenler arasında hemen taliplileri çıkar, kısa bir pazarlık sonucu balıkla para el değiştirirdi.” (Ibid.: 21)

Vapurlarla birlikte vapur iskelesi de her kesimden insanın kullanımına açıktır. Cevat Fehmi Başkurt'un 1952-1953 senelerinde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda temsil edilmiş Kadıköy İskelesi isimli oyununda İstanbul'da fakirlik nedeniyle tutunamamış bir ailenin geçekundu yapma girişiminin de başarısız oluşu ile dağılmak zorunda kalışı anlatılır (Başkurt, 2008). Kadıköy İskelesi memlekete gitmek durumunda kalan anne ve çocuk için vapura binilen yer, geride kalan baba içinse son sığınaktır. Gidecek bir yeri olmayan baba ailesini uğurladıktan sonra iskeleyi mesken edinmiştir. Burada sabahlayan yersiz yurtsuz esrarkeşlerle birlikte kalmak için çabalar, fakat oradan da kovulur. Anlatılarda genellikle Haydarpaşa Garı ile sembolleşen Anadolu'dan İstanbul'a ulaşma ya da İstanbul'dan ayrılma hali, bu tiyatro oyununda Kadıköy İskelesi ile simgelenmiştir.

Kadıköy'de geçen seri cinayetleri konu alan, “Bir Başkomiser Galip Polisiyesi: Kadıköy Cinayetleri” isimli polisiye romanda da cinayet mahali deniz seçilmiştir. Roman kafası suyun içinde olacak şekilde, Kurbağalıdere'deki sandalların yanaşması için asılmış büyük kamyon lastiklerinin birinin içinde eli kolu bağlı bir şekilde ölü olarak bulunduğu bir cinayetle açılır (Yaşmut, 2013 : 29) İplerin ve düğümlerin denizci işi olması cinayetin çözümü esnasında ayrıca önem arz etmiştir (Ibid.:83). Bir cinayet romanında dahi Kadıköy Cinayetleri ismine paralel olarak cinayet, deniz ile bağlantılandırılarak kurgulanmıştır. Buket Uzuner'in bir Kadıköy romanı olarak tanımladığı Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları serisinin ilki olan “Su” isimli eseri de gazeteci bir kadının kaybolması ile başlar. Kadıköy'ün pek çok defa farklı bölgeleri ile yer aldığı bu romanda Defne Kaman “Kadıköy İskelesi'nden bir şehir hatlarına vapuruna bindikten sonra sırta kadem basmıştır” (Uzuner, 2013 : 34).

Anais M. Martin, kendi anılarıyla harmanlayarak kaleme aldığı “Her Yeri Resim Gibi : Küçük Moda” isimli kitabında, Moda'daki gündelik yaşama ayırdığı

bölümünde Moda'yı bir adaya benzetir. Günlük yaşamının ada hayatı ile örtüştüğü tespitinde bulunur. Fakat bunun geçmiş zamanda kaldığını, artık çoktan yok olduğunu da hemen arkasından vurgular (Martin, 2016 : 133). Deniz ile bağlantılı sosyal aktiviteler bugün sürüyor olmakla birlikte deniz ile kurulan bağ zaman içerisinde azalmış veya biçim değiştirmiş görünmektedir.

2.5.1.2.2 Bohem Burjuva Hayat

“Burjuvazi” ve “bohem” hayat biçimleri çıkış noktaları açısından birbirleri ile çelişen kavramlar olarak görülebileceği gibi bir noktaya kadar birlikte okunmaları da mümkündür. Kadıköy anlatılarında yaşam ve karakterler anlatılırken bu iki kavramın izleri iç içe geçmiş bir şekilde birlikte sürülebilir. Kadıköy İstanbul'un en eski semtlerinden biri olarak “yerleşik” ve “kentli” olmanın en uzun süredir yaşandığı semtlerden biridir. Bu durumun bir sonucu olarak kültürel sermayesi yüksek ve “köklü” ailelerin olduğu bir muhittir. Burjuva bir yaşantının sağladığı kültürel sermaye, bohem bir hayat tarzının da kapılarını aralamıştır. Özellikle Moda anlatılarına karakterlerin “toplumdan ayrı” değil ama “toplumdan üstün” oldukları ve bunun korunması gerekliliği hissiyatının güçlü yansımaları bulunmaktadır. Bu üstünlük ekonomik sermaye bağlamında değil kültürel sermaye bağlamında vurgulanır.

Kadıköy'de burjuva yaşantının temsilleri tarihsel olarak peyzaj güzelliğinin getirisi olarak yüksek zümrelerce tercih edilen bir sayfiye yeri olması ile başlar. Kadıköy, araştırma kitaplarında Roma Bizans döneminde de Osmanlı döneminde de üst düzey yöneticilerin tercih ettiği bir sayfiye ve mesire yeri olarak anlatılır. “Bostancı'ya kadar uzanan geniş bölgede yer alan sultan ve üst düzey yöneticilere ait köşk, sahilsaray ve bahçeler ile daha iç kısımlarda köyler yer almaktadır” (Kavukçuoğlu, 2016:15). Kadıköy'e yapılan kültürel yatırım bu dönemlere kadar uzanmaktadır.

Celal Esad Bey, 1912-1913 yılları arasında Kadıköy Belediye Şubesi Müdürü iken Kadıköy'ü konu alan ve bir kitap olarak yayınlanan araştırmasında “Kadı Köyü nasıl bir yerdir?” sorusunun cevabını ararken Kadıköy'de oturan halkı aşağıdaki şekilde tarif etmiştir:

“Bugün Kadı Köyü ve yöresinde oturan halkı ele alacak olursak çoğunluğunun irad (rant) sahibi olup, geçineceği yerinde olan kişilerle hal ve vakti (durumu) İstanbul’a inip çıkmaya uygun olacak derecede refahı olan memurlar ve tüccarlardan ve bu halka gereken işçi, dükkancı, hizmetçi ve benzerlerinden ibaret olduğu görülür.

Şimendifer ve inşaat ameleleriyle köylerdeki bağ ve bostancılar ayrı tutulursa sanayi adamları yoktur. Fabrika da yoktur. Ticaret ancak yereldir. Buna göre bu kente adeta İstanbul’un önemlice bir kenar mahallesi, yani kent köyü gözüyle bakılabilir. Sadece oturmaya mahsustur. Aynı zamanda İstanbul’un bir yazlığıdır.” (2011:92)

Anlatılarda Celal Esad Bey’in saptamasına paralel olarak “sanayi adamı” karakterlere neredeyse hiç rastlanmaz. Geçim sıkıntısı ile bahsi geçen karakterler genellikle mahalle esnafıdır. Anlatılarda zenginlikleri vurgulanmasa da yaşam tarzlarından maddi bollukta olduğunu anladığımız karakterlerse daha çok memur, bürokrat, kültür üretimi yapan işlerde çalışanlar (gazeteci, yazar, vb) ya da mimar, mühendis, doktor gibi fen işlerinde çalışan karakterlerdir. Köşklereki yaşantının bir uzantısı olarak kalan son paralarıyla alışageldikleri hayat tarzını kaybetmeden geçinmeye çalışan karakterlere de sıkça rastlanır. Anılarda bazen ticaret yapan karakterler yer alsa da, bu karakterler genellikle para kazanmak için yaptıkları ticaret pek konu edilmeden sanatsal üretim, sportif başarı gibi kimi hobileri ile ilişkilendirilerek anlatılarda kendine yer bulmaktadır.

Yoğunluklu olarak yukarıda zikredilen meslek gruplarında çalışan, maddi sermaye sıkıntısı olmadan kültürel sermayeye sahip bir topluluk içinden bohem bir hayat anlatısı da çıkmıştır. Buna iyi bir örnek olan Safiye Erol’un Kadıköy’ün Romanı isimli eseri dönemsel olarak 1930-1935 yılları arasında geçmektedir. Bu eserde tasvir edilen bir sahnede bir arkadaş grubunun içindeki aşk üçgenini konu alan sohbet, bu arkadaş grubunun içinde yer alan Mükerrerem’in bir başka arkadaşına serzenişi üzerinden aşk mevzuunu aşan bir hayat tarzı eleştirisine dönüşmüştür;

“Sahi, diyordu, sahi, nedir bu azgınlık, bu kudurukluk, nedir bu dava? Bir pandomima daha doğrusu. İşe bak hele: Nesrin, Necdet’i seviyor, Necdet Bedriye’yi, Bedriye sizi, siz belki hiç kimseyi... A.. Adeta müptezel bir roman mevzuu. Gönül kaçanı kovalar derler. İşte

size bir kaçma ve kovalama zinciri. Başka iş gücü yok mu? Üstadım, bunlar yiyip içip, Moda'da Kalamış'ta güneşlenip denizlenip, bir yandan gıda bir yandan tabiatla beslenerek azıyorlar. Sonra renkli fenerlerle süslü çardaklar altında mandolinler, sazlar çalınıyor. Mehtapta kotralarla denizin gümüş yüzünde kayıyorlar. Şiirler, gazeller, romanlar okunuyor. Rakılar, viskiler içiyorlar. Sandviçler, buzlu üzümler sömürüyorlar. Tan yeri pembeleşirken plajla takla atıyorlar. İnsan çileden çıkmaz mı? İşte hepsi işi azıttı. Kendilerine dert kıtlığından uydurma birer acı icat ettiler. O şairane dekor içinde gizli gizli gönül çekmek hoşlarına gidiyor. Nesrin; Necdet'i, Necdet; Bedriye'yi, Bedriye sizi, siz..." (Erol, 2016: 106)

Eleştirilen; iş gücü peşinde olmadan, üretimde bulunmadan, günlük keyif ve zevk peşinde koşarken, kendilerine "şairane dekor" içinde pratik gündelik dert yoksunluğundan farklı dertler üreten bir hayat tarzıdır. Bu eleştiri bohem hayat için yapılan genel geçer eleştirilerin kabaca bir özeti gibidir.

Aynı romanda hikayeyi sürükleyen arkadaş grubundan Necdet, gazeteci olan patronu ile konuşurken patronu ona "*Bugünün gençleri sever mi? Ama şöyle gelişigüzel, sathi bir sevmek değil, derin içli bir duygu....*" diye sorar. (Ibid.:82) Necdet'in cevabı ise aşağıdaki şekilde olur:

".... Ben galiba hiç de asrı bir genç değilim....(Fakat) bugünün gençleri şuurlu bir surette aşk ihtiyacı duymuyor zannederim. Buna mukabil güzellik için kuvvetli bir incizap taşıyorlar. Güzellik ihtiyacını doyurmak için gençler kendilerini spora, sinemaya verdiler."

"Güzellik ihtiyacı arayışı" yine bohem hayat için referans sayılacak bir arayıştır. Aslında bütün roman Necdet'in de içinde bulunduğu arkadaş grubunun aşk hikayeleri etrafında dönerken kendini duygusal olarak bir önceki kuşağa daha yakın gören Necdet'in bu yorumu bir önceki dönem için "hakiki bir aşk" olarak sayılan sevmek kalıplarının dönüşümü olarak yorumlanabilir. Spor ve sanatın gençlerin hayatında çok yer kaplaması sorgulanır.

Kadıköy'ün güzellik arayışındaki sakinleri ile İstanbul'u güzel kılan karakterini, Selim İleri Refik Halit Karay'a referans vererek anlatmıştır;

“Refik Halit Karay, birçok eserinde şehrin entelektüel kesiminin ve siyâsetçilerinin Kadıköy’de yaşadığından bahsetmiş Kadıköy’ün çiçeklerinden, bitki örtüsünden, meyvelerden bahsederken, aynı zamanda Kadıköy’ün İstanbul’u güzel kılan bir semt olduğunu da savunmuştur.” (İleri, 2012 : 73)

Öner’in tez çalışmasında belirttiği üzere özellikle İkinci Meşrutiyet ile Cumhuriyetin ilk yılları arasında pek çok şair ve yazar hayatlarının bir dönemini Kadıköy’de geçirmiştir (Öner, 2013 : 297). Bu isimler arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim, Orhan Seyfi Orhon, Halid Fahri Ozansoy, Ömer Seyfettin, Nazım Hikmet, Refik Halid Karay, Şükufe Nihal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fazıl Hüsni Dağlarca gibi pek çok sanatçı sıralanmıştır (Ibid.:298).

Kadıköy sanatçıların güçlü bağ kurdukları bir semttir. Bohem hayat tarzı her dönem sanatçıların varlığıyla ve Kadıköy’ü sahiplenışı ile mekanda hissedilir. Uzun yıllardır Moda’da yaşayan yazar Buket Uzuner bu bağı aşağıdaki şekilde açıklar;

"Burası kesinlikle körler ülkesi değil; aksine, İstanbul'un en güzel manzarası Kadıköy'dendir. Kadıköy, İstanbul'un aynasıdır. Mahalle kültürü vardır; ayrıca burunda olduğu için saklanmaya izin verir. O anlamda yazarlar için uygundur. Aksi halde Haldun Taner'den Cemal Süreya'ya, Fazıl Hüsni Dağlarca'dan Mina Urgan'a kadar bu kadar çok yazar ve şair yaşamazdı”³

2.5.1.2.3 Farklılıklara ve Farklı Kültürlere Açıklık ve Ulus ötesi Bağlar

2.5.1.2.3.1 Farklılıklara ve Farklı Kültürlere Açıklık

Kadıköy anlatılarında farklılıklara, farklı kültürlere açıklık ve ulus ötesi bağlar dikkat çekici bir anlatı örüntüsü oluşturur. Anlatıların neredeyse tümünde “fark” ve “farklılık” mekana içkin zenginlik ve renklilik kaynağı olarak olumlu bir nitelikte

³ Ece Koçal’ın gerçekleştirdiği Buket Uzuner röportajı, Vapurdan Karaya Ayak Basmak, Sabah Gazetesi, 10.05.2009

temsil edilmiştir. Bu başlıkta “farklılık” “toplumsal hayat içerisinde ayrıklaşan” anlamıyla çok geniş bir yorumu ile ele alınmıştır. Anlatılarda bireysel, etnik, dini, kültürel vb. gibi başlıklarda ayrı ayrı incelenebilecek yoğunlukta yer alan “farklılıklar”, amaçlanan anlatılarda yerel kültürün kendine içkin “fark”ları nasıl olumladığına dikkat çekmek olduğu için tek bir başlık altında ele alınmıştır.

Öncelikle farkların olumlanması bağlamında bir ön şart olarak “farklar”, “farklılıklar” anlatılarda yadsınmaz, yoğunluklu olarak tanınır, işaret edilir ve kabul edilir. Örneğin Kadıköy’ün Romanı’nda farklı karakterler “antika” olarak “bizden biri” olarak anılır;

“Şu Kadıköy ne acayip yerdir. Pek hususi bir rengi vardır. Bir defa güzeller memleketidir. Necdet Rüştü’nün dediği gibi “bilmem suyundan mı, yoksa havasından mı, güzel kızlar yetişir, maşallah kırk bir kere!” Hiçbir semtte bu kadar güzeli bir arada göremezsiniz. Kadıköy fakat yalnız güzel değil pek çok da antikalar yetiştirir. Nevi şahsına münhasır ne kadar insan varsa hep bu toprağın mahsulü, hep bizim köylü. Bakınız: Fahri, Hayri, Ziya, Adnan, şu gördüğünüz Burhan, ben... Ya Kadıköy’ün meşhur hanımları, hangi birisini söyleyeyim? ” (Erol, 2016 :48).

Kimi zaman akli dengesini yitirmiş bir karakter, kimi zaman sokakta yaşayan, kimi zaman farklı giyinen biri Kadıköy anlatılarında “fark”ı olumlanarak “bizden biri” olarak karşımıza çıkar. Hulki Aktunç’un Bir Kadıköy’oğlu isimli kitabının başlangıcı bu duruma iyi bir örnektir. Aktunç, Kadıköy’ü anlatmak için ne yazacağını bildiğini ama nasıl yazacağını bilmediğini söylediği bir girizgahtan sonra, artık yok olmuş bir kaç kişi üzerinden Kadıköy’ü anlatmayı seçmiş (2009: 24) ve ilerleyen dört bölümde öykülerinin Kadıköy’ün öyküsünü anlatabileceğine inandığını söylediği unutulmuş 4 karakteri tanıtmıştır. Bu karakterlerden ilki Bilgin, yaşlı, aksanlı, papyonlu, her gün bir davete gider gibi giyinen, yazarın yaşam boyu monokl taktığını gördüğü ilk ve son adam olarak tanıtılmıştır (Ibid.:25). İkincisi, Binleralık, 30larında, bakımsız, çok zengin bir aileden büyük konak çocuğu, konakları dağılınca babasının ortağı tarafından dolandırılarak parasız bırakılmış ve akli dengesini kaybetmiş bir karakter olarak tarif edilmiştir. Bir süre Bakırköy Akıl Hastahanesi’nde kaldıktan sonra hastaneye para vermediği için salıverilen Binleralık, Kadıköy sokaklarında bazen yavaş bazen hızlı hızlı dolanan, herkesin tanıdığı, kimsenin para almadığı ama para da

vermediği bir hayat şekliyle var olan birisidir (Ibid.:25-28). Üçüncü karakter Marika'ysa, anne ve abisiyle birlikte kese kağıdı yapıp satarak yaşayan bir Rum'dur. Marika, sevgilisi tarafından 16-17'sinde terk edilmiş, ve ondan sonra akli dengesini yitirerek hep sokaklarda gezinen, ara ara Türkçe ve Rumca anlaşılmasız şekilde mırıldanan bir karakter olarak tarif edilmiştir (Ibid.:29-31). Dördüncü karakter Bahariye de Rum Foto Servanis'in dükkanındaki vitrindeki fotoğraf ile ortaya çıkan Çayır Güzeli'dir.

“Çayır Güzeli, ağır mı ağır, boyam boyam makyajıyla, çiçek bezek giysileri, rengarenk tüyler papatyalar iliştilmiş şapkasıyla, bin bir takısı çingil püskül, bakar dururdu gelen geçene” (Ibid.:32).

Çayır Güzeli konuşmayan ve adı bilinmeyen, deniz kıyılarında, moda çayırılarında gezen bir Kadıköylü olarak karşımıza çıkar. Yazarın dilden dile anlatılanlardan duyduklarına göre, Çayır Güzel'inin denizci sevgilisi, hep kurtulmuş olduğuna inandığı 1953'te batan Dumlupınar Denizaltı'sındaki şehitlerden biridir (Ibid.:32-33).

Kendisi de Kadıköylü olan Hulki Aktunç Kadıköy'ün hikayesini diğer bölümlerde sokaklar ve olaylar üzerinden anlatmaya devam ederken ara ara başlangıçta tanıttığı bu karakterlere dönüş yapar. Bu karakterler geçmişlerinde kültürel/fiziksel/sermaye bağlamında bir tür zenginliğe sahipken farklı travmatik hikayelerle bugün dönüştükleri hal ile Kadıköy'de tutulmuş, Kadıköy'e tutunmuştur. Kadıköy onları dönüştükleri hal ile kabullenmiş, kendisinin reddetmediği parçası olarak içine almıştır. Anlatıda Kadıköy'ü anlatmaya, tanıtmaya başlangıç noktasının unutulmuş olan ve kendini anlatamayacak madunlar üzerinden seçilmiş olması ve onları duymaya, anlamaya olan çaba da dikkat çekicidir.

Tarihsel olarak farklı kültürlerin bir arada yaşadığı Kadıköy'ün anlatılarında “farklılık” yalnızca bireysel hikayeler üzerine kurulu değildir. 19. yy sonlarına doğru Levantenler ve gayrimüslimler Moda ve Fenerbahçe civarına yerleşmiştir. Büyük bir yangın sonucu Kuzguncuk'tan çıkmak durumunda kalan Yahudiler ise Yeldeğirmeni'ne taşınmış ve 1899'da sinagoglarını ibadete açmıştır. Ayrıca, Haydarpaşa Garı'nın yapımı esnasında demiryolu ve liman tesislerinin inşaatında çalışan Almanlar da Yeldeğirmeni'ne yerleşmiş ve Osmangazi İlkokulu'nu açmıştır. Bu tarihsel demografik hareketler de elbette anlatılara yansımaktadır.

Araştırma kitaplarında da, anı ve kurgu anlatılarda da, Kadıköy'ün gelişiminde etkisi görülmüş bazı gayrimüslim ve Levanten ailelere; bölgede kalıcı eserler bırakmış mimar, mühendis vb. mesleklerden gayri müslimlere çokça yer verilmiştir. Tubiniler, Whitall ailesi, Yervant Terziyan (mimar), Pake Kalfa (Rum mimar), Frederichi'ler, Lorandol'ar, Fürstenberg'ler, Frankenstein'lar, Lafontaine'ler, Ligor Efendi, Terzi Salamon bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Modaspor'un 1903 yılında Kadıköy'de yaşayan İngilizler tarafından kurulması, Kadıköy için prestijli sayılan ve statü de belirleyen bazı sosyal etkinliklerin mahallede yaşamış batı kültürüne sahip grupların etkisi altında gelişimini göstermesi adına dikkat çekicidir.

Anlatılarda Kadıköy'de yaptırdıkları köşkler, killiseler ve aileleri dolayısıyla çokça söz edilen ithalat ve ihracatla uğraşmış Levantenler olduğu gibi terzi, bakkal, taksi şoförü gibi bir çok gayrimüslim karakter de mahalle esnafı olarak kendine yer bulmuştur. Farklı etnisite ve dini gruplara mensup nüfus, her sınıftan farklı meslek gruplarında anlatılmış, temsil edilmiştir. Semt içindeki sınıfsal ayrışmaların mahalleler arası mekansal izleri gayrimüslimler için de geçerlidir. Örneğin Kütükçü'nün Kadıköy'ün Kitabı isimli eserinde Yeldeğirmeni'nin anlatıldığı bölümün başlığı Bir Kenar Mahalle Kozmopoliti: Yeldeğirmeni (2014:70) iken yine nüfusu çeşitli etnisite ve dini grupları bulunduran Moda'yı anlatan bölüm, Kadıköy'ün Aristokrati: Moda (Ibid.:77) şeklinde başlıklandırılmıştır. Semtte genel olarak kozmopolit bir kültür hakimdir, sınıfsal farklar ise başlıklara yansımıştır.

Kadıköy'deki çok kültürlülük farklı dönemlerdeki anlatılara bazen ana tema olarak, bazen de sadece bulunulan atmosferi tasvir amacı ile yansır. Anlatılardaki kültürel çeşitlilik ve birlikte yaşam vurgusuna örnek bir anlatım aşağıda alıntılanmıştır;

Evimizde bir Sudanlı Hanım (o, Gülfidan Kalfa), harem artığı. Babamın dükkânında Yemenli yatalak bir adam (I. Dünya Savaşı'nda bir Osmanlı eri olarak savaşmış, bir İngiliz saldırısında bir çukura sığınmış, bir cemse geçmiş üzerinden). Ev sahibi Tatar (adı Ürkuş Özüçoksular), Komşular, zenci. Fırıncımız, terzimiz Rum. Küçük pastanenin sahibi Bulgar. Çarşıda (ara sıra) birlikte maydonoz sattığım çocukluk arkadaşlarım Kürtler. Aşağıda Hacı Bekir'in hemen altında bir kitapçı kadın var. (Her gün zarıf kıyısına iner, denize girer; Zarıf Zaharof'tan bozma). Çaycılar, İranlı (adları

çoğunlukla Ali Ekber). Rıhtımdan biraz yürüseniz, bahar diriliğindeki Çingene çergilerine ulaşabilirsiniz. (Yalçın, 2011: 157)

Kadıköy’oğlu isimli kitabında Hulki Aktunç ise semtin kozmopolit yapısını Kadıköy’deki bir kıraathane sohbetine yer verdiği bölümde şu şekilde tasvir eder;

“Bir köşeden derin tartışmalar duyuluyor. Gezgın eskiciler ile yerleşik eskicilerin vıdı vıdıları. Azerisi var, Tagi; Yahudisi var, Mordo, Sefarad, Ladino konuşur; Ruben, Aşkenaz, Yidce konuşur, Cemal Nadir çizmiş sanki onları; diğerleri Türk. Gezgın eskiciler yerleş oluyor yavaştan, ilerde antikacı bilem olacak onlar. Her biri birbirine inşa adamlar” (2009: 62).

Rüzgar Ceyda Alpak da pek çok farklı kökenden farklı karakterin yer aldığı “Yeldeğirmeni Öyküleri” isimli anı-hikaye kitabında semtte farklılıklarla birlikte yaşamın uyumunu çocukluğuna dönerek anlatır;

“Tam bir sentezdi o zamanlar semt. Bir sokak düşünün ki, çeşit çeşit boy boy çocuklarla dolu; Yosef, Javid, Haupt, Salamon, Marry, Ali, Özlem, Rüzgar, Sedef, Rojda, Avşın, Baran, Bendo, Çerko...Kahkalar atarak koşardık yokuşlardan, öteki nedir bilmeden, dışlamadan, yargılamadan.” (2018: 12)

Ulusal politik konjonktürde yaşanan azınlıklara ilişkin toplumsal olaylardan Kadıköy de etkilenir ve azınlıklar 1930 yılından itibaren Kadıköy’den ayrılır. Kadıköy’deki farklı etnisite ve dini gruba ait nüfusun zamanla azalması ve nüfus yapısının değişimi özellikle araştırma kitapları ve anılarda Kadıköy’ün dönüşümünün önemli bir parçası olarak anlatılmıştır. 6-7 Eylül Olayları, azınlıkların ülkeyi terk etmek durumunda kaldığı toplumsal atmosferin doruğa çıktığı, şiddet içeren tarihi bir olay olarak pek çok anı kitabı ve kurgusal anlatıda yer alır.

“ O yıllarda Moda Çarşısı adeta bir operet dekorunu çağrıştıracak kadar renkliydi. Moda Caddesi’nin iki yanına dizili dükkanların sahipleri ve çalışanları birkaç Türk’ün dışında çoğunlukla Rumlardan oluşuyordu.... Çarşıda Rumca bazen Türkçeden daha fazla kullanılıyordu. Ardan geçen 53 yıla rağmen Rumlar tarafından hala korku ve buruklukla hatırlanan 6 Eylül 1955 olayları

Kadıköy’de İstanbul’un pek çok yerine göre ucuz atlatılsa da bu çarşı yerle bir olmuş, evlerin camları kırılıp kapıları zorlanmıştı. Asıl zarar ise büyük tahribata uğrayan kiliselerde idi. 7 Eylül sabahı cam kırıklarından geçilmeyen Moda Çarşısı’nda sağlam veya tahrip olmuş her dükkanın önünde bayraklar asılı idi. O gece benzer olaylar İskele çarşısında, Yeldeğirmeni’nde Kalamış’ta da yaşanmıştı. 6 -7 Eylül gecesinin maddi hasarı Kadıköy’de çabuk silindi ve hayat görünürde normale döndü. Ama bir daha hiçbir şeyi eskisi gibi olmadı.” (Türker, 2008 : 86)

6-7 Eylül Olayları’nı “hiçbir şey eskisi gibi olmadı” diyerek Kadıköy’ün kozmopolit yapısında bir milad olarak işaretleyen Türker, araştırmasında 1963 Aralık’da patlak veren Kanlı Noel olaylarını takiben Türkiye’nin 1930 Ankara Antlaşması’nı iptal ederek İstanbul’da yaşayan Yunan vatandaşlarını sınır dışı etmeye başlamasının yarattığı durumu da “1964’ten Sonra Kadıköy” başlığıyla ayrıca incelemiştir (2008:88). Bu durum sonrası paniğe kapılan Rumların önemli bir kısmı kendileri için Türkiye’de güvenli bir gelecek kalmadığını düşünerek Yunanistan’a göç etmiş, Kadıköy’deki Rum nüfus birkaç yıl içinde eriyerek yok olma sürecine girmiştir (Ibid.) Rumların ekonomik ve sosyal hayattan hızla çekilmesi ile Kadıköy’ün sosyal, etnik ve dini yapısı dönüşüme uğramış, 1970 sonrası daha homojen Müslüman Türk bir Kadıköy ortaya çıkmıştır (Ibid.). Anlatılarda azınlıkların terk etmesine sebep olan ulusal atmosfer ve yaşanan şiddet içeren olaylar bir kara leke olarak yer bulur ve geçmişte kalan kültürel çeşitlilik ve birlikte yaşam hüznüyle anılır.

2.5.1.2.3.2 Ulusötesi Bağlar

Anlatılarda Kadıköy’de yaşayan “yerli” “farklılıklar” a açıklığın yanı sıra ulus ötesi bağlar da dikkat çekicidir. Gayrimüslimlerin ulus ötesinde bulunan organik bağlarının yanı sıra, yabancı dil bilen, eğitilmiş, yurtdışına öğrenim için, iş seyahati için, yalnızca gezmek amacıyla giden ve dönen pek çok karakter anlatılarda kendisine yer bulur. Yoğun olarak “batı” ile olan bu ilişkiler, gerektiğinde profesyonel fikir danışılan uzmanlık yazışmalarını, takip edilen hayat tarzlarını, getirilen kitap ve müziklerle kültürel paylaşımları kapsar. Eğlence mekanlarında çalan yabancı müzikler ve mahalle sakinlerinin hakim olduğu batı kökenli danslar da anlatılarda yer bulur;

Konser gecelerinde deniz kulübünün önü sandallarla dolardı... Yemek sırasında genellikle İtalya'dan gelen orkestralar hafif müzik ve dans müziği çalarlardı... [Birkaç sezon arka arkaya gelen] İtalyan şarkıcı benim de arada sırada gidip dans ettiğim beş çaylarında “Volare”, “Piove”, “La Novia”, “Julia”, “Come Prima” gibi her yıl yapılan Sanremo Müzik Festivali'nde derece almış şarkılardan seçerdi repertuvarını. Orkestra beş çayının sonuna doğru mambo, ça-ça-ça, merenge gibi Latin Amerika danslarına geçer, kapanış çoğunlukla o dönemde bir salgına dönüşen rock'n roll ile yapılırdı (Kavukçuoğlu,2010: 100)

Celal Esad Bey de 1931 yılında yazdığı Kadıköyü Hakkında Belediye Araştırmaları'nda semtin geleceğine dair hayallerini Kadıköyü'nün “şöyle ufak bir Avrupa köyüne benzer şekilde düzenlenmesi” (Esad, 2011:114) üzerine kurmuştur. Dönemin belediye başkanına denk gelen pozisyonu ile yaptığı planlamalarında çoğu kez Avrupa'dan Amerika'dan örnek verir. Şehrin geleceği için kurduğu planda dikkat edilmesi gereken noktalar olarak altını çizdikleri batı tarzı kentleşme ile gelen hayat tarzına ilişkin ihtiyaçları içermesi yönüyle dikkat çekicidir.

Bütün anlatılar bir arada ele alındığında genel olarak hayat tarzı bağlamında Batıya özgü “fark”ların kabulü baskındır. Fakat anlatılar hem bireysel hem kolektif olarak geniş bir yelpazede kurulmuş pek çok farkı temsil eden karakterle örülmüştür. Bu karakterlerin bir kısmı toplumun geneline bakıldığında marjinal olarak değerlendirilebilir. Fakat “toplumda türdeş bir kümenin içine girmeyen, onun en ucunda yer alan, aykırı” anlamıyla bir marjinallik anlatısına rastlanmamıştır. Marjinal olarak görülebilecek bu karakterlerin farklılıkları anlatılarda sosyal ilişki ağlarındaki yeri üzerinden tanımlanır ve karakterler öylesine toplumun içinden anlatılırki fark “normalize” edilir, çoğu zaman güzellenir. Farkların Kadıköy'den çıkması, Kadıköy sosyal ve kültürel hayatının bu farklarla kurulmuş olması zenginlik olarak sunulur.

2.5.1.2.4. Güçlü Kadın Karakterler

Kadıköy'e ilişkin anlatılarda belirgin olan özelliklerden bir diğeri de güçlü kadın karakterlerdir. Araştırma ve anı kitaplarının çoğunluğu erkekler tarafından yazılmış, erkek “gözünü” yansıtıyor olmasına rağmen sosyal hayatta, sokak tasvirlerinde kadının varlığı ve anlatılardaki belirleyiciliği dikkat çeken bir özelliktir.

Anlatılarda kadınlar eğitimli, sosyal hayatta aktif rolleri olan, duygularını ifade eden, kadın-erkek ilişkilerinde rahat, denize giren, eğlence mekanlarında görünür olan karakterler olarak temsil edilmiştir. Örneğin incelenen anlatılar arasında önemli bir yeri bulunan Kadıköy'ün Romanı başlıklı eserin yazarı olarak Safiye Erol'un bizzat kendisini, döneminin pek çok erkek yazarı arasından sıyrılmış güçlü kadın imgesinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak ifade etmek mümkündür.

Kadınların temsillerinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçtiği görülür. Örneğin, Hulki Aktunç'un Bir Kadıköy'öglü isimli anı-hikaye kitabında "Sudanlı Hacıannemiz" bölümünde karşımıza çıkan "zenci" Gülfidan Kalfa da tüm mağduriyetine rağmen güçlü bir karakter vurgusu ile aktarılmaktadır. Bu anı-hikayede birçok anlatıda yer daha pozitif yönleriyle resmedilen konak yaşamı başka bir boyutu ile Gülfidan Kalfa'nın hikayesi üzerinden anlatılır. Gülfidan Kalfa, "dağılmış bir konaktan sokaklara bırakılmış bir hanımdır" (2010:68); *"seksenli yaşlarında. Boyu iki metreye yakın. Yüzü ikona güzelliğinde.....Kadıköy'ün belki de İstanbul'un ilk kadın esnafı..."* (Ibid.).

Gülfidan Kalfa semtte bir süre esnafılık yapmış fakat kirayı ödeyemeyince dükkandan kalan malları kaldırırda satmak zorunda kalmıştır. Akabinde, bir mahallelinin kendisine evinin odasını açmasıyla Üzerlik Sokağı'na yerleşmiştir (Ibid.). Hacı annenin güzelliğinden bahsedilmiş olsa da tüm anlatım boyunca en çok vurgulanan yönü "kahraman"lığı olmuştur. Birçok yönden "öteki" olmasıyla birlikte mahallelinin gözünde bir kahraman olarak dile getirilmesi güçlü kadın karakterlerin semtteki varoluşuna ve değerine dair önemli bir örnek olarak görülebilir. Aktunç'un çizdiği "kahraman" karakteri Hacı annenin şahsında şöyle dile getirilmiştir:

"Hacı anne, kahraman. Uzun kış gecelerinde yorulmadan anlatıyor bana.... Kalfa, yaban romanlardaki yaban kükreyişleri, 7-8 yaşındayken nasıl esir edildiğini, İstanbul'a nasıl getiril... nasıl... satıl...dığ...nı... Kesiyor anlatmayı. "Sen çubuk" diyor bana... "Sen sujuk!"

....

"Hacı anne, kahraman... Refet Paşa "esir şehir" İstanbul'u işgalden resmen kurtarmaya geldiğinde, 19 Ekim 1922, elinde şanlı sancak, onu karşılamış Hacı anne. Paşa atının dizginlerini tutup cadde

boyunca yedmiş. “Sureti” de gazetelerin birinci sayfasında görünmüş. Süvariler öncüsü Kara Gülfidan” (Ibid. :68-69).

Gülfidan Kalfa Aktunç’un hatıratında semtin kadınlarından biri olarak mağduriyeti göz ardı edilmeden, cesaret ve dirayeti ön plana çıkarılarak anlatılmıştır. Gülfidan Kalfa gibi daha özel örneklerin dışında da semti konu alan anlatılarda farklı yaş gruplarından kadınlar semtin gündelik yaşamının içinde görünür ve etkili karakterler olarak resmedilir;

“Yaz günleri gün batımlarında, ama bizler için güneş artık kanlı bir batışla batmazken, Moda vapur iskelesinin üst katındaki taraçadan gençler denize atlar; bir zamanlar deniz banyolarında “şahane vücutlardan konuşmuş hanımlar, şimdi sandallarda birer yaşlı hanımken, Kadife Sokaklı yengemiz gençler rıhtıma düşüp yaralanacaklar diye heyecanlanır, “Aman çocuğum!.. Yapma Yavrum!.. diye seslenirdi” (İleri, 1991: 100)

Kadınların temsili tek bir stereo tipe indirgenmiş değildir, anlatılar içinde karakteri derinleştirilmiş pek çok kadına rastlanır. Kadın karakterlerin iç dünyalarına da uzunca yer veren Kadıköy’ün Romanı’nda ana karakterlerden Bedriye’nin ölmüş eşinin annesi ile sohbeti, daha geleneksel bir kuşağın yeni dönem kadınlarını eleştirisine dönüşür. Öncelikle spor yapıp zayıflıyor oluşu ile başlar eleştiri ve “körpe kadın vücuduna” yapılan türlü zararlara uzanır; Bedriye’nin kayınvalidesinin gençlere yönelik eleştirisi spor yaparak zayıflamalarından başlayarak genel bir hayat tarzı sorgulamasına doğru genişler:

“...hepiniz bir tahtadansınız. Sus! Kendini müdafaa etme. Yalnız spor mu ya? Suistimalin her türlü. İçki içersiniz, sigara içersiniz. Poker, briç oynarsınız. Sabahlara kadar dans. Türlü türlü kitaplar okur, ruhi muvazenizi asabınızı bozarsınız. Ne gıdanız belli, ne uyku saatiniz... E... Bu kadarına körpe bir kadın vücudu dayanmaz. Hele bazı gençler görüyorum, alimallah deccal! O güzelim saçlar dipten kırılmış, başta yıllık bir takke, ipek gibi uzayıp gölge salması lazım gelen kirpiklerde rimel denilen pis alamet. Kaşlar hak getire. Göğüs yok, kalça ne gezer!” (Erol,2015:168).

Kadıköy anlatılarında kadınların kendilerini kadın erkek ilişkilerinde rahat ifade eden karakterler olarak çizilmeleri ayrıca vurgulanması gereken bir durumdur. Mavi Kanatlarımda Yalnız Benim Olsaydın Romanında, bu durum deniz banyoları üzerinden anlatıya taşınmıştır:

“Moda deniz banyolarında, Fenerbahçe deniz banyolarında hanımlarla beyler yan yana yüzükoyun kumlara uzanıyorlarmış. Genç hanımlar hayran olunan birtakım gençleri kendi aralarında, hatta herkesin önünde pervasızca konuşuyorlarmış. Hatta Avrupa’yı gördükten sonra” yurda dönen Safiye Hanım genç kızları teşvik ediyormuş, kadın-erkek arkadaşlığını ruh sağlığının bir icabı sayıyormuş” (İleri, 1991:92).

Kadıköy’ün Romanı’ndaki bir başka sahnedeysen ana karakterlerden Nesrin’in “evlenme yaşına” geldiği halde hala bekar olması üzerine annesinin devreye girerek kendisine bir öneride bulunması konu edilir. Nesrin, kadınların evlilik kurumuna dahil olma süreçlerinin toplumsal hayat içerisinde bir yer edinmek üzerinden okunamayacağını belirterek annesine şu şekilde yanıt verir:

“ Hulusi Paşa’yı mı diyorsunuz? Hayır anneciğim. Beni bu kadar düşündüğünüze teşekkür ederim. Fakat beni mazur görün, bana gücenmeyin. Eski zaman kadınları gibi sırf evlenmiş olmak için evlenmem. Ancak kuvvetli bir sempati neticesi...” (2015: 77)

Kadınların eğlence hayatında da temsillerine sıklıkla rastlanır. Kendileri eğlenirken çoğu zaman kalabalık eğlencenin odağı olan pozisyonları anlatılara saygı vurgusuyla yansımaktadır;

“Safiye Hanım bazı geceler Şifa şarkılarını söylemek isteyince şairler, muharrirler, gençler susuyorlarmış. Safiye Hanım bu şarkıların ruhunu okuyarak, yepyeni yorumlar getirerek, sesiyle asta peyzajlar çizerek kalbe çarpıntı veriyormuş ” (İleri, 1991:97).

Selim İleri’nin “Mavi Kanatlarımla Yalnız Benim Olsaydın” kitabında Kadıköy anlatısının yoğun olduğu iki bölümden birinin isminin “Kadıköy Hanımları” olması Kadıköy’ün güçlü kadın karakterlerinin Kadıköy’ün fark yaratan özellikleri arasında olduğunu gösterir niteliktedir. Bu bölümde Kadıköy’de yaşamış farklı nesillerden

birçok kadının hikayelerine yer verilir. Örneğin, romandaki anlatıcının vurgu yaptığı konulardan biri olan kadınların kültürel birikimi, anneannesinin hikayesinde aşağıdaki şekilde yer almıştır;

“Oysa anneannem Opera Sineaması’nda “Karmen Miranda’nın filmlerini seyretmiş; üstelik o zamanda anneanneymiş. Çivitle renklendirilmiş ortancaların boy attığı, sarmaşık güllerinin ince bir çitle balkonlara uzandığı, gülibrişimlerin ponponlarını döktüğü, Kadıköyü’nün bahçelerinde Karmen Miranda’nın şapkalarını anlatırdı” (İleri, 1991:105).

Kadınların gündelik hayatta varoluşa dair kazanımlarının tarihsel gelişimi incelenen eserlere de yansımıştır. Türkiye’de bu kazanımların çoğunlukla batı kültürü etkisinde geliştiği göz önünde bulundurulduğunda Kadıköy’ün modernleşme sürecinde öncü kentli kültürünün toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlara görece daha özgür bir alan açtığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak incelenen farklı dönemlere ait anlatıların neredeyse tümünde kadın karakterler, her türlü sosyal ortamda görünür ve belirleyici, kültürel birikimi olan, kendini ve duygularını ifade etmekten çekinmeyen, güçlü karakterler olarak temsil edilmiştir.

2.5.1.2.5. Samimiyet ve Yakınlık: Sakinlerin Birbirini Tanıdığı Semt Hayatı

Kadıköy’ün incelenen anlatılarda öne çıkan bir diğer özelliği de samimi mahalle ortamıdır. Herkesin birbirini tanıdığı iç içe geçmiş semt hayatı anlatısı her mahalle için ayrı ayrı vurgulanarak anlatılara girmektedir. Hatıratlarda da kurgu anlatılarda da, karakterlerin sokağı evlerinin devamı gibi hissetmesi, mahallelinin tüm esnafı ve esnafın birbirini tanınması, mahalle dayanışması içinde yaşanması, yaşlı, genç ve çocukların birbirleri ile sürekli ve dinamik ilişkisi mahalle atmosferinde belirleyicidir. Örneğin, Aktunç mahallede geçen çocukluğundan bahsederken “*Ne çok insanın torunuydum*” diyerek mahalledeki aidiyetini pekiştiren unsurlardan birisi olarak yaşlılar ile ilişkisinden bahseder (2010: 62).

Daha tutarlı bir değerlendirme için bu başlıkta Kadıköy’ün araştırma içinde incelenen mahallelerini kendi içinde ele almak gerekmektedir. Ortak nokta olarak başlıkta belirtildiği üzere herkesin birbirini tanıdığı bildiği, komşusuyla esnafıyla, genci, yaşlısı ve çocukları ile bir bütünlük hali, her mahallenin kendi sınırları içerisinde çok daha belirgindir. Örneğin; Rüzgar Ceyda Alpak, “*Yeldeğirmeni*

Öyküleri'inde bir parça huysuz uyandığı bir gün kendisi için insanlarla iletişim kurmadan mahalleden çıkışın zorluğunu aşağıdaki satırlarla anlatır;

“Aklımda olan tek şey çay, iyi demlenmiş çay ama. Ahmet Abi'nin yöneliyorum, ama konuşmama isteğim rotamı başka yöne çeviriyor. Mahalleden çıkmalıyım diye düşünüyorum. Mahallede gezerken, bazen seçim arabalarındaki acemi adaylar gibi hissederim kendimi, selam vermekle vermemek arasında... Adımlarımı hızlandırıyorum. Daha az tanıdık insana değebileceğimi düşündüğümde Moda'ya gidiyorum” (2018: 60).

Anais Martin ise semt hayatının iç içe olmasından, herkesi tanıma halinden daha pozitif bir şekilde bahsederek benzer duyguları, bir başka açıdan Moda için dile getirmektedir;

“Benim ilginç bir başka alışkanlığım vardır. Evden çıktığımda genellikle kaç saat sonra eve döneceğimi kestiremem. Evdekiler “saat kaçta dönersin” diye sorduklarında da kızarım. Çünkü Moda sokaklarında dolaşmak evimin bahçesinde dolaşmak kadar keyif verir bana. Ayrıca dükkanlarına uğrayıp üç-beş dakika sohbet etmekten çok büyük zevk duyduğum tatlı esnaflar vardır Moda'da.” (2016: 134)

Martin, yürürken uğradığı, sohbet etmeyi sevdiğini söylediği Moda esnafına dair hislerini paylaştıktan sonra kitabında her birine hikayeleri ile birlikte tek tek yer vererek onları anlatısı içinde selamlamaktadır.

Anlatılarda mahalleli olma hali birbirine benzeyenler kadar birbirine benzemeyenleri de birleştirir. Buna iyi bir örnek, Rüzgar Ceyda Alpak'ın *Yeldeğirmeni Hikayeleri*'ndeki (2018) Sünget Apartmanı isimli anı-hikayesidir. Söz konusu öykü apartmanın avlusunda sohbet eden beş kadın etrafında şekillenmektedir. Bu beş kadını ortaklaştıran en büyük payda aynı mahallede oturmaktır. Bununla birlikte, bambaşka hayat hikayelerinin temsilleri olarak bir avluda buluşmuşlardır. Karakterlerden biri yazarın kendisidir. İkincisi pişi yapan Hacer abladır. “*Hacer abla, ellili yaşlarında, Mardin'den göçüp gelmişler. Kocasını uzun yol şoförü. Hiç çocukları olmamış, içinde hep onun burukluğunu taşıyor*” (Ibid.:24). Üçüncüsü, Bihter Hanım, “*.. emekli piyano öğretmeni, altmış yaşlarında. Hiç evlenmemiş... emekli olmasına*

rağmen hala döpiyes giyiyor. Tepesinde topuz yaptığı saçları, ben emekli öğretmenim diye bağırtıyor” (Ibid.:24-25). Dördüncüsü yukarıdan şıpidik terlikleri ile inen Nurdan abla: “Nurdan abla kırklarında, pavyonda çalışıyor. Sarı saçları ve bal rengi hüüzünlü gözleri var. Kocaman. Bunca pisliğe rağmen halen temiz kalmış bir yanı var, insanın canını acıtıyor. On beş yaşında dayısı tarafından tecavüze uğramış, ailesi onu suçluyor. Oysa o köyün en yakışıklı genci İbrahim’i seviyormuş, İbrahim de onu. On beş yaşında sırtına yükleyip kaybolan her şeyini, İstanbul’a kaçmış;...” (Ibid.:25). Beşincisi Fatma Hanım ise down sendromlu Hüseyin’in annesi olarak hikayeye dahil oluyor: “Hüseyin... altı kız çocuğundan sonra doğmuş. Babası erkek çocuk diye tutturmuş. En sonunda ermiş muradına. Evde bayram havası esmiş doğunca. Kurbanlar kesilmiş, pilavlar helvalar dağıtılmış. Hüseyin büyümeye başlayınca anlamışlar down sendromlu olduğunu. Babası anasından nefret etmiş, anası da Hüseyin’den” (Ibid. : 27).

Bahsi geçen anı-hikayede birbirinden farklı köken ve hayat hikayelerine rağmen beş kadın aynı mahallede pişi yapma ve yeme çemberi etrafında buluşmuştur. Diyaloglar da karakterlerin kendilerine has özelliklerini yansıtan, kabul görmek için farklılıklarını saklamaya lüzum duymayan, zaman zaman bu özelliklerinin karşılıklı olarak çatışmaya girebildiği, ama bunun da yarı şakalaşır şekilde, herkesin birbirini olduğu gibi kabul ettiği bir atmosferde geçtiği bir mahalleli sohbeti şeklinde ilerlemektedir. Genel olarak keyifli bir yaşam anlatısı hakim olmakla birlikte Kadıköy’ün tarihi çekirdeği içerisinde bile mahalleler arası sosyo-ekonomik farklar belirgindir. Örneğin Yeldeğirmeni’nde geçen anlatılarda geçim sıkıntısı hep bir katman olarak dururken, Moda için bu geçerli değildir.

Yeldeğirmeni Öyküleri’nde çocukların sokaklarda rahatça birlikte oynayabilmesi ve mahalle arkadaşlığı da güzel anılar olarak anlatılır. Sokaktaki çocukların mahallenin diğer sakinleri ile samimi ve rahat bir ilişkisi vardır. Örneğin, “Almancı” misafirleri gelen komşuya Almanya’dan gelmiş olma ihtimali olan jelibondan nasiplenmek amacı ile misafirlğe giden çocuklar aşağıdaki şekilde anlatılır;

“En sonunda karar verip basıyoruz zile. “Sevim Teyzeeeeeee! diye bağırarak bir Yeldeğirmeni ritüelidir. Önce zile basar sonra da bağırırsın. Sevim Teyze beliriyor balkonda. “Merhaba Sevim

Teyze” diyorum, “misafirlerini hoşgeldinlemeye geldik”. (Ibid.: 55-56)

Samimi semt hayatı atmosferi vapurlarla birlikte semt sınırları dışına da taşmaktadır. *Kadıköy’ün Romanı*’nda semt toplumsallığının iç içe oluşunun vapurdaki yansıması şu şekilde dile getirilmektedir;

“...Bir Kadıköylü köyünden uzak yaşarsa hayra alamet değildir... (Halbuki) Kadıköy’ün daha köprü iskelesine ayak bassan kendi evinin avlusuna girmiş olursun. Lodos havalarda gıcır gıcır sallanan o külüstür iskelede yurdun başlar. Sağdaki gazeteci, soldaki tütüncü bile ahabıdır. Paran olmazsa sana veresiye verirler. Vapura gelince, bir komşu salonunda farkı var mı, Allah aşkına söyle. Yan gelir gazeteni okursun, çayını kahveni içersin. Bütün yolcularla selamlaşır hasbıhal edersin. Kadıköy vapuru artık vapur filan değildir. O, muayyen misafirlere mahsus bir gazino, bir kulüp öyle bir şeydir. Bilet kesen memurlar bile bu cemiyetten sayılır. Yirmi dakikalık yolculuk nasıl geçer, sen de şaşarsın. Bir de bakarsın ki Haydarpaşa...Banliyo yolcuları çıkarlar” (2015:249)

Aynı anlatımın devamında banliyo yolcuları indikten sonra vapurun koya yanaşması ve banliyo yolcuları ayrıldıktan sonra geriye kalan Kadıköylü yolcuların; Moda, Kalamış, Kızıltoprak, Suadiye, Bostancı vb. semtlere dağılışı anlatılmaktadır. Vapurdan ayrılış “Kadıköy denilen muazzam tarikatın mensupları oluk oluk dört bir tarafa dağılır” (Ibid:250) cümlesi ile anlatılır. Farklı semtlere dağılan Kadıköy sakinleri kültürel ortaklık bağlamında bir bütün olarak “tarikat” vurgusuyla karşımıza çıkmaktadır.

Kütükçü, araştırmasında insanları bir arada ve paylaşımına açık tutan bu kültürel atmosferin oluşabilme nedenlerini başka unsurların yanı sıra kentsel planlamada arar. Örnek olarak Osmanağa Mahallesini gösterir (2014: 55). Osmanağa Camisi etrafında şekillenmiş Osmanağa Mahallesinin kent planından bahsederken bu planın “hayatın manasına vakıf ve -belki de bu nedenle- huzur verici” olduğunu ifade eder (Ibid.). Osmanağa Mahallesinde “tipik bir Osmanlı Müslüman-Türk Mahallesi kent planı olarak merkeze cami inşa edilmiş, onun yanına çok daha kamusal nitelikte, her yaştan insanın ihtiyaç duyduğu “sosyal tesisler” (muvakkithane, çeşme ve hamamlar)

sıralanmış, bu komplekse açılan sokak üzerine ise, diğer gündelik gereksinimlere cevap verecek çarşı/esnaf konuşlanmıştır (Ibid.).

“Öyle ki bu içe kapalı kent mimarisi, fertler arasında ortak bir alan oluşturuyor, bu da fertler arası bir paylaşımı çoğaltan/kolaylaştıran bir ortamı temin ediyordu. Bu-paylaşımaya hayli açık- ruh içinde çarşı ve dükkanlar, yarı ortak/kamusal bir kimliğe bürünüyor; bu karşılıklı aidiyet duygusu, -halk ve esnaf nezdinde düşünüldüğünde- hem her şeye biraz sahip olma hem de aslında hiçbir şeyin sahibi ol(a)mama duygularını beraberinde getiriyor[du]...” (2014:55)

Tüm anlatılara keyifli ve mekana aidiyet duygusunu perçinlediği ifade edilen bir açıdan yansıyan sakinlerin birbirini tanıdığı iç içe geçmiş semt hayatına farklı bir yaklaşım ise Buket Uzuner’n bir röportajında “dış göz” üzerinden karşımıza çıkar. Buket Uzuner Sabah Gazetesi’ne verdiği bu röportajda içten ve pozitif bir dayanışma ruhunu yansıtan bu unsurun, Avrupa yakasındakiler tarafından küçümseyici bir tavırla “taşralılık” olarak görüldüğünü düşündüğünü aktarmaktadır;

“Kadıköy’de yaşıyorsanız, Avrupa yakasında yaşayan arkadaşlarınız tarafından 'taşralı' muamelesi görmeniz olasıdır. Kadıköylülerin ‘mahalle havası' diye tanımladıkları his, Avrupa yakasındakilerin aşağılayıcı bir tavırda "Orası taşra," nitelemesiyle karşılaşılır.⁴

Modernleşmenin ve buna bağlı kentleşme deneyiminin başlangıç evrelerinden itibaren bir kent dokusuna sahip olma niteliği gösteren Kadıköy’de, “taşralılık” olarak yorumlanabilecek düzeyde “komşuluk “ ve “semt ahalisi” olma halinin varlığı farklı dönemlere ait pek çok anlatıda kendini yeniden üretir. Bu durumun yok olmaya başladığını ifade eden anlatılarda bile mahallelilerin aidiyet duygusuyla tahkim edilmiş topluluk halini, modernleşmenin getirdiği “bireysel”

⁴ Ece Koçal’ın Buket Uzuner ile yaptığı röportaj,Vapurdan Karaya Ayak Basmak, Sabah Gazetesi, 10.05.2009

yaşam tarzına rağmen sürdürmeye gösterdiği özen özellikle vurgulanmıştır. Zaman içerisinde oluşan kopuşun nedeni ise genellikle “dışarıdan” gelenlerde aranmıştır.

2.5.1.2.6. Gündelik Hayatın Ritmi

Kadıköy incelenen anlatılarda her sosyo-ekonomik gruptan insanın sosyalleşebildiği, kimi zaman birbirine karıştığı kimi zaman ayrıştığı farklı aktivitelerin mekanı olarak çizilmiştir. Kadıköy’ün canlı gündelik hayatına dekor oluşturan mekanlar olarak sokakları, çarşısı, denizi (bir dönem plajı), parkları sayabiliriz. Bunun yanı sıra elbette kültür ve sanat aktivitelerinin yapıldığı mekanlar, spor için ayrılmış alanlar ve diğer sosyal ihtiyaçların karşılandığı (hamamlar, dükkanlar, vb.) yerler de anlatılarda sıklıkla yer bulmaktadır.

Anlatılarda, semtin canlı gündelik hayatına iştirak etmek topluluk olma boyutunda deneyimlenen semt hayatının getirdiği yaşam tarzının bir ögesi olarak sunulmuştur. Sakinler için bu aktivitelere katılmak hem keyifli bir toplumsallaşma biçimi hem de mahalleli olmanın gereği olarak sunulmuştur. Gündelik hayatın canlı ritmine uyum, sakinlerin keyifle icazet ettiği bir yandan da semtte kendilerini “var edebilmelerini” sağlayan gündelik gerekliler, ritüeller olarak anlatılara yansımıştır. Örneğin, İzel Rozental evlenerek sonradan taşındığı Moda’da “Modalı” olmak için gereklilik olarak gördüğü akşam yürüyüşünden aşağıdaki şekilde bahsetmektedir;

“Modalı olma sınavının birinci aşamasında, akşam yemeklerinden sonra yapılan geleneksel Moda gezintilerini aksatmamayı öğrenmek vardı. Bu gezintiler esnasında mevsimine göre uygun spor fakat şık kıyafetler giyiniliyor, yol boyunca Modalılar birbirleriyle selamlaşıp hatır sorarak geniş çaplı ve toplu sayılabilecek bir sosyal etkinliğe katılmış oluyorlardı” (2016: 118).

Yine Modalı Anais Martin de bu durumu mahalleyle aidiyet bağı üzerinden işleyerek anlatısını “Modalı”lık üzerinden kurmaktadır;

“Akşamüstleri hava güzel olduğunda Modalı evde oturmaz! Evde oturacağına Moda’ya çıkmayı yeğler. Gazinoya, lokantaya gidecek paraları olmayanlar deniz kenarına inerler, yürüyüş yaparlar. Moda burnundan dolaşarak “büyük tur” dediğimiz yürüyüş yapılır... Yazın Moda caddesinde lokantalarda yer bulmak çok zordur.

Modalı dışarıda yemek yemeyi sever. Kulüp üyeleri için cuma, cumartesi ve pazar kulübe gidip müzik dinlemek bir zevktir. Eski kulüp, Moda İskelesi'nin yan tarafında olduğu için Moda'ya inen herkes kulüpteki canlı müziğin keyfini sürerdi. Biz bile kulüp üyesi olduğumuz halde, erkek kardeşim ve arkadaşlarımızla Moda İskelesi'nin kenarlarına oturup bacaklarımızı aşağı sallandırarak müzik dinlemeyi kulübe tercih ederdik" (Martin, 2016: 133).

İncelenen anlatılar Kadıköy'ün farklı mahallelerindeki canlı gündelik "hayatlar"a odaklanmakla birlikte her biri Kadıköylülükte birleşen bir damarda toplanır. Kadıköy'ün gündelik yaşamını kuşatan sosyal ve kültürel aktiviteler batılı ve doğulu yaşam tarzının bir senteziymiş gibi görünmekle birlikte modern / batılı yönünün daha ağır bastığı söylenebilir. İncelediğimiz anlatılarda Kadıköy'e sonradan yerleşen karakterlerin arasında bu durumu yadırgayan karakterlerden de yer yer bahsedildiği görülmektedir. Kadıköy'ün Romanı'nda, Kadıköy'e Filibe'den taşınan muhafazakar bir ailenin semt hayatına uyum konusunda yaşadığı güçlükler aktarılırken, mahallelinin de aynı şekilde onları yadırgaması: "Hanımları hala çarşıyla gezer, komşu ahbap falan edinmez. Ne sinemaya ne gaziinoya gelirler" (2016:129) şeklinde bir anlatımla yansıtmaktadır.

Kadıköy, günün tüm saatlerinde yalnızca Kadıköylüler için değil canlı gündelik hayatının cazibesi ile başka semtlerde yaşayanlar için de gözde bir uğrak mekandır. Tamer Kütükçü, Kadıköy'ün gün içerisinde en fazla gelen-geçen kalabalıklardan birine sahip, şimdi olduğu gibi geçmişte de kültürel aktivite mekanlarının yanı sıra alışverişin de mekanı olagelmış sokaklarından Bahariye ile ilgili; "*Bahariye, benim için belki de umudu hatırlayışın mekanıdır. Zira içime ne kadar gündelik yaşamın tekdüzeliğinden mütevellit bir sıkıntı, yahut Kadıköy'de bir geçmiş zaman hüznü çökmüş olsa, Bahariye'de yarım saatlik bir yürüyüş, hepsini unutturmaya kafidir*" (2014:100) diyerek Bahariye'deki canlılığın kendi üzerindeki olumlu etkisini dile getirir.

Kadıköy'deki canlı gündelik hayatın merkez odaklarından birisi olarak Kadıköy çarşısı da özellikle tezgahlarda sergilenen ürünlerin çeşitliliği ve esnafın renkli karakteri çerçevesinde birçok anlatıda kendine yer bulur. Selim İleri "*Kadıköy Çarşısı'nın oldum bittim balık tezgâhları da birer resim, birer şiirdir*" (Selim İleri,

İstanbul Seni Unutmadım s:24) ifadesiyle çarşının estetik açıdan zengin ve davetkar oluşunu da ayrıca vurgular.

Kadıköy'ün kültürel ve sosyal hayatını canlı tutan yapıları çevre de anlatılarda önemli yer tutar. Kimileri bugüne ulaşamayıp yalnızca anılarda kalmış olan bazı yapılar arasında Theatron Halkidonas (Kadıköy Tiyatrosu) (1873-1950ler), Mühürdar Gazinosu ve Bahçesi (1870-1960lar), Moda Park Gazinosu (Koço) (1930lardan günümüze), Todorî'nin Meyhanesi, Bomonti Bira Bahçesi, Moda Park Bahçe Sineması, Süreyya Sineması gibi mekanları (Türker, 2008: 45-58) sayabiliriz.

Anlatılarda mekansal deneyimi özgün kılan gündelik hayatın canlı ritmi ve hayat tarzı vurgusu bir aradadır. Örneğin, Selim İleri *İstanbul Seni Unutmadım* isimli eserinde Şifa, Kadıköy Çarşısı ve Moda'ya yaptığı gezintileri kendi gözünden bir "dünya yolculuğu" olarak nitelendirir. İleri'nin anlatısal yolculuğu Frerler Mektebi (Saint Joseph Lisesi'nin o dönem halk arasındaki ismi) ile başlayıp ahşap evler, taraçalı, bahçeli Şifa evleri, akşam ampulleri yanan Kadıköy Çarşısı, Koço restoranı, Göztepe'deki akraba ziyaretleri, çiçekleri, evleri ve plajıyla Moda, Süreyya ve Hale Sinemaları boyunca serpilerek çeşitlenir ve Kadıköy'ün canlı gündelik yaşantısını bünyesine taşıyan mekanları boyu boyunca kateder (2001:10).

Kütükçü ise daha mütevazî ve "halktan görüntülü" olarak nitelediği Yoğurtçu Çayırı için "Kadıköy'ün ruhuna işlemiş olan- kültür ve sanattan asla münezzeh değildi" (2014:121) diyerek burada da semtin canlı gündelik hayatına kültür sanat ile katkı sunan etkinliklerden bahseder. Örnek olarak da 19. yy sonlarında ilk kantonun Yoğurtçu Çayırının salaş tiyatrosunda Aramik Hanım tarafından sahnelendiğini hatırlatır (Ataman'dan akt Kütükçü: 121). Ayrıca Meşrutiyet yıllarında ramazan ayında çayıra kurulan ve kadınlarla erkeklerin birlikte film izleyebildiği bir açık hava sinemasından söz eder (Ibid).

Anlatılarda kültür sanat etkinlikleri mekanları kadar, alkollü eğlence mekanları da önemli bir yer tutar. Kadıköy'de var oldukları döneme damga vurmuş pek çok gazino anlatılarda kendine yer bulur ve yine hayat tarzı anlatısı ile bütünleşir. Selim İleri'nin romanında Şifa (Gazinosu)'nın müdavimleri farklı yaşlardaki üç kadın tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır;

“Pembe Hanımın demesiyle Şifa’ya kalendermeşrepler gelirmiş. Bedia Hanıma göre Şifa’ya koyu akşamcılar gidiyormuş. Kadife Sokaklı yengemiz ise Şifa’daki gazinonun pespaye bir balon olduğunu ileri sürerdi” (Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın, Selim İleri : 96).

Üçü de doğru üçü de eksik olarak görülebilecek bu ifadeler aslında yaşam tarzına nereden bakıldığı ile ilgili olmakla birlikte, bizzat değerlendirmeyi yapan kişinin kültürel ve toplumsal duruşunu ve bakış açısını da yansıtmaktadır. Bu durum Kadıköylülüğü oluşturan ortak değer yargıları çemberinin alamet-i farikasının kültürel çeşitlilik ve farklılıkları bir arada tutabilen esnek toplumsallığı olduğunu bir kez daha belirginleştirmektedir.

Batmankaya, İnci Gazinosu’ndan “kocaman olmasa da izleyicisi bol” olarak bahsederken Hamiyet Yüceses, Mualla Akçay, Selahattin Pınar adlarının bu gazinoya anıldığını belirtir (2010:40). Kumlukta yer alan gazinoya dair anlatısında Hicran Köse’nin gazinoyu çevreleyen ortamı anlattığı aktarımına yer verir;

“Kumluk aynı zamanda gençlerin sık giyinerek piyasa yaptığı yerd. Pırıl pırıl üniformalarıyla genç subaylar, tiril tatil beyaz kıyafetleriyle bahriyeliler, Kumluk’un müdavimleri arasındaydı. Bakışmalarla başlayan nice aşklar burada filizlenirdi. Şimdiyse Kumluk dediğimiz o yer, otobüs ve dolmuş durakları ile dolu. Kargaşanın hüküm sürdüğü bir mekan halinde...” (Köse’den akt Batmankaya, 2010: 41)

Hicran Köse, Kumluk’taki değişimi hüznü bir nostalji duygusuyla anlatsa da, mekanı satırlarına farklılaşmış haliyle bile canlı bir gündelik hayat parçası biçiminde aktarır. Yazar, “akla kim ve ne gelirse” diyerek saymaya başladığı ve “kayıkçılar, şarkıcılar, küçük esnaf ve sokak satıcıları ile mesire müdavimlerinin mekanı olarak nitelediği Kumluk ve Haydaraşa İskelesi’ni, Haydarpasa-Bağdat demiryolu ile hayatları, varlıkları değişmiş, nihayetlenmiş kişi ve yerler olarak tanımlamıştır (2010: 42). Bu alanın kullanım şekli ve mekanda yoğunlukla zaman geçiren kişilerin profili değişmiş, ama burada akan hayatın canlı ritmi farklı şekilde de olsa devam etmiştir. Devam eden satırlarda ayrıca, Kadıköy denince “*akla ilk gelmeyen*” ve “*vitrenden olmayan*” sokaklardan biri olan Misak-i Milli Sokağı’na da yer verilmiştir. Yazar bu

sokağı, “*gecesi başka, gündüzü bir başka hareketli, cazip ve lanetli pek çok şeyin bir arada yaşadığı “masum” bir sokak*” olarak tanımlar (Ibid.: 113). Korkuyla huzurun kol kola olduğu Kadıköy’deki en renkli, en heyecan verici sokaklarından biri olarak nitelendirdiği bu sokağa aşağıdaki şekilde yer verir;

“Yerli yabancı hayat kadınlarının konakladığı otel müsveddeleri buradadır. Domino taşları gibi sıralanmış pavyonlar... Bira köpükleri sokağa taşan barlar... Eter koklayan çocuklar... Dadaş Pilav... Eysan Otel... Göğsünden kıllar fışkıran, omzu ceketli delikanlılar... Metruk ve ahşap İstanbul evleri... Gecenin artıklarını temizleyen martılar... Sarhoş koynunda uyuyan sokak köpekleri... Aranan ve kaçılan pek çok şey buradadır.” (Ibid.)

İskelelere yakınlığı sebebi ile sabahları Misak-i Milli Sokağı’nı arşınlayan işçi veya öğrencilerin Eminönü ya da Beşiktaş İskelesi’nin yolunu tuttuğu varsayılır. Sokağın, akşam buraya yolu düşenler için ise “*Biraz sonra hır çıkar!*” imajı yarattığını söyler. Bünyesinde taşıdığı tüm tedirginliklere rağmen sokağın kendine özgü bir düzeni vardır ve her şey uyum içindedir:

“Bunca meyhane, bar, pavyon... Bunca küçük otelimsiler... Bunca eterli çocuk, bunca hırbo boşuna mı buradadır. Ne tuhaf bir şekilde geçinip gider herkes birbiriyle. Hır gür anlamında vaatlerinin çoğunu yerini getiremeyen bir yerdir burası. Bir “aile sıcaklığı”na özlem duyan, evden kaçmaya niyetli umumi tuvalet bekçisi gibidir. Gidemeyeceğini bilir, ama mülayim olmak da işine gelmez” (Ibid.).

Altıyol ise Kütükçü’nün anlatısında bir sınırı ifade eder. “*Kadıköy Çarşısının o eski Khalkedon’a özgü köy sıcaklığının bitip, belki daha Avrupai, belki daha kozmopolit, belki daha “modern”- ama (gece gündüz) yaşanılan bir bölgeden çok, günün hareketliliği ile canlanan, geceleri ise kendi sessizliğinde uykuya dalan- yeni bir iklimin*” sınırır burası (2014: 60). “*Altıyol bu özelliği ile, asıl mahallenin/semtin/kentin yanında bir ticaret merkezidir daha çok*” (Ibid.).

Kadıköy farklı bölgelerinde değişen profildeki sosyal hayat ve eğlence anlayışıyla her dönem gündüz-gece hayatın aktığı bir semt olarak anlatılara yansımıştır. Kadıköy sakinlerinin ilgisi ve ileri gelenlerinin katkısı ile geçmiş dönemlere kadar uzanan pek çok kültür, sanat ve eğlence mekanı Kadıköy anlatısının

referans mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanların kimisi zamanla eksilse, kimisinin kullanım şekilleri değişse Kadıköy sokaklarındaki canlılık her daim anlatılarda kendine yer bulmuştur.

2.5.1.2.7. Değişim ve Nostalji Arasında

Kadıköy’ü konu edinen hemen hemen her anlatıda en belirgin öğelerden biri de nostaljidir. Nostaljik olarak anılan temalar bütün bir yaşamı kapsayan çeşitliliktedir. Değişen peyzaj ve artık var olmayan çiçeklerden yıkılan köşkler ve yerine yapılan apartmanlara, eski mahalle hayatı ve göçüp giden eski Kadıköylülere uzanan derin bir nostalji tüm anlatılarda kendini göstermektedir.

Belge’nin dikkat çektiği üzere son dönemde genel olarak İstanbul belirgin bir biçimde nostalji konusu haline gelmiştir⁵. Belge bunu kentsel değişimin hızına ve sindirilmesinin güçlüğüne bağlamaktadır. Bu hızlı değişimler sonucu şehirde uzun süre yaşayanların değişikliklerin takipçisi olma ihtiyacına dikkat çekerek, “(uzun süre yaşayanların) dikkatleri zamanla kalandan çok kalmayana yöneliyor” tespitinde bulunmaktadır.(Ibid.) Kadıköy’e ilişkin anlatılardaki nostalji de nostalji konusu olan İstanbul imgesi ile aynı damarda toplanır. Kadıköy, yitip giden “Eski İstanbul”un önemli karakteristik mekanlarından. Bununla birlikte Kadıköy özelinde yalnızca yakın dönem değil çok daha öncesinde de farklı dönemlere ait neredeyse tüm anlatılarda geçmişi, çoğunlukla da yakın geçmişi yad ederek özlemle anma hali çarpıcıdır. Bu durum yakın dönemde yaşanan hızlı dönüşümün ötesinde Kadıköy’de sürekli olarak devam eden devinimin, dönüşümün bir ifadesi olarak da okunabilir.

Selim İleri’nin *Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın* isimli eserinde anlatıcı, kendi çocukluğunun bitişi ile Kadıköy’ün bitişini özdeşleştirirken, bu duygunun zamandan bağımsız olduğunu, nostaljiyi kendinden önce gelenlerden, büyüklerinden miras aldığını vurgulamaya çalışır. Nostalji bir anlamda kuşaktan kuşağa aktarılan bulaşıcı bir duygu gibidir ve çığ gibi büyüyerek kente dair yakıcı bir serzenişe dönüşür:

⁵ http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/dosyalar/murat_belge.htm

“... Bu süslü, süsleri bir hayli sararmış sözlerden bende her nedense yalnız Kadıköyü’ne özgü bir takım kırık dökük hatıralar, sesler, tınılar kalmış. Bülbüller belki de dem çekmiyor, ya şakıyor, ya da bülbüllerin aşıkane figanlarından konuşuluyordu. Bu sözler öyle eskimiş ki, güzelliklerine artık bir bayağılık, kullanıla kullanıla anlamsızlık karışmış. Bunlar bir bakıma sızılı, inildeyişli bir edebiyatın son konuşmaları olmuş. Her söz süsleriyle bir zamanlar gönül çelmişken, şimdi yaşlana yaşlana hepsinin eceli gelmiş. Fakat hepsi de hayattan konuşmak istemiyor mu?” (1991:87)

Anlatılardaki nostaljik serzenişler bazen kaybı önlemek için bir şeyler yapmaya çağıran, buna hazır olunduğunu hissettiren ve önerileriyle gelen bir ses tınısındadır. Bu durumlarda geçmişteki özün kaybolmayacağına dair zayıf bir inanç belirginleşir. Fakat bu nostalji çoğu zaman “Kadıköy bitti” önermesine yaslanarak geçmişte kalan anılara saplanıp kalma; tümüyle anıların birleştirdiği, yalnız “eski Kadıköylüler”in anlayabilecekleri bir duygu evreni çerçevesinde bugünden tümüyle memnuniyetsiz bir topluluğun anlatısı olarak karşımıza çıkar. Satır aralarında geçmişe özlem, edebiyatın güçlü diliyle birleşerek Kadıköy’e dair belirgin bir nostaljiye dönüşür:

“Moda benim için sanki bir yaz mevsimiydi. Uzun mu sürdü o yaz, kısa mı, bugün bilemiyorum. Evleri, insanları tek tek yok oldular. Plajdan yükselen şarkılar birer ikişer eridi. İskelesine vapurlar uğramaz oldu. Çarşısından geçenler artık birbirleri ile konuşmuyorlar.” (Selim İleri, “Moda Plajı”, İstanbul’da zaman, Haz:Tomris Uyar, Sırma Köksal, (İstanbul Büke Yayınları, 2000, sayfa 67-68)

Nostaljik serzenişler kuşaklar arasındaki iletişimde kimi zaman etkileşimi zorlaştıran bir noktada durmaktadır. *Mavi Kanatları’nda Yalnız Benim Olsaydın* romanı bu durumu artık var olmayan ve yeni ortaya çıkan çiçeklere atıfla açıklayan bir anlatı oluşturmuştur. Romandaki anlatıcı, kendi çocukluğundan, Kadıköy’de geçen anılarında bahsederken (1930’lu yıllar), 3 kuşağın -çocuk olarak kendisi, ebeveynleri ve daha yaşlı akrabaları- Kadıköy ile ilgili hatıralarına sızan gerilimlere yer vermiştir:

“Şimdi harap köşklerinde oturan, ufacık müstemilatlara sığınmış, ama ille eskilerde yaşayan akrabalarımıza, büyüklerimize gidince, onların hep şefkatle, gönüldenlikle aydınlanmış, yorgun, kırış kırış yüzlerini, ürkek bakışlarını, hasretler anlatırken ışıqlanan gözlerini, titreyen ellerini, bir yaz esintisinin onlardan bize taşıdığı limon ya da menekşe kolonyası kokularını gelecekte hatırlamak üzere akılda tutmamız gerekmez miydi? Hepsi bize yadigar bırakılmıyor muydu?” (1991: 89)

Anlatıcı yukarıdaki şekilde, kendi gözünden daha yaşlı akrabalarına ilişkin görüş açısını aktardıktan sonra satırlarının devamında çocukluğunda ona sıcak gelen yaşlı akrabaların üslubundaki masalsılığın çocukları kavrayabildiğini, fakat ebeveynlerini kızdırdığını vurgular. Ebeveynlerin daha yaşlı akrabaların bakış açısını kötücül olarak değerlendirmesi ile de büyüklerin kalbi kırılır. Bu durum değişimin anlamına dair belirgin bir gerilim doğurur ve kuşaklar arasında kent bilinci ve kentin anlam dünyasına dair derin yarıklar oluşturur:

“Bir zamanlar Kadıköylü’nün bahçelerinde açmış hanımelleri, çarkifelekler, bir sokağı bir uçtan bir uca çeviren mor salkımlar benim çocukluğumda da açmamış mıydı, açmıyor muydu ve çarkifelekler, hanımelleri, salkımlar, sürüp giden hep aynı çiçekler değil miydi? Böylelikle büyüklerimiz için zamanı durdurmak isterdim.

Fakat büyüklerimiz inanmıyorlar, başka güllerden, başka yaseminlerden, taç yaprağında turuncu hilal doğmuş sarı laleden söz açarak değişen zamanı söylüyorlardı. Büyüklerimiz bu halleriyle, anne-babalarımızın acımasız görüşlerini doğruladıklarını görmezden gelerek, kendi tuhaf kaderlerinden hala irkiliyorlardı” (Ibid.: 90)

Büyüklerin duygu dünyasına sızan nostalji öylesine kuşatıcıdır ki, değişim kent mekanını, kent yaşamının makro ölçekteki daha derin sorunlarını aşarak çiçekleri dert edinen mikro çerçevelere kadar ulaşır:

“.....saksı karanfilleri kendi gençliklerinde biber kırmızısıyken şimdi çiçekçi vitrinlerinde mavi, yeşil, civciv sarısı patlak

karanfillere rastlandığını ve bu karanfilleri kötü yola düşmüş pavyon kızlarına benzettiğini söyleyen Pembe Hanım bir yandan da güllere şaşıyor, bu yeni güller hiç öyle yediveren gülü olup yedi defa açmıyor diye üzülüyordu. “ (Ibid.)

İleri, romanında çocuk dünyasında her zaman kaybolanın ne olduğunu ya da neden o kadar değerli olduğunu anlayamasa da nostaljinin sıcaklığını duyumsadığını dile getirir. Bununla birlikte, satır aralarında yetişkin gerçekçiliğinde buna yer olmadığını hatırlatmayı da ihmal etmez. Yine de büyüklerin bu nostaljiyi çocukların ya da yetişkinlerin anlaması amacıyla sürdürmediğini görmektedir. Bu duygu giderek semtle, kente dair materyal bağlarla ilişkisini kopararak kişisel bir meseleye, anonim bir reflekse dönüşmektedir:

“Onlar [büyükler] artık kaybolan kelimelerle, yıldızı sönen bir edebiyatla konuşuyorlar; bu sözleri bize değil sanki yıldızı sönmüş edebiyata söylüyorlar, sanki onunla söyleşiyorlardı” (Ibid.:87).

Kadıköy gerçekten de hızla değişip dönüşmüş ve bu durum anlatılara yansımıştır. Anlatılardan takip edilebilir şekilde Kadıköy’ün yakın tarihte geçirdiği temel değişimleri kronolojik olarak sıralayacak olursak, Kadıköy’ün Tanzimat döneminden 1950lilere kadar geçen zaman diliminde temiz havası, denizi, güzel çiçekleri ile bir sayfiye yeri olarak anıldığını söyleyebiliriz (Öner, 2013 : 293). 1950lerden itibaren kentin yapılı çevresinde apartmanlaşma fenomeni etkisini gösterir (Ibid.:294). Köşklere apartmanlara geçişle oluşan mimari değişim kaçınılmaz olarak toplumsal yapı ile paralel ilerlemiştir:

“Yaz kış bir sayfiye şehri izlenimi bırakan Kadıköy’ünde değişimler ivme kazandı. Güzel yöre büyüünden hızla bir şeyler kaybediyordu. Ahşap evler birer birer yıkılırken, ‘yeni’ye açıldığımız düşünölmüş, buna sevinilmişti. “Neydi o köhne evler...” Tıpkı evlerdeki değerli eski eşyanın hırdavatçıya üç beş kuruşa satılması gibi, Kadıköy’nün özel mimârîsi de yıkıcılara teslim edildi. Önce sobalı, sonra kaloriferli apartmanlar ‘köy’ün çehresine bambaşka bir anlam oturttu. Ağaç kıyımına da pek ses edilmedi. Bahçelerin Kadıköy’ü yüksek yapıların çorak ifâdesine bürünüyordu” (İleri, 2004).

“Eski Rum binasının yanında, köşede, Kip apartmanı var. Sokaktaki tek apartman olarak inşa edilmiş apartman”... Henüz terütaze. Cumhuriyet tipi apartmanlardan, koyu krem rengi, cephe dokusu tırtıllı.

Orta halli aileler oturuyor Kip’te. Sabah işe gidip akşam eve dönenlerden. Mahalle’yle hal hamur değiller. İşleri düştükçe, eh.” (2009: 66)

“Gerçi ben annemlerle böyle bir evde oturmuyordum. Tersine nicedir apartmanlara geçilmişti. Bahçeli tahta evlerin, aşı boyalı tepe köşklerinin, kayıkhaneli yalıların dönemi kapanmıştı. Ama buraların çürümesine sık sık geliyordum, çürümeyi çürüyenlere karışmaksızın yudumluyordum.” (İleri, 1997: 293).(otuz yılın bütün hikayeleri)

Belirgin olan mimari değişimlerin yanısıra değişen insan profiline ilişkin hayal kırıklıkları da nostaljik tedirginliğin güçlü bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır:

“1935’te Atatürk kurduğu gururla zikredilen Moda Deniz Kulübü’ne ilk üyelerinin Nadir Nadi, Münir Nurettin Selçuk, Falih Rıfkı Atay, Fahrettin Kerim Gökay, Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat, Nejat Eczacıbaşı gibi zenginliği çok katmanlı insanlar olduğunu öğrenmiş olarak gireceğim. Halbuki karşılaşacağım atmosfer bir burukluk yaratacak bende. Moda Deniz Kulübü, şimdi artık çoğunlukla kumar oynayan ve canı çok sıkılan orta yaşlı kadınlarla, onların çoğunluğu tek anlamda zengin kocalarının mekanı olarak çıkacak karşıma” (Uzuner, 2004, 74–75)

Anlatılara yansıyan sosyolojik değişimler arasında en dikkat çekici olanlardan birisi de bir zamanlar özellikle bu araştırmanın mekansal sınırını oluşturan tarihi çekirdekteki kozmopolit demografik yapının erimesidir. “Azınlıklar”ın cumhuriyetin ilk on yılına kadar yoğun bir şekilde yaşadığı bu mahalleler 1930lu yıllardan itibaren ayrılmak durumunda kaldıkları mekanlar olmuştur. 6-7 Eylül (1955) ve 1964 yılında Kıbrıs’ta yaşanan “Kanlı Noel” azınlık nüfusunun eridiği süreci belirleyen olaylardır. 1970’lerle birlikte daha kalabalık, daha homojen Müslüman Türk bir Kadıköy ortaya çıkmıştır (Türker, 2008:88).

“Yeni Türk Edebiyatı’nda Kadıköy” isimli doktora tezinde Öner (2013), edebi eserlerde Kadıköy’le ilgili dikkat çekici bir unsur olarak mimari ve sosyolojik değişimlerin özellikle altını çizmiş ve anlatılara yansıyan değişimlere dair aşağıdaki şekilde bir döküm yaparak tablolastırmıştır;

Tablo 3.1: Kadıköy edebi yazınına yansıyan mimari ve sosyolojik değişimler

Kaynak: Haluk Öner, “Yeni Türk Edebiyatı’nda Kadıköy” (2013) yayınlanmamış doktora tezi (1872-2000)

Değişimden Önce			Değişimden Sonra		
Doğal Güzellikler	Mesire Yerleri, Parklar, Piknik Alanlar, Lodos rüzgarları çiçekler vb.	<i>Kadıköyü’nün Romanı Aylaklar Kadıköy Rüzgarları Araba Sevdası,</i>	Değişen Mimari Yapı	Apartmanlaşma, Kapanan plajlar, Yıkılan Köşkler	<i>İstanbul Düşerken Ford Mach 1 Seveda Dolu Bir Yaz</i>
Sembol Mekanlar	Haydarpaşa Garı, Lokantalar, Kiraathaneler, Vapurlar Bağdat Caddesi	<i>Ford Mach 1 Neveser Nimesinas Aşk ve Zafer Aydınlık Kapı Haydarpaşa Denizin Yaralı Yüreği Ahmed Metin ve Şirzad</i>	Azalan Çok Kültürlülük	Azınlıkların sayısının her geçen gün azalması	<i>Hulki Aktunç anıları Güvercinler</i>
Sayfiye ve Dinlenme Yerleri	Plajlar, Yazlık mekanlar	<i>Geçmiş Suadiye’de Aşkta Güneş Balıkları</i>	İletişimsizlik	Zayıflayan İnsan İlişkileri,	<i>O Mahalle Misak-ı Milli Sokağı No 37</i>

Değişimden Önce			Değişimden Sonra		
İklimi	Başa yaz ve sonbahar olmak üzere mevsimler	<i>Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın Annem İçin Şahane Bir Tuvalet</i>	Şehir Gürültüsü	Sakin ve nezih bir yaşam yeri olma özelliğini kaybetme	<i>Erenköy Fırın Sokak NO: 10 Sarılale Sokak El</i>
Köşkler	Hemen bütün semtlerinde yer alan köşkler	<i>Gecenin Ucunda Sevda Dolu Bir Yaz Mai ve Siyah Dokuzuncu Hariciye Koşuşu Çalığı</i>			
Çok Kültürlülük	Farklı etnik toplulukların bir arada yaşadığı yer	<i>Dünyanın En Pis Sokağı Güvercinler Kadıköyü'nün Romanı Serasker Sokağı</i>			

Bu tablonun da desteklediği üzere anlatılarda mekansal ve kültürel değişim tümüyle negatif yönleri ile kendine yer bulur. Anlatılar yoğunlukla kaybedilen üzerine kurulur. 1994 yılında yapılmış 2000li Yıllara Doğru “Kadıköy” isimli panelde bu duygunun yıkıcı semptomlarına yapılan vurgu dikkat çekicidir. Bu perspektifte, kent mekanının ve bilincinin geri dönüşü olmayan bir şekilde yok oluşuna üzülme, bunu yeniden üretebilmenin koşullarına odaklanan bir kentsel bakış açısına duyulan ihtiyacın altını çizilmektedir:

Şöyle bir geriye dönüp bakınca da, bu panel bana ölünün arkasından okunan mevlüt gibi geldi. Bu iyi bir mevlüt de olabilir. Yeni doğan ya da doğacak çocuk varsa, ona okunan mevlüt gibi de olabilir; ancak bunları karıştırmamak lazım. Şimdi bitmiş bir Kadıköy var. Hem bu bitmiş Kadıköy’ün anıları hem de kaza geçirmiş her tarafı darmadağın olmuş bir insanın, nasıl bir cerrahiyle toparlanabileceği gibi iki konu var. (Konuralp, 1994: 38)

Kadıköy, anlatılarda sürekli değişimin ve edebiyatta, edebi dille güçlenen kuvvetli bir geçmiş özleminin mekanı olmuştur. Hatıratlarda olsun hikaye ve romanlarda olsun geçmişteki Kadıköy’ün kaybedilişi çokça vurgulanmıştır. Fakat Kadıköy ile kurulan güçlü aidiyet bağı ile geçmişle bugünü bir birine bağlayarak Kadıköy’ün değerini ve niteliklerini yeniden üretebilme potansiyeli biraz da bu kaygıdan beslenir görünmektedir. Kaybedilenin farkında ve takipçisi olan bir yandan

Kadıköy’de “yeni” olanı kabullenerek Kadıköy’den kopamayışın en rafine anlatımlarından biri Hulki Aktunç’un devam eden satırlarıdır; *“Yitirdikçe bulduğunu anladığın o sıralar. Kadıköy’ü yitirdikçe buluyordun. Buldukça da yitirdin”* (2009:17).

2.5.2 Yeni Ağlar/Yeni Bağlar: Medyatik Kadıköy

Kadıköy 2000li yıllardan bu yana kabuk değiştirmekte ve dönüşmektedir. Çalışmanın ana sorunsalı olan bu mekansal ve kültürel dönüşümün gelişimi her bölümde farklı katmanlarda ve bu katmanların kendi içindeki çeşitliliğini yansıtır şekilde ele alınmaktadır. Kadıköy’ü bir yerel mevcudiyet olarak konumlandırma hedefindeki bu ilk bölümün ilerleyen kısmında Kökler: Muhayyel Kadıköy başlığı altında olduğu gibi, yine temsil düzeyinde bir inceleme yapılmıştır.

Bu bölüm aktüel anlatılara odaklanmaktadır. Aktüel anlatılara yansıyan ve böylece bir yandan dönüşümü tetikleyen anlatı öğelerinin, tekrar eden ve süreklilik oluşturan bir temsil çerçevesinde sunulması amaçlanmıştır. Bu nedenle güncel haber üreten ulusal ve uluslararası basında çıkan Kadıköy’e ilişkin haberler incelenmiştir. Ayrıca emlak odaklı içerik üreten web siteleri araştırmanın sorunsalı çerçevesinde incelemeye dahil edilmiştir. Öncelikle uluslararası ve ulusal basında yer alan Kadıköy haberlerinin anlatı örüntüleri incelenmiştir. Sonrasında ise dönüşüme dair anlatı örüntülerinin emlak sitelerinde yoğun olduğu tespiti emlak web siteleri incelenmiştir.

Ulusal ve uluslararası medyada yer alan haber ve köşe yazılarının üretim ve dolaşım sürecinde farklı biçimlerdeki iktidar ilişkilerinin belirleyiciliği görülmektedir. Bu nedenle Kadıköy’e ilişkin ulusal ve uluslararası basında yer alan haberler dolayısıyla yaratılan anlatı örüntüsünün incelenmesi Kadıköy’e biçilen rollerin ucunu temsiller üzerinden yakalayabilme imkanı verir.

2.5.2.1 Ulusal Medya

Türkiye’nin tek büyük metropolü olan İstanbul içindeki merkezlere dair anlatılar ulusal haber ve köşe yazısı formatlarında kendine yer bulur. Ayrıca uluslararası basında yer alan haberler de ulusal basında yankı bulmaktadır. Kadıköy’e dair ulusal basında yer alan haberler sıklıkla mekansal dönüşüm odağındadır. Bu bölümde muhayyel Kadıköy bölümünden farklı olarak yoğun bir şekilde konjonktürel

durumdan etkilenen ve aynı zamanda bu durumu gündelik olarak etkileyen mecralardaki metinler incelenmiştir.

2.5.2.1.1 Kadıköy Güzellemeleri

Yakın tarihte sayfiye olarak kullanılan Kadıköy mavi ve yeşili birleştiren peyzajı ile şehir içinde huzur ve ferahlık veren yapısal bir güzelliğe sahiptir. Bu fiziki yapı üzerinde kurulmuş kültür de güzelliği takdir eden ve keyfini sürmeyi bilen bir kültürdür. Kadıköy anlatılarında fiziki güzellik ve bu güzelliğin değerini bilen ve hayat tarzına içkinleştiren kültür her dönem dışarıdan gelen bir tehdit altındadır. Kalabalık sürekli artar, önce konaklar yıkılır apartmanlar gelir, dikey büyüme ile apartmanlar yükselir. Mekanın üzerine kurulan yeni yapılar her dönem Kadıköy’ün doğal güzelliğini tehdit eder. Anlatılarda genel olarak bu tehdit nostaljik bir tınıyla sunulur, “iş işten çoktan geçti” vurgusu baskındır. Fakat dönüşümün devam ettiği ve Kadıköy’ün popülerleştiği süreçte halen Kadıköy’ün tarihsel kökleri olan peyzaj güzelliğinin ve bu güzelliğin keyfini süren sakinlerinin ön plana çıktığı Kadıköy yazıları mevcuttur. Bu yazıların ana mesajı şöyle özetlenebilir; “evet Kadıköy eskiden çok ama çok güzeldir, fakat her şeye rağmen Kadıköy halen bugün de güzeldir”.

Bu yazılar genellikle hayatının bir dönemi Kadıköy sakini olarak geçmiş yahut halen Kadıköy’de yaşayan yazarlar tarafından kaleme alınır. Yazılarda huzur ve güzellik referansı asla sadece Kadıköy’ün peyzajı üzerine kurulmaz, Kadıköy hep bir kültür ve hayat tarzı olarak tasvirlerir. Örneğin, Serkan Öngel’in Birgün Gazetesindeki “Kadıköy’de Dört Mevsim” başlıklı köşe yazısı değişim sürecini kabullenmiş, Kadıköy’ün ruhunun değişmeyeceğine dair güven içeren şairane bir dille yazılmış güzelleme olarak ele alınabilir;

“Kadıköy’de bahar Moda sahilinden denize uzanan ellerimizin
arasından süzülen deniz suyunun ıslattığı kayalıklardır bir parça.

Kadıköy’de yaz, akşamlarında sokak sokak gezmektir. Herkesin
görmek istediği biri vardır muhakkak. Ve Kadıköy’de buluşulmaz
rastgelinir. O yüzden Kadıköy’de yaz sokakta karşılaşma
ihtimalidir.

Kadıköy’de sonbahar Yoğurtçu Parkı’dır biraz. Ayaklarının altında çıtırdayan yaprakların çıkardığı sesin banka uzanmış bir kedinin altından geçmesidir usulca.....

Kadıköy’de insan bir çeşit flâneur’dür. Aylaklık yapmak için uygun bir yerdir Kadıköy. Malın fetiş karakteri değil, sokakların tarihi şekillendirir düşlerden yapılma bu kasabayı.

Kadıköy bir kültürdür. Kendini yeniden üreten bir kültür. Değişir ama ruhunu kaybetmez.

....Sokak sokak öptüm bu kasabayı. Sokak sokak sevdim...

Gerçeklik ile düş arasında ince bir çizgi var. Her yaşanmışlık bir süre sonra bir hayal kadar yakın bir o kadar da uzak oluyor bize. Sadece duyumsuyorsun yaşanmışlıkları.”⁶

Bu gruptaki yazın genellikle şairane dille, bugünden bahsederken sürekli geçmiş yaşanmışlıklara da referans vererek ilerlemektedir. Vurgu insan ve kültürüdür. Bu anlatılar sıklıkla yaşanan dönüşümü bir tehdit olarak sunsa da Savaş Özbey “Kadıköy’ün asıl kerameti sahip olduğu insan hazinesi” başlıklı yazısında İstiklal Caddesi ile Bahariyeyi karşılaştırarak, kentlerdeki kaçınılmaz dönüşümün Kadıköylü haline övgüler düzmektedir,

“Beyoğlu, Nişantaşı, Etiler sararıp soluyor. Solmasa bile yerinde sayıyor. İstanbul’un kent yaşamının bir ‘yediveren’i varsa, o da Kadıköy. Çarşı, Moda, Yeldeğirmeni, Cadde... Genç, cıvıl cıvıl, dünyalı, üretken, gustolu ve zarif. Türkiye’nin genel kasvetinden azade, kendi gündeminde.

Sokakları, caddeleri geziyorsunuz; içiniz açılıyor. İstiklal ne kadar Ortadoğulu’ysa, burası o kadar yerli, İstanbullu. Beyoğlu’nda üç kafe, iki kitapçı, bir sinema kapanıyorsa; burada her birinin yerine 5’er 10’ar tane açılıyor. Hepsi tıklım tıklım, önlerinde kuyruk var ama hiç itişmeden,

⁶ <https://www.birgun.net/haber/kadikoy-de-dort-mevsim-116746>

kakışmadan.

Vasatın vesayeti bayrağını şehrin bütün burçlarına çekerken,
Kadıköy bu ‘sakin karizma’yı yaratıyor.
Üstelik Beyoğlu bilmişliğine/Etiler şımarıklığına hiç tenezzül
etmeden.”⁷

Kadıköy’ü yukarıda örneklendirildiği haliyle ele alan güncel anlatılarda Kadıköy kaynağını coğrafi yapısından ve tarihsel olarak yüksek kültüründen alan karakteristik bir semt olarak her daim farklı, huzurlu, “gusto”lu, kültürel ve sanatsal üretimin en azından tüketimin yoğun olduğu bir semttir. Tehditler bir iz bırakır ama Kadıköy’ün güzelliğini, “ruh”unu elinden alamaz.

2.5.2.1.2 “Hip”liğin Yeni Adresi Kadıköy

“Hip” ingilizce günlük dilinde “argo, vakıf, haberdar, uyanık; zamana uygun anlamına gelmektedir. Hayat tarzına dair pek çok “şey” ve konseptin önüne gelen bir sıfat olarak en yeni trendi işaret eder. Kelimenin türeyişi trendlerdeki hızlı değişikliklerin ve bu değişikliklerin takip edilmesi gerekliliğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Sıklıkla tüketim mekanlarının önüne gelir ve yine hayat tarzı bağlamında “zamanı yakalayabilmiş olanların” yaşam alanlarını tarifler. Kadıköy’ün hayat tarzı üzerine kurulu tüketim odaklı dönüşümü de “hip” liğin , hep en yeni olandan haberdar olup onu tüketmeyi gerektiren bir dönüşümün üzerine kuruludur.

Bu bağlamda hipliği merkeze alan aktüel Kadıköy anlatıları de temelde Kadıköy’ü dışarıdan ziyaret edecek genç tüketici kesimi hedef olarak yazılmıştır. Bu yazılarda sıklıkla girişte Kadıköy’ün deniz ve yeşilin bir arada olduğu fiziksel güzelliğine ve özgürlükçü kültürüne kısaca değinildikten sonra Kadıköy yeni bir keşif olarak sunulur. Genel olarak en iyi ve farklı kahvaltının nerede sunulduğu, en iyi kahvenin nerde demlediği, vintage kıyafet satın satılan ikinci el dükkanlar gibi seçici beğeniye hitap eden restoran, kafe, tasarım dükkanı vb. listeleri mekanların

⁷<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/savas-ozbey/kadikoyun-asil-kerameti-sahip-oldugu-insan-hazinesi-40750461>

atmosferlerini anlatır şekliyle tasvirlenir. Hiplik anlatısı yoğunluklu olarak bu atmosferdeki yeni trendlerin üzerine kurulu olmakla birlikte ürün farklılığı ve çeşitliliği ile somutlaşır. Vaad edilen vegan, glüten-free seçenekler, benzeri olmayan butik tasarım, farklı ülkelerden gelen kahve çekirdeklerinin farklı usullerle demlenmesi gibi hem değerlere dönük, hem estetik hem de ulusötesi trendlerin referans alındığı çeşitlilikle “Avrupai” bir tüketim deneyimidir.

Bu başlıkta kategorize edilen aktüel anlatılarda dışarıdan bir bakış hakimdir ve mahallelerin yerel kültürü her zaman Onur Bastürk’ün “*Cool Kadıköy Kafası*” isimli yazısında olduğu kadar ileri gitmese de yok sayılır;

“Aslında Yeldeğirmeni dip dibe apartmanların sıralandığı uzun, ince sokaklarıyla gayet sıradan bir mahalle. Ama birkaç duvar resmi, üç tane güzel kafe ve kasapların, manavların arasına sıkışmış tasarım dükkanlarıyla başka bir şeye dönüşmüş.

Güzel olan da bu. Yeldeğirmeni’ni buraya sonradan yerleşenler baştan yaratmış. Bir tür kendi yaşam alanlarını oluşturmuşlar. Bana daha yolun başındalar gibi geldi. Burada daha çok dükkan açılır yakında.”⁸

Bu yazıda mahallenin fiziksel yapısını dekor olarak gören ve kültürünü yok sayan bakış açısı hakimdir. Bunun yanı sıra mahalle kültürünün otantikliğininin “hip” mekanların pazarlama ögesi olarak kullanımında olduğu yazılar da mevcuttur. Bu anlatılarda ise seçici beğeniye hitap eden tüketim mekanlarının yoğunluklu olduğu semtin “hip”lik bağlamında sunumu samimi mahalle hayatı üzerine kurulmuş, bu metropolde fark yaratan bir keşif olarak sunulmaktadır. Hip olan yalnızca yeni açılan mekanlar değil bu mekanların kurulduğu fiziksel çevre ve atmosferdir. İncelenen metinlerde bu noktada öne çıkan önemli bir öge tarihsel olarak var olan ve korunabilmiş mahalle kültürünün yanısıra mekan imleyici olarak özellikle Yeldeğirmeni Mahallesi’nde ön plana çıkan duvar resimleridir. Yeldeğirmeni

⁸ <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/onur-basturk/cool-kadikoy-kafasi-40978714>

Canlandırma Projesi kapsamında Mural Festivali ile başlatılan duvar resimleri görüşmeler sırasında proje koordinatörünün de ifade ettiği üzere “amaçlananın çok ötesinde” bir mekansal cazibe yaratmış, farklı şekillerde medyada dolaşıma girmiştir. Çıkan haberlerde Türkiye’deki ilk örnekler olarak kamusal alana sanatsal katkısından bahsedilmekle birlikte sıklıkla tüketim mekanlarını da içeren bir rota ile davetkar bir şekilde sunulmaktadır. Murallara ilişkin haberler bu bağlamda kültür ve sanatın kentin metalaşması üzerinde muğlaklaşan rolü üzerine önemli bir tartışma alanı açar.

2.5.2.1.3 “Alkol, Kafein ve Glikoz Kısılcında Kadıköy”

Metropolde hızla dönüşen kent mekanlarına dair yapılan tartışmalar sıklıkla durduğu politik zeminde birbirine benzer argümanlara sahip olurken, Kadıköy’e ilişkin tartışmalar kendi özelinde çetrefilleşir. Çünkü bir yandan Kadıköy’de yaşanan dönüşüm mutenalaşma olarak okunabilir, çünkü yüksek rant oluşumu ve mahalleli profilinde değişimler yaşanmıştır. Buna mukabil Kadıköy’ün pek çok mahallesi bahsi geçen dönüşümün öncesinde de zaten “mutena” bir yerdir. Bu durumda Kadıköy’de yaşanan dönüşüm sürecinde avantajlı ya da dezavantajlı sayılacak toplumsal kesimleri genel geçer ayrımlarla sınıfsal bağlamda işaretlemek zorlaşır. Kadıköy’de yaşanan dönüşüm hızının baş döndürücülüğü ve kendi içindeki çetrefili anlatılara sert tartışmalar olarak yansır. İlerleyen paragraflarda araştırmaya dahil edilmiş metinler Kadıköy’de yaşanan mekansal ve kültürel dönüşümü, bu gerçeklikler arasında kendi durduğu politik ve ideolojik zemin çerçevesinde tartışmaktadır. Bu yazılar özellikle Kadıköylülerin olduğu sosyal medya sayfa ve gruplarında yoğun olarak dolaşıma girmeleriyle Kadıköylülerin yaşadıkları dönüşüme dair tartışmalarında tartışma zemini belirlemek açısından da önem kazanmaktadır.

Örneklenen yazılara yayınlanma tarihine göre kronolojik olarak yer verilecektir. İlk olarak Sol Haber sitesinde yer bulan “Kadıköy’de Genç Olmak: Bira, dans, dövme... Yersen!” isimli yazıda dönüşümün genç odaklı tüketim üzerinden sert bir eleştirisini görmek mümkündür. Bu yazı uluslararası basında yer aldıktan sonra ulusal basında yankı bulan ve sonrasında ulusal basında yankı bulan “otoriterleşen rejimde gençlerin Kadıköy’de nefes alabildiği” minvali haberleri eleştirerek giriş yapar. Neden Kadıköy? sorusuna ise kendi cevaplarını üretir;

“Çizilen tablo ‘özgür’ Kadıköy ve burada soluğu alan gençler şeklinde. Bu tablo da gerçeklikten uzak. Çünkü gençler ve

emekçiler, sistemli olarak kent merkezlerinin dışına itiliyor. İstanbul'un mevcut kültürel-sanatsal, sosyalleşme mekanları bir bir kent merkezlerinin dışına ya da Kadıköy'e doğru 'ittiriliyor.'

“Fiziksel bir boşaltmanın yanında gençleri ve emekçileri kent merkezlerinin dışına itmenin başka bir anlamı daha var: İşçi sınıfının yarattığı kültürle hesaplaşmak. Yukarıda bahsettiğimiz mekanların kapanmasının yanı sıra kültürel bir tasfiyeyi de görebiliyoruz. Tasfiye edilen kültürün yerine, Kadıköy gibi belirli kent merkezlerinde yaratılmaya çalışılan orta sınıf kültürünün bilinçli bir müdahale olduğu ve en çok da gençlerin bu kültürle tanıştırılmasının amaçlandığı gözler önüne serilmiş halde.”

Kadıköy'deki dönüşümü ve dönüşümün uluslararası basında yer alış şeklini eleştiren bu yazı yaşanan kentsel dönüşümü bir komplo teorisi olarak okumaktadır. Bu metinde kaynağını savunulan politik zeminden alan bu sav, kimi metinlerde ise Kadıköy'de uzun süredir yaşayan sakinlerin semti savunma reflekslerinden beslenir. Duvar Gazetesinde Grand Korçi imzası ile yayınlanan “*Alkol kafein ve glikoz kiskacında Kadıköy*”⁹ isimli yazı da bu bağlamda uzun süredir Kadıköy'de yaşayan bir sakinin kaleme aldığını düşündürmektedir. Bu yazıyı Birikim Dergisi'nde Barış Özkul'un “Kadıköy'e gelmeyin!”¹⁰ yazısıyla eleştirmesi ile “Kadıköy Oksimoronu”¹¹ isimli yeni bir cevap yazısı yayınlanmıştır. Ayrıca bu yazıların ürettiği tartışmayı kendi perspektifinden değerlendiren Kadıköy'ün Göçmenleri: Genç İşçiler¹² yazısı yine Gazete Duvar'da yayınlanmıştır. Kadıköy'ün dönüşümünün ulusal mecralarda birbirleriyle müzakerede bulunacak, yer yer de çatışacak şekilde yer bulması dönüşümün konjektürel olarak bir tartışma değeri taşıdığının, bir kültürel mücadele

⁹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/14/alkol-kafein-ve-glikoz-kiskacinda-kadikoy>

¹⁰ <https://birikimdergisi.com/haftalik/9409/kadikoy-e-gelmeyin#.XJCwaigzaUm>

¹¹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/22/kadikoy-oksimoronu>

¹² <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/23/kadikoyun-gocmenleri-genc-isciler>

zeminine oturduğunun ve ülkenin güncel sosyo-politik dinamikleriyle de şekillendiğinin göstergesi olarak okunabilir.

“*Alkol, kafein ve Glikoz Kısılcacında Kadıköy*” isimli yazıda Kadıköy’deki hızlı dönüşüm Beyoğlu’ndaki dönüşümle ilişkilendirilerek sunulmaktadır. Yazar, Metropolün içindeki merkezlerin birbirini etkileyen dönüşümlerinin “kökünde politik bir fayın devinimi” yattığını işaret etmektedir.

Kadıköylü, Gezi’den apartma bir sloganın hayatına bu kadar etki edeceğini bilemezdi elbet. Eğlence paradigması değişen kitleler, Beyoğlu yerine soluğu Kadıköy’de hızlıca almanın dayanılmaz cazibesine karşı koymadı tabii ki. Kadıköy’ün zihinlerdeki ‘özgür ve modern’ algısı, İstanbul metropolünün yoz taşralarında sıkışıp kalmış kitleleri, kahvaltıperverleri, içelim güzelleşimcileri, ortam akışkanlarını, gezelim görelimcileri ve özellikle gençleri ‘nefes alınacak bir vaha’ olarak gördükleri Kadıköy’e çekiverdi. Akbilli kolay erişim Kadıköy’ün her köşesinin bir merkez gibi algılanmasını kuvvetlendirdi.

...(Kadıköylüler) ‘Kadıköy’e gelmeyin demiyoruz, hobi olarak yine gelin diyoruz’ şeklinde özetlenebilecek bir hissiyata sahip oluyor. Nihayetinde hobicilik ciddi iştir. Emek ister, sevgi ister, saygı ister. Kadıköy’ü severek, özenerek gelin ve unutmayın alkol sadece ağızla içilmez.

Alt başlıklarından biri “*Her Yerde Metro, Her Yere Metro*” olan yazıda, kentin çeperlerinden Kadıköy’e ulaşımın eleştirisi de yapılmaktadır. Bu yazıya cevap olan Barış Özkul’un yazısı da bu noktadan açılır;

“Yazar açısından, “gerçek Kadıköylülerin” felaketi metro ağının Kadıköy’ün merkezine ulaşmasıyla başlıyor: “Akbilli kolay erişim Kadıköy’ün her köşesinin bir merkez gibi algılanmasını kuvvetlendirdi.” Böylece “İstanbul metropolünün yoz taşralarında sıkışıp kalmış kitleler” Kadıköy’e sefer başlatıyorlar. Dil tam olarak böyle; pervasız, müdanasız. Yoz taşra semtlerine sıkışıp kalmış kitleler Akbil’i basıp Kadıköy’e baskın yapıyorlar. Ümraniye’de

falan oturma gafleti içindeyseniz, ezel ahir yoz kalmaya mecbursunuz. Peki şu durumda birisi Ümraniye'den kalkıp Kadıköy'e geldiğinde, bu hareketliliğe medeniyet adına sevinmek gerekmez mi? Yoksa Kadıköylü olmak medeniyet biletine doğuştan sahip olmak mıdır?”

Yazar Kadıköylü “seçkinci”liğini eleştirirken saptadığı bir çelişki ile yazısını sonlandırmaktadır;

Başta değindiğim antagonist çelişkiye dönerek bitireyim: Kadıköy aynı zamanda komünist ya da sosyalist sıfatını sahiplenen irili ufaklı toplulukların cirit attığı bir semt ve Kadıköy’e Anadolu yakasının kenar mahallelerinden akan alt-orta sınıf gençler sergiledikleri grotesk tavırlar nedeniyle tam da kendine solcu diyen birileri tarafından dışlanıyorlar. Bu karşılaşmaların yarattığı bir duygu durumu, besleyip büyüttüğü bir aidiyet sorunu var. Alt-sınıfların varlığından rahatsızlık duyan, onlarla zinhar bir arada olmak istemeyen bir orta-sınıf tavrının burada sol yerine konması Kadıköy’den öte Türkiye’nin antagonist çelişkisi.

Bu yazıya karşılık olarak yine Grand Gorçi imzasıyla yayınlanan cevap yazısında ise yazının ruhunda seçkincilik olmadığı açıklanmaya çalışılarak ana sıkıntının mekanı aşan yoğunluk olduğu vurgulanmaktadır;

İstanbul’un yoz bir taşrasında hayata gözlerini açmış, en ‘lumpeninden’ en bohemine’ kadar pek çok semte hayatını bırakmış ve şunun şurasında 3-5 yıllık bir Kadıköylü olarak öğrendiğim şudur ki alkol, kafein, glikoz ve beton kararında güzeldir. Doz aşımı ‘Kadıköy’e gelmeyi’ yakında bir oksimorona dönüştürecek.

Bu medyatik tartışmanın üzerine yine Duvar gazetesinde yayınlanan Baran Gürsel imzalı başka bir yazı ise bu iki yazının tartışma açıcı bir yönü olduğunu vurgular, fakat ikisinin de “tarihsel bir sınıf perspektifinden” yoksun olduğu eleştirisini getirir. İki yazıdaki argümanlara da ayrı ayrı cevaplar içeren bu yazıda ana argüman, Kadıköy’ün genç işçilerin mekanı olduğu üzerine kuruludur.

Genç işçiler; evde/kafede çalışanından fabrikada çalışanına, çalışan öğrencisinden profesyonel meslek sahibine, bar çalışanından işsizine kadar oldukça geniş bir grup ve Kadıköy gerçekten de çok farklı kesimlerden genç işçileri buluşturan bir mekân. Bu buluşmalar çatışmasız gerçekleşmiyor tabii. Ama kapitalizmi köklü biçimlerde dönüştürme sürecini, işçi sınıfının olgunlaşması ile paralel süreçler olarak düşünüyorsak eğer, yorumlarımızı bu türden çatışmaları anlamak ve çözmek için kullanmalıyız.

Kadıköy’de farklı kesimlerden genç işçilerin buluşmasının yarattığı imkanı sorgulayan bu yazıda Kadıköy, Gezi deneyimi ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir;

Gezi'nin -kaybının- ikamesi gibi gözükten Kadıköy'ü, Gezi'deki sınıfsal bir aradalığın -kaybının- ikamesi olarak da ele almalıyız. Önemli bir kayıptan izler taşıyan, içe dönmüş, yoğunlaşmış, sıkışmış bir ikame olarak. Yani Kadıköy bir anlamda ilişkilerini ve ideallerini kaybetmiş Gezi'nin genç işçilerinin, bir sınıf olma deneyiminin sonrasında göçtüğü, “artıklar” gibi saçıldığı, "gömüldüğü" bir yerdir. Genç işçiler burada "orta sınıflıklarına", mesleklerine, ev gibi kafelerine, küçük gruplara, alkole, kafeine, glikoza ve hayvan sevgisine doğru dönmüştür. İçe kapanma, ötekilere karşı kayıtsızlık ve eylemsizlik gibi unsurlar da bu kaybın sonrasında baskın hale gelmiştir.

T24’de yayınlanan “Kadıköy: Hülyalı-Hüzünlü Bir Şehir Efsanesi”¹³ başlıklı yazıda ise Serhat Güney, Kadıköy’de hızlı dönüşümün en büyük sebebini “mahallenin yaşam tarzına tüketim ve eğlence kültürünü insafsızca dayatan servis sektörü yığılması” olarak işaretlemektedir. “*Brand-New Kadıköy*” alt başlığıyla mahallede oluşan yeni tüketim kültürünün kapsayıcılığını aşağıdaki şekilde sorgulamaktadır;

Mahalle, ilk bakışta farklılıkları buluşturan, semtler-ötesi bir kültür havzası gibi görünebilir, ama işin gerçeği bu değil. Çeşitliliği teşvik etmekten çok tornadan geçiren bir mekanizma gibi işliyor sistem.

¹³ <https://t24.com.tr/yazarlar/serhat-guney/kadikoy-hulyali-huzunlu-bir-sehir-efsanesi,24651>

Semte dışarıdan gelenlere karşı git gide keskinleşen üstenci bakış, ziyaretçiyi kendi özgül kimliğiyle kucaklamaktan uzak, onu ancak ve sadece tüketici kimliğiyle kabul etmeye rıza gösteren bir mekân dili üretiyor aslında.

Yazıların tümü bir arada ele alındığında tümü “sol” görüşten farklı perspektiflerin yine tarihsel olarak solun baskın olduğu bir yerelde, yerelin dönüştüğü yeni “özgürlükler mekanı” haliyle hesaplaşması olarak görülebilir. Yazıların ortak özelliği solun eşitlikçi ve özgürlükçü değerlerine sahip çıkarken Kadıköy’ün kendi çekirdeğini patlatmasına da engel olacak çözüm arayışında olmalarıdır. Bu iki durumun kimi zaman birbiriyle çelişmesi oluşan tartışma zemininin temel sorunsalıdır.

2.5.2.2 Uluslararası Basında Kadıköy

Kadıköy son dönemde uluslararası basının da ilgisini çekmektedir. Dünya çapında kimi haberler Kadıköy’deki dinamizmi yalnızca “bir zamanlar uyuyan” Kadıköy’de turistik yönden keyifli vakit geçirilecek mekanların artışı ile tanıtarak görmekte iken, kimileri de Kadıköy’ü anlatırken Türkiye’nin politik ikliminden bahsederek Kadıköy’ü bu iklim içinde konumlandırmaktadır. Kadıköy’ü keyifli vakit geçirilecek mekanlarının artışı vurgusuyla anlatan ilk grup haberlerde, hem batı gözüyle egzotik görünen öğelere yer verilmiş hem de semtte dünyayı takip eden küresel kültürel imgelerin varlığının altı çizilmiştir. Yeni açılmış “cool” cafe ve barlardan, hipster mekanlardan, bu mekanlarda vakit geçiren yerli insanların dövmelerinden, piercinglerden yola çıkılarak özgürlükçü bir hayat tarzı profili çizilmektedir. Kadıköy’ü Türkiye politikası içinde konumlandıran ikinci grup haberlerde ise Kadıköy “islami değerleri popülist söylemle birleştiren”, “giderek otoriterleşen” Erdoğan rejimi karşısında politik olarak angaje olma yolları bulamayan özgürlükçü muhalif gençlerin kaçış mekanı olarak temsil edilmiştir.

2.5.2.2.1 Uluslararası Basında Turistik Öğeleri ile Kadıköy

Turistik mekanların dünyanın pek çok yerinde tektipleşmesi eleştirilerinin yükselmesi ve turist gruplarında bu konuda farkındalık oluşmasıyla birlikte turizm araçları daha çok “yerel kültür”ü pazarlama eğilimine girmiştir. Örneğin, gezi sitelerinin artık seyahat öneri listelerini yerli insanların boş vakitlerini geçirdikleri mekanlar üzerine kurgulamaya başladıkları, “influencer” “blogger” gibi etki alanı olan araçların yalnızca yerel insanların bildiği gizli saklı mekanların, yerele özel

deneyimin peşine düştükleri görülmektedir. Kadıköy bu tip listelerde “İstanbul”un karşısında gizli kalmış bir muhit”tir. Kadıköy; Kadıköy’e yurtdışından gelecek turistlere hitap eden uluslararası basında çıkmış yazılarda, İstanbul’da yerli insanların görece daha az para harcayarak keyifli zaman geçirdikleri “hip” semt olarak, daha önce İstanbul yazılarında yer alan Avrupa yakasındaki mekanların yerine “karşı”da yükselen değer olarak tanıtılmaktadır. Bu yazılardan bazılarının içeriğine aşağıda yer verilecektir.

Uluslararası düzeyde trendleri belirleme ve yansıtması açısından önemli bir yere sahip Time Out dergisinin yaptığı “Dünya’nın en cool mahalleleri” sıralamasında Kadıköy Türkiye’den listeye giren tek semt olmuştur. Dergi, bu listeyi hazırlarken şu soruların yanıtları üzerinden bir puanlama yaptıklarını belirtmektedir; “ Bölgede yeni açılan “cool” buluşma mekanları ile bölge hakkında oluşan haber değeri var mı? Birçok insan burada yaşamayı gerçekten maddi olarak karşılayabilir mi? Şehri ziyaret eden bir kişinin konaklaması için iyi bir yer mi? Ve en önemlisi, “hype” olduğunu hissettiren bir mekan mı?¹⁴

İngiltere’den The Guardian gazetesi ise Kadıköy’e; “İstanbul’un yeni cool mahallesine bir yerli rehberi¹⁵” başlıklı yazısında “bir zamanlar uyuyan” ama yeni hip mekanların açılması ile canlanmış tanımlaması ile yer vermiştir. Haberde, Kadıköy’de gidilecek mekanlar önerilerinde REXX sineması, Süreyya Operası, Nazım Hikmet Kültür Merkezi, Moda Sahnesi gibi kültür ve sanat mekanları; Koço, Moda Çay Bahçesi, Baylan, gibi uzun süredir semtte olan meyhane, pastahane ve kafeler, ayrıca Kadıköy’de bahsi geçen dinamizm ile yeni açılan Havuz/Bina, Komşu Kafe Kollektif, Tribu Cafe Artigiano, Fatcat gibi mekanlar öneri olarak bir arada sıralanmıştır. “Neden buraya gidilmeli” sorusunun cevabı, yeni açılan gece hayatı ve güncel kültürel aktivite mekanlarının eski kendini ispatlamış mekanlar ile bir arada yan yana var olabilmesi üzerine kurulmuştur. Yazıda kısa bir yorumla Kadıköy, Türkiye’nin otoriterleşen

¹⁴ <https://www.timeout.com/istanbul/things-to-do/kadikoy-moda-guide>

¹⁵ <https://www.theguardian.com/travel/2018/feb/19/istanbul-kadikoy-moda-locals-guide-culture-modern-arts-cafes-traditional-turkey>

rejimi karşısında özgürlükçü insanların vakitlerini geçirdiği bir semt olarak da sunulmuştur.

Bu yazıda benzer pek çok yazıdan farklı olarak mekanın dönüşüm şekline dair de bir yoruma yer verilmiştir. Habere göre Kadıköy mekanın hipsterlaşması yoluyla soylulaştırıldığı pek çok yerden farklıdır. Kadıköy’de oluşan yeni dinamik iklim sayesinde eskiden de burada olan ve mutlaka görülmesi gereken köklü mekanlar eskisinden daha bakımlı ve yaşayan bir hale gelmektedir. Yıllardır burada olanlar ve yeni gelenler karşılıklı saygı ile sıcak bir ilişki içinde yan yana bir arada bulunabilmektedir. Ve bu sayede eski köklü mekanlar da daha çok ilgi görmektedir.

Yine İngiliz Independent gazetesi ise Kadıköy’ün mekanlarından hiç bahsetmese de buradaki yaşam tarzı hakkında fikir veren bir haber ile Kadıköy’ü gündemine almıştır. Haber Kadıköy’ün sevilen kedisi Tombili’nin ölümü üzerine Kadıköy halkının talebi ile Belediye’nin Tombili’nin heykelini yaptırmasını anlatmaktadır.¹⁶ Haberde Tombili’nin ölümü üzerine yerel halkın ilgisi ve sokaklara posterler asarak yas tutuşu yer almıştır. Sosyal medyada Tombili’nin önünde içki bardağı bulunan yahut Tombili’nin başka “haytalıklar” yaptığı belli olan üzerinde oynanmış fotoğraflarının dünya çapında popüler olduğuna yer verilmiştir. Haber yalnızca Kadıköy üzerinden ilerlememiş, İstanbul’un kedi sevgisi vurgusu ile birlikte Hz. Muhammed’in kedisine dair bir hikayeye yer verilerek İstanbul’daki kedi sevgisi İslami kültürle bağlantılandırılarak anlatılmıştır.

New York Times gazetesi ise Kadıköy’ü “İstanbul’un öbür yakası”¹⁷ başlıklı yazısı ile gezi köşesinde gündemine almıştır. Yazarın konumlandığı Yeldeğirmeni, bohem ve “laid-back” olarak tanımlanmıştır. Yazı İstanbul gezisini tümüyle Kadıköy’e ayıran iki kadın turistin seyahat deneyimini aktarmaktadır. Turistlerin İstanbul’da Avrupa yakasının cazibesine kapılıp Kadıköy’e yukarıdan baktıkları

¹⁶ <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/tombili-istanbul-cat-and-worldwide-meme-honoured-with-statue-a7344671.html>

¹⁷ <https://www.nytimes.com/2018/09/18/travel/istanbul-asian-side-budget-affordable.html>

görülür. Buna mukabil Kadıköy’de çok daha az para harcayarak daha keyifli vakit geçirdikleri anlaşılmaktadır.

2.5.2.2.2 Uluslararası Basında Kadıköy’ün Politik Konumlanması

Uluslararası basında Kadıköy’e ilişkin çıkan haberler yalnızca Kadıköy’de yeni açılan mekanların canlılığı ve eğlenceli hayat tarzı ile sınırlı değildir. Kadıköy’deki hayat tarzını Türkiye politik iklimi içerisinde konumlandıran pek çok haber de mevcuttur. Bu haberlerde Kadıköy genel olarak, otoriterleşen Türkiye rejimi ile zıtlık içerisinde, ülkedeki özgürlükçü insanların sığındığı mekan olarak sunulmuştur. “Erdoğan Rejimi” olarak adlandırılan politik iklimle Kadıköy’deki hayat tarzı ikilik içinde sunulurken politik olarak sıkışmış, özgürlük arayışındaki gençliğin Kadıköy’de kendi hayat tarzını yaşayabildiği ama geleceğe dair umutsuz olduğu vurgusu belirgindir.

Bu haberlere bir örnek, Los Angeles Times gazetesinde “İstanbul’da gençler için otoriter rejimden alkol, pole dans ve dövmelerle bir kaçış” başlığıyla yayınlanmıştır.¹⁸ Yazar öncelikle Kadıköy’deki bir gece kulübünden izlenimlerini paylaştıktan sonra, Türkiye’de otoriterleşen rejimden bahsedip yaptığı sokak röportajlarından alıntılara yer vermektedir. Eğlence kulübü, loş olarak ışıklandırılmış, genç kadın ve erkeklerin synthwave, elektronik ve post-rock müzikten oluşan biri playlist eşliğinde dans ettikleri bir mekan olarak tasvir edilmektedir. Mekandaki eğlence ve hayat tarzı dövmeler, hızmalar, kokteyller ve shotlar ile temsil edilmiştir. Haberde Kadıköy liberal gençlerin modern Türkiye’deki ezici otoriteryanizmden bir kaçış semti olarak işaretlenmektedir. Yer verilen röportajlardan 30 yaşında underground bir pole dans stüdyosu işleten Miray, martinisini yudumlarken; “burası (Kadıköy) bizim nefes alığımızı hissettiğimiz, kendimiz olabildiğimiz bir yer” diye bir ifade kullanmaktadır.

Haberin tamamında Kadıköyün temsil ettikleri ile popülist merkez sağ politikadan otoriter bir rejime geçiş yapmış “Türkiye’nin islamcı başkanı Recep Tayyip Erdoğan” rejimi bir karşıtlık içinde sunulmakta ve bu ikiliğin altı çizilmektedir. “Bir tarafta otoriter bir rejim bir tarafta ise sarsılmaz bir şekilde seküler ve toplumun

¹⁸ <https://www.latimes.com/world/la-fg-turkey-youth-20180925-story.html>

toleranslı tarafı olarak Kadıköy” şeklinde bir ayrıma gidilmiştir. Röportaj yapılan kişilerin tam isimlerini vermedikleri, bu konuda tedirgin oldukları birkaç kez tekrar edilmektedir. “Kadıköy’deki pek çok insan “dindar bir nesil” yetiştirme sözü vermiş olan Erdoğan’ın hayat tarzlarına karışmak konusunda daha ne kadar ileri gideceğini merak ediyor” cümlesi ile geleceğe dair kaygı ve umutsuzluk vurgulanmıştır. Kadıköy bu baskıcı siyasal iklimde politikaya angaje olma alanları daralmış olan gençlerin kendi alanlarını yaratma ve kaçış mekanı olarak sunulmuştur.

Kadıköy sokaklarından insan manzaraları tasvirlerinde bir yandan Starwars figürleri, Rick and Morty t-shirtleri ile dünya popüler kültürünü takip eden bir semtli portresi çizilmiş, bir yandan da balık pazarları, türk kahvesi ve falları, Türk mezelerinden bahsedilerek otantik sayılacak öğelere yer verilmiştir. Haberde yer verilen başka bir izlenim ise millennial kuşağından kalabalık genç grubunun gecenin geç saatlerinde Kadıköy’de küçük bir parkta bira içerek psikoloji konuşmaları üzerinden sunulmuştur. Bu izlenimi, Türkiye politikası üzerine konuşmanın gençleri depresiflettiğini ifade eden bir röportaj tamamlamaktadır. Ayrıca, bu parkın (Mehmet Ayvalıtaş Parkı) hemen çıkışında bulunan ve Gezi Parkı Olayları esnasında öldürülen Berkin Elvan anısına yapılan heykelin hikayesi de yazıda anlatılmaktadır.

Bir önceki haberle içerik ve yaklaşım açısından benzerlikler taşıyan bir başka makale Irish Times gazetesinde yayınlanmıştır: “Kadıköy: Erdoğan’ın Büyüyen Gölgesinden Haftasonu Kaçamağı”.¹⁹ Kadıköy bu yazıda da bugünkü Türkiye gerçeklerinden kaçılan bir “balon” olarak tariflenmiştir. Kadıköy sokaklarında sokak sanatçılarına, sokak kedilerini fotoğraflayan insanlara ve pek çok bebek arabalı kişinin olduğuna yer verilmiştir. Kadıköy’e akan kalabalığın sonucu olarak yerelde hızlı bir yükseliş yaşandığı, fark yaratan barların, artizan yemek dükkanlarının ve hatta dövme de yapılan kafelerin açılması ile kiraların ciddi oranda arttığı vurgulanmıştır.

Yazıda hafta sonunda deniz kenarındaki parklarda vakit geçiren genç aileler, yoga dersleri ve 1950li yıllara ait şarkılarda danseden çiftlerle bir hayat tarzı temsili sunulmuştur. Geleneksel olarak seküler ve modern Türklerin mekanı olan Kadıköy,

¹⁹ <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/istanbul-letter-kadikoy-the-weekend-escape-from-erdogan-s-growing-shadow-1.3365831>

bugün de genç liberal İstanbullular için hafta sonunu geçirilebilecekleri bir yer olarak temsil edilmektedir. Yazıda Kadıköy'ün çok kültürlü geçmişine de referans verilmektedir. Uzun yıllardır yerel yönetimin Atatürk'ün kurduğu parti olan CHP'de olduğu, AKP'nin merkezi yönetimde ve İstanbul yerel yönetiminde üstünlüğüne rağmen Kadıköy'de yerel yönetimi ele alamadığı işaret edilmiştir. Yazıda, Kadıköy gibi yerlerin gittikçe otoriterleşen Türkiye'de liberal ve seküler Türkler için bir hafta sonu kaçamağı sağladığı ama çarpıcı gerçekliğin onların görmek istediği Türkiye manzarasının yavaş yavaş sahneden çekildiği olduğu iddiası bulunmaktadır. Türkiye'de otoriterleşen rejime ilişkin farklı örnekler veren yazıda Kadıköy'de “Sadece Diktatör” isimli tiyatro oyunun sahnelenmesinin milli güvenlik gerekçeleri ile yasaklanması da örneklerden biri olarak yer almıştır.

Uluslararası basında yer alan Kadıköy yazılarında bir yandan Kadıköy anlatılırken bir yandan Türkiye'de AKP dönemi ile başlayan politik süreçler anlatılmaktadır. Kadıköy, umutsuzluğa düşen ve artık yorgun olan liberal ve seküler kesimin son kalelerinden biri olarak sunulmaktadır. Bu durumun semte yansıması oldukça detaylı bir şekilde tasvirlenir. Yazılar turistik bir mekan inceleme yazısından öte ulusal sosyo-politik gündemin ve kültürel çatışmaların Kadıköy özelinde gündelik hayat üzerinden anlatısı şeklindedir.

2.5.2.3 Emlak Sitelerinde Kadıköy

Metropollerde yaşayan yeni orta sınıf için yaşanılacak yerin belirlenmesi hayat tarzının belirleyici olduğu kimlik imleyici bir tercihtir. Semtin hayat tarzı profilli, bir bina için emlak piyasasında biçilen değer üzerinde en az binanın yaşı, manzarası kadar etkili bir faktör haline gelmiştir. Temel beklentinin güvenlik hissi olduğunu söyleyebiliriz, ama bu fiziksel güvenlikten öte benzer hayat tarzına sahip insanlarla çevrelenme arzusuyla oluşan, “öteki”nden uzaklıkla ölçülen bir güvenliktir. Bu durumun bir sonucu olarak yeni orta ve üst orta sınıfa hitap eden online emlak kuruluşları emlak sitelerinin içine “mahalle profili” araştırmaları yerleştirmektedir. Titizlikle ve ciddi bir araştırma şeklinde sunulan görsellerle desteklenmiş bu profillerden ortaya çıkan anlatı bu araştırmanın incelediği saha olan merkez mahalleler hakkında da incelemeye değer öngörüler sunmaktadır. Emlak web sitelerinde yer alan bu yazılı anlatılar mahallelerin pazarlanma şekli hakkında da fikir vermektedir.

Örneğin zingat.com sitesinde bir mahallenin profili konut piyasa bilgilerinin yanı sıra demografik bilgiler başlığı altında toplum nüfusu, sosyo ekonomik durumu, medeni durum oranı, yaş aralığı, eğitim durumu gibi grafikler eşliğinde sunulmuştur. Sosyo ekonomik durumu belirlemek adına aşağıdaki göstergeler üzerinden bir hesaplama kullanılmıştır.

Tablo 3.2: Zingat emlak web sitesinde mahalle profilinin belirlendiği göstergeler

SOSYO EKONOMİK DURUM NASIL HESAPLANDI?	
A+	
A	
A-	Sosyo ekonomik durum, yaşanabilirlik, refah ve kültür düzeyi puanlarının ortalaması alınarak hesaplanır.
B+	Yaşanabilirlik
B	Nüfus, konut yoğunluğu, sağlık kurumu, toplu taşıma, suç düzeyi, yaşam memnuniyet verilerine göre hesaplanır.
B-	Refah Düzeyi
C+	Satış ve kira değeri baz alınarak hesaplanır.
C	Kültürel Düzey
C-	Bölge halkının eğitim düzeyi ve kültürel tesis sayısına göre hesaplanır.

Bu göstergeler kullanılarak yapılan hesaplama ile Caferağa Mahallesi ve Osmanağa Mahallesi için sosyo-ekonomik durum A+, Rasimpaşa Mahallesi için ise A kategorisinde sunulmuştur.

Yukarıda üç mahalle için detaylı olarak görüldüğü gibi hedef kitlesi bu mahallelerde ev kiralarak ya da satın alarak yaşamayı tercih edecek kişiler olan web sitesi, mahalleleri konut piyasası bilgilerinin yanı sıra detaylı demografik bilgiler eşliğinde sunmaktadır. Seçilmiş olan demografik bilgilerin yaş aralığı, eğitim durumu ve medeni durum ve sosyo ekonomik durum içeriyor oluşu hedef kitledeki kişilerin bu unsurlara göre mekan seçtiğini varsaymaktadır.

Benzer hedef kitle için hizmet sunan yuvako.com web sitesi ise seçilmiş demografik bilgilerden öteye geçerek “mahalle rehberi”nde mahalleleri daha geniş bir çerçeveden yaşam tarzlarını da içine alır şekilde yorumlayarak sunmuştur. Oldukça detaylı olan bu sunumun Caferağa ve Rasimpaşa mahalleri için vurguladıklarına aşağıda tablolastırılarak yer verilmiştir.

Tablo 3.3: Caferağa Mahallesi’nin yuvaco.com emlak sitesinde anlatımı

Caferağa Mahallesi		
Moda'ya Hoşgeldiniz	İstanbul'un favori haftasonu duraklarından biri olan Moda (Caferağa), hayvansever sakinleri sayesinde belki de Türkiye'nin en şanslı sokak hayvanlarına ev sahipliği yapar. Keşfedilmeyi bekleyen özgün kafe ve barları, alternatif ve sakin bir yaşam imkanı sizleri bekler.	
Mahallenin Etiketleri	Rexx Sineması, Barlar Sokağı, Kadife Sokak, Barış Manço Evi, Kadıköy Halk Eğitim, Caferağa Spor Salonu, Sahil, Deniz, Canlı, Gece, Park, Restaurant, Alışveriş, Sanat, Dondurmacı Ali Usta, Kültür, Moda Burnu, Kafe, Tramvay, Metro, Vapur, Şehir Hatları, İDO, Dolmuş, Spor, Bisiklet, Bar, Haldun Taner Sahnesi	
Komşular	Farklı Hayat Tarzlarına saygılı komşular	Son yıllarda yerleşen mutlu, bisikletli, beyaz yaka genç nesil, yıllardır nesilden nesile ve iç içe yaşayan farklı din ve kültürler, saygılı ve hoşgörülü komşular bu mahallenin yapısını oluşturuyor. Moda Burnu ve sahil tarafında ise, gezen, spor yapan Modalı olan olmayan bir sürü insan da hayatınızın bir parçası olacak. Hayvan seviyorsanız yaşadınız. Burada tek komşularınız insanlar olmayacak. Hem halkı, hem belediyesi hayvanları sevdiği için burada bolca, hatta ismen tanınan bir sürü hayvan komşunuz da olacak. Geçtiğimiz aylarda kazada yaşamını yitiren sokak köpeği Tarçın'ı duymayan ve ona üzülmeyen Kadıköylü yoktur.
Mahallenin Artıları ve Eksileri	Artan bir nüfus ile değişen bir çevre	▲ Yürüme mesafesinde sahil ve spor alanları, ▲ Sınırsız sayıda kültürel etkinliğe katılma imkanı, ▲ Sokak organizasyonları, ▲ İyi okullar, ▲ Dolmuş, otobüs, vapur, tramvay ve deniz otobüslerine yakın bir merkez, ▲ Tenis, basketbol, futbol gibi belediyeye ait çeşitli spor alanları, ▲ Modern kafe & bar kültürünün ilk adresi,

		▲ İstanbulluların akşam/gece buluşma noktalarından biri olan Barlar Sokağı (Kadife Sokak) burada. Ancak bu güzelliklerin yanında ▼ Mahallenin kalabalıklaşması ve kentsel dönüşüm ile gittikçe artan satılık/kiralık fiyatları, ▼ Otopark büyük problem, ▼ Mahallenin çoğu yayaya ait yollardan oluştuğu için trafik de çoğu zaman sıkışık, ▼ Fiyatı uygun yeni ve sıfır ev bulmak neredeyse imkansız, ▼ Haftasonları yaşanan insan kalabalığı kimileri için canlı bir hava yaratırken kimileri için büyük bir problem olabiliyor, ▼ Yıllardır tam bir çözüme ulaşamayan Kurbağalıdere kokusu.
Yaşam Tarzı	Modern ve beyaz yakan bohem	Gelir gelmez Kadıköy'ün içinde bambaşka bir coğrafyaya adım attığınızı hissedeceksiniz. Yavaş, sakin, anı yaşayan insanlar ve mutlu bir rehavet. Tabi Modalılara rastlayabildiğiniz sürece. Bol miktarda özgün kafe, bar, restoran ve dükkanı burada bulabilirsiniz. Farklı butik restoranlarda yeni tatlar deneyebilir, denize karşı işi bilenler tarafından demlenmiş kahvenizi yudumlayabilirsiniz. Buranın sakiniyseniz, kendinizi er ya da geç bir kafenin veya barın müdavimi olmuş bulacaksınız. Kafe çalışanlarından sokakta lafladığınız insana kadar herkes bir anda arkadaşınız olabilir. Yapı olarak insan ve hayvan seven bir mahalledir Caferağa. Son zamanlarda kapanması gündemde olan REXX Sineması'nda popüler ve alternatif sinemayı bir arada bulabilirsiniz. İstanbul'un meşhur dondurmacılarından Dondurmacı Ali Usta'dan güzel bir dondurma yiyebilirsiniz. Menüsü geniş barlarda farklı içkiler deneyebilirsiniz. Hatta Moda Caddesi üzerinde kurulan panayırda, dükkan ve mağazalarda bulamayacağınız şeyleri keşfedebilirsiniz. Hepsinin yanında bir Moda klasiği

		olan Moda Çay Bahçesi'nde, çayınızı denize nazır yudumlayabilirsiniz. Burada herşey var.
Nasıl Evler Bulabilirsiniz	Yenilenmeyi Bekleyen Yaşlı binalar	Merkezi lokasyon, renkli bir mahalle ve deniz manzarası avantajı sunan, çoğunlukla otoparksız, bitişik nizam, iç bahçeli, az katlı, yaşlı binalar bulacaksınız. Az sayıda bulunan ancak sayısı gittikçe artan sıfır evler ise alıcısını/kiracısını oldukça zorlayacak düzeyde. Öğrenciler için apart daire ve oda kiralama da seçeneklerin arasında.

Tablo 3.4: Rasimpaşa Mahallesinin yuvaco.com emlak sitesinde anlatımı

Rasimpaşa Mahallesi		
Yeldeğirmeni'ne Hoşgeldiniz	Yeldeğirmeni (Rasimpaşa), eski Türk filmlerinde Anadolu'dan gelenlerin İstanbul'da ayak bastığı ilk nokta olan Haydarpaşa Garı'na ev sahipliği yapar. Mahallenin bir yarısı gar ve çevresindeki tren bakım atölyelerinden oluşurken, yerleşimin bulunduğu diğer yarısı ise Yeldeğirmeni olarak anılır. Son yıllarda kafeleri, tarz gençleri, sanat atölyeleri, grafitileri ve harika Instagram kareleri ile bambaşka bir dönüşümü yaşıyor. Kadıköy Belediyesi'nin Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi kapsamında ele aldığı bölgede bir çok altyapı, yenileme, düzenleme, dernekleşme ve restorasyon projesi aynı anda yürütülüyor. Bugün artık Yeldeğirmeni'nin "ücretli yürüyüş turları" dahi düzenlenen bir çekim alanı haline gelmesiyle projenin iyi gittiği söylenebilir.	
Mahallenin Etiketleri	Merkezi, Haydarpaşa, Tarihi eski evler, Rıhtım, Grafiti, Sahil, Deniz, Şık Kafeler, Yeme-içme, Gece, Dolmuş, Otobüs, Minibüs	
Komşular	“Bir kafe de biz açalım”	Tek tük kalmış numunelik eski sakinleri, gününbirlik dışarıdan takılmaya gelen gençler, trende uyup 1-2 yıllığına Yeldeğirmeni'ne taşınanlar, "farklı ve acaip tutacak bir proje" olarak Yeldeğirmeni'nde kafe açanlar, hepsi birlikte keyifli ve sıcak bir keşmekeş oluşturur.
Mahallenin Artıları ve Eksileri	Dönüşümün getirdikleri ve götördükleri	▲ Ayrılıkçeşme metro istasyonu ile tüm raylı sisteme kolay ulaşım, ▲ Kadıköy'ün kalbinde olmanın tüm avantajları: Her şey bir adım uzaklıkta,

		▲ Sanatla, kültürle dolu bir çevre, ▲ Trendi yakalamak isteyenler burada aradığını bulacak, ▲ Çok çeşitli ve alternatif kafe ve lokanta Ancak bu güzelliklerin yanında ▼ Yeldeğirmeni yeşil alana, ağaca, parka, bahçeye hasret, ▼ Otopark ve trafik sorunu, ▼ Suni şekilde yükselen daire fiyatları ve kiralari.
Yaşam Tarzı	Tarihle, kültürle ve sanatla iç içe	Yeldeğirmeni'ndeki her biri özgün ve yenilikçi olduğu iddiasındaki kafe, lokanta hostel ve apart otel sayısındaki artış mahallenin nasıl bir çekim noktası olduğunu anlatmaya yeterli. Çevresine göre daha bir "yavaş" ve daha bir "mahalle" olan bölge, son yıllardaki trend olma özelliği ile dışarıdan çok sayıda ziyaretçi çekmekte. Burada mahalle esnafından alışveriş edip, mahallenin ortak sosyal buluşma alanlarında vakit geçirebilirsiniz. Eskinin, yenin, sanatın, hareketin içinde rengarenk bir çevrenin tadını çıkarabilirsiniz.
Nasıl Evler Bulabilirsiniz	Sınırlı ev stoğu	Yüzyılı aşkındır ayakta duran ve yangınlardan sağ çıkmış sayılı ahşap köşk, İstanbul'un tarihi art-nouveau apartmanları, 4-5 katlı eski yapılar. Yeldeğirmeni (Rasimpaşa) mahallesi orta gelirliilerin ve öğrencilerin rahatça yaşayabildiği bir bölgeden, insanların sadece moda olduğu için taşındığı bir markaya dönüşerek ekonomik olma özelliğini çoktan kaybetti.

Görüldüğü üzere mimari ve lojistik kimi detayların yanı sıra bu mahalleler için öne çıkarılan en önemli unsur hayat tarzıdır. Ciddi bir satın alma ve kiralama piyasası bulunan mahallelerin emlak siteleri üzerinden de incelendiğinde öne çıkarılan özelliğinin özgürlükçü hayat tarzı olması mekanın metalaşmasında hayat tarzının önemli bir pazarlama ögesi olarak kullanımının en belirgin göstergelerindendir.

2.6. Tartışma: “Mutena” Bir Sementin Mutenalaşması: Sınırlar, İmkanlar, Çatışmalar

Bu bölüm ile mekanın toplumsal inşaa süreci, anlam üretim süreci olarak ele alınmış, Kadıköy’ü bir mekan olarak içinde kendi biricikliği ile konumlandıran anlam çıpaları araştırılmıştır. Bu araştırma, çalışmanın tümünde olduğu üzere makro toplumsal bağlam, söylemsel bağlam ve yaşam deneyimi eksenleri üzerine kurulmuştur. Kadıköy’ün güncel kültürel atmosferi bu analiz eksenlerinin birbirlerini belirleyen ve tamamlayan ilişkisi içinde pratik edilmektedir.

Kadıköy’ün tarihine ilişkin bölümde altı çizildiği üzere tarihsel olarak antik çağdan bu yana Kadıköy “ikincil” bir merkez olagelmıştır. Bölgeye ilk yerleşimin tarihi yarımada dan da önce başlamış olduğu bilinmesine rağmen merkezin karşısında ikincil olarak konumlanma durumunun tarih boyunca takip edilebilen sürekliliği vardır. Bu durum belli bir ölçüde bölgede yaşayanların yaptığı toplumsal tercihlerin sonucudur. “İkincil”liğin yörede yaşayan topluluk kültürlerinin önemli bir bileşeni ve aynı zamanda sonucu olduğu, mekansal karakterin ayırt edici niteliklerinden birisine dönüştüğü görülmektedir. İkincilik halinin kimi sınırları olduğu gibi kimi imkanları da vardır. Osmanlı modernleşmesinde de Cumhuriyet dönemi sonrasında da modernleşmenin kentteki tezahürünün, gündelik hayatın içine giren yapı ve pratiklerinin mekansal yoğunluk bağlamında ilk örneklerinin Kadıköy’de görülmesinde ikincilik halinin de etkili olduğu görülmektedir.

Gentrification teriminin türkçe karşılığı olarak kullanılan mutenalaştırma kavramı bu araştırma esnasında Kadıköy’de yaşanan mekansal dönüşümün niteliği ve mutenalaşma teorilerinin öngördüğü mekansal dönüşüm adımları ile önemli bir bakış açısı sağlamıştır. Mutenalaşma teorilerinin araştırmanın kavramsal merkezine oturmamasının ana sebebi ise Kadıköy’ün geçmişinden bugüne dayandığı anlam çıpalarına bakıldığında sementin zaten “mutena” bir yer olmasıdır. Kadıköy’de yaşanan mekansal ve kültürel dönüşümde mutenalaşma teorilerinin öngördüğü şekilde yeni taşınan genç profesyoneller, rant ve kira artışı, bölgeden ayrılan kimi sakinler ve kapanan ya da dönmek zorunda kalan yerel dükkanlar görülmektedir. Fakat Kadıköy’de yaşanan dönüşümü ayırt edici kılan Kadıköy’ün zaten hiçbir dönemde bir sanayi bölgesi olmaması, “Kadıköylülük”ün kentlilik ile bütünleşen sosyal sermayesi yüksek referansları olmasıdır. Mahalleler arasında sosyo-ekonomik ve kültürel farklar bulunmasına rağmen bütününde Kadıköy sanayi üretiminin değil kültürel üretimin

daha yoğun olduğu bir bölgedir. İlk belediye planlarından bu yana “en iyi en güzel olması için dikkat ve özen gösterilmiş, özenilmiş, itinalı”²⁰ bir yer olduğu görölmektedir. Bu planlarda kalkınma, iyi bir yaşam alanı oluşturmak ve cazibe yaratma üzerine kuruludur. Anlatı çerçevesi olarak Kadıköy bölümüyle dönüşüm öncesine dair metinler incelendiğinde de kültürel ve sosyal sermayesi yüksek sakinler, Avrupai ve modern, burjuva bohem bir hayat tarzı ve farklılıklara açıklık gibi nitelikleri ön plana çıkan bir yerel kültür ve bu kültürü pratik ederek birbirine bağları güçlenen yerel bir kimlik olduğu görölmektedir. Kadıköy, hiçbir dönemde sanayi, ticaret alanlarında ön plana çıkan bir alan ol(a)mamıştır. Kadıköy pek çok anlatıda sosyal sermaye ve entelektüel birikim gerektiren “yazıhane” işleri için “karşıya” giden sakinlerin evi, yuvasıdır.

Kadıköy hali hazırda tarihsel olarak mutena bir semttir. Buna rağmen bugünkü hayat tarzı ve tüketim biçimleri ile pratik edilen gündelik hayattaki “mutenalık” ile semtin köklerinde olan mutenalık referans verdikleri değerler/kavramlar açısından birbirleriyle çoğu zaman uyuşsa da gündelik hayattaki pratikleri farklılaşır. Kadıköy’ün geçmişe dair anlatılarına bakıldığında mutenalık; yuvasında, risksiz ama heyecanını koruyan farklılıklara sahip bir toplulukla, kültürel sermaye ve kentlilik paydasında yaşayabilme lüksü olarak nitelenebilir. Bugün ise benzer beklentilerle taşınan yeni nesil grup için hemen hemen aynı referanslar dönemin tüketim şekilleri, üretim ve çalışma koşulları (esnek, freelance vb), küresel olarak yayılan hayat tarzları ile mekanda farklı gündelik pratiklere kapı açar.

Kadıköy’de bohem burjuva hayatın geçmişe dönük takip edilebilir izleri bugünün küresel ekonomik yapılanmasında imajlarla ve estetik ile yakından ilişkili tüketim ve stilize mekansal talepler için bir kültürel altlık oluşturarak Kadıköy’deki mekansal pratikleri öne çıkaran, ayırt edici deneyim vaat eden merkez olmasını sağlayacak bir bağlam oluşturmaktadır. Kadıköy’ün bugünkü güncel atmosferi bu bağlam ile ele alındığında Kadıköy’ün köklerinde olan kültürü yeniden üreten, kökteki niteliklerini sürdürebilen ve zamanın ruhuyla güncelleyebilecek bir potansiyeli vardır. Çekim merkezi olarak öne çıkması, dışarıdan da eğitilmiş, yetenekli, kültürel sermayesi yüksek genç insanları bir araya getirmesi, dünyanın farklı yerlerinde de kültür sanat

²⁰ Mutena sözcüğünün TDK’daki karşılığı

teknoloji etrafında toplanan topluluklar ile kalkınmayı ilişkilendiren bir gelişim göstergesi olarak okunabilir (Florida, 2011). Bu durum Kadıköy’ün mekansal karakterindeki kültürel sermayeyi koruyup parlatacak, kümülatif olarak ilerlemesini sağlayacak bir ortam yaratabilir.

Bir diğer yandan ise Kadıköy’ün mekansal karakterine içkin kültürel sermayesi, “ruhu” güçlü bir tehdit altındadır. Bu tehdidin iki ana ekseninden ilki, bugünkü küresel ekonomik yapılanmanın kültürü de ekonominin bir enstrümanı olarak ele alarak araçsallaştırması yani kültürün yalnızca işaret değerini ve böylece karı yükseltmek için bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu bakış açısı ile örneğin mahallenin korunabilmiş kültürel mimarisi çekim merkezi oluşturduğu sürece korumaya değerdir, duvardaki özgürlükçü değerlere referans veren murallar altındaki kafeye müşteri çekmek için kullanılır, sanatsal ve kültürel nüveler ile işlenmiş mahalle ambiyansı kiralari ve rantı arttırmanın bir yoludur. Bu; dünyadaki farklı pek çok kent merkezinde kültür ve sanatın mekanın metalaşması ve rant değerini yükseltmesine, böylece bir süre sonra üretkenlerin rant sebebi ile muhitteki varlıklarını sürdüremedikleri ve üretimin, canlılığın ve çeşitliliğin zamanla azaldığı bir soylulaştırma süreci tehdidir.

Bunun yanı sıra ikinci olarak, İstanbul metropolünde kent peyzajında muhafazakar politikalar uygulamaya dönük girişimlerle bütünleşen merkezi hükümet uygulamaları, Kadıköy’ün fiziksel potansiyelinden çok daha fazla bir nüfusun hayat tarzı sebebi ile sıkışmasına sebep olmaktadır. İkamet etmek için kal(a)mayanların da boş vakitlerini ve eğlence saatlerini Kadıköy’de geçirmeye ilişkin yarattıkları talep yükselen servis sektörü ile semtin ekonomik yapısındaki dengeleri değiştirmektedir. Ayrıca potansiyeli aşan fiziki kalabalığın getirdiği yük (gürültü, çöp, park yeri, kaldırım ihlali vb) semtte ikamet edenlerin hayat standartlarını düşürmekte, kendini uzun süredir “Kadıköylü” hissedenler için rahatsızlık verici, kimileri içinse yerinden edici bir unsura dönüşmektedir.

Kadıköy ve Kadıköylülüğün referans verdiği anlamların kurulması ve dönüşme dinamikleri bir arada ele alındığında, Kadıköy’ün referans verdiği hayat tarzı ile ele ele giden şemsiye kavramların yaşanan dönüşümle birlikte benzer kaldığı görülmektedir. Fakat bu kavramlarla ilişkilenen gündelik hayat pratiklerinde önemli değişiklikler görülmektedir. Dönüşen gündelik hayat pratiklerine bağlı olarak arz talep dengesinde yükselişte olan tüketim mekanlarının semt atmosferine yansması bir

sonraki bölümde “Kültür Sanat Eksenli Tüketim Odaklı Kentleşme” başlığında ele alınacaktır.

3. KÜLTÜR SANAT EKSENİNDE TÜKETİM ODAKLI KENTLEŞME

Kadıköy ve Kadıköylülüğü toplumsal bir inşa süreci olarak ele alarak, referans verdiği anlamları çözümlemek suretiyle konumlandırmaya çalışan tezin ikinci bölümü üzerine ilerleyen üçüncü bölüm yaşanan dönüşüme odaklanmıştır. Günümüzde pek çok yerellik hızlı ekonomik yapılanmanın farklı biçimleri tarafından çeşitli şekillerde dönüşüme uğramaktadır (Urry, 2015 : 113). Hızlı ekonomik yapılanmaların mekan üzerinde pratik edilmesini sağlayan ve buna temel oluşturan unsur tüketim kültürüdür. Kadıköy merkezindeki mahallelerde yapı stoğunda kritik değişimler olmadan, yapıların işlevleri hayat tarzları ile ilişkilenen tüketimin yoğunlaşması ile dönüşmüştür. Bina stokları açısından yoğun sermaye girişi olmasa da, binaların ve dükkanların kullanım işlevlerindeki bu dönüşüm mahallelerin ticaret yapısıyla birlikte mahalle atmosferini, mahallelerin günlük ritmini de dönüştürmüştür. Bu bölüm ile Kadıköy’de yaşanan mekansal ve kültürel dönüşüm, kültür sanat ekseninde tüketim odaklı kentleşme olarak nitelenerek ele alınacak, kültür ve sanatın ticaret ve tüketim ile kurulan muğlak veya örtük ilişkisi ve bunun mekan üzerindeki dönüştürücü etkisi Kadıköy özelinde incelenecektir.

3.1 Yer (el) in Dönüşümü

Kadıköy’deki gündelik hayatın ve mekansal pratiklerin dönüşümü içsel ve dışsal pek çok sebebi olan kent içi hareketliliğin sonucudur. Kadıköy’ün çeşitli gruplar için cazibe ve çekim merkezi haline gelmesi sonucu oluşan bu kent içi hareketliliği, birbirinden farklı ama birbirini etkileyen iki ayrı süreç olarak ele almak süreçlerin niteliği ve hareket edenlerin kim olduğuna dair analizi daha açık hale getirir. İlk hareketlilik, Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki özellikle iki mahalle Yeldeğirmeni ve Moda’ya yeni nesil grubun taşınmasıdır. Bu grup geleneksel mahalle anlatısından farklı şekillerde de olsa taşındıkları mahalleleri kendi mahallesi olarak benimsemekte, mahalleyi aidiyet duygusu ile sahiplenmektedir. İkinci hareketlilik ise oluşan “yeni” “mahalle” mekanında boş zamanlarını geçirmeyi tercih eden gündelik kullanıcı gruptaki artıştır. Gündelik kullanıcı grubun artışında ilk grubun taşınmasıyla oluşan gençlik tüketim normları odaklı dinamik semt atmosferinin çekici etkisi yüksektir. Bu grupları hedef alan tüketim mekanları çeşitlenmiş ve sayıları gün geçtikçe artmıştır.

Yeni toplu taşıma araçlarının sağladığı imkan da Kadıköy merkezine daha geniş bir alandan ulaşılabilirlik sağlamıştır. İki grup farklı motivasyonlara ve dinamiklere sahip olsa da mutenalaştırma teorilerinin öngördüğü üzere mekan kullanım pratikleri bağlamında birbirleri üzerinde etkilidir ve süreçleri iç içe geçirmiştir. Hem mahallelere yerleşen yeni nesil grubun hem de gündelik kullanıcı grubun Kadıköy merkezindeki yoğunluğu ve bu yoğunlukla birlikte gelen hayat tarzları bağlamındaki görünürlüğü semtin atmosferinde ve yapısal kurgusunda belirgin bir dönüşüm yaratmıştır.

Bu dönüşümün bugün Kadıköy’de nasıl yaşandığını ve dönüşüme yol açan süreçleri açıklamaya girişmek için çalışmanın ikinci bölümünde olduğu üzere “yerel” nitelikleri irdelemek iyi bir çıkış noktası olabilir. Kadıköy’ün coğrafi özellikleri, süregelen yerel tarihsel deneyimi ve yazılı/sözlü anlatılarda kendini bulan “muhayyel” algılara dayanarak “yerel” manzara kısmi olarak açıklanabilir. Fakat mekânsal ve kültürel dönüşümü anlamak üzere daha geniş bir perspektif ile kent içi hareket eden grupları Kadıköy’e yönlendiren ulusal ve ulus ötesi kültürel ve ekonomik koşulların belirleyiciliği de göz ardı edilmemelidir.

Küreselleşme ile birlikte farklı coğrafyalardaki pek çok mahalle ve semt küresel etki alanındadır. Küresel etki bir yana, ülke içindeki mahalle ve semtler ulusal iktidarın karar ve uygulamalarına tabidir. Bu etkiler ekonomik, politik ve kültürel olarak değerlendirilebilir ama sıklıkla birbirleri içine geçmişlerdir. Yerel ötesinden gelen küresel ve ulusal etkiler; küresel ağda kendine has bir şekilde konumlanmış yerele (Kadıköy’ün tarihi çekirdeğine) ulaşmakta, mekanı yeniden yapılandırmakta ve mekansal pratikleri dönüştürmektedir. Yine de incelediğimiz dönüşümde kent merkezinde bütüncül bir mekansal karakter gösteren mahalleler yerel ötesinden gelen benzeştirici tüm etkilere rağmen dönüşümü biricik kılan yerel nitelikleri ile ön plana çıkmaktadır. Yerel ötesi etkiler ancak mekanın kendi karakteri/kimliği doğrultusunda kurduğu anlam ilişkileriyle var olmakta ve etki gücü ne kadar baskın olursa olsun yerel ötesi ancak yerelin kendi katmanları içindeki tepkimeleriyle gündelik mekansal pratikte yer bulabilmektedir. Yaşanan mekansal dönüşüm, yerel ötesinden gelen etkilere tamamen direnmek yahut tümüyle uyumlanmak arasındaki sonsuz seçenek alanının kendine özgü kesişiminde belirlenir. Mekanın karakterini oluşturan öğeler bu kesişimlerin nerelerde düğümlenmekte olduğunu belirlemektedir.

Bu noktada araştırma için merkezi önemde olan “yerel” kavramını tanımlamak gerekir. Yerel, hem işaret ettiği fiziki sınır, hem de kuramsal karşılığı açısından çok

farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu nedenle kullanıldığı araştırmada atfedilen anlamı açıklamaya ihtiyaç duyulan bir kavramdır. Öncelikle fiziksel sınır açısından bakıldığında, analiz çerçevesinde bir mekansal birim olarak yerel, yapılan araştırmanın ölçeğine göre kaygan bir anlam taşır. Kimi zaman bir kıtaya, kimi zaman bir ülkeye, kimi zaman ülke içinde bir bölgeye denk düşebilir. Analiz birimi mikro ölçekte olan bir araştırma için ise kent merkezinde bir semte ve hatta bu araştırmada olduğu üzere mahallelere denk düşmektedir.

Urry “yerel”, “yerel etkiler” ve “yerellik” in ifade ettiği çok farklı anlamlar olduğu tespitiyle 10 farklı bağlam sıralamaktadır (2015: 113–116). Bu araştırmada “yerel” olarak kabul edilen Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki mahallelerin incelenmesi bu bağlamlardan ikisini temel alarak ilerlemektedir.

Daha geniş ve daha genel ulusal ve ya uluslararası süreçlere ilişkin kendine özgü bir kompleksin, bir yerel alan üzerinde etkide bulunma biçimi, bu tür genel süreçlerin özgül, yerel açıdan benzersiz bir kombinasyonunu üretmektedir. Sonuçta, bu sonucu üreten süreçlerin çok genel olmalarına karşın, o verili yerellikte ortaya çıkan benzersiz toplumsal süreçler vardır (Ibid :114).

Yerel olanlar “bizim gibi inşalar” ile yerel olmayan “yabancılar” “dışarıdan gelenler” vs arasında çizilen bir ayrımın olması, verili bir coğrafi alanda yaşayanlara ait kültürün bir parçasıdır. Bu ikili karşıtlık, insanların verili bir “cemaat”e aidiyet duygusuyla ilişkili olarak çeşitli biçimlerde kurulabilir ve yeniden üretebilir (Ibid. :116).

Araştırmada bu iki bağlamı bir arada ele almak yerel ve yerelliğin coğrafi bir “yer” e referans vermekle birlikte bir sosyal kategori olduğunun altını özellikle çizmek içindir.

Yerelin sürekli ve dinamik bir şekilde üretimi söz konusu iken Appadurai’nin işaret ettiği üzere “yerelliği” “niceliksel veya uzamsal değil , ilişkisel ve bağlamsal olarak” ele almak gerekliliği açıktır (1996). Massey de benzer bir şekilde yereli “verili bir yerel alana ait toplumsal ve ekonomik yapılar(ın), bu alana ait daha geniş, ulusal ve uluslararası mekânsal işbölümü dizileri içindeki birbirini izleyen rollerin bileşiminin karmaşık bir sonucu...” olarak tariflemektedir (1978:116).

Massey “global sense of the local”(küresel yer(el) anlayışı) kavramsallaştırması ile bir “yerin karakterini” kavrayabilmenin ancak yerleri kendilerinin ötesindeki yerlerle bağlantıları ile birlikte ele alarak mümkün olduğunu öne sürer. Massey’e göre ilerlemeci bir yer duygusu ancak bu bağlantıları, öteki yerleri tehdit algısı olarak görmeden, varlığını kabul ederek geliştirilebilecektir. (Massey, 2001)

Bu noktada ilerlemeci bir yer kavramsallaştırması yapabilmek adına Massey “yer”e ilişkin beş ön kabul ile ilerler. İlk olarak, yer kesinlikle durağan değildir. Yer, sosyal etkileşim ağlarının birbirine bağlanabildiği ağ olarak kavramsallaştırıldığında bu etkileşimlerin de zamanda donmuş olmayan dinamik niteliğini göz önünde bulundurmak gerekir. İkinci olarak, yerlerin kapanma alanlarını çerçeveleyen, ayrışmayı belirleyen sınırları yoktur. Bir yerin, örneğin bir araştırma kapsamında “sınır”ının çizilmesine ihtiyaç duyulabilir fakat bir yer kavramsallaştırması için dışarının karşı pozisyonunda oluşturulan keskin sınırlar geçerli değildir. Bu haliyle yeni gelenler de tehdit kaynağı olmaktan çıkar. Üçüncü olarak yerler, sabit tekil kimliklere sahip değildir. Bugün yaşanan gelişime ilişkin, geleceğe ilişkin çok çeşitli içsel tartışmalar ile tarihsel olarak var olurlar, biçimlenirler. Dördüncü olarak bunların hiçbirisi yerin varlığını ya da yerin biricikliğinin önemini reddetmez. Yerin özgünlüğü sürekli bir şekilde yeniden üretilir, fakat bu özgünlük yalnızca uzun süreli içselleştirilmiş tarihin bir sonucu değildir. Yerin özgünlüğü yerelin ve yerelin ötesindeki sosyal ağların bir odakta kendine has karışımından/bağlantılanmasından/birleşiminden kaynaklanır (Massey, 2001: 145-146)

Bu araştırmada yaslandığımız mekan teorileri ve kurduğumuz araştırma modeli çerçevesinde küreselleşmenin ve neo-liberal politikaların yerel mevcudiyeti, biricikliğinin çekirdeğini patlatarak her koşulda tek bir kalıba sokabildiğini söylemek mümkün değildir ve indirgemeci bir bakış açısına karşılık gelir. Araştırmanın genel yaklaşımı küresel kapitalizmin çok yönlü etkilerinin dönüştürücü gücünü önemli bir değişken olarak kabul ederken, araştırma odağını yerelin biricikliğini sağlayan etkileşim ağında tutmak olmuştur. Bu etkileşim ağı, yerelin mekansal kültürü/kimliği doğrultusunda küresel ağda kurduğu bağlantılar ile şekillenir. Yereldeki dönüşümün kendine özgünlüğünü belirleyen yerel ötesinden gelen akışın mekansal karakterle

bağlantılanabildiği noktalarda inşa ettiği anlam ağı ve bununla birlikte gelişen mekansal pratiklerdir.

Yerel ve yerelliğin bu araştırma için anlamını netleştirirken mekanı küresel bir ağ içinde tanımladık. Kültür ve mekanın küresel etkiler altında olduğu yadsınamaz bir gerçektir fakat küresel etkinin nasıl oluştuğunu ve sonuçlarını düşünmenin farklı yolları vardır. Küreselleşme üzerine farklı disiplinlerden oluşmuş geniş literatüre kültür penceresinden bakıldığında başlarda küreselleşmenin tek yönlü olduğu kabulüyle hareket eden bakış açısı hakim olmuştur. Bu bakış açısı ile küreselleşmenin homojenleştirici etkisine yoğunlaşmış ve küreselleşme kültür emperyalizmi ile eşanlamlı olarak ele alınmıştır. Bugün ise küreselleşme tek yönlü bir süreç olarak değil, “karşılıklı bağlar” (Lash & Urry, 1994), “ağlar”(Castells 1996) “akışlar” (Hall, 1992) gibi farklı kavramsallaştırmalar etrafında ele alınmaktadır. Bu kavramsallaştırmalar güç ilişkisini reddetmezken yereli sabit pasif mekanlar olarak görmeyi de eleştirir ve odağını dünyadaki farklı “yer”leri neden sonuç ilişkisi içinde karşılıklı olarak birbirine bağlayan akışlarda tutar.

Bu araştırma kapsamında küreselleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel etkileri bir durum olarak kabul edilmiş, bu etkilerin metropol içinde kendi özgün yerelliğinde bir semtte anlam inşa mekanizmalarına nasıl dahil olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırma mekanındaki dönüşüm, küreselleşme ve yerelliği kültür ekseninde ele alan bir kavramsal çerçeve üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda Tomlinson’un sıklıkla Giddens’a referans vererek küreselleşmeyi kültür ile ilişkisi üzerinden okuyan kavramsallaştırması önemli bir dayanak oluşturmuştur.

Tomlinson *karmaşık bağlantılılık* kavramsallaştırması ile “küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağı”na işaret etmektedir (Tomlinson, 2013 : 12). Tomlinson kültürel bir dille küreselleşmeyi kavramsallaştırdığı çalışmasında küreselleşme kuramına düşen görevin bu “karmaşık bağlantılılık” durumunun hem nedenlerini anlamak hem de bu durumun çeşitli toplumsal varoluş alanları için hangi anlamlara geldiğini saptamak olarak işaret etmiştir (Ibid:13). Küreselleşmenin kültürel boyutu açılımında odağı,

“... küreselleşmenin anlam inşası bağlamı, yani insanların kimlik anlayışlarını, mekan ve mekanla ilişki içinde olan benlik

deneyimlerini nasıl etkilediği, yerel yaşam etrafında gelişen ortak anlayışlar, değerler, arzular, mitler, umutlar ve korkular üzerinde etkilerini nasıl dönüşüme uğrattığıdır”(Ibid. : 36)

Tomlinson bu bağlamı Giddens’a referansla kurar;

“kültürel boyut, küreselleşmenin Anthony Giddens’in adlandırdığı üzere “dışarıdanlığın”dan “içerdeliğine” kadar uzanmaktadır. Çok geniş çaplı sistemik dönüşümlerle en yerel ve mahrem gündelik deneyim “dünyalarımız”daki dönüşümler arasındaki bağıdır(Giddens’tan aktaran Ibid. s. 36).

Küresel sistemden yereldeki gündelik deneyimlerimize ulaşan bu “bağ” tanımlaması da kavramsallaştırması zorlu pek çok katman içeren bir akıştır. Fakat ne tek yönlü bir akıştır ne de sabitleyicidir. Bu yaklaşım ile yerel, sabit ve durağan olmaktan çıkarken, küresel tahayyüllerin yerelde yaşanan deneyim üzerindeki değiştirici/dönüştürücü etkisi de her zaman sığlaştırıcı ve tektipleştirici olma şartı taşımaz. Küreselleşmenin getirdiği “bağlantılılığın” önceki zamanlarda insanların sahip olmadığı bir şeyi, bir kültürel kaynağı onlara sağlıyor olduğu göz önünde bulundurulur ve bu çeşitli anlamlarda “küresel” olan bir kültürel farkındalıktır (Ibid. : 48).

“Giddens insanların “olgusal dünyalarının” her ne kadar yerel olarak konumlanırsa da, “büyük bir kısmının gerçekte küresel” olduğunu savunur (1991:187) Bu ne “küresel bir kültürün” ortaya çıktığı ne de hepimizin dünyayı kültürel kozmopolitler olarak deneyimlediğimiz anlamına gelmektedir. Ancak şunu ima eder: “küresel olan” içinde var oluşumuzu (farklı düzeylerde) şekillendirdiğimiz kültürel bir alana dönüşmektedir. Bu nedenle bağlantılılığın bir sonucu olarak uzaktaki güçlerin yerelliklere nüfuz etmesinin iki yüzü vardır : yerelliğin güvenliğine son verirken, deneyimi daha geniş— nihayetinde küresel— anlamda kavrayabilmemizi sağlar (Ibid. 49)”.

Bu bakış açısı bağlantıda olan eşitsiz, adil olmayan iktidar ilişkilerini, bağlantılılığın sonucu oluşacak nüfuz etme biçimlerini yok saymaz fakat bağlantılı olma halinin farklı olanaklarını araştırmaya da kapıyı açık tutar. Ancak bu temelde yapılan bir kavramsallaştırma zamanın getirdiği (küresel) toplumsal tahayyüllerin

yerelde yarattığı somut dönüşümler ile yerelin küresel güç ilişkileri içinde yok olan kendi “öz”üne zarar gelen niteliklerini ayırt edebilmemizi sağlayacaktır.

Bugün metropolde bir kent merkezi olan Kadıköy’ün tarihi çekirdeğindeki dönüşüm; dinamik ve akışkan olan ulus ötesi, ulusal ve yerel süreçlerin Kadıköy’e özgü kesişiminde devam etmektedir. Bir yandan dünyanın pek çok yerinde kent merkezlerinin kullanımına dair yaşanan dönüşümlerle ortak özellikler taşımakta, bir yandan da kendine has mekânsal bir atmosferde kendine has karşılaşma alanları yaratmaktadır. İlerleyen bölümlerde ulus ötesi, ulusal ve yerel dinamikler, Kadıköy özelinde ve kent merkezlerinin dönüşümü göz önüne alınarak incelenecektir.

3.1. Ulusötesi Dinamikler : Postmodernizm, Kültürel Dönüşüm ve Kent Merkezleri

Küresel olarak kent merkezlerindeki dönüşümleri inceleyen pek çok çalışma kültürün kent ekonomileri açısından kazandığı, dönüştürüldüğü yeri/durumu işaret eder. Bugünün kent merkezlerini anlama çabasındaki herhangi bir çalışmanın öncelikle kültürün nasıl ekonominin tabanı olarak işlev gösterdiğini anlamaktan geçtiği özellikle vurgulanır (Zukin, 1995,11). Illouz; “ekonominin kültüre, kültürün de geçici ve atılabilir mallar dünyasına dönüştürüldüğü” bir dünyada yaşadığımız tespitini yapmaktadır (akt. Ritzer, 2016 : 124). Kent merkezleri bu bağlamda kültürün ulusötesi dolaşımları olan “şeyler”, semboller ve performanslar bütünüyle mekânsal bir gösteriye dönüştüğü alanlardır.

Kadıköy’deki dönüşümün ulusötesi etmenlerini incelerken karşımıza çıkan en belirleyici unsur bu durumun izdüşümü olarak “stil belirleyiciliği ile ekonomi yaratan ulus ötesi dolaşımı olan hayat tarzları”dır (Zukin,1998). 2010lu yılların başlarından bu yana Kadıköy’ün merkez mahallelerinde semtin gündelik pratiklerinde yer eden küresel kültürün ürünü hayat tarzlarının mekanı dönüştürücü etkileri yoğun bir şekilde görünürdür.

Kadıköy’de birbiri içine geçmiş mekânsal ve kültürel dönüşümü büyük ölçüde kent içi hareketliliğin sonucu olarak ele alışımızı göz önünde bulundurarak, Kadıköy’ün kimler için cazibe kazandığını çözümlemek mekânsal pratikleri görünür olan hayat tarzlarına dair önemli ipuçları taşır. Yukarıda Kadıköy’ü mahalle sakini olarak sahiplenerek mahallelere taşınan “genç nesil” olarak bahsedilmiş olan grup kent

çalışmalarında hayat tarzları ve kültürel tercihlerinin mekânsal boyutu en çok tartışılan gruplardan biri olan “yeni” orta sınıf özellikleri göstermektedir. Kent merkezleri yeni orta sınıf için küresel olarak cazibe mekanı haline gelmiştir ve bu grubun kent mekanına olan yıkıcı yaratıcı etkileri kent çalışmaları için canlı bir tartışma odağıdır.

Kentli yeni orta sınıf, orta sınıfın içinde yer almasına rağmen yeni ekonomik düzenin getirdiği etkiler ile ayrışan kategorik bir gruba işaret etmek üzere “yeni” tanımlaması ile birlikte kullanılır (Ardekani & Rath, 2017: 2). Yeni orta sınıf geleneksel orta sınıftan eğitim durumuyla ve geniş eklektik kültürel eğilimleri ile ayrılır. Bu sebeple kavramsal olarak bir gelir grubundan ziyade; sosyal, politik, çevresel ve ekonomik boyutları olan, geleneksel ile modern olanı ideolojisinde ve tüketim şekillerinde bir araya getiren inşa edilmiş bir kültürel kategori olarak işlev gösterir (Anantharaman, 2014; Jayne, 2006’dan akt Ibid.). “Heterojen, sınırlarını çizmesi ve tarifi kolay olmayan, müphem bir kategori” oluşturan bu grup genel olarak beşeri sermayesi yüksek işlerle bağlantılıdır (Ardekani ve Rath, 2017:3). Konforlu bir hayat sürdürebilen, sabit bir ev, sağlık sigortası ve eğitim imkanlarına ulaşabilen, tatil ve boş zaman aktivitelerinin tadını çıkarabilecek bir gelire sahip fakat tipik olarak ne zengin ne fakir olarak kategorilenebilecek bir gruptur (Kharas and Gertz 2010, Mathur 2010’dan akt Ibid). Yeni orta sınıf’ın “yeni”liği ana olarak mülkten ziyade bilgi birikimlerine bağlı olarak profesyonel sınıflarını gösterir ki, bu durum post endüstriyel toplum ve post-Fordist üretim biçimlerinin bir sonucudur. (Lange and Meier’den akt Ibid)

Hayat tarzlarında belirleyici olduğu düşünülen çeşitli durumlarına vurgu yapan Yuppier (young urban professionals) (genç kentli profesyoneller), DINK (double income no kid) (çocuksuz çift maaşlı) gibi tanımlamaların yanı sıra farklı dönemlerde hayat tarzlarına çeşitli açılardan yaklaşarak yaratıcı sınıf (Richard Florida), neo-bohemya (Lloyd, 2010), bohem boourgoise (bobos) (Brooks, 2000) gibi kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Bu gruplar sürekli olarak orta sınıf kimliğinin dinamik bir şekilde yeniden tanımlanmasına yol açmaları ve genellikle özgürlükçü ve farklılıklarla birlikte yaşama dair tutumları bağlamında olumlu özellikler göstermelerine rağmen, yoğun kaynak gerektiren yeni tüketim alışkanlıkları nedeni ile eleştirinin odağındadırlar (Lange and Meier, 2009). İlerleyen bölümlerde bu kavramsallaştırmalar araştırma mekanına yeni taşınan ya da gündelik kullanıcı olan gruplar bağlamında daha detaylı incelenecektir. Bu bölümde ise işaret edilmek istenen

yeni orta sınıfın hayat tarzlarına bağlı olarak oluşan stilize mekânsal talepleridir. Kültürel sermayesi yüksek bu grubun ekonomik üretim ve tüketimleri ile sanat ve kültür arasındaki sınırlar muğlaklaşmıştır. Gündelik hayatı stilize etme gayeleri mekânsal pratiklerinde hayata geçer. Stilize olan mekânsal talepler ve bu taleplerle oluşan ekonomi, mekanın (yaşanan muhitin) kendisinin bir tüketim nesnesine dönüşmesinde rol oynar. Bu durumun sonucu olarak mekanlar hem kurgusu hem de sakinleri bağlamında ulusötesi dolaşımı olan hayat tarzları etkisinde tektipleşmekte ve pek çok bölgede eski sakinlerin muhitlerini terk etmek durumunda kaldığı mutenalaşma süreçlerini tetiklemektedir.

Zukin (1998) tüketim mekanlarının çeşitliliği ve standartlaşmasını kentli yaşam tarzları üzerinden araştırdığı makalesinde kent merkezlerindeki yaşam tarzlarına bağlı dönüşümleri küresel süreçler üzerinden analiz etmektedir. Zukin sürecin ulus ötesi yapısal nedenlerini üç dönüşüm ile açıklar. İlk olarak, postmodernizmin yükselişi kent merkezlerini etkilemiştir. Zukin postmodernizmi “geniş anlamıyla hem bir sanat biçimi, hem post endüstriyel üretim süreçlerine işaret eden bir durum hem de kimlik imleyici (identity marker) niteliği” ile kullanmaktadır. Ulusötesi dolaşımı olan hayat tarzları tam olarak postmodernizmin bu niteliklerinin kesişiminde pratik edilmektedir.

Zukin ikinci olarak, hizmet sektörünün büyümesine işaret etmektedir. Baby boom jenerasyonunun yetişkinliğe ulaşmasıyla temel konfor beklentileri konusunda beklentileri yüksek olan tüketiciler alım gücüne ulaşmıştır. Yetişkinliğe ulaşmış tüketici grubu, ayırt edici özellikleri olan yüksek kalite mal ve hizmetlere yükselen talepleri ile tüketim davranışları üzerinden kent merkezlerinin kullanım şekillerini etkilemiştir. Ayrıca tüm dünyada özellikle şehir merkezlerinde yoğunlaşan göçmenlerin, azınlıkların, queer grupların kültürel alan ve kamusal alanlarda görünürlüklerinin artması, kent kültürlerinin (urban cultures) tanımlanış şekillerini etkilemesi yine küresel olarak şehir merkezlerinde bazı dönüşümleri getirmiştir (Ibid., s 825). Kadıköy’de de özellikle expatlar, Erasmus öğrencileri olmak üzere yabancı nüfusun, azınlık sayılabilecek kültürlerin ve queer grupların görünürlükleri yüksektir ve yükselmektedir. Ayrıca Zukin’in belirttiği üzere yerel yönetimlerin kentli yaşam tarzlarına ihtimam göstermesi ve bunları desteklemesi kamusal mekanların estetize edilmesine ve bunların görsel tüketimine dair bir teşvik oluşturmuştur.

Zukin'in işaret ettiği kent merkezlerini üretim mekanı olmaktan çıkıp tüketim mekanına dönüştüren yapısal değişiklikleri Harvey de tüketicinin temposunun yükselişine vurgu yaparak açıklar (Harvey; 2014:318) ;

“Seçkin piyasalardan farklı olarak kitle piyasalarında modanın seferber olması, tüketicinin temposunu sadece giyimde, süsleme ve dekorasyonda değil, aynı zamanda hayat tarzlarını ve dinlenme faaliyetlerini de (boş zaman ve spor alışkanlıkları, pop müzik türleri, video oyunları ve çocuk oyunları vb.) kapsayan geniş bir alanda hızlandırmanın aracı haline geldi. Bir ikinci eğilim ise mal tüketiminden hizmet tüketimine doğru bir kayıştı: sadece kişisel ve ticari hizmetlerde, eğitimde ve sağlıkta değil, aynı zamanda eğlence, gösteri, “happening”ler ve hobiler gibi alanlarda da. Bu tür hizmetlerin (bir müze gezme, bir rock konserine ya da sinemaya gitme, konferans dinleme, jimnastik salonuna devam gibi) “hayat süresi”nin ölçümü zor olsa bile, bir otomobilinkinden ya da çamaşır makinesinden çok daha kısa olduğu açıktır.”(Ibid. 318)

Harvey tüketim alanında son derece gelip geçici hizmetlere olan eğilimin, kültürel üretimin pek çok alanında kapitalizmin nüfuzunun arttırmasında temel etken olduğunu ileri sürmektedir (Ibid., s 318). Böylece “postmodernizmin çoğulcu tavrı açısından temel bir noktada olan bütün grupların kendi adlarıyla, kendi sesleriyle konuşma ve bu sesi sahici ve meşru kabul ettirme hakkına sahip olduğu fikri” (Ibid., s 64), kapitalizmin kent mekanında sert işleyen kuralları ile sürekli olarak test edilmektedir.

İncelemenin alanı olan mahalleler kent merkezinde ekonomik ve kültürel açıdan daha içe kapanık ikincil bir merkez iken yukarıda açıklanan ulus ötesi dinamikler ile küresel süreçlere uyumlanarak yeni orta sınıf hayat tarzı ve genç odaklı tüketim mekanlarının tüm diğer mekanlara baskın olduğu, artık mahalle sakinleri dışında bu grupları da cezbeden ve mekanın fiziksel sınırlarını aşan bir kalabalığı mahallelere çeken muhitlere dönüşmüşlerdir. Elbette bu ulus ötesi dinamikler, araştırma mekanında ulusal ve yerel dinamiklerle etkileşim halinde Kadıköy’e özgü bir dönüşümün şekillenmesinde rol oynamaktadır.

3.2 Dönüşümün Ulusal Dinamikleri

Kadıköy'ün tarihi çekirdeğindeki mahalleler halen artışta olan bir talep üzerinden hem “boş vakit” tüketiminin hem de yerleşme isteğinin hedefi olarak git gide popülerleşmektedir. İstanbul'da bir kent merkezi olma özelliği gösteren bu mahallelere oluşan talep ve bunun sonucunda yaşanan sosyo-kültürel ve mekânsal dönüşüm İstanbul'un yapısal dönüşümünden bağımsız değildir. İstanbul'a merkezi ve yerel yönetimlerce yüklenen stratejik roller, hem kentin bütününe ulusal ve ulus ötesi arenada kaplaması hedeflenen alanı belirler, hem de kent içindeki köşe-kapmacanın kural koyucusu olarak işlev gösterir. Planlanmış bu stratejik rollerin ulus ötesi akışlar ve yerelden gelen tepkilerle karşılaşmasıyla oluşan güç dengesi gündelik mekânsal pratiklerde hayat bulur. Bu bölümde ana amaç, merkezi idarenin küreselleşen ekonomiye entegrasyonu ile gelen neoliberal politikaları uygulayış biçimlerinin araştırma mekanına etkisini incelemektir. Daha özelde ise ulusal ekonomi-politik hamlelerin kültürel boyutunun kent mekanına yansımalarını İstanbul özelinde ele almaktır. Çok merkezli bir metropol olan İstanbul'un ekonomi-politik ve kültürel politikalar sonucu merkezler arası dengeleri dinamik bir biçimde sürekli değişmektedir. Kadıköy'ün bu denklemdeki yerini anlamak üzere öncelikle ulusal stratejilerin İstanbul'u nasıl etkilediği bir süreç olarak ele alınacaktır.

Ulus devletin belirleyici gücü “neoliberal iktisadın dünya üzerinde hakimiyet kurup sistemleşmesi, daha sonra da zamanla bir ideoloji haline gelmesi” (Bell'den aktaran Yalçın vd, 2014) ile biçim değiştirmiştir. Kent mekanı, ekonomideki yeniden yapılanma ve sanayisizleşmenin sonucu olarak yeniden düzenlenen üretim ilişkileri ve emeğin mekânsal dağılımı ile yapısal bir dizi dönüşümden geçmiştir. Kentler, yalnızca ulusal ekonomiyi besleyen işgücünün alanı olmakla sınırlı iken bu dönüşümlerin sonucunda küresel ekonominin üretim ve tüketim alanları haline gelmiştir. Smith bu durum ile ulus devletin rolünün ekonomide belirleyici olmaktan çıkarak küresel ve yerel sermaye arasındaki ilişkiyi kuran bir arabulucu rolüne indirgendiğini iddia etmiştir (akt Ötkünç 2012: 87). Fakat bölümün ilerleyen kısmında inceleneceği üzere, İstanbul'da hayata geçirilen neo-liberal kentsel uygulamalara yakından bakıldığında, Wacquant'ın da işaret ettiği üzere, devletin belirleyici olma rolünü kaybetmediği; devlet, pazar ve vatandaşlık ilişkisinin yeniden tanımlanmasının, aslında devletin geri çekilmesi ile değil, yeniden yapılanması (akt Aksoy, 2014:30) ile sonuçlandığı görülmektedir.

Neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreci 1980 sonrası dönemde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye kentleri için de siyasi, ekonomik ve kültürel etkileri ile hızlı bir dönüşüm getirmiştir. Bu dönem, makro ekonomik yapıya entegrasyonla dönüşüm geçiren ekonomik ve siyasi ilişkiler ile yüzünü ülke içine dönmüş sanayi kenti İstanbul'dan, "küresel kent" İstanbul'a adım atıldığı dönemdir (Genç, 2018). Keyder'in işaret ettiği şekilde "İstanbul, Türkiye'nin dünya sahnesine çıkışıyla tanımlanan sürecin, vitrini ve kapısı ol"(muştur) (2013:26). Bu süreçte İstanbul kültürel tüketime göre şekillenen bir yapıya bürünmüştür. Kültürel tüketime göre şekillenen yeni İstanbul silueti, şehrin anıtsal niteliğini, dolayısıyla tarihini canlandıran restore edilmiş mahalleler, bu mahallelerin turizm bölgesi olarak belirlenmesi ile ziyaret edilmelerini kolaylaştıracak şekilde bunlara eklenen oteller ve bu kentsel dokuya eşlik eden küresel işlevler göz önüne alınarak tasarlanmış teknolojik donanımına sahip ofis binalarının yoğunlaştığı uluslararasılaşmış ticari bölgeler ile belirlemektedir (Ibid.).

Türkiye kentlerinde neoliberal politikaların uygulanma şekli açısından bahsi geçen döneme dek iz sürülebilir. Bu dönemde küreselleşen ekonomiye kentlerin entegrasyonu olarak sunulan politikaların İstanbul'da Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan (1984-1989) tarafından "görkemli bir mazide yatan yorgun bir şehirden 21. yy için vaatlerle dolu bir metropole dönüştürme" hırsıyla bürokratik mantaliteden uzak girişimci programlarla planlandığını işaretlemek önemlidir (Öncü ve Keyder, 1994: 408). Fakat yine de İstanbul'da kent merkezlerinde bugün yaşanan süreci analiz etmek adına Genç'in tanımladığı haliyle "2001 ekonomik krizi ve arkasından gelen "siyasal alt üst oluşu" izleyen yeniden yapılanma dönemini mekânsal-toplumsal pratiklerin ve yapıların dönüşümü açısından yeni bir dönem" olarak ele almak gerekir (2018:118). AKP'nin iktidarda olduğu bu dönemin belirleyicisi olarak inşaat sektörüne atfedilen önem ve verilen öncelik, kamu arazilerinin yaygın biçimde özelleştirilmesi, kentsel dönüşüm projeleri, kamunun bu yöndeki tasarruflarını mümkün kılan kapsamlı yasal-idari düzenlemeler sayılabilir (Ibid.). Bu dönemin Kadıköy'deki dönüşüme en belirgin etkisi ise merkezi hükümetin tüm bu sayılan yapısal dönüşümler ile paralel bir şekilde kent mekanında kültürel doku bağlamında da varlığını gösterme kararlılığını göstermeye başlamasıdır. Bu dönemde tüm dünyada neoliberal politikaların kentler üzerinde etkileri farklı şekillerde devam ederken İstanbul'un kentsel dönüşümündeki "ayırt edici özellik" (Lovering ve Türkmen'den akt Aksoy 2014: 27), Türkiye'de hükümetin "kenti sadece bir büyüme

makinası olarak değil, sosyo-politik bir dönüşüm projesinin alanı olarak da kullanması”dır (Eraydın ve Taşankök’ten akt Aksoy, 2014: 27). Kadıköy bir süre sonra bu dönüşümün bazı “artıkları”, “istenmeyenleri” “tutunamayanları” için bir sığınak haline gelecektir.

Aksoy, İstanbul’un Neo-liberalizm ile İmtihanı (2014) isimli makalesinde 2002 yılında hem yerel yönetimde hem de merkezi hükümette iktidara gelmiş olan AKP hükümetinin kenti nasıl bir sosyo-kültürel dönüşüm sahnesi olarak kurguladığını analiz eder. Bu analizde hükümetin, parti politikası olarak savunduğu “muhafazakar demokrat” çizgisinin kültürel kimlik boyutunu İstanbul’a ilişkin vizyon ve politikaları ile nasıl ilişkilendirdiğini tartışır. Aksoy, 2002 yılından bu yana hem merkezi hem yerel yönetimde iktidar olan AKP’nin kent politikasında yaşanan dönüşümünün miladı olarak Topçu Kışlası Projesi’ni göstermektedir. Proje öncesi dönemde merkezi yönetimin hedeflediği kentin küresel rekabetçiliğini geliştirmek ve ekonomik büyüme sağlamak için neoliberal reçeteler uygulamaktır. Henüz kentin kültürel dokusuna dair politikalar gün yüzüne çıkmamıştır. Hale ve Özbudun AKP’nin İstanbul’un kültürel kimlik sahnesi olarak şekillenmesi konusundaki bu ilk dönem yaklaşımını “savuşturma” olarak nitelemektedir (akt Ibid.). Topçu Kışlası Projesi sonrası dönemde ise “kültürel kimlik, muhafazakar kimlik, muhafazakar kültür ve bu kavram bileşkelerinin” kente yansımaları artık somut bir şekilde kendini göstermeye başlar (Ibid.).

Topçu Kışlası projesi öncesi dönemde de, merkezi yönetim ve yerel yönetimin tek elde toplanmasıyla İstanbul üzerinde girişimci anlayışın uygulamalarını dengeleyecek kontrol ve denge unsurları ortadan kalkmış olur; “*kalkınmacı devlet*” ten “*küreselleşmecı devlet*” e geçilir (Ibid. s 27) ve İstanbul’da uygulanacak neoliberal politikalar artık merkezi yönetim eliyle devreye sokulur ve uygulanır (Ibid.). 1984 yılında çıkmış yasaların ardından 2004 yılında çıkarılan kanunlar ile büyükşehir belediyelerine verilen yeni planlama yetkilerini uygulamak üzere İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) kurulur (Ibid., s 31). İMP 2009 yılında İstanbul için “küresel ölçekte rekabet edebilen, yüksek yaşam kalitesine sahip bir bilgi toplumu” vizyonu ile kentin kapsamlı bir yapısal dönüşüm ihtiyacı olduğunu öne sürer. Bu yapısal dönüşümden kastedilen “bir taraftan üretim sektörünün kent istihdamındaki payının 2023 itibarıyla işgücünün dörtte biri oranında azaltılması ve hizmet endüstrisi altyapısının bilgi ve enformasyon

temelli hizmetlere, finans ve bilişime kaydırılması, öbür taraftan da kentsel alanın küresel yatırımcılar için cazibesini arttırmak için İstanbul'un kentsel profilinin yeniden biçimlendirilmesidir”(Ibid.,s 31).

“İstanbul, büyükşehir vizyonunda küreselleşen bir kent ise, Ankara'nın görüşüne göre, buna ek olarak Türkiye'nin “büyük ekonomisinin” motorudur. İstanbul 1990ların sonlarında AKP'nin küreselleşen Türkiye stratejisinin sahnesiyken 2000li yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin Avrupa sınırında yer alan bir mega güç bloğudur; büyümenin oynandığı ve AKP'nin küresel imajının sergilendiği bir sahnedir” (Ibid., s 32).

Bu ana çerçeve ile kentsel dönüşüm tüm şehri ele geçirmiş, kent farklı sınıflardan kentli pek çok gruba dokunan yapısal bir dönüşüm yaşamıştır. Fakat, Aksoy, Tanıl Bora'ya atıfla AKP iktidarının “küresel şehir” İstanbul'un bir kültürel kimlik sahnesi olarak görülebileceğini telaffuz edebilmek için yine de kendisini tümüyle muktedir hissetmeyi beklediğini işaret eder. Hükümet ancak 2011'den sonra üçüncü iktidar dönemine (“ustalık dönemi”) girerken artık kalıcılığını garantilemiş tavrıyla, yeni-Osmanlıcılık kavramını İstanbul'un kentsel tasarımı, restorasyon ve yenileme projeleri, mimari üslup gibi konularda telaffuz etmeye başlar. 2013 yılına gelindiğinde ise AKP'nin “kamusal alanların kimliğinin düzenlenmesi gibi sembolik önem taşıyan bir kültürel mühendislik girişimi” olarak Gezi Parkı yerine Topçu Kışlası inşa etmek konusundaki ısrarı artık kente kültürel boyutta müdahalede kararlı olduğunu göstermesi açısından mihenk taşı kabul edilebilir. (Ibid.) Bu kararlılık aynı zamanda farklı çevreleri bir araya getiren kent muhalefetini oluşturarak “Gezi Direnişi”ni ortaya çıkarması ile de kent açısından ve kent hakkı duyarlılığı bağlamında bir milattır (Ibid.).

Merkezi yönetimin kamusal alanlarda (mekanlarda) kültürel kimlik inşa etme kararlılığı ile farklı çevreleri kent hakkı bağlamında bir araya getiren kent muhalefetinin gerilimi Kadıköy'deki mekânsal ve kültürel dönüşümü etkileyen kent içi hareketlilik için önemli bir bağlamdır. Temelleri ulusal politikada yatan bu gerilim Kadıköy'ü de zaman içinde yeniden konumlandıran bir unsur olmuştur. Kentteki kamusal alanlardaki uygulamalar ile hayata geçen kültürel kimlik inşa etme stratejisi ile İstanbul'un farklı muhitleri ulusal kutuplaşmadan payını almış, giderek tek tipleşen kimliklere bürünmüştür. Bu durum alternatif kimlikler ve kimi hayat tarzları için hem

kültürel olarak yerinden edilme hem de kendi alanını yaratma ihtiyacını doğurmaktadır. Kadıköy bu bağlamda yerinden edilen kimlik ve hayat tarzları için var olabilme ve kendi alanını kurma imkanı sağlayarak gerilimin kent muhalefetini bir araya getirme tarafına yakın bir potansiyel taşımaktadır.

3.3 Dönüşümün Yerel Dinamikleri

Kadıköy’ün coğrafi, demografik ve tarihi özellikleri ana hatları ile daha önce betimlenmiştir. Bu bölümün hedefi ise yaşanan kültürel ve mekânsal dönüşümü hazırlayan ve bunların biçimini belirleyen şartları yerel dinamikler bağlamında fiziki koşullar, kültürel doku ve yerel yönetime odaklanarak çerçevelemektir.

Mekanların fiziki yapılarının mekanla özdeşleşen kültür üzerinde belirleyici etkileri vardır. Kadıköy’ün tarihi çekirdeği coğrafi olarak bir yarımada şeklindedir ve araştırmanın konusu olan dönüşümün yaşanmaya başlamasına değin bir parça içe kapalı ada kültürü hakimdir. Yakın geçmişe bakıldığında Kadıköy’ün “kent” ile bağı 19.yy ikinci yarısında vapur seferlerinin başlamasıyla güçlenmiş, ancak bu dönemden sonradır ki, sayfiye mekanı olmaktan çıkıp yaz kış sürekli nüfusun barındığı bir semt haline gelmiştir.

“Dışarı” ile fiziki bağlantısı kısıtlı, içe dönük ada kültürü, Muhayyel Kadıköy bölümünde analiz edildiği üzere semt anlatılarında yoğun bir şekilde yer bulan deniz ile ilişki, bohem burjuva yaşam tarzı, herkesin birbirini tanıdığı, iç içe geçmiş semt hayatı başlıkları ile bir arada düşünüldüğünde birbirini tamamlayan öğeler olduğu görülmektedir. Kadıköy’ün kentli, sosyal ve kültürel sermayesi yüksek sakinleri bu unsurların bileşkesinde kentin güncel trendlerini takip eden fakat “yavaş/rahat yaşam” tercihleriyle uyum içinde olan mekânsal dinginliği muhafaza eden bir yerel-mekânsal kimlik inşa edegelmiştir. Bugün yeni sakinler ve gündelik kullanıcıların artması ile mekanın fiziki sınırlarını zorlayan kalabalığa rağmen Kadıköy halen huzur, rahatlık, özgürlük referanslarını koruyabilmiştir. Geleneksel mahalle anlayışı ve sayfiye kültürünün izlerini taşıyan “rahat yaşam”, kent merkezinde modern kentli hayat tarzları ile çelişebilecek kimi unsurlar taşımaya rağmen Kadıköy’e özgü bir şekilde uyumlanmış, bu uyumlanma hali semtin gündelik ritminde fark yaratan unsurlardan olmuştur.

Uzun süredir kentli olan nüfus yoğunluğuna bağlı olarak Kadıköy’de kentte birlikte yaşama dair kabullenilmiş kurallar ve bu kurallar dahilinde farklılığını yaşayabilme özgürlüğü konusunda en azından söylemde bir uzlaşma olması kültürel doku açısından öne çıkan özellikler arasındadır. Kadıköy tarihsel olarak da farklı kültürlerin, dillerin, dinlerin, etnik kimliklerin bir arada oluşuna dayanan toplum yapısı ile öne çıkmaktadır. Sementin 20. YY başlarında Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten nüfusun oluşturduğu kozmopolit yapısı azınlıkların ulusal ölçekte yaşadığı tarihsel olaylardan etkilenecek erimiştir. Yine de, kimi kültürel geleneklerin devamı, korunabilmiş mimari yapılar ve ibadete devam eden tarihi kilise ve sinagogların varlığı semtte kozmopolit bir kültürün izlerini geçmişten bugüne taşımaktadır. Kadıköylüler, çok kültürlülüğü zenginlik olarak görmekte, birlikte yaşam ve “tolerans” kültürünü Kadıköylü olmanın önemli bir unsuru olarak kentli yaşamın gerekliliği vurgusuna bağlanan bir gurur ile sahiplenmektedir.

Kadıköy İstanbul için merkezin “karşı”sında bir ikincil merkez olagelmıştır. Ekonomik göstergeler ve İstanbul’un kent hayatının trendlerini belirleyen canlılık bağlamında ikincil merkez olmakla birlikte sakinleri için aidiyet duygusu yüksek bir semttir. Sakinlerinin (maddi açıdan) “doyduğu” değil “doğduğu” yer olma özelliği Kadıköy’ü mekan aidiyeti bağlamında geride bırakmamış, aksine bunu güçlendirmiştir. Saha araştırması esnasında İzel Rozental’ın Kadıköylü sanatçıların sanat eserlerinin üretimi, sergilenmesi ve satışı ile ilgili olarak söylediği “burası yatak odamız, iş öbür tarafta...Eşe dosta ne kadar satacağsın” ifadesi duygusal da olsa Kadıköylüler için “karşı”nın ve Kadıköy’ün yerini yansıtmaktadır. Bugün Kadıköy’ün popülaritesinin yükselmesi ile birlikte hem semte taşınanların hem de günlük kullanıcı sayısının artması Kadıköy mahremiyetine zarar veren bir unsur olarak görülmektedir. Mahremiyet kaybı algısının temelinde ise yoğun hareketlilik ve kargaşanın tetiklediği olumsuz düşünceleri besleyecek şekilde kökleşmiş bulunan mekânsal konumlanma hafızası yatmaktadır. Buna göre, tarihsel açıdan karşılıklı olarak ‘karşı’ şeklinde tabir edilen İstanbul içi mekânsal ayrışmanın Kadıköylülerde bir konumsal muhafazakarlık yarattığını iddia etmek mümkündür. Kadıköylüler arasında, uzaklık ve mahremiyetin semte bir tür kendine özgürlük, kendine yeter olma niteliği kattığı düşüncesi oldukça yaygındır. Kadıköylülerin bu yeni duruma ve mekanın erişilebilirliğinin artmasına verdikleri tepkinin temelinde bu mekânsal konum bilgisinin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Cumhuriyet döneminden bu yana yakın tarih Kadıköy anlatılarında nostaljinin baskın bir unsur olduğu Muhayyel Kadıköy bölümünde işaret edilmiştir. Kadıköy ve “Kadıköylüler” için hep daha kötüye giden ama önlenemeyen dönüşüm trendleri yerel anlatılara damgasını vurur. Kendine has çeşitliliği ile zengin sosyal hayatın dönüşümü/yok oluşu fiziksel çevrenin biçimleri ile somutlaşır; konaklardan apartmanlara, apartmanlardan ise lüks dairelere geçiş sosyal hayatın geri dönüşü olmayan değişiminin mekansal göstergeleridir. Karabey’in Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan köşe yazısı hem bahsi geçen geri dönüşü olmayan “tatlı hayatı” betimlemesi hem de incelememizden 38 yıl önce yine mekânsal ve kültürel dönüşümün keskinliğine dair yarattığı hisleri yansıtmaları açısından bu duruma örnektir;

“Kadıköy’ün kuruluşunda, buraya güzellikten anlamayan körlerin yerleştiği yolunda bir efsane olduğu bilinir. Ancak çağımızda pek geçerliliği kalmadı bu efsanenin. Cumhuriyet ile yaşıt olup İstanbul’u yaşayanların anlata anlata bitiremediğine bakılırsa yakın zamanlara denk Kadıköy’ün güzellikleri ve tatlı yaşamı da pek yabana atılır cinsten değilmiş, çamlar içinde köşkleri, pembe çavuş üzümü bağları, kumru sesleri, doğal kıyıları, küçük beyaz Rum evleri, sevimli tramvayları, düzenli iskeleleri, neşeli meyhaneleri ile.

Küçük Bey’ler Yukarı Erenköy’deki köşklerinden banyo kılıkları ile çıkıp, tanıdıklarıyla yarenlik ederek bahçeden bahçeye geçerek kıyıya ulaşır, bornozlarını giyer, dönüşte bir dost köşkte içkilerini alır, fakirhanelerine avdet ederlermiş. Hele akşamları Belvü, Korupark, Fenerbahçe önünde fayton ve kupa ile tur atmak; Hristo, Todori, Koço gibi çoğu kez yöneticisinin adıyla maruf meyhanelerde geceyi bitirmek ne zevkli olurmuş. Bir iskele meydanı, bir çınar altı.. Jilet gibi giyinmiş, smokin ve papyonlu, briyantınli saçları ortadan ikiye ayrılmış garsonlar, göz süzen gayrimüslim kızlar, Gregor’un cazı, Madam Sarah’ın sesi.. Aristokrat ailelerin tatlı su frengi oğullarının kotralarından bir ağızdan söylenen şarkılar duyulmuş....

Kadıköy’ün deniz ve yeşilliklerin bir aradalığı ile zenginleşen peyzaj güzelliği; bu güzelliği incelikleri ile görebilecek sosyal ve kültürel sermayeye sahip, hakkını vererek keyfini çıkaran sakinleri; semtin gündelik hayatına yansımış yüzü batıya

dönük özgürlükleri ile bohem burjuva sosyal hayatı, bugünkü “hip Kadıköy”ün de üstüne kurulduğu bir dönem anlatısı olarak kabul edilebilir. Fakat bir kurucu mit olarak bu “tatlı hayat” kaybedilmiş, geride kalmış ve asla ulaşılamayacak bir şeye dönüşmüştür. Bugün incelediğimiz dönüşümden neredeyse 40 yıl evvel gazetede köşe yazısı olarak yayınlanmış (1982) olan Karacabey’in yazısı da o dönem sermayenin mekanda yarattığı keskin dönüşümü “çöküş” olarak tanımlamaktadır;

Zaman çok hızlı geçer Kadıköy’de. Kalamış’tan vapur kalkmaz olur. Körfezi bile toprakla doldurulur...Tenteli tramvaylar yerlerini “neşeli” minibüslere terk eder. Tarlanın ortasında dükkan açan ileri görüşlü vatandaşa Şaşkın Bakkal diyenler, küçük dillerini yutar yeni apartmanları görünce. 4 katlı, derken 8-16 katlı ve pek yakında 32 katlı. Çift asansörlü, hidroforlu, jeneratörlü lambri, kemerli kapılı, yaldız fayanslı ve renkli bideli; balkonunda barbekülü, yüzme havuzlu, renk renk biçim biçim “süper lüks” daireler yapılır ve satılır ki, dünya mimarlık tarihçileri ile maliyecilere ibret ola!

Bir hesaba göre bu yoldan 5 yılda Kızıltoprak ve Bostancı arasında 60 milyar kar yaratılır. Plajlar kalabalıklaşır, deniz kokar. Kurbağalı Dere’de kurbağalar kahkaha atarken bu duruma, zehirlenip ölürlür. İnsanlar duraklarda bekler; yolları Murat’lar, Transam’lar, Pontiac’lar kaplar, cayırtılı patinaj çekmeler ve egzost dumanlarıyla...

.... Yıllar sonra şu görkemli Kadıköy’ün, çelişkilerin en keskinlerini “görselleştirerek” çöküşü de başka türlü heyecanlı oluyor doğrusu. (Karacabey, 2015)

Yaşanan dönüşümlere bakıldığında bu durumu bir yandan Kadıköy’ün kültürel olarak “yeniliğe” her daim açıklığı diğer yandan ise direngen olmayan kırılğan ekonomik yapısı ile okumak mümkündür. “Körler ülkesi” olarak mekânsal tarihinde İstanbul’un (Beyoğlu) karşısında ikincil merkez olma durumu kültürüyle bütünleşmiş olan Kadıköy farklı dönemlerde sermayenin yıkıcı ve dönüştürücü gücüyle sınanmış ve bu süreçlerden keskin dönüşümlerle çıkmıştır. Kimi zaman Kadıköy için “çöküş” olarak nitelenen bu dönüşümlere rağmen bugüne kadar referansı korunmuş “tatlı

hayat”, temelini peyzajının ötesindeki tabiat avantajlarının üzerine kurulmuş olan bohem burjuva kültürel hayattan almaktadır.

3.3.1 Yerel Yönetim ve Tüketim Odaklı Kentleşme

Kadıköy’ün mekânsal ve kültürel dönüşümünde sosyo-kültürel hayatın yanı sıra yerel yönetim olan Kadıköy Belediyesi’nin politikaları ve politikaları belirleyen yaklaşımı elbette dönüşümün nasıl yaşandığı üzerinde etkilidir. 1930 yılında ilçe olan Kadıköy, 1984 yılında Büyükşehir’e bağlı bir ilçe belediyesi olarak yapılandırılmıştır. Kuruluşundan bu yana sırasıyla Osman Hızlan (1984-1989) (ANAP), Cengiz Özyalçın (1989-1994) (CHP), Selami Öztürk (1994-2014) (CHP), Aykurt Nuhoğlu (2014-2019)(CHP) ve Şerdil Dara Odabaşı (2019-halen) (CHP) Kadıköy belediye başkanı olarak görev yapmıştır. İlk dönemden bu yana benzer politik çizgideki belediye başkanlarının görevde olması mekansal uygulamaları belirleyen politikada süreklilik sağlamıştır. Bir diğer yandan yerel yönetimin uzun yıllardır büyükşehir belediyesi ve merkezi yönetim ile ters düşen politik çizgisi ulusal olarak gün geçtikçe kutuplaşan politik iklimde belediyenin farklı konularda alacağı desteği kısıtlamaktadır. 2019 yılı itibari ile Büyükşehir Belediyesi’nin CHP’li bir başkana geçmiş olması Kadıköy Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında işbirliği bağlamında yeni bir evreye geçişin işaretlerini taşımaktadır.

Yerel yönetimin mekan üzerindeki stratejisini açıkladığı stratejik planlar yerel yapılanmada önemli bir belirleyicidir. Stratejik plan, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 41. Maddesi uyarınca nüfusu 50.000’nin üzerindeki belediyelerin seçildikleri 5 seneyi kapsayacak şekilde hazırlamakla yükümlü oldukları planlardır. Ayrıca 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda, “kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan” olarak tanımlanmaktadır. Planlar, 5 yıl için belirlenmiş stratejik hedefleri sunar. Bütçe de bu planlara uygun olarak hazırlanmaktadır.

Stratejik Planlar, ileriye dönük stratejik planlamaların yanı sıra yerel yönetimin gözünden detaylı ve geniş bir çerçevede güncel durum tespiti sunan belgelerdir. Araştırmanın bu kısmında yayınlanmış olan 2010-2014, 2015-2019, 2015-2019 planının güncellenmiş versiyonu olarak 2017-2019, 2020-2024 stratejik planları

yaşanan dönüşüm odağında bu bağlamda incelenecektir.²¹ Raporlarda özellikle SWOT (güçlü-zayıf yanlar, fırsatlar ve tehditler) analizleri yerel dinamiklere dair Belediye'nin tespit ve yaklaşımını yansıtan bir durum analizi olarak dikkat çekicidir. Stratejik raporlar 5 yılda bir hazırlandığı için karşılaştırmalı incelenmeleri mekânsal dönüşüm süreçlerine dair önemli ipuçları taşır. Kadıköy Belediyesi tarafından hazırlanmış bu analizler Tablo 3.5'de sunulmuştur. SWOT analizleri araştırma mekanı olan merkez mahalleler ekseninde ve mekansal dönüşüm odaklı olarak incelendiğinde öne çıkan fırsat ve tehditler aşağıda değerlendirilmiştir.

Öncelikle, incelenen raporlarda her dönem “Kadıköy’de yaşayan vatandaşın bilinçli, eğitim seviyesinin yüksek ve sosyo-ekonomik yapısının genel olarak iyi olması” bir fırsat olarak görülmüştür. 2015-2019 yılı raporunda yer alan “aktif yurttaşlığın varlığı ve sosyal sorumluluk bilincinin artması” başlığını ise Gezi Parkı Olayları sonrası mevcut “Kadıköylü” profilinin ve direniş sonrası taşınan sakinlerin kent hakkı üzerinden gelişen aktif yurttaşlık bilinci ile birlikte ele almak mümkündür.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan 2010 yılı itibarı ile merkez mahallelerde etkileri daha yoğun yaşanan mekânsal ve kültürel dönüşümün işaretleri, 2010 yılı Stratejik Raporu’na “vatandaş tercih ve isteklerinde hızlı değişim” olarak tehditler sekmesinde yansımıştır. Aynı zamanda “kent rantı” ve “kent denetimin az olması” yine bu dönemde yerel yönetim gözünden tehdit olarak saptanmıştır.

2015-2019 Stratejik Plan SWOT analizinde ise dönüşüme dair kentsel yenilemenin gelir arttırıcı unsur olması, günlük nüfus sirkülasyonunun ticarete olumlu etkisi, Kadıköy’ün marka değerinin artması, sanat faaliyetleri ve sanatçı varlığının yüksek olması fırsat olarak sıralanan maddeler arasında yer almaktadır. Kadıköy’ün mekansal dönüşümü ile birlikte gelen bu durumlar yönetsel açıdan fırsat olarak görülebilecek yönleri olmakla birlikte madalyonun diğer yüzünden tehditleri beraberinde getirmektedir. Yine aynı yıllar için yapılmış analizde araştırmanın konusu olan dönüşüm ile birlikte okunabilecek ve tehdit olarak saptanan maddeler; kentsel yenilemeden kaynaklanan ani nüfus artışı karşısında kentsel alt yapının yetersiz

²¹ <http://www.kadikoy.bel.tr/Kurumsal/Stratejik-Plan>

kalması, trafik yoğunluğu sebebiyle gürültü ve hava kirliliğinin artması, yeşil alan ve otopark ile ilgili kentsel tasarım ihtiyaçlarının karşılanamaması, madde bağımlılığı ve zararlı alışkanlıkların artması, kentlilik anlayışının azalması ve mahalle kültürünün kaybolmaya yüz tutmasıdır.

Tablo 3.5: Kadıköy Belediyesi 2015-2019 stratejik plan SWOT analizi

2010-2015		2015-2019	
Fırsatlar	Tehditler	Fırsatlar	Tehditler
*Alt yapısı tamamlanmış kent *Kentli profilin üst düzey olması *İlçenin coğrafi konumu *Sağlıklı ve Tarihi Kentler birliğine üyelik *Üniversitelerin bulunuşu *İlçede Uluslararası spor kuruluşlarının bulunması *İstanbul'un 2010 yılı kültür başkenti olması	*Kadıköy'deki binaların eski oluşu *Tren yolunun kenti ikiye bölmesi *İlçenin deprem risk bölgesi oluşu *Yeterli yeşil alan bulunmayışı *Ulaşım hatlarının yetersizliği *Kent denetiminin az olması *Kent rantı *Belediye gelir ve yetkilerinin kısıtlanması *Vatandaş tercih ve isteklerinde hızlı değişim	*Kentsel yenilenmenin gelir artırıcı unsur olması *Kentsel yenilenmenin sağlıklı bir kent tasarımını beraberinde getirmesi "*Kadıköy'de yaşayan vatandaşın bilinçli, eğitim seviyesinin yüksek ve sosyo-ekonomik yapısının genel olarak iyi olması *Sahil ilçesi olması *Merkezi konumda bulunması *Ulaşım transfer noktalarının ve ana istasyonların ilçemizde olması *Günlük nüfus sirkülasyonunun ticarete olumlu etkisi *Yeni kurulacak olan ticaret ve iş merkezlerine yakın olması *Coğrafi konumunun turizm ve spor	*Kentsel yenilemeden kaynaklanan ani nüfus artışı karşısında kentsel alt yapının yetersiz kalması *Toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus payının yüksek olması *Dezavantajlı grupların istihdamı konusunda yeterli çalışmaların bulunmaması *İstanbul'un deprem kuşağında yer alması *Doğal afetlere yönelik çalışmaların yeterli olmaması *Trafik yoğunluğu sebebiyle gürültü ve hava kirliliği olması *Kentsel dönüşüm sürecinde bazı yolların kapanması ve gürültü kirliliği oluşması ile mevcut sorunun artması *Yeşil alan ve otopark ile ilgili kentsel tasarımın ihtiyaçları karşılayamaması

		açısından avantaja çevrilmesi •Ulusal ve uluslar arası birliklere üyeliklerin sağladığı avantajlar *İlçemizde yükseköğretim kurumlarının ortak projelere elverişli olmaları •Kadıköy'ün marka değerinin artması •Ticari işletmelerin artması •Sanat faaliyetlerinin ve sanatçı varlığının yüksek olması •Alternatif ulaşım ve bisiklet kültürünün gelişmesi •Katılımcı bir topluma sahip olması •Doğal ve kültürel mirasın olması •Çeşitli spor kulüpleri ve tesislerinin bulunması •Çevre ve ekoloji bilincinin artması •Aktif yurttaşların varlığı ve sosyal sorumluluk bilincinin artması	•Eski yerleşim bölgesi olması nedeniyle kentsel gelişim alanlarının kısıtlı olması *Çevre kirliliğinin artması •Madde bağımlılığı ve zararlı alışkanlıkların artması *Kentlilik anlayışının azalması ve mahalle kültürünün kaybolmaya yüz tutması "•Kentsel dönüşüm sırasında ortaya çıkan asbest gibi zararlı kimyasalların kontrolsüz olarak açığa çıkması •Deniz kirliliğinin artmasına bağlı olarak biyolojik çeşitliliğin azalması

2017-2019 (güncelleme)		2020-2024	
Fırsatlar	Tehditler	Fırsatlar	Tehditler
*Kentsel yenilenme sonrasında vergi gelirlerinde artış	•Kentsel yenilemeden kaynaklanan ani nüfus artışı karşısında kentsel	• İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile ortak çalışma yapılabilmesi	• Kentsel dönüşüm ve yenileme kaynaklanan sorunlar

beklenmesi •Kentsel yenilemenin sağlıklı bir kent tasarımını beraberinde getirmesi •Kadıköy’de yaşayan vatandaşın bilinçli, eğitim seviyesinin yüksek ve sosyo-ekonomik yapısının genel olarak iyi olması •Sahil ilçesi olması •Merkezi konumda bulunması •Ulaşım transfer noktalarının ve ana istasyonların ilçemizde olması •Günlük nüfus hareketliliğinin ticarete olumlu etkisi •Yeni kurulacak olan ticaret ve iş merkezlerine yakın olması •Coğrafi konumunun turizm ve spor açısından avantaja çevrilmesi •Ulusal ve uluslar arası birliklere üyeliklerin sağladığı avantajlar •İlçemizde yükseköğretim kurumlarının ortak projelere elverişli olmaları •Ticari işletmelerin artması •Sanat faaliyetlerinin	alt yapının yetersiz kalması •İstanbul’un deprem kuşağında yer alması •Doğal afetlere yönelik çalışmaların yeterli olmaması •Kentsel dönüşüm sürecinde bazı yolların kapanması trafik yoğunluğunun artması •Trafik yoğunluğu sebebiyle gürültü ve hava kirliliği olması •Yeşil alan ve otopark ile ilgili kentsel tasarımın ihtiyaçları karşılayamaması •Çevre kirliliğinin artması •Madde bağımlılığı ve zararlı alışkanlıkların artması •Kentlilik anlayışının azalması ve mahalle kültürünün kaybolmaya yüz tutması •Deniz kirliliğinin artmasına bağlı olarak biyolojik çeşitliliğin azalması	• Kadıköy halkının bilinç düzeyinin yüksek olması • Ulaşım transfer noktalarının ve ana istasyonların ilçemizde olması • Günlük nüfus hareketliliğinin ticarete olumlu etkisi • Coğrafi konumunun turizm ve spor açısından avantajlı olması • Yenilikçi hizmet sektörlerinin Kadıköy’de yoğunlaşmaya başlaması • İlçemizde yer alan yükseköğretim kurumlarının ortak projelere elverişli olmaları • Kültür-sanat ve tasarım faaliyetlerinin ve sanatçıların varlığının yüksek olması • Çeşitli spor kulüpleri ve tesislerin bulunması	• Çevre kirliliğinin artması • Trafik yoğunluğu sebebiyle gürültü ve hava kirliliği artışı • Fikirtepe bölgesindeki konut yatırımlarının tamamlanarak iskâna açılmasıyla gelecek nüfus artışının doğuracağı sorunlar • Deprem toplanma alanlarının azlığı • Kamusal alanın azlığı • Ulaşım transfer noktalarının ve ana istasyonların ilçemizde olması • Gün içi artan nüfusun da etkisiyle, bölgede ciddi miktarda araç yığılması yaşanması ve sokakların tümüyle otopark alanı olarak kullanılmasından kaynaklanan sorunlar

ve sanatçı varlığının yüksek olması •Alternatif ulaşım ve bisiklet kültürünün gelişmesi •Katılımcı bir topluma sahip olması •Doğal ve kültürel mirasın olması •Çeşitli spor kulüpleri ve tesislerin bulunması •Çevre ve ekoloji bilincinin artması			

2020-2025 yılları için hazırlanmış stratejik raporda ise günlük nüfus hareketliliğinin ticarete olumlu etkisi, yenilikçi hizmet sektörlerinin Kadıköy’de yoğunlaşmaya başlaması, kültür-sanat ve tasarım faaliyetlerinin ve sanatçıların varlığının artmakta olması fırsatlar olarak değerlendirilmiştir. Tehdit olarak ise kentsel dönüşüm ve yenilemeden kaynaklanan sorunlar, kamusal alanların azlığı, gün içi artan nüfusun da etkisiyle bölgede ciddi miktarda araç yığılması yaşanması ve sokakların tümüyle otopark alanı olarak kullanılmasından kaynaklanan sorunlar gösterilmiştir.

Mekansal dönüşümde kentsel dönüşüm ayağının (yapısal değişim) yerel yönetim tarafından vergi gelirlerini arttırması bağlamında bir fırsat olarak rapora yansımış olması belediyelerin günümüzdeki girişim odaklı yönetim anlayışının bir göstergesidir. Stratejik raporlar 2010 yılından bu yana incelendiğinde mekanın fiziksel sınırlarının zorlanmakta olduğu tespiti tehdit algılarına yansımıştır. Fakat fiziksel sınırları zorlayan kalabalıklaşma, bir yandan da ekonomiyi canlandıran ve tüketimi artıran bir öge olarak ele alınmaktadır. 2015-2019 raporunda fırsat olarak değerlendirilen Kadıköy’ün marka değerinin artışı, 2020-2024 projeksiyonuna geldiğinde “yenilikçi hizmet sektörlerinin Kadıköy’de yoğunlaşmaya başlaması” şeklindeki fırsat algısına evrilmiş ve pek çok kent çalışmasında yer aldığı gibi kent mekanındaki tüketim odaklı dönüşümün anahtar göstergesi olarak görünür hale gelmiştir.

2010 yılından bu yana yapılmış analizler bir arada okunduğunda devam eden sürecin öngörülebilmiş akışı izlenebilir. Doğası gereği dinamik olan mekânsal ve kültürel dokuyu dönüştüren tüketim odaklı sürecin ana eksenleri yerel yönetim gözünden kimi açılardan fırsat kimi açılardan tehdit olarak tespit edilerek sunulmuştur. Mekanın fiziki sınırlarının aşıldığı/aşılacağı riski yerel yönetim tarafından her analizde öngörülürken ekonomiyi canlandıran tüketici hareketliliği de fırsat olarak görülerek kentli hayat tarzlarını destekler pozisyondan olumlanmaya devam etmektedir. Bir yandan insani faktörleri ve özellikle kültür-sanatı öne çıkaran bu yerel politika nihayetinde küresel neoliberal politikaların belediyeleri konumlandığı pozisyon itibari ile ekonomik çıkarın kısılcacında hayata geçmektedir. Bu pozisyonu Harvey 1989 yılında yayınlanmış makalesinde geç kapitalizm ve neoliberal politikalar ile kentsel yönetişimde “yönetimden girişimciliğe” dönüşüm olarak tartışmaya açmıştır. O dönemde katıldığı bir kolokyumda akademisyenler, iş adamları ve politikacıların; yerel yönetimlerin daha yaratıcı ve girişimci olmaları, zarar görmüş durumlarını

aşmak için her türlü yolu araştırmaları ve keşfetmeleri gerektiği konusunda hemfikir olduğunu aktarmıştır. Fikir ayrılıkları ise yalnızca bunun nasıl yapılacağı konusundadır (s. 4). O dönemden bu yana neoliberal politikaların kent yönetiminde norm olarak işlenmesi sonucu yerel yönetimlerin girişimci temelli strateji ve hamleleri nasıl oluşturacağı konusunda birbirleri ile rekabet halinde oldukları görülmektedir.

Harvey aynı makalesinde yerel yönetimler için rekabette bulundukları piyasaya bağlı koşulların belirleyiciliğini vurgularken koşulları ve bu koşullara bağlı geliştirilecek stratejileri 4 ana başlıkta toplamaktadır (Ibid. s. 8-10). Harvey'e göre yerelin rekabet potansiyelini oluşturan piyasalar 4 farklı alanda değerlendirilebilir; "üretim yatırımları; tüketim harcamaları, kumanda ve denetim fonksiyonları, devlet harcamaları." Yukarıda Kadıköy Belediyesi Stratejik Planlarından derlenmiş analizlere bir bütün olarak bakıldığında Kadıköy Belediyesi'nin bir strateji olarak Harvey'in ikinci seçenekte sunduğu "kent bölgesi(nin) rekabetteki yerini tüketimin mekânsal dağılımına müdahale ederek iyileştirmek" yoluna giderek tüketime dayanan kentleşme tarzını uyguladığı görülmektedir. Tüketime dayanan kentleşme tarzı Kadıköy'ün yaşadığı süreçte piyasaya bağlı koşullar açısından yukarıda belirtilmiş olan diğer alternatif stratejiler için kısıtlı koşullara sahip olması sebebi ile de en uygulanabilir olandır. Sanayi ve ticaret konusunda İstanbul'un "karşısında" ikincil konumda bulunan, ayrıca uzun süre büyük şehir belediyesi ve merkezi yönetimle ters düşen bir politik çizgide yer alan Kadıköy'ün; Harvey'in izleğindeki üretim harcamaları, devlet harcamaları, kumanda ve denetim fonksiyonları açısından rekabette dezavantajlı pozisyonda kalması olağan görünmektedir.

Harvey tüketime dayanan kentleşme stratejisini şöyle açıklamaktadır;

1950'lerden sonra, tüketime dayanan kentleşme tarzı, kitle tüketimine katılım için çok daha geniş bir temel oluşturmuştur. Ekonomik gerilemeyle birlikte, işsizlik ve yüksek kredi maliyetleri nüfusun önemli katmanları için bu olasılığı geriye çekse de, etrafta hala, çoğu kredilerle destekli çok fazla tüketici gücü var. Bunun için rekabet çok daha şiddetli bir hal alıyor, hele de paraya sahip tüketicilerin çok fazla seçici olma olanağı varken. Tüketicinin parasını çelmek için yapılan yatırımlar, genelleşen ekonomik gerileme karşısında paradoksal bir şekilde süratle arttı.

Mutenalaştırma, kültürel yenileme ve kentsel ortamın fiziksel yenilenmesi(post-modern mimari tarzlara ve kent tasarımına dönüşü de içerecek şekilde), tüketici çekim merkezleri (spor stadyumları, alışveriş merkezleri, marinalar, egzotik yemek merkezleri) ve eğlence (geçici ya da sürekli olarak kentsel eğlenceler düzenlenmesi) kentsel yenilemeye yönelik stratejilerin sık rastlanır yüzleri oldular (Ibid., s.9).

Kadıköy için özellikle araştırma mekanı olan merkez mahalleler göz önüne alındığında yerel yönetimin Harvey’in “Bütün bunların ötesinde, kent yaşamak, ziyaret etmek, eğlenmek ve tüketmek için yenilikçi, heyecanlı, yaratıcı ve güvenli bir yer olarak görülmelidir” (Ibid., s.9) önermesini sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Ancak böyle bir kent ortamında kültürel etkinlikler ve festivaller tüketicileri ve yatırım etkinliklerini kendisine çekebilecektir.

Tüketime dayanan kentleşme çoğu zaman ulus ötesi trendlerin tek tipleştirilmesi ve nezhleştirme süreçleri ile devam eden bir yapıya doğru evrilse de, başlangıçta mekanın otantikliğinin korunmuş olması beklenir. Mekanın tüketiciden özellikle rekreasyonel aktivite zamanlarını talep edebilmesi için kendisine içkin bir farkın ön plana çıkması gereklidir. Bu fark (kendine özgü / otantik olan) bazen güncel olarak cezbedici olacak şekli ile “yeniden keşfedilir”, kimi zaman ise mekanın tarihsel bağlamından kopuk bir şekilde “üretilir”. Mekanın “imajı” ve “marka değeri” bir meta olarak kurgulanır. Böylece “yerel”, girişimci temelli yönetim anlayışıyla rekabette kendini konumlandırır. Kadıköy’ün güncel popüleritesini mümkün kılan mekansal kimliğinin hangi “otantik” unsurların üstüne nasıl kurulduğunun incelenmesi, bunların mekana içkin “kendiliğinden” olanlar ile “üzerine giydirilenler” şeklinde nasıl ayrıştığını da gösterebilir.

Yerel yönetimlerin tüketim odaklı kentleşmeyi destekleyen politikaları mekanın görsel tüketimi ile yakından ilişkilidir. Zukin’in işaret ettiği üzere global olarak yerel yönetimlerin kentli yaşam tarzlarına olan destekleyici yaklaşımı kamusal mekanları estetize etmeye ve bunların görsel tüketimine dair teşvik oluşturmuştur. Kadıköy Belediyesi de bu bağlamda küresel süreçlere hızlı uyumlanan belediyelerden biridir. Belediye’nin Strateji birimine bağlı olarak kurgulanan, kendileri de Belediye’nin bir projesi olarak proje üreten Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK) ve

IDEA gibi yapılar, kentli yaşam tarzlarına destek veren dikkat çekici örneklerdir. Tasarım Atölyesi web sitesinde, “kentsel sorunların çözümünde kentliler, tasarımcılar, gönüllüler, öğrenciler ve destekçilerin ulusal ve uluslararası işbirlikleri kurarak fikir ürettikleri ve ürünlerini kamuoyu ile paylaştıkları yenilik ve yaratıcılık mekanı” olarak tanımlanmaktadır.²² IDEA Kadıköy ise “Kadıköy Belediyesi çatısında geliştirilen yeni bir kamusal alan fikri” olarak sunulmuştur.²³ Bu iki mekan da kentli hayat tarzlarını temel alan çeşitli hizmetler sunmakla birlikte mekanlarda yenilikçi yaratıcı bir alan kurgusunu hissettiren, güncel estetik akımlara uygun tasarlanmış kamusal mekanlardır.

Şekil 3.1: Kadıköy’den Mural Örneği

²² <http://takortak.org/tak-nedir.html> (10.06.2020)

²³ <http://www.ideakadikoy.org/icerik/hakkimizda> (10.06.2020)

Özellikle araştırmanın evrenini oluşturan merkez mahallelerde, Kadıköy Belediyesinin yürütücüsü ya da destekçisi olduğu; yeni sanatsal ifade biçimleri ile çeşitlenen pek çok kamusal sanat uygulaması hayata geçirilmektedir. 2012 yılından bu yana yapılmakta olan ve her sene uluslararası ve yerel duvar sanatçılarının katılımları ile yapım aşamasında katılımcılı bir gösteriye dönüşen Mural İstanbul Festivali en ses getiren örneklerden biridir. Duvar resimleri, temaları ve kullandıkları tekniklerle kentli hayat tarzlarının gündemlerine ve estetik anlayışına uygun olarak hem mekan imleyici hem de cazibe alanı olarak işlev göstermektedir.

Şekil 3.2: Kadıköy'den Mural Örneği

Şekil 3.3: Kadıköy’den Mural Örneği

3.3.2 Kadıköy Merkezinde Kentsel Dönüşüm Müdahaleleri

Kadıköy Belediyesi küresel olarak yerel yönetimlerin tüketim odaklı kentleşmeyi destekleyen politikalarına uyumlanmış olmakla birlikte, Kadıköy merkezi için mutenalaşma etkilerini azaltmak üzere projeler de hayata geçirmiştir. Kadıköy Belediyesi metropol içindeki dengelerin etkisi ve Kadıköy’ün ulaşılabilirliğini arttıran Marmaray ve metro hatlarının oluşması ile kent içi hareketliliğin yaşanacağını öngörüldüğü süreçte ÇEKÜL Vakfı işbirliğinde iki “canlandırma projesi” ile mekansal müdahalede bulunmuştur. Bu projelerin ilki Kadıköy Çarşı Canlandırma Projesi, ikincisi ise Yeldeğirmeni Canlandırma Projesidir. İki projenin amaçlarının birbirinden farklı niteliği göze çarpmaktadır. ÇEKÜL’ün Kadıköy için “Çarşı-Liman-Mahalle Üçgeni”nin dönüşüm perspektifine dayandığı Kadıköy Çarşı Canlandırma Projesi çarşıdaki yerel esnafın iş yapma gücünün arttırılmasına odaklanmışken, Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi mutenalaşma tehdidi olan bir alanda mahalle dokusunu korumaya odaklanmıştır.

Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi’nin, “Yeldeğirmeni deneyimi: Kentsel Yenilemeye Farklı Bir Yaklaşım” isimli kamuya açılan raporu niteliğindeki yayında iki temel sorun olarak “Hangi mahalleyi yeniliyoruz?” ve “Soylulaşmayı engelleyebilir miyiz?” konuları öne çıkarılmıştır (2014, 25-26). Hangi mahalle sorusuna proje hedefi çerçevesince *“aynı mekânı paylaşan toplulukların birbirine*

paralel değil ,kamusal alanda birbiriyle çakışabildiği ve birlikte “mahalle” topluluğu oluşturabileceği bir kent mekânı” olarak tanımlanmıştır (İbid.). Raporda, Yeldeğirmeni’nin soylulaşma/mutenalaşma olarak tanımlanabilecek bir süreçten geçtiği ve herhangi bir müdahalenin hassas süreçler gözetmesi gerektiği açıkça belirtilmektedir (İbid.). Projenin yenilemeye yaklaşımı şu şekilde ifade edilmektedir;

“Yenilemede, nitelikli ve yaşanabilir bir mahalle ile ısıtılı bir cazibe merkezi arasında net bir ayrım yapılmalıdır. Nitekim Yeldeğirmeni’nde küçük müdahaleler ile etki sağlanması amaçlanmış, projeler temel altyapı çalışmaları ve noktasal ortak alan uygulamaları ile sınırlı tutulmuştur”. (İbid., 26)

2010-2013 yılları arasında gerçekleşen Yeldeğirmeni Canlandırma Projesinin hedef ve açıklamalarında mutenalaşmanın bir tehdit olarak işaret edildiği ve aslında isminde geçen “canlandırma” kavramının çağrıştırdığı şekilde Yeldeğirmeni’ni cazibe mekânı olarak öne çıkarmak amacının ötesine uzanan bir vizyona sahip olduğu görülmektedir. Yerel yönetimin ya da başka bir erkin tek başına kontrol altına alamayacağı pek çok kentsel dinamikle oluşan mutenalaşma sürecine eleştirel yaklaşıldığı görülmektedir. Proje kent içi devinimin önlenemez olduğu kabulüyle uzun süredir burada yaşayan yahut daha sonra taşınan mahallelinin etkileşim ağlarını genişletme çabasıdır. Proje bütününe bakıldığında büyük çaplı fiziksel yeniden yapılanmalar uygulanmadığı, ana çabanın mahalle içinde etkileşimi arttıracak kamusal alanların çoğaltılması ve kullanımlarının arttırılması yönünde olduğu görülmektedir.²⁴ Proje dahilinde yapılan kaldırım genişletme, mahalle parkı yapma, ortak iç bahçeler üretilme gibi fiziksel yenileme çalışmalarıyla, kamusal mekanların mahalleli arasında etkileşim alanı yaratma etkisine odaklanıldığı görülmektedir. Ayrıca proje ile birlikte mahalle Gönüllü Evi etkin hale getirilerek mahallelinin hem hizmet aldığı hem de bir araya geldiği bir alana dönüşmüştür.

Ayrıca, yenileme çalışmaları içinde “sanatla yaratılan odaklar” konsepti bağlamında heykel bahçesi, murallar gibi mahallede fark yaratan alanlar oluşturulmuştur. Bu alanların üretim süreçlerinin de proje süresince katılımcı bir

²⁴ Yeldeğirmeni Deneyimi raporunda detaylı incelenebilir.

şekilde yürütülmesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar Kadıköy Belediyesi tarafından Muralist Festivali gibi etkinliklerle proje sonrasında da desteklenmiştir. Kamusal sanat alanlarının üretimi mekanda yapılmak istenen müdahalenin amacı ve sonuçları açısından kritik bir öneme sahiptir. Sanatın cazibe yaratan, çekim merkezi oluşturan yönüyle mahalleyi dışarısı için parlatan bir araca dönüşmesi ya da mahalleliyi bir araya getiren, etkileşim alanı yaratan bir kamusal alan oluşumuna katkı sunmasının sağlanması iki uç gibi görünse de yapılan işten ziyade işin nasıl yapıldığı ile ilişkilidir. Saha araştırması kapsamında görüşülen proje yetkilisi özellikle sanat yoluyla oluşturulmuş kısımların daha sonra da belediye tarafından iletişim çalışmalarında kullanılması ile ilgili soru işaretlerini aşağıdaki şekilde aktarmıştır;

“Tereddüte düştüğüm tek şey muralist oluyor... Genel çaba tabandan gelen bir çabaydı. Sanatçılarla ne yapabiliriz diye konuşurken duvar resimleri çıktı. Oraya kadar iyiydi. Sıkıntı bence çok PR’’ının yapılmış olması... Biz teorik olarak bunun silah olduğunu biliyoruz. Canlandırma müdahalelerinden yurtdışı örneklerinden görüyoruz böyle bir şey yapabiliriz. Ama bu kadar güçlü bir silah olduğunu kimse bilmiyordu. Bir yeri çok hızlı değiştirebilen bir şeymiş. O yüzden en çok gözüken kısmı bana en çok batan kısmı oluyor yani. Muralist ile alakalı çok ciddi tereddütlerim var. Hala içinde olduğum halde hani..... Sokak sanatının geliştirilmesi önemli, bence sıkıntı bunun belediye eliyle yapılmaması lazım, çünkü belediye eliyle yapılırca belediye bunun politik olarak geri dönüşünü almak istiyor. O yüzden de bunu bir reklam aracı olarak kullanıyor. Bu kadar reklam aracı olmasa, daha arada gizli saklı kalmış bir şey olsa bence çok daha başarılı olurdu. Katılımcı yönü daha güçlü olsa mesela.”(G19, Mimar-STK Çalışanı,39)

Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi İstanbul’daki pek çok kentsel müdahaleden farklı olarak yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşu işbirliğinde yapısal sert bir müdahale olmadan mahalle dokusunda sosyal kırılmayı önleme hedefi ile hayata geçmiştir. Aynı zamanda projenin koordinatörü olan Arısoy’un “Sosyal Sermaye Odaklı Kentsel Canlandırma Yaklaşımı: Yel değirmeni Örneği” isimli doktora tezi projenin mahallede farklı sınıf/kültür/köken/hayat tarzına sahip komşular arasında zayıf bağlar oluşumunu sağladığını niteliksel ve niceliksel ölçümleri bir arada

kullanarak ortaya koymaktadır.²⁵(Arısoy, 2019) Oluşan bu bağların eski mahalleliler, dönüşüm sürecinde taşınanlar ve mahalleyi kullanan yeni gruplar arasında kurulacak ortak sosyal yaşama ne ölçüde olduğu tespit edilemese de katkı sunduğu görülmektedir (Ibid.)

3.3.3 Atölyelerden Kafelere

Rasimpaşa Mahallesinde tüketim mekanlarının bugünkü yoğunluğuna gelmeden hemen önceki dönem mutenalaşma teorilerinde öngörüldüğü üzere sanat atölyelerinin yoğunlaştığı, sanatçı nüfusunun çoğalmasıyla bohem hayatın geleneksel mahalle hayatı içinde belirginleşmeye başladığı dönemdir. Bu dönem aslında incelediğimiz dönüşüm sürecinde Yeldeğirmeni geleneksel mahalle yapısının “sahne değişikliği”²⁶için ilk aşamadır.

Kadıköy’e ilişkin edebi yazın incelememizde sanatçıların mahallelerdeki varlığı görülmüş, görüşmecilerimiz daha önce de burada yaşayan “ketum” sanatçıların varlığından bahsetmiş olsa da mahallede “sahne değişikliği” oluşturacak şekilde atölyelerin açılması 2000li yılların başlarına denk düşer. Bu dönemde (2003) mahalleye henüz öğrenciyken resim, seramik ve heykel bölümlerinden 3 arkadaş tuttıkları atölye ile taşınan görüşmecimiz (G39) “ortak bir yaşam alanı” olarak tanımladığı alana taşındıklarında mahalledeki yoğunluğu “*Doğru düzgün atölye yoktu o zaman buralarda. Benim bildiğim sayabileceğim belki bir 6-7 yer benden yaşça büyük*” şeklinde ifade etmektedir.

Mahallede atölyelerin açılmaya dönemde atölyelerini açanlar yoğunluklu olarak henüz üniversitede olan, yeni mezun genç sanatçılardır. Farklı semtlerde atölyesi olup hayat tarzı uyumsuzluğu ile mahalle baskısını hissederek devam edemeyen genç sanatçılar olduğu gibi Galata’daki mekansal dönüşümle maddi açıdan “karşıda” daha fazla barınamayan sanatçılar da Yeldeğirmeni’ne gelmiştir. Genellikle

²⁵ Aynı zamanda projenin koordinatörü olan Alpcan Arısoy’un Sosyal Sermaye Odaklı Kentsel Canlandırma Yaklaşımı: Yeldeğirmeni Örneği (2019) isimli doktora tezi bu zayıf bağların nasıl kurulduğuna ve artışın ölçüm şekline ilişkin incelenebilir.

²⁶ Zukin “change of scene”

eski binaların giriş katlarındaki kullanılmayan depolar, daha önceden dükkan olarak kullanılmış ama bir süredir atıl kalmış bazı mekanlar genç sanatçıların tercihi olur. Kiralanan alanların pek çoğu hali hazırda kullanımda olmadığı için uygun fiyatlıdır.

Mimar Sinan Üniversitesi resim bölümü mezuniyetinden sonra resim yaparak hayatına devam etmek isteyen bir genç sanatçı Galata’da kalamayışlarını aşağıdaki şekilde anlatmaktadır;

“O zaman işte iki kişi 40’ar lira kira veriyorduk, büyük güzel bir evimiz vardı. Sonra adam dedi ki burayı ben 2500 3000 tl kiraya şu an kiralarım yani. Tam 1 sene sonra kontrat biter bitmez kovdu. Işıkçıydı kendisi Şişhane’nin orda. Çok kibarca kovdu öyle atar topar atmadı da...Süre verdi yani hani buradan çıkın yoksa bundan sonrakileri karşılayamayacaksınız gibisinden.” (G9, Ressam, 36)

Galata’da devam edemeyeceklerini kabul ederek, hem yaşayacakları hem de üretim yapabilecekleri yeni mekan arayışları sürecinde Yeldeğirmeni maddi avantajları ile yeni bir alternatif olarak görünür. Yeldeğirmeni’nde hem yaşadığı hem de heykel yaptığı alanı kiralayan görüşmecimiz (G39) de *“o dönemki bursumu verip burada atölye tutabilmiştik”* diye aktarmıştır.

Görüşmecimiz (G9), Galata’dan sonra 2010 yılının kasım ayında hem yaşamak hem heykel atölyesi olarak kullanmak amacıyla yine ressam bir arkadaşının karşı apartmanında bir mekan kiralar. Kendinden yaşça büyük bu ressam arkadaşından ilham aldığını ifade eder; *“Buradaki “Yeldeğirmeni yaşamı”nı ben ilk defa Ali ile gördüm. Burayı açtı işte ben burayı yaptırıcım, bu sokakta resim yapıcım, galeriye de buradan göndericem.”* Arkadaşının kendisine kefil olması ile ondan bir ay sonra tuttuğu alan *“yeterince hasarlı olduğu için”* depozito istenmeyen bir alandır. Mekanın ilk halini şöyle anlatır;

“Bir soba vardı kömür sobasıydı. Yerler taşıtı tamamen. Yekpare büyük bir alandı. Küçük tuvaleti vardı. Üst katta hiçbir şeyi yoktu. Bomboş bir alan olarak duruyordu ben orada yatıyordum. Ama tabi çok soğuk oluyordu. Soba kalk yak ısınması falan. Kapılar da böyle değildi. Metal bir şey vardı yanları açık falan. Burası tam olarak depo mantığıyla veya çamaşırhane olarak, yan tarafım zaten şey çamaşır makinesi tamircisi, bütün duvarlarda elektrik kablolarının olduğu bir yer.”(G9, Ressam, 36)

Bu şekilde “çiğ” mekanlar bir yandan üzerinde emek harcanmaya açıktır. Eskiden boş bir depo, çamaşırhane olan alanlar hem mahalleye diğer genç sanatçıların toplanması ile sanatçılardan oluşan mahallede kalıcılık hissi hem de sanatçı olmalarının sağladığı beceriler sayesinde içerisinde yaşanır sanat atölyelerine dönüşür. Görüşmecimiz (G9) bu durumu “*Nasıl dış mekanlar birbirine göre şekillendi ya. İç mekanlar da biraz o etkileşimle aslında şekilleniyor. Evlerin içi de aynen. Dışardan baksan anlaşılmayabilir. Nasıl kafeler de öyle ise biz de buralarda kapalı kapılar ardında bir etkileşim yaşıyoruz yani... Biri yurtdışına gidiyor mesela, bir şey görüyor atölye için, mutfak alanı için de olabilir bu, başkası diyor bu olmuş ben de yapayım.*”(G9, Ressam, 36)

Görüşmecimiz (G9) atölyeyi ilk tutmaya karar verdiğinde durumu belediyeye anlattığını ve “*küçük gibi görünse de örneğin elektrik suyu dükkan olarak değil ev kullanımı olarak ücretlendirme yapılması*” gibi kolaylaştırıcı davranmalarının o dönem için önemli bir destek hissettirdiğini belirtmiştir.

Yerel yönetimin en azından engel çıkarmayacağına dair desteği önemli olsa da genç sanatçıların Yeldeğirmeni’nde atölye tutmuş olmasının ilk belirleyicisi sermaye açısından ulaşılabilirliktir. Özellikle atölyelerin açılmaya başladığı ilk süreçte Yeldeğirmeni’nde yaşam alanları kiralayarak burada tutunan sanatçılar arasında sermayeleri olmayan, kültürel sermayesine dayanarak İstanbul sanat ve kültür çevresinde kendi sosyal sermayesini oluşturma çabasındaki genç sanatçılar çoğunluktadır; görüşmecimizin anlatımıyla çoğunluk;

“*Böyle İstanbul’dan aileden koleksiyonları olan değil de yine bir Doğu Anadolu’dan olmayabilir ama işte benim gibi İzmir’den Ege’den vs arkadaşlar...Sanatçılar arasında öyle sınıfsal bir fark da var yani. Burada biraz daha sermayesizler diyelim. Ama sermayesiz insanın da başka bir hırsı, tutkuyla bağlı olduğu için, bir şeyleri elde edememiş elde etmek istiyor. O hınca güzel bir enerji yaratıyor.*”(G9, Ressam, 36)

Yukarıda ilk hali tarif edilen görüşmecimizin atölyesinin görüşme yapıldığı dönemdeki fotoğrafları aşağıdadır. İçerideki değişim ve dönüşüm tümüyle sanatçının kendi harcama ve emeği ile oluşmuştur. Eski bir apartmanın giriş katında olan “yekpare” bir alan zaman içinde sanatçının mekan kullanım ihtiyaçlarına göre

uyarlanmıştır. Asma kata çıkan modern merdivenler (Şekil 3.5) yatağın olduğu uyku alanına çıkar. Aşağıda devam eden yahut bitmiş işlerin koyulabileceği duvardaki rafa yine bir merdivenle ulaşılır (Şekil 3.5). Yeldeğirmeni apartmanların çoğunun arkadaki avluya bakan bahçeleri bu atölyeler için de atölyelerin güneş aldığı ve kaldırım dışında çıkışının olduğu bir alan sağlar. (Şekil 3.4)

Şekil 3.4: Sanat Atölyesi Dış Görünüm

Şekil 3.5: Sanat Atölyesi İç Görünüm

Şekil 3.6: Sanat Atölyesi İç Görünüm

Şekil 3.7: Sanat Atölyesi İç Görünüm

Şekil 3.8: Sanat Atölyesi İç Görünüm

Şekil 3.9: Sanat Atölyesi İç Görünüm

2010 yılıyla henüz sokağın atmosferini bütünüyle etkilememiş olmakla birlikte genellikle genç sanatçılar arasında kulaktan kulağa yayılan “burada rahat edersiniz” önermesi pek çok genç sanatçının yavaş yavaş mahallede atölye açarak yoğunlaşmasına sebep olur. Atölyelerin mahalleye taşınması ve böylece biçimlenen yeni yaşam ortamı 1-1,5 yıl içinde mahallenin atmosferinde görünür olmaya başlamış ve mahalle atmosferinde belirleyici hale gelmiştir. Bir sanatçının girişimi ile yapılan 2014 yılına ait TAK Yeldeğirmeni Üreticileri Haritasında atölyelerin yoğunluğu kendisini göstermektedir (Harita 3.1).

Kaynak: <https://kadikoyharitalari.tumblr.com/>

Mahallede çoğalan atölyelerde geleneksel mahalle atmosferinden farklılaşan bir yaşam şekli oluşmaya başlar;

Ben o zaman tabi daha küçüktüm. Hep beraber 10 kişi falan buraya geliyorduk. Özellikle gürültü yapmasan bile burada 10 tane 20li yaşlarının başında insan içki içiyorduk müzik dinliyorduk falan. Bazen az yoğun olduğum dönemde açılış gibi açıyordum kapıyı arkadaşları davet ediyordum, insanlar giriyorlardı çıkıyorlardı. Gece sabah fark etmez. Burası geniş olduğu için alkol gecelerinde -ben çok öyle bir insan değilim ama- arkadaşlar burayı gelir kullanırlardı. Ben zaten buradayken 4-5 kişi gelirlerdi. 1 kadeh de ben de beraber bir şeyler içip burada yatıp sabah ederdik... dediğim gibi burası çok çiğ bir yerdi. Belirli bir konforu gözden çıkardıysan hiç bir yere dikkat etmeksizin burada da yatabilirsin, şurada da . İçkini kahveni yere bırakıp yanında uyu kalk öyle bir yerdi yani. (G9, Ressam, 36)

İlk iki senesinin apartman ve mahalle ile ilişkiler açısından zor geçtiğini anlatan görüşmecimiz, 5 katlı apartmanın en alt katındaki atölyesinden çıkarılması için apartmanda imza toplandığını zikretmiştir. Fakat yine de kendisi de dahil bu döneme ilişkin sorular yöneltilmiş tüm görüşmeciler mahallelinin hayat tarzına dair değil, gürültü gibi fiziksel sınır ihlallerine yahut zaman içinde esnafın azalması ile başlayan mahallenin dönüşümüne tepki gösterdiklerini ifade etmiştir.

Fiziksel sınırlara ilişkin konularda “doğru iletişim” ile aşılamayacak bir sıkıntı bulunmadığını düşündüren kısa bir dönem hariç 2003-2022 yılları arasında mahallede farklı atölye ve evlerde kalmış olan görüşmecimiz de Yeldeğirmeni’ndeki deneyimini kısa dönem yaşadığı Kalamış deneyimi ile karşılaştırarak anlatmıştır;

Mesela orası (Kalamış) o kadar steril bir yer ki, şey bile kaldırımların genişliği o kadar fazla ki hiç kimseye temas etmeden evine dönebileceğin bir yer. Bir yandan evet çok suni bir şeyi de var, “-günaydın, -günaydın” şeyi de var ama o çok suni geliyor yani. Köpek gezdirirken bile iki köpeğin bile birbirine yan yana geçmeyeceği bir alan var orada. Tabii ki güzel tarafları var mı? Var. Muazzam bir yer yani. (G39, Heykaltıraş, 37)

Bu karşılaştırma ile Yeldeğirmeni’nde kimi zaman “rahatsız edici” karşılaşmalara sebep olan fiziki kısıtlılıkların (bitişik nizam apartmanlar, dar kaldırımlar, yeşil alan eksikliği vb) bir yandan da temas etmeyi gerektirmesinin

mahalle ile iletişimini arttırdığını söyleyebiliriz. Görüşmecimiz (G39), Yeldeğirmeni’nde *“iletişim de ilişki de daha gerçek ve daha samimi geliyor bana”* diyerek devam etmektedir. Fiziki kısıtlılıkların getirdiği temasın yanı sıra Yeldeğirmeni’ndeki toplumsal yapının da sanatçıyı kabul konusunda daha rahat hissettirdiğini yine Kalamış ile kıyaslayarak anlatmıştır;

“Kalamış’taki insan seni kendi habitatına çok kolay kabul etmez. Bir kere senin bohem dünyanı kabul etmez, sen onlar gibi giyinmezsin, onlar gibi konuşmazsın, orada bence ciddi bir şey var. Net bir çizgi var. O ancak senin alıcın olabilir. Ama burada(Yeldeğirmeni) seni izleyen insan konumunda ve seninle birlikte yaşayan insan konumunda. Yani haliyle yan masada oturan insan kendini senden farklı bir yerde görmüyor, sen de kendini ondan farklı bir yerde görmüyorsun. O yüzden orada bir şey geliyor bence...”(G39, Heykeltıraş, 37)

Dışarıdan taşınmış genç sanatçılar için mahalleli ile bağ kurmada özellikle çocukların önemli bir kolaylaştırıcı olduğunu aktarmıştır;

“İlk bir tuhaf bakıyorlar “bunlar kim?” diyorlar. “Nereden geldiler?” diyorlar. Daha sonra sen bir şey veriyorsun, onlar sana bir şey veriyor... Daha çok da çocuklar. Çünkü çocukların merakıyla böyle resimler, renkler, boyalar, şekiller, bir şeyler görüp aslında genelde çocuklar üzerinden bence sosyalleşiliyor, mahalleliyle de tanışılıyor.” (G39, Heykeltıraş, 37)

Perde olmadan içerisinin sokaktan tümüyle görünür şekilde çalıştığı atölyesine ailelerin *“abisi ablası bir resim yaptırsanıza şuna”* diye çocuklarını getirdiğini anlatıyor. Şimdi *“koca koca adamlar”* olan bu çocuklara zaman içerisinde birlikte resim yapmanın yanı sıra ödevlerinde de yardım ettiğini ekliyor. Mahallelinin kendilerini hızlı kabul ettiğini, düğünlerine çağırdığını, kendileri çekinip gitmemişlerse akşama bir tepsi düğün yemeği ile geldiklerinin çok olduğunu anlatıyor.

O dönemde mahallelinin sanatçıları sıcak kabulü olduğu gibi sanatçılar da mahalleyi sahiplenmiştir. Örneğin sanatçılar mahalleye nasıl katkı sunabileceklerini birlikte düşündükleri eyleme de geçen uzun toplantılar yaptıklarından bahsetmişlerdir. Farklı işbirlikleri ile bir festivale ön ayak olmuş ve Ayrılık Çeşme Sokak’taki evlerin dış cephelerinin boyanmasını sağlamışlardır.

Görüşülen sanatçılar mahallede ulaşılabilir demirci, çerçevenici, marangoz gibi zanaatkarların olmasının hem kolaylaştırıcı hem de mahalle ile ilişki ve aidiyet kurmada etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Sanatçıların bu tip ihtiyaçlarını mahalle içinde karşılayabilmelerinin kolaylaştırıcı olduğu gibi zanaatkârla kurulan uzun süreli yakın ilişkinin sanatçı için öğretici olduğuna dikkat çekmişlerdir. Zaman içerisinde zanaatkarlarla kurulan ilişki de mahalle ile kurulan aidiyet hissinde etkili görülmektedir. Mahalle aidiyeti oluşmasında zanaatkarla olan ya da gittikçe artan diğer atölyelerin oluşturduğu *“yan tarafta kafanı uzattığında senin yaptığını yapmaya çalışan gerekirse malzeme isteyebileceğini bildiğin birinin olması”* gibi insanlarla kurulan etkileşimin yanı sıra Kadıköy Belediyesi’nin projesi ile mahallede sanatın görünür olduğu murallar gibi eserler de etkili olmuştur. Görüşmecimiz (G9) muralların kendisi için simgesel anlamını şu şekilde açıklamaktadır;

“(Murallar) Bir de dev gibi. Baya “biz burdayız bu da benim mahallem” gibi bir hissiyat yaratıyor herhalde. Sen burada küçük bir boya yapabilecek miyim derdindeyken bakıyorsun duvarda koca koca resimler. İnsan hani biraz cesaret de buluyor. Bunu sanatçı olmaya çalışan bilir. Özellikle “ben resim yapacağım”, “ben heykel yapacağım”, “ben müzik yapacağım” diyen benim gibi orta altı bu tip sınıflardaki ailelerin çocuklarının hepsi 5 yaşından 25 yaşına kadar baskı görür aileden. “Bu işi yapmak zorunda değilsin”, “bu işten para kazanamazsın”, “bu iş hobi olsa”, “bu bir iş değil”e kadar gider. Biraz da o duygudan kaçıp yalnız kalıp kendine inanan insanın böyle küçük küçük ipuçlarına çok ihtiyacı oluyor. Böyle şeylere bağlanmaya çok ihtiyacı oluyor. Bu ufak şey onu kırılğan halinden çıkarıp daha üretken hale getirebiliyor. Yeldeğirmeni o şekilde bir anlam taşıyor.” (G9, Ressam, 36)

Sanatçıyı teşvik eden ve mahalle aidiyeti yaratan murallar gibi güçlü simgesel izler bir diğer yandan ise mahalle dışına dönük tanıtımının fazla yapılması ile daha önce de tartışıldığı üzere mekansal dönüşümün hızında etkili olmuştur. Mahallede dönüşümün başlangıcı olan sanat atölyelerinin yoğunlaşması ile bohem bir hayatın belirginleştiği bu dönemi sanat ve kültürün cazibe yaratan çekim gücü ile boş zaman ekonomisinin ve eğlence endüstrisinin oluşmaya başladığı, güçlendiği ve rantı yükselttiği bir dönem takip eder.

“Onlar bir şeyin parçası olmak için buraya geldiler bence. Çünkü burada yoğun bir şey vardı. Haberlerle de desteklendi. Yeldeğirmeni yeni mekan. Onedio’da o tip şeylerde çıktı. Murallar yapıldı, festival yapıldı. Timeout dergisi Williamsburg’dan sonra en cool bilmemne bir şey dedi. Williamsburgluların hiçbirisi buna inanmaz da yani...ittirip kaktırıldı yani...” (G9, Ressam,36)

Uzun süredir mahallede yaşayan Seda’ya göre ise;

“Galiba 2003-2012 aralığı şey aslında, birçok insanın maddi olarak karşılayabildiği bir yerdi burası. Zaten ondan sonra bu hızlıca atölyelerin kapanıp kafelerin açıldığı periyodun başladığı şey de buna denk geliyor. Orada bir şey oldu. Bir de tabii Gezi’den sonra da birazcık... Uzunca bir süre yine her şey çok iyiydi, şuradaki işgal evinde falan. Ama sonra o işgal evinin gelip gidip yoklanmasıyla herkesin tadının kaçtığı işte o umutsuzluk ve karamsarlığın çıktığı bir yer oldu burası da günün sonunda. Çok giden oldu.” (G39, Heykeltraş,37)

Bugün mahallenin atmosferinde daha belirgin olan kafeler olsa da sanat atölyeleri halen mevcut. Fakat Seda eskiden yoğunlaşan atölyeler ile bugün kalabilmiş atölyeler arasında maddi kazanç bağlamında bir fark olduğunu işaret ediyor;

“Eski atölyeler şöyleydi, senin bir para kazanma amacıyla açtığın ve kurduğun atölyeler değildi. Daha bireysel üretimini yaptığın, işte heykelini yaptığın, resim yaptığın, bir yandan da yaşadığın daha böyle şeydi galiba, bohem atölyelerdi. Şimdiki atölyeler, mesela bizim atölyemizin dönüştüğü yer bir mimari maket atölyesi ama para kazandıkları bir şey. İşte başka bir atölye var, atıyorum 3d printle bir şey ürettikleri ve yani dışarıya iş yaptıkları bir atölye. Daha çok hep şeye dönmeye başladı o, bu minik atölyelerden başka bir şeye evrilmek ve para kazandıkları bir atölye olmaya başladı. Şey yok artık çünkü, öğrenim kredisine, 1 aylık bursunu alıp bir yer tutabileceğin bir pozisyon söz konusu olmadığı için ancak senin hali hazırda para kazandığın bir işine mekan olabiliyor ancak buradaki atölyeler artık”.(G39, Heykeltraş, 37)

3.3.4 Mahallelerdeki Tüketim Mekanlarının Dönüşümü

Araştırma boyunca incelenen dönüşümün güncel durumunda en somut göstergelerinden biri mahalledeki üretim ve tüketim mekanlarının kullanım

işlevlerindeki değişimdir. Bu dönüşüm mahallelerdeki küçük ara sokaklara kadar sirayet etmektedir. Tüketim mekanlarının güncel işlevlerini görebilmek amacı ile araştırma sahasındaki iki mahallenin ana aksları ile bu ana akslara bağlanan seçilmiş bir caddenin üretim ve tüketim mekanları kullanım işlevlerine göre gruplanarak haritalanmıştır. Harita 3.2 ve Harita 3.3’de görüleceği üzere Rasimpaşa Mahallesi’nde ana aks Karakolhane Caddesi ve bu caddeye bağlanan Uzun Hafız Sokak; Caferağa Mahallesi’nde ise ana aks olan Moda Caddesi ve bu caddeye bağlanan Tuğlacı Emin Bey sokağı üretim ve tüketim mekanlarının yoğunluğunu ve çeşitliliğini temsil etmek üzere seçilmiştir.

Rasimpaşa Mahallesi konut ağırlıklı bir mahalledir. Karakolhane Caddesi mahallenin ticari ve hizmet mekanlarının yoğunlaştığı ana akstır. Bu özelliği ile mahalle içindeki fiziksel sirkülasyonun da belirleyicisidir. Bu aksa bağlanan bitişik nizamda aralıksız sıralanan binaları ile ara sokaklar denize doğru eğimli bir şekilde iner. Caferağa Mahallesi’nde ise ana aks Moda Caddesidir. Caferağa Mahallesi, Rasimpaşa Mahallesi’nden yüzölçümü olarak büyük olduğu için yeni açılan tüketim mekanları da daha geniş bir alana yayılmıştır. Dönüşümle gelişen yeni tüketim mekanları Caferağa Mahallesi’nde, Rasimpaşa Mahallesi’nden çok daha fazla sayıdaki küçük ara sokaklara dağılmış, kimilerinde yoğunlaşmış ve sokağın ambiyansını bütünüyle ele geçirmiş, kimilerinde ise konutların arasında beklenmedik şekilde beliren bir durumdadır.

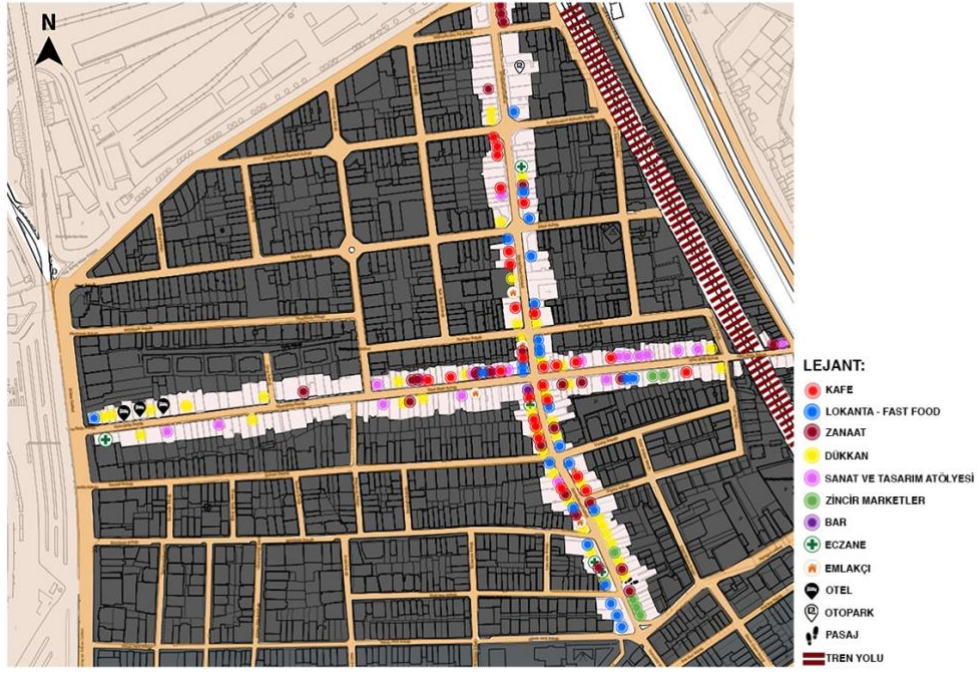
Kafeler mahallelerdeki tüketim alanları arasında en yoğunluklu grup olup haritalar üzerinde kırmızı ile işaretlenmiştir. Yemek dükkanları grubu ise lokanta, fast-food, tatlıcı gibi yiyeceğe odaklı dükkanları işaret etmektedir. Pek çok kafenin menüsünde de bazı yemekler ve tatlılar bulunmaktadır, ya da tatlı üzerine yoğunlaşmış mekanlarda çay kahve servisi bulunmaktadır. Fakat harita üzerinde işaretleme yapılırken mekanlar kendilerini öncelikli olarak konumlandıkları işleve göre gruplanmıştır. C kategorisinde bordo renk ile işaretlenmiş üçüncü grup ise cam-çerçeve ustası, araba tamircisi, kuaför gibi geleneksel üretim yapan zanaatkarlar ve hizmet üreticilerini göstermektedir. Sarı ile işaretlenmiş dükkanlar mahalle bakkalı, manav, şarküteri, kıyafet dükkanı gibi üretim olmadan alım satım işleri yapan mekanları göstermektedir. Pembe ile gösterilen sanat ve tasarım atölyeleri farklı disiplinlerde yaratıcı tasarım hizmeti veren mekanları ve sanatçıların hem yaşayıp hem üretim yaptıkları atölyeleri kapsamaktadır. Yeşil ile işaretlenmiş mekanlar ise

mahalledeki zincir marketleri göstermektedir. Emlakçılar mahallede oluşan rant ile sayılarının önem kazanması, eczaneler ise diğer tüketim mekanlarından farklı nitelikleri sebebi ile kendilerine özel sembolleri ile ayrıca belirtilmiştir. Sokağa açılan pasajlar da haritada gösterilmektedir.

Bir sonraki kategori zanaat yahut geleneksel hizmet sunan iş yerlerini kapsamaktadır. Sayıları diğer tüketim mekanlarına talebin artışıyla kiraların yükselmesi sonucu azalmış olsa da mahallelerde halen varlığını sürdürebilmiş bu iş yerleri, mahallenin yakın tarihine dair izler taşır. Kimilerinin yeni tüketim mekanlarının yanında oluşturduğu tezat (Şekil 3.10), mekanların dönüşüm sürecinde “mahallelilik” vurgusunun ön plana çıkması sebebi ile gündelik kullanıcıda egzotik bir mahalle atmosferi içinde bulunduğu duygusunu uyandırabilmektedir.

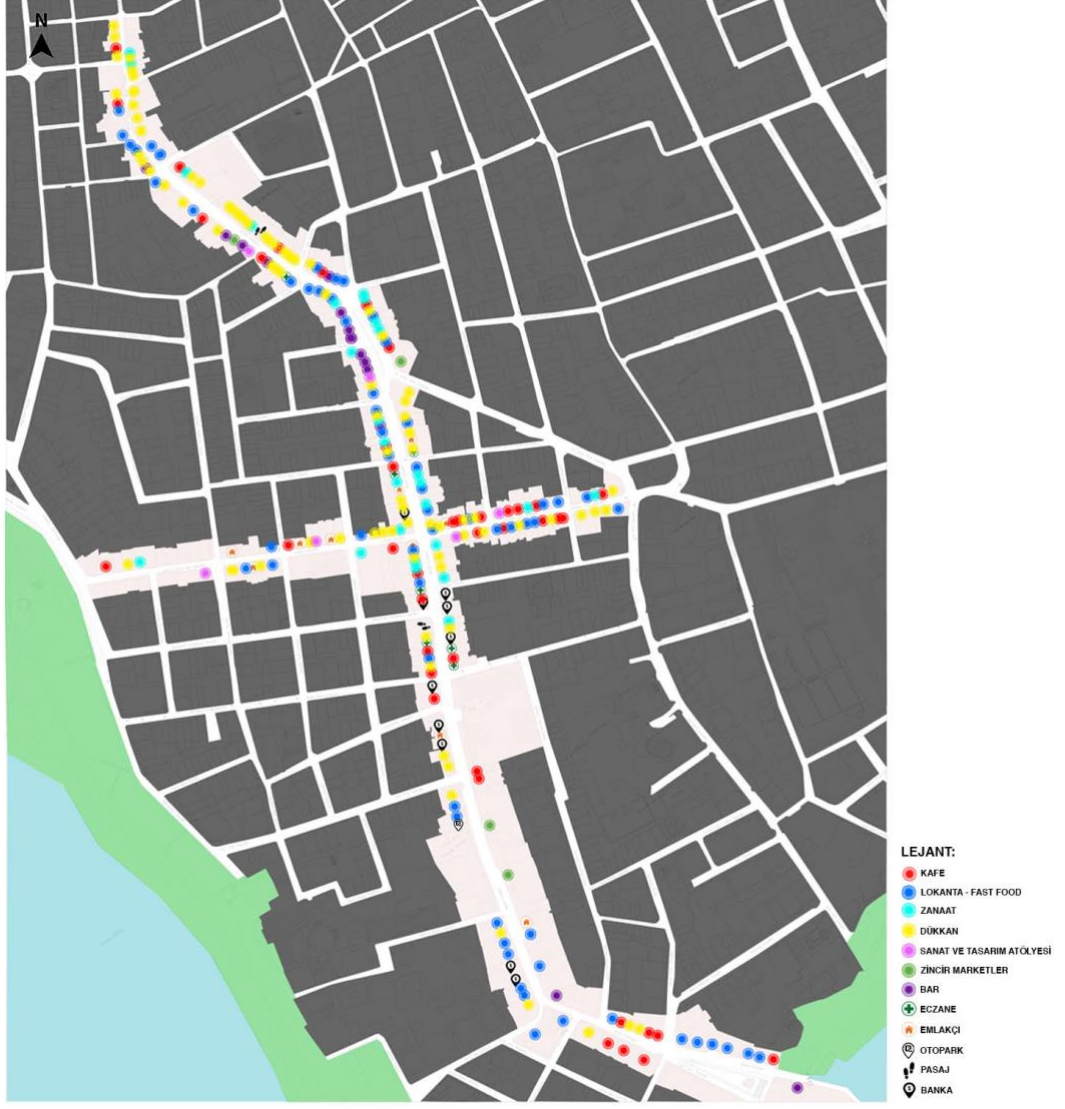

Şekil 3.10: Yeldeğirmeni Mahallesi’nden Sokak Görünümü

Harita 3.2: Karakolhane ve Uzunhafız Caddeleri Üzerinde Faaliyet Gösteren Tüketim Mekanlarının İşlevleri

Kaynak: 2020 yılı Nisan ayı verileri araştırmacı tarafından toplanmış, Hilal Ölmezses tarafından görselleştirilmiştir.

Harita 3.3: Moda Caddesi ve Tuğlacı Emin Bey Sokak Üzerinde Faaliyet Gösteren Tüketim Mekanlarının İşlevleri

Kaynak: 2020 yılı Nisan ayı verileri araştırmacı tarafından toplanmış, Hilal Ölmezses tarafından görselleştirilmiştir.

Harita 3.2 ve Harita 3.3’de görülebileceği üzere geleneksel mahalle gündelik hayatından farklılaşan tüketim taleplerinin mahallelerde yoğunlaşması ile semtteki ticaret yaşamı büyük ölçüde dönüşmektedir. Kırmızı renk ile işaretlenmiş alanlar olan kafeler mekânsal dönüşümdeki en görünür tüketim mekanları olarak mahallelerde kendini göstermektedir. Caferağa Mahallesi dönüşüm öncesinde de bugünkü yoğunlukta olmasa da gündelik ziyaretçisi olan bir mahalledir. Ayrıca mahallelinin sosyo-ekonomik profili geçmişte de dışarıda yeme-içme alışkanlıklarına sahiptir. Buna uygun olarak yaşanan dönüşüm öncesinde de pastaneleri, yeme-içme dükkanları, meyhaneleri olan bir yerdir. Rasimpaşa mahallesinde ise 2010 yılında mahallede tek kafe Choice iken bugün kafeler hem ana aks üzerinde hem de ara sokaklarda en yoğunluklu tüketim mekanlarıdır. Günlük sirkülasyonun artışı ile fastfood ya da lokanta şeklinde yeme-içme mekanları da sayı olarak oldukça yoğunlaşmıştır. Mahallede daha önceleri yalnızca burada gündüz çalışan mahalle sakinleri için öğle yemeği servisi yapan esnaf lokantaları bulunmaktayken bugün çok sayıda ayakta yeme içme yeri ve lokanta mevcuttur.

Mahallelerin ekonomisi ağırlıklı olarak hizmet sektörüne dönmüştür. Geleneksel mahalle dokusunda yer alan bakkal, manav, ayakkabıcı, yorgancı gibi küçük esnaf ve zanaat kolları hem değişen ihtiyaç ve talepler hem de artan rant ile birlikte yükselen kiralar sebebi ile azalmakta, yerlerine seçici beğeniye hitap eden tüketim mekanları, yani kafeler, barlar, yeme-içme mekanları açılmaktadır. Böylece bina stoğunda herhangi bir değişim olmadan binaların kullanım işlevinde dönüşüm yaşanmaktadır. Tüketim odaklı mekansal dönüşümün önemli bir niteliği de hızdır. Seçici beğeniye hizmet eden yeni mekanların mahallenin tüm atmosferini sarma hızının yanı sıra bu mekanların el değiştirme hızlarının yüksekliği de mahalle esnafının sosyal sermayesinin bozulmasına neden olmakta; geleneksel mahalle dokusu içinde kendini güvende hissetme duygusunu tahrip etmektedir.

Mekanların el değiştirmesi sürecinde kimi emlakçıların da etkili rol oynadığı görülmektedir. Kendisinden sonra taşınacak arkadaş ya da tanıdıkları için 8 sene içinde

40 kişi ile tutulacak ev ve dükkan gezdiğini anlatan görüşmecimiz emlakçıların rolünü şu şekilde anlatmaktadır;

Emlakçılar önce alacak adam buldular, kiralayacak adam buldular, yerlerinden ettiler insanları, inşaat işine girdiler. Yanlarında 3-4 kişilik ekipler, böyle yalan yanlış doğalgaz döşemeler, yer şeyleri şunlar bunlar emlakçılar tam bir para kazanma şeyi olarak gördüler. Burdaki 8-10 emlakçı.

Bana falan da numara yapmak istediler. Ev sahibine çarptılar geri tepti...Buraya satılık dediler. Ben ev sahibine ulaşamadığım için inandım. Gelip insanları gezdirdiler falan. 600.000 tlye o zaman. Fiyatlar burda 180.000-200.000 tlı idi. Dükkan fiyatları ben ilk geldiğimde 40.000-70.000 arasındaydı. şu an 600-650.000 yüzde 1000lik bir artış oldu sekiz yıl içerisinde emlakçılar yaptı yani bunu. Yalan attılar yalanları ortaya çıkınca ben de ev sahibim de çok sinirlendi hemen de karşı komşum bunu yapan insanlar. Her gün gördüğüm insanlar kimsenin gözünün yaşına bakmadı yani... Tamamen arz talep müşteri bulduğu anda, zaten o da kendince haklı konuma geçiyor. Talep var almak istiyor diyor. (G9,Ressam,36)

Emlakçıların yanı sıra mahallelerin popülerleşmesiyle dükkan bulmakta zorlanan ve işletme fikri olan girişimciler de kendi arayışlarını daha geleneksel iş yapan dükkanlara yönlendirerek sürdürmüşlerdir;

“Bir yere giriyorlar, terzi mesela. “Abi işte dükkan senin, artık yaşlanmışsın. Ben sana şu kadar kira vereyim, çalışmakla uğraşma, dükkanı bana devret” Böyle böyle çok el değıştirdi o dükkanlar. Ona tanık olduk tabii ki.” (G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

İki mahalle arasında dönüşümün yaşanış şeklinde dair en belirgin fark ise Caferağa mahallesinde içki ruhsatına sahip pek çok işletme bulunmasıdır. Rasimpaşa Mahallesinde içki ruhsatı olan yalnızca iki mekan varken, Caferağa mahallesinde bu sayı çok daha fazladır. Bu durum yine konut ağırlıklı olan Caferağa Mahallesinde gençleri hedefleyen gece eğlence mekanlarının yoğunlaşmasına, mahallede kafelerin yanı sıra alkol servisinin olduğu farklı tür ve büyüklükte pub, meyhane, bar, canlı müzik alanlarının faaliyet göstermesine olanak sağlar. Bu mekanların kimilerine eski köşkler ev sahipliği yapmaktadır. (şekil 11 ve şekil 12)

Şekil 3.11: Rita Moda mekanın dıştan görünüşü

Kaynak: (<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/zeynep-kakinc/masalsi-bir-lezzet-kosku-rita-6672227?sessionid=3>)

Şekil 3.12: Thales Cafe, Kaynak: <https://thalescafebar.com/sube/thales-cafe-kadikoy/>

3.3.4.1 Dönüşümle Birlikte Mahalle Atmosferinde Belirleyici Tüketim Mekanları

Dönüşüm sonrası mahallelerde sermaye açısından büyüklü küçüklü çok sayıda mekan açılmıştır. Mahallelerin güncel atmosferinde belirleyici olan yeme-içme üzerine hizmet sunan mekanlar üzerine oluşturdukları sosyal ortam bağlamında Khiabani ve Shababian'ın (2019) kafeler için oluşturduğu tipolojiye uygundur. İlk grupta sanatçılar ve sanat sevenlerin ana müşteriler olduğu, sıcak ilişkiler kurulan mekanlar sayılabilir. Örneğin göçmen sanatçılar tarafından Yeldeğirmeni'nde açılmış olan sürekli bir sergi ve çalışma alanı aynı zamanda pop-up etkinliklerin düzenlendiği Arthere bu gruba örnek olarak verilebilir²⁷. İkinci grup ise daha pahalı menülere sahip lüks mekanlardır. Bu mekanlar Rasimpaşa mahallesinden ziyade Caferağa mahallesinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar arasında bir İtalyan restoranı olan Aida, Dün gibi mekanlar sayılabilir. Üçüncü grup olarak yine Moda'da yoğunlaşan, klasikleşmiş, kimliği yereldeki tarihi ve geleneği üzerine kurulu Baylan, Koço, Viktor Levi gibi mekanlar sayılabilir. Bu mekanlar uzun süredir değiştirmedikleri ürün ve hizmetleri ile mahallede dönüşen pek çok tüketim mekanı arasında yerelin nostaljisini yeniden üreten mekanlardır. Dördüncü grup mahallelerde her kesime açık sıcak ilişkilerin kurulduğu mekanlar; La Paz, Cherrybean, Tribu Kafe bu grupta sayılabilir. Bu tür mekanlarda komşular arası müdavimlik ilişkileri, mahalleli olan ve birbiriyle selamlaşan daha kemik bir müşteri kitlesi ön plana çıkar. Beşinci grupta Rasimpaşa Mahallesi'nde hiç olmayan, Caferağa Mahallesi'nde de diğer kent merkezlerine bakıldığında görece az olduğunu söyleyebileceğimiz zincir mekanları sayabiliriz. Moda'da bulunan bu mekanlar arasında Starbucks, Nero gibi küresel markalar olabileceği gibi Big Chefs gibi yerel zincirlere ait yeme-içme dükkanları da mevcuttur.

Genişleterek kullandığımız bu tipolojiye araştırma alanı olan mahalleler özelinde ekleyeceğimiz üç kategori daha belirginleşmiştir. Böylece altıncı olarak trendlere tutuna(maya)nlar kategorisi ile pek çoğu için el değiştirme hızı yüksek olan dönemlik trendlere ait ürünler üzerinden oluşan "lokmacı" gibi mekanlardır. Mahalleler semt dışından yoğun ziyaretçi almasına rağmen mekan sahipleri bir mekanı

²⁷ <https://www.arthereistanbul.com/>

ayakta tutanın “hafta sonu ya da akşam müşterisi” değil gün içinde gelen “mahalleli müşteriler” olduğunu belirtmişlerdir. Tutuna(maya)nlar olarak kategorize ettiğimiz bu mekanlar ise geçici trendler üzerinden gündelik ziyaretçileri hedefleyen, mahalleli profili ile bağ kuramayan mekanlardır. Bu nedenle de kalıcı olamayanların sayısı olabilenlerden daha fazladır.

Yedinci grup ise uyumlanan yahut öyküen mekanlar şeklinde tanımlanabilir. Bu mekanlar geleneksel anlamda kafe ya da yeme-içme dükkan iken yeni sakinlerin ve gündelik kullanıcıların beğenilerine uyumlanmışır. Bahsi geçen mekanlar ürün yelpazesi ve tasarımları ile geleneksel olanı mahallenin yeni kullanıcılarına hitap etme hedefiyle yeni biçimlerde pazarlamaktadır. Örneğin sulu yemek sunan geleneksel esnaf lokantası olarak adlandırılabilir lokantaların camlarında “vegan, vejetaryen yemekler bulunur” ibaresi sıklıkla görülür. Yahut pide salonu duvarlarında murallara öyküen ve melez bir form oluşturan tasarımlar dikkat çekicidir. (Şekil 12)

Şekil 3.12: Pideci Melez İç Tasarım

Sekizinci grupta gece eğlence hayatına yön veren mekanları sayabiliriz. Kadıköy’de alternatif müziğin ve müziğin etrafında oluşan hayat tarzı ile bağlı grupların köklü bir geçmişi vardır. Akmar Pasajı, Moda Sineması, Villa Kafe gibi aidiyet yaratan ve birleştirici mekanlar etrafında organik olarak oluşan alternatif gençlik akımlarına uzanan (Çakmak, 2019:73) bu alt kültür, 2000li yıllara gelirken açılan Karga, Arkaoda gibi kendini alternatif olarak konumlandıran, ayrıca, sahnesi de olan eğlence mekanlarının açılması ile kendi içinde kırılmalarına rağmen sürekliliğini

devam ettirmiştir. Bu mekanlar müzik tarzları ötesinde bir hayat tarzı öneren manifestoları²⁸ olan, genç sanatçılara alan açan yenilikçi kurasyonları, çıkardıkları dergiler gibi kültürel araçlarla sanatsal üretim sağlayan ve kültür oluşturan mekanlardır. Bugün Kadıköy'ün popülerleşmesi ile artan eğlence mekanlarının sahipleri yahut müzik direktörlüğü gibi içerik belirleyiciliğine ilişkin pozisyonlarda olan kişiler arasında Kadıköy'ün bu geleneğinden gelen kişilerin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Bugün de semtten çıkan farklı dallardaki sanat kolektiflerinin aktif sergi ve performans alanına dönüşen kimi mekanlar, mekan kullanıcılarına sağladıkları kollektif deneyim yoluyla topluluk kültürü yaratarak öne çıkar. Örneğin Kadife Sokak'ta restore edilmiş eski bir yapı olan BİNA, 3 katıyla hizmet veren bir mekandır. Birinci katı ve arka tarafa açılan geniş bahçesi, kafe ve restoran ve bar, ikinci katı Bant Mag Havuz ismi ile Bant Mag ekibinin işlerine ayrılmış, 12:00-19:00 arası ziyaret edilebilen bir sergi alanı, üçüncü katı ise özel konserler ve atölyeler için ayrılmış başka bir alandan oluşmaktadır. Bu gibi mekanlar bir yandan yeni nesil bir işletme iken bir yandan kültürel ve sanatsal üretim alanlarıdır. Kadıköy içinde sıklıkla birbirleri ile ve sanatsal üretim gruplarıyla dirsek temasında olan bu tür mekanların söyleşilerinden sergilerine, dj setlerinden özel konserlerine, yahut partiler için oluşturulan farklı temalara ilişkin işleyen kürasyon sürecinde uzun yıllardır Kadıköy'de kültürel üretimin içinde olan ve birlikte çalışma pratiğine sahip çekirdek gruplar olduğu görülmektedir.

²⁸ <http://www.karga.com.tr/manifesto>

Şekil 3.13: Bina dış görünüm fotoğraf

Kaynak: <https://mekan.com/blog/bant-mag-artik-binada>

Şekil 3.14: Bina bahçe görünümü

Şekil 3.15: Bina 2. Kat Bant Mag Havuz görünümü

Şekil 3.16: Bina 3. Kat özel performanslar için alan

Gruplanmış mekanlar arasında maddi sermaye açısından küçüklü büyüklü pek çok mekan vardır. Gruplandırma işletmelerin oluşturduğu mekan kimliği ve buna bağlı oluşturdukları sosyo-kültürel atmosfer üzerinden yapılmıştır.

3.3.4.2 Yeni Nesil İşletmelerin Kurgusu ve Taktikleri : “Hizmet, Lezzet, Konsept”

Mahallede diğer pek çok iş kolunun yerini mekansal olarak kaplayan ve hizmet sektörünü oluşturan yeni nesil dükkanlar, gelenekten kopuşun en net biçimde takip edilebildiği yerlerdir. Çoğunluğu kafeler olmakla birlikte, kahvaltıcı, farklı türlerde özelleşmiş yeme-içme dükkanları (burgerci, ev yemekleri, hotdogcu vb) ve alkollü

mekanlar (publar, kokteyl barlar vb) olan bu işletmelerin üzerine kurulduğu ana pazarlama stratejisi deneyim ve estetik üzerinedir. Bu mekanlarda sunulan yalnızca ürün değil, kapıdan içeri girildiğinden itibaren estetize edilmiş bir mekan deneyimidir. Deneyimin kurgusu hangi şekilde estetize edildiği ile yakından ilişkilidir. Edebiyat kuramcısı Ngai'ye göre çağımızın estetik kategorileri “zıpır” “sevimli” ve “ilginç”tir (akt. Ünlüöner, 2020:109) “... romantiklerin “güzel” yahut “yüce” gibi estetik değerlerine karşın postmodern durum ancak sevimli veya zıpır gibi daha minör kavramlarla anlaşılır” (Ibid.) Ngai bunu geç dönem kapitalizmi ile bağlantılandırarak “zıpır” ı üretim ile, “ilginç”i dolaşım ile “sevimli” yi de metalarla kurduğumuz şefkatten agresyona uzanan kuvvetli duygusal ilişki ile açıklar (Ibid.). Yeni nesil mekanlarda kurgulanan deneyim de Ngai'nin savına uygun estetik kategorileri ile küçük de olsa bir yenilikçi yaklaşım (inovasyon), yerelde nadir bulunan bir farklılık ve müşterinin mekanda kendini konumlandırabildiği bir sıcaklık ile “sıkıcı” olandan ayrışır.

Müşteri yaşadığı deneyimin özel olmasını beklerken bunu stilde, farklı reçetelerle hazırlanmış menülerde, müzikte, mekana gelen diğer müşterilerde, mekanın tutunduğu değerlerde bulabilir. Bu yeni tip servis sektörü ağırlıklı yerler, genel olarak 3. nesil kahve servis eden, masa sayısı 5-30 arasında değişen, fakat özellikle Yeldeğirmeni mahallesinde yer sıkıntısı nedeni ile 10 masayı geçmeyen, iç mekan kullanımında yaratıcı ve alternatif tasarımlar kullanılmış tüketim mekanlarıdır. Güçlü internet bağlantısı ve tek kişinin uzun süre oturabileceği küçük masalar ve paylaşımlı kullanım alanları mevcuttur.

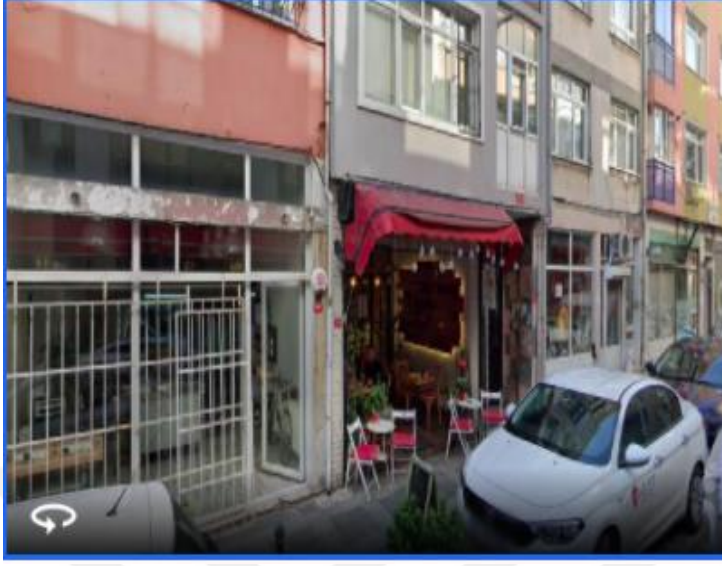
Şekil 3.17: Yeni nesil kafe iç mekan

Şekil 3.18: Yeni nesil kafe iç mekan

Bu işletmelerin fark yaratan özelliği iç mekan tasarımından menülere, kullanılan servis araçlarından tabelalarda kullanılan fontlara yaratıcı tasarımın hayat tarzı ve kimlik yansıtan bütünlüğü içinde kurgulanmış olmasıdır. Özellikle Rasimpaşa Mahallesi'nde geleneksel anlamda bir mahalle hissinin olması kafelerin kullanıcıları için fark yaratan ve mekanı çekici kılan bir özellik olarak ifade edilse de, mekanlar

mahalle dokusuyla çoğu zaman birleşmeyen, kafeden içeri girildiğinde kendi büyüsunü yaratacak şekilde tasarlanmıştır. (Şekil 3.19 ve Şekil 3.20)

Şekil 3.19: Rucio Kafe Sokaktan Görünüm

Şekil 3.20: Rucio Kafe Mekan Giriş Görünüm

Kimi kafeler lüks tasarım hissini lüks tüketimde bugün trend olarak tanımlayabileceğimiz minimal iç mekan kurgusuyla vurgular. Kimileri ise yeni toplumsal hareketlerin dayandığı değerleri (toplumsal cinsiyet, lgbti +, ekolojik

değerler, savaş karşıtlığı vs) salaş bir mekan kurgusu ile harmanlar. Bu ikinci tür mekanlarının tasarımında ve menülerinde değer odaklı özgürlükçü söylemler belirgindir. Duvara asılmış mottolar, yapıştırılmış küçük stickerler, minimal ve özen gösterilmiş tasarımlar iç mekan görünümünde fark yaratmak ve hayat felsefesi bağlamında mekanı konumlandırmak üzere kurgulanmıştır. Mekanların tasarımı ve menüler birbirini tamamlar. Örneğin bahsi geçen ilk tür lüks tasarım hissi oluşturan kafelerde kaliteli kahve çekirdeklerinden iyi bir kahve makinesinde demlenmiş kahve çeşitleri tasarım fincanlarda servis edilirken, ikinci tür kafelerde Zapatista Kahve Kollektifi'nin kahveleri bir teki diğerine benzemeyen çoğu zaman ikinci el yahut yerel bir seramikçi tarafından yapılmış kahve fincanlarında sunulur.

Rasimpaşa mahallesinde pek çok kafe arasında lokanta olarak yeni nesil seçici beğeniye uygun şekilde kurulmuş Müdavim Lokantası, bir blog yazarı tarafından yeni nesil mekanların stil ve yeme-içme trendleri açısından geleneksel mekanlardan ayrışma noktalarını özetler biçimde aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

“Çizgili tentesi, “2016’dan beri” yazan renkli tabelası, tropik yaprak desenli duvarları ile post modern bir esnaf lokantası burası. Adı gibi müdavimleri de çok olan mekanın, her gün yenilenen menüsünden, öğlen ya da akşam kendinize sağlıklı ve taptaze bir sofraya kurabilirsiniz. “²⁹

Şekil 3.21: Müdavim Lokantası Dış Görünüm

²⁹ <https://www.gurulogy.com/yeldegirmenimahallesi> erişim tarihi 01.05.2020

Şekil 3.22: Müdavim Lokantası İç Mekan Görünüm

Açılan yeni nesil mekanlar bir yandan çeşitliliğe, farklılıklara açıktır, fakat aynı zamanda, kurguladıkları kendine özgü mekan dili ve deneyim üzerinden, kendilerine özgü ayrıştırıcı yanları ile müdavimlerinde aidiyet yaratan ve zaman içinde cemaat ağ ilişkileri üretebilen yerlerdir. Genel olarak mekanların fasatlarında minimal, sade ve temiz bir görüntü, iç dekorda ise seçilmiş tema bağlamında mekanın dilini oluşturacak unsurların yansımaları görülür. Garsonlar, barmenler dış görünüşte tavır ve hizmet dilinde müşterilerle benzer hayat tarzına sahip olduklarını ve mekanın “farklılıklara açık” olduğunun işaretlerini taşırlar. Örneğin alternatif giyim tarzı, görünür dövme, farklı renklerde saçları olmak gibi hayat tarzına ilişkin kimi kodlar belirgindir. Samimi fakat hizmet alan-veren arasındaki hiyerarşik ilişkiyi yapı bozuma uğratan bir hizmet dili performe edilir. Mekanda farklı zamanlarda yapılan sergiler, söyleşiler, tadım etkinlikleri ile müdavimlerin etkileşimini arttıracak deneyimler organize edilir. Mekanların bu ve benzeri stratejiler ile ürettikleri ayırt edici, fark yaratan stratejileri ile “mekanın biricikliği ve dolayısıyla müdavimlerin farklılığı vurgulanmış olur”(Aytaç, 2017 : 17).

3.3.4.3 Yeni Nesil Mekanlarda Özgünlük Arayışı

Bu mekanların kurgusu ve işleyiş şeklinde sahiplerinin farklı motivasyonlarının da etkili olduğu görülmektedir. Bir işletme sahibi için elbette en belirleyici faktör ekonomik beklentilerdir ancak bu mekanların sahipleri profil olarak geleneksel esnaftan ayrışır. Kültürel sermayesi yüksek, sıklıkla beyaz yaka işlerinden ayrılmış olup işletmecilikte şansını deneyen yahut sermayesini aile desteği, kredi

yahut ortaklıklar şeklinde bir araya getirebilmiş genç-orta yaş işletmecilerin yoğunluğu dikkate değerdir. Kadıköy’deki girişimciler üzerine odaklanmış farklı saha araştırmaları da bölgede işletmecilik yapan girişimcilerin “genel olarak Kadıköy’ü kendi kültürlerine yakın buldukları”nı ve yaşam tarzı bağlamında bir aidiyet hissettiklerini ortaya koymaktadır (Kiremitçi Güler, 2020). Bu bağlamda hayat tarzı bağlantılı hizmet üreterek kar edebilir bir işletmenin açılabilceği muhit olarak Kadıköy’ün öne çıkması benzer motivasyonları olan girişimcilerin Kadıköy’de yoğunlaşması ile sonuçlanmıştır.

Görüşmecilerimizin mekan açma motivasyonlarında üç ana unsur ön plana çıkar; kendi işinin patronu olmak, kendi zamanını yönetebilmek ve kendisinin de keyif alacağı bir mekan oluşturabilmek. Uzun yıllar beyaz yaka olarak farklı pozisyonlarda çalışmış olan yüksek lisans mezunu görüşmecimiz (G21) “şimdi değilse ne zaman” diyerek beyaz yaka işini bırakma ve kafe açma motivasyonunu şu şekilde aktarmıştır;

Herkesin benzer hikayeleri var çok değişik bir şey değil, ama işte hani keyif aldığım kendi yaratacağım ve kendimin de içinde keyif alacağım bir mekan olsun, burada belli bir süre mesaim olsun benim -3 yıl 2 yıl her neyse- sonrasında o kendi kendine ayakta duran bir mekan olsun. Ve ben de hayatta zaman satın almış olayım. Sonuçta hiçbir zaman çok para kazanayım gibi bir derdim yoktu ama zamanımı kendim organize edebileceğim bir şekle dönüştürebileyim hayatımı istemiştim. (G21, Kafe İşletmecisi, 42)

Tüm görüşmeciler zamanını yönetebilme ve kendi işinin patronu olma durumunun asla hayal ettikleri şekilde deneyimlemediklerini özellikle vurgulamış olsalar da kurdukları mekan atmosferinde bu motivasyonun özellikle etkili olduğu görülmektedir. Yeni nesil mekanlar, birlikte oluşturduğu semt atmosferinin göstergeler zinciri içinde tüketim kültürünün birbirine denk parçaları olsa da her birinin ana iddiası özgünlüktür. Berman çağımızın kültürel yaşamının merkezinde özgünlük olduğuna işaret ederken özgünlüğün yerine “kimlik” “özerklik” “bireysellik” “öz gelişim” “kendini gerçekleştirme” “alamet-i farika” gibi kavramların da kullanılabileceğini öne sürer (Berman, 2016). Görüşmecilerimizin yeni nesil mekanları kurma ve işletme süreçlerinde de bu kavramlar ana referans odakları olarak görünmektedir. Daha önceki deneyimlerinden bahsederken farklı şekillerde baskı altında olduğunu ifade eden yeni nesil işletme sahibi görüşmecilerimizin özgünlük

çabası Berman'ın işaret ettiği gibi “sosyal ve politik yapıların benliği boğduğu, zincirlediği ve hapsettiği ısrarı”nın bir uzantısı olarak görülebilir (Berman; sayfa:24).

Kafe sahibi olan üniversite mezunu bir görüşmecimiz 7-8 senelik iş deneyimi ardından işini bırakma sebebini “*Bir sürü şeyin altından kalkıyordum. Adam saçma sapan azarlıyordu. Annem misin babam mısın dedim ayrıldım yani. Senin niye çekiyim ben dırdırını. Ki işkolik bir insanım ben işi de o raddeye getirinceye kadar kolay olmadı*” şeklinde açıklamaktadır. Sonrasında “*Herkes kafe açıyor ama ben öyle olmayacağım*” diyerek Moda’da dışarıya atılan masalarla aynı anda toplamda 10 kişinin oturabileceği bir kafe açan görüşmecimiz (G17), motivasyonunu “*Kendi tükettiğim her şeyi düzgün bir şekilde insanlarla da buluşturayım hani onu yapıyım bunu yapıyım, üreteyim*” olarak açıklıyor. Müşterilerinin kendisini seçmesinde etkili olanın yalnızca satılan ürünler değil, mekanın sahibi olarak oluşturduğu ortama dair olduğunu belirtiyor;

“(Kahvesini)Alıp gitse bile en azından aldığı sadece kahve değil aslında, burada görüyor kahve olduğunu, kahve içmek istediğinde beni tanıdığında “*iyi bir kız var, enerjisi yüksek bir kız var, kahvesi güzel, reçeli güzel gidelim orada oturalım*”a dönüyor. (G17, Kafe İşletmecisi, 28)

Benzer şekilde hukuki olarak sahibi olduğu yayınevinin KHK ile kapanması ile bir ev yemekçisi açmış olan Barış da onu ev yemekçisi açma noktasına getiren süreci şu şekilde açıklamaktadır;

“*O kapanınca işte KHK ile işte ne yapacağız ne edeceğiz bu mahallede bir şey yapayım, çocuk kitapları falan ama KHK ile kapandı yayınevi, kendi işini yapman zor. O sektör zor, okullara giremiyorsun şu bu falan. Sonuçta sen çizgi olarak şu anki egemen çizginin dışında bir yerde duruyorsun ve o yüzden de çok giremeyeceğini görüyorsun ediyorsun. O yüzden de ona cesaret edemedim açıkçası.*”(G38, Ev Yemekçisi-Kafe Mekan İşletmecisi, 44)

Önceleri yalnızca meze yapan sonrasında ev yemekçisine dönen ve kendisini “esnaflıkla tanıştıran” mekanda özgünlük çabasını menü üzerinden şu şekilde anlatır;

Farklı, hiçbir yerde bulunmayan lezzetler var bizde yani. Her yerde olan da var ama hiçbir yerde olmayan da. Araştırıyoruz, buluyoruz kendimize özgü şeyler. Bu

civarda herhalde kimse çilekli semizotu salatası yememiştir, yok. Kadıköy civarında ben görmedim. Gene ayran aşı çorbası yapıyoruz mesela ama herkesin yaptığından farklı oluyor bizimki. Özel bir sos yaparız. Herkes mercimek yapar, biz de mercimek yapıyoruz ama “mercimekte diğerlerinden farkımız ne olsun?” Zencefilli, zerdeçalı özel sos yapıyoruz. Öyle bir mercimek çorbası yapıyoruz. O da başka yerde yok bu civarda. Süzme değil, normal ev tipi, o tarz.(G38, Ev yemekleri-kafe işletmecisi-44)

Üniversite eğitimi sonrası üç aylık kurumsal hayat deneyimi sonunda “kurumsal hayatı ne kadar yapamayacağımı hemen anladım” diyen başka bir görüşmecimiz de Moda’da bir ortağı ile kahvaltı mekanı açmıştır. Ortağının HES mücadelelerine ilişkin yüksek lisans tezi için yaptığı araştırmanın mekanın konseptinin belirlenmesi ve tedarik sürecinde etkili olduğunu ifade etmektedir;

“O süreçte ve bir sürü kooperatifle, kadın kooperatifiyle falan doğrudan ilişki kuruyordu ve onlardan mesela “ürünleri oradan sağlarız”. Sadece Karadeniz de değil bu vesileyle aynı zamanda gıda mücadeleleri de çalışıyordu, 7 bölgenin tamamında neredeyse tanıdığı ettiği ya da tanınmasak bile tanıdıkların bağlantılarıyla bulacağımız kooperatiflerle iletişime geçmek fikri de çok heyecanlandırmıştı bizi. Böyle bir şeyden işte öyle “kahvaltıcı yaparız, ürünler oradan gelir, kadın kooperatifleriyle çalışırız, politik de bir durum aynı zamanda”(G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

Menü belirlendikten sonra bölgelere özel hazırlanmış kahvaltı setlerinin özgün isimlerle sunulması da yine iki ortağın sohbetleri esnasında belirlenmiştir,

“(ortağım) aradı “buldum” dedi “İç Anadolu’yla başlıyoruz” dedi. “arkada bir şeyler yazarken Neşet Ertaş söylüyordu” dedi, “onun köyü Çiçekdağı, İç Anadolulu yani adam, onun köyünün adını koyalım. Böyle böyle de (her bölge için) köy isimleri, o yöreye dair bir şeyler bulalım falan. Oradan sonrası kolay geldi işte. Hevsel Bahçeleri meselesi vardı o zaman o yüzden Doğu, Güneydoğu hikayesine Hevsel dedik, bir Boşnak mevzu var ona Velika dedik; hem Boşnakça büyük demek hem de 900lerin başında bir Boşnak göçü oluyor buraya ve yerleştirildikleri bir köy var, şu anki Demirköy tarafındaki Başbüyük köyü aslında ama o zamanki adı Velika’ymış köyün; onu öyle koyduk. Zuğa Lazca deniz demekmiş, aynı zamanda Hemşin’de de bir köymüş falan, onu öyle koyduk derken o mevzu öyle çıktı.

Hikayeleriyle beraber çıktı aslında. Bizi de böyle eğlendiriyordu düşünürken.” (G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

Mekanı kimliklendirme çabasında baskın olan, kişilerin kendi kimliklerinden yola çıkarak kişisel beğeni ve değerlerini yansıtmak ve bu şekilde diğer tüketim mekanlarından ayrılmaktır. Bu noktada hedeflenen, kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülme çabası olarak okunabilir. Sahipleri beyaz yakalı çalışanlarken bisikletle yapılmış bir yurtdışı seyahati esnasında tanışılmış İsveç'teki iş arası kahve içme geleneği olan Fika'yı kafe ismi olarak belirlemek ve İskandinav kültüründen esinlenen ürün gamı hazırlamak bu duruma bir örnek olarak verilebilir. Popüler bir dizi olan Breaking Bad dizisi teması ile kurulmuş Walters Kafe, Türkiye'de kahvaltı için görece yeni bir alternatif sayılabilecek pancake dükkanı olup önünde sıralar oluşan Munchies, Haydarpaşa Garı'nın dönüşümüne dair mücadele devam ederken kurulan ve Haydarpaşa Garı'nın dekorunu yansıtan Garda, çok küçük bir dükkanda sahibinin sevdiği film karakteri üzerine kurulu BeetleJuice Kafe şeklinde örnekler çoğaltılabilir. Örnekler mekanların üzerine kurulu olduğu kültürel sermayenin ürettiği çeşitli kimlikler (politik, sınıfsal, sosyal) bağlamında nasıl çeşitlenebildiğini göstermek amacı ile seçilmiştir ve iki mahallede bu şekilde konsept yaratan yüzlerce mekan vardır. Mekanların ürün yelpazesinin genişliğinden ziyade kendine özgü bir konsept ve o konsepte uygun tat ve hizmet oluşturma hedefinde olduğu görülür.

Hayat tarzı ve kültürel sermaye ile bağlantılı oluşan bu türden kimlikli yeni nesil mekanların mahallelerde açılabilmesi ve kalıcı olması öncelikle mahalleli profili ile ilgilidir. Kültürel sermayeleri ile trendleri önden takip edebilmiş olan bu girişimciler, trendlerin “kar edecek bir işletmeye” dönüşeceği, yani oluşturdıkları hizmetin müşterisi olacak şekilde benzer kültürel sermaye ve beğenilere sahip müşterilerinin olacağı muhit olarak Kadıköy'ün öne çıktığını farklı şekillerde ifade etmişlerdir;

“Biz çünkü o zaman bu organikçilik meselesinin daha çok en başlarıydı. Son 5 senedeki inanılmaz bir sağlıklı yaşam deliliğinden önceydi. Ufak ufak dediğim gibi politik olarak bu meselenin içinde olduğumuz için tartışmaları teorik anlamda bir kıymık daha öncesinden tarif ediyorsun, bakıyorsun işte dünyada ne oluyor bitiyor. Ben şey dedim “eğer bir şey satacaksak” ki bu fikri veren de ürünlerin geleceği yerler,

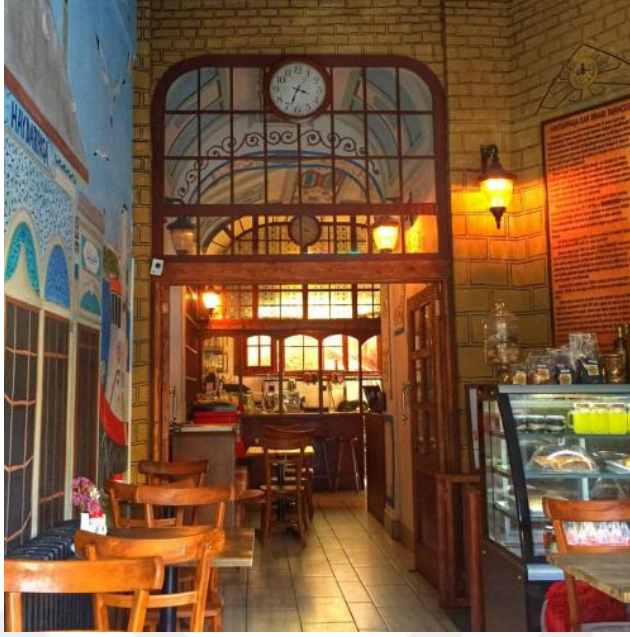
“doğrudan üreticiden alıyor olmak, birinci elden buna ulaşacak olmak meselesi”ni satacağımız yer Moda’dır.” (G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

Şekil 3.23: Yeni nesil kafe iç görünüm

Şekil 3.24: Yeni nesil kafe iç görünüm

Şekil 3.25: Yeni nesil kafe iç görünüm

Şekil 3.26: Yeni nesil kafe dış görünüm

Genel olarak kültürel sermayeleri ve kendi beğenileri üzerinden bir mekan oluşturma yüksek motivasyonuna sahip bu girişimciler çoğunlukla işletmecilikte deneyim sahibi değildir. İşletmeciliğe ilişkin daha deneyimli olanların fark yaratabilmek ve rekabette öne geçmek bağlamında avantajlı oldukları görülmektedir;

Küf, belki biliyordur. Dolayısıyla o bir şey yarattı zaten. Bu mekanlar dünyasında bir yarılma yarattı diyeyim. Öncesi ve sonrası olarak bir durum yarattı. Çünkü dediğim gibi bir mekana o kadar para harcadığı, mekan açılmadan 3 ay önce aşçısının tutulduğu, menülerin çalışıldığı; bu Yeldeğirmeni dilinde olmayan bir şeydi. Ne yalan söyleyeyim biz de şey diyorduk “ne yapıyor bunlar ya? Nereye geldiğini zann ediyor? Bu nasıl bir çılgınlık! Bu nasıl bir irrasyonellik!” falan gibi. Kişisel olarak hiçbir problemimiz olmadı ama mekansal olarak dersin bizi bitirdi, öyle söyleyebilirim. Çünkü bir bomba şeklinde indi açıldığı günden itibaren. Çok fazla çekim merkezine dönüştü, dolayısıyla o bütün dengeleri değiştirdi tabii. (G21, Kafe İşletmecisi, 42)

Mahallelerde hem kalıcı ikamet açısından hem de günlük kullanıcı olarak değişen demografik yapı hayat tarzı referansları olan yeni nesil tüketim mekanlarının mahallelerde yoğunlaşmasına sebep olmuş, mekanların çoğalması da daha geniş kalabalıkları Kadıköy’e çekmekte etkili olmuştur. Geline nokta, yeni nesil kafeler ve yeme-içme dükkanları özgünlüğün aradan sıyrılacağı umudu ile talebi aşan şekilde açılmaya devam etmekte, önemli sayıda dükkan kapanıp yenisi açılmaktadır.

3.3.5 Gündelik Hayatın Ritminde Dönüşüm: Sürekli Bir Karnaval Alanı olarak Sokaklar

Demografik yapının ve tüketim mekanlarının dönüşümü ile mahallelerdeki gündelik hayatın akışı geleneksel mahalle atmosferinden bir hayli farklılaşmıştır. Sabahları, dar sokaklarda mekanlara bira taşıyan kamyonetler, köpeklerini gezdirmeye çıkan kalabalık ile işlerine giden beyaz yakalı çalışanlar yan yana yürür. Gün boyu esnek çalışma biçimiyle kafeleri ofis yapmış kişiler boş vakitlerini keyifle geçirmek isteyen gençlerle yanyana çalışır. Akşama doğru gündelik ziyaretçiler daha da yoğunlaşır ve özellikle hafta sonu geldiğinde sokaktaki hareketlilik için gecenin sonu görünmez.

Gündelik hayatın ritmindeki bu değişim hem sokakta gündelik hayatın içindeki tiplerin ve performansların çeşitlenmesinden, hem de Kadıköy’ün boş vakitleri geçirme ve eğlence mekanı olarak öne çıkmasından kaynaklanmaktadır. Kadıköy tarihsel olarak da Avrupalı ve modern olanı temsil etmektedir. Ayrıca, dönüşüm öncesi yakın dönemde de alt kültürlerin hayat bulmasına alan açan bir mekandır. Metropol

içinde özgürlükçü hayat tarzlarının yaşadığı sıkışma sonucu seküler / dışa dönük / liberal tarzlara sahip gruplar Kadıköy’de yoğunlaşmış, farklılıklarını, marjinalliklerini sokakta da performe edebilme özgürlüğünü deneyimleyebilen bu grupların görünürlüğü semtin atmosferinde dönüşüm yaratmıştır. Sokaklar, bu mahallelerin hali hazırda sahip olduğu farklılıklarla, dönüşüm sürecinde taşınıp ikamet etmeye başlayanlarla ve buraları gündelik olarak kullanarak bu atmosfere ortak olan ve gün geçtikçe artan gündelik kullanıcılarla birlikte zengin bir repertuara sahip performans alanlarına dönüşmüştür. Bir sahne olarak sokağın farklı performanslara açıklığı muhafazakarlaşan metropol peyzajında geçmişte olduğundan daha da güçlü bir çekim etkisi yaratmaktadır. Çok geniş bir yelpazede düşünebileceğimiz farklılıkları bir görüşmecimiz giyim kuşam üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

“İstanbul’un genelinde olmayan bir rahatlıkla burada giyinebilirler davranabilirler. Konuşabilirler bunu özellikle bir kadın üzerinden -yanlış anlamazsan- örnekliyorum. Daha rahat giyinebilir falan. Abuk giyinebilir illa bunu açık giyinmek olarak kapalı giyinmek olarak düşünmezsin. Saçını mora da boyatır. Ben mesela (erkek görüşmeci) pembe dar bir eşofman altına beyaz spor ayakkabı giyip bütün günümü dışarda hani geçirsem kimse bana adama bak pembe eşofman giymiş demez.”(G9,Ressam, 36)

İkamet etmek üzere mahalleye taşınanların çoğunun genç kesimden, genellikle paylaşımlı evlerde kalan ve özgürlükçü hayat tarzlarına sahip kişiler olması, “aile apartmanları” arasında performans çeşitliliği yaratırken gündelik hayatın ritminde de bir türbülansa neden olmaktadır. Bununla birlikte, böyle bir durumun mahalle içinde büyük gerilime dönüşmediği görülmektedir. Fakat mahalleliler için ana gerilim fiziki sınırları zorlayan bir şekilde boş vakit geçirme ve eğlence için mahallelere gelen kalabalıktır. Özellikle Caferağa Mahallesi için alkollü eğlence mekanlarının yoğunlaşması ile semtteki eğlence ortamları yalnızca bu mekanların içi ile sınırlı kalmaz. Mekanların kaldırımlara konan masaları, etrafa yayılan gürültülü müzik bir yana pek çok sokağın kendisi de mekanların uzantısı olarak kesintisiz ve mekanla sınırlanmayan eğlence alanları olarak kullanılmaktadır. Bahtin’in ortaçağ karnavallarına atıfla kullandığı karnaval kavramsallaştırması (Bahtin, 2014) bazı yönleriyle Kadıköy sokaklarının dönüştüğü hali açıklar. Olağan gündelik hayat akışının geçici bir süre için askıya alındığı dönemi işaret eden karnaval olgusu Kadıköy’de mekana özgü bir şekilde döngüsel bir tarzda yaşanır. Boş vakitlerini

Kadıköy'ün sokaklarında geçirmek eğlence ve neşeyle hayat bulan bir tür “isyan” yahut “biz de varız” ı ifade etme şeklidir. Kadıköy'ün referansta bulunduğu “özgürlük” herkesin kendi haliyle var olduğu ve bu halinin yargılanmadığını hissettiği bir kabilede “aşırılıkları” ve “marjinallikleri” ile var olabilmeyi mümkün kılar.

“Karşına ne çıkacağı belli olmuyor... Sabahın köründe kedi kıyafetli insanlar önünden geçebiliyorlar, yani ara sokağın birinde. Sen orda ekmek almaya gidiyorsun mesela ama kedi geçiyor karşıdan ama adamm yani, kedi kostümü giymiş bir adam. Ve bir yandan da burası için normal bir şey “ha parti varmış” diyorsun geçip gidiyorsun.” (G31, Şehir Plancısı, 37)

Konut ağırlıklı yerleşik mahallelinin yoğun olduğu bir semtte sokakların eğlence mekanı olarak kullanımı fiziksel sınırların paylaşımı konusunda ciddi bir sıkıntıya dönüşmektedir. Kimi sokaklar fiziki avantajları ile bu hareketlilikten kendini koruyabilmiş olsa da, özellikle hafta sonlarında, iki mahallenin de pek çok sokağında meskun mekanda bir günün akışının birlikte yaşamayı mümkün kılan kuralları askıya alınmış durumdadır.

Bir görüşmeci evinin yan tarafındaki küçük boş alana ilişkin durumu aşağıdaki şekilde anlatmaktadır;

Gündüz ve gece o boş mekanda takılmaya gelmeye başladılar. Ağırlıklı olarak haftasonu ama sadece haftasonu değil. Yani pazartesi salı daha rahat ama çarşambadan başlıyor. Birincisi, o alan çok eko yapan bi alan... ve bluetooth speakerları ile geliyorlar.

“İlk bi grup geliyor, orada bir de ateş yakan bir grup da var. Bunlar muhtemelen parasız genç öğrenciler, ucuza içkilerini içmek isteyen müzikleri ile geliyorlar ve bağırsı çağrışılarıyla. Hadi tamam okey, 24:00'te başka bir grup geliyor, 02:00-03:00te başka bir grup geliyor. Yani mekanlar (barlar) kapandıkça oranın rengi değişiyor. Eşimle ikimizin hatta gece 3 de falan yatağımızdan fırladığımızı bilirim. Gelip o saatte speakerla heavy metal açıyor mesela”. (G20, Freelance Araştırmacı,41)

Yalnızca bir kafe ya da bar iç mekanında değil Kadıköy'ün sokaklarında, parklarında, çimlerinde “özgürce” vakit geçirmek için gelen grupların sokakların

eğlenceye tahsis edildiği kabulüyle hareket ettikleri görülür. Mahallede ikamet edenler ile gündelik olarak mahalleyi kullananlar arasındaki ritmin çakışması, mahalle içinde gerilime sebep olur;

Gündüz bir kere birilerine bağırdım. Çünkü ben orda çalışmaya çalışıyorum yüksek sesli bir müzik açmışlar. Bu Gezi'nin getirdiği bir küstahlık var ya, Gezi özgürlük ama herseye mi? Bana diyorki “müzik dinlemenin yasak olduğunu bilmiyorduk”. Ben de diyorum ki “başkasını rahatsız etmek sizi rahatsız etmiyorsa daha da açın”. Öyle deyince kısıtlar mesela. Ama önce bir direniş gösteriyorlar bir de güzel söylüyorum yani “arkadaşlar müziğinizi kısabilir misiniz çok yüksek” filan diye. Bağırınca genelde kısıyorlar... Gelip her yer bizim oyun alanımız tavrı... (G20, Freelance Araştırmacı, 41)

Caferağa Mahalle muhtarı ile yapılan görüşmede bir dönem özellikle Hacı Şükrü ve İhsan Ünlüer Sokak'ta yaşanan yoğunlaşma sonrası gürültüden rahatsız olan mahalleliye destek vermek amacı ile ihtiyar heyeti ile yaptıkları bir gezintiden aşağıdaki anektodu anlatmıştır;

“Biz akşam saat 02::00,02:30 gibiydi yine dolaşıyoruz. Travesti 3-4 kişi bir apartmanın önlerinde merdivenlerinde oturmuş sohbet ediyorlar. E biz merhaba merhaba napiyosun şudur budur. E niye burdasın, dedi işte burası güzel eğleniyoruz, keyifli eğlenceli filan dedi. E dedik ne hoş ama tam oturduğu yerin yan tarafı böyle bir alçak hemzemin apartman dairesi dedim ama bak orada birisi uyumaya çalışıyor dedim. Pek umursamadı. Peki dedim o zaman “sen ne zaman buradan gideceksin?” Atıyorum 2 saat sonra dedi, biz de senin eve gelelim tam pencerenin altında bu yaptığını yapalım dedik... Döverim dedi. Ama bu insanlar dövmüyor seni dedim, bunlar iyi insanlar dedi. Bu çok bariz bir örnek oldu bizim için yani her kesimden insanın tolere edilebildiği normal karşılandığı bir semt burası.”

Bahsi geçen yoğunlaşma sonrası mahallelinin her gün kendi apartmanının önüne inerek “biz burada yaşıyoruz” u anlatması şeklinde gelişen alan koruma çabası sonrası eğlence için gelenler bu sokaklardan çekilmişler ve Moda çimlere yönelmişlerdir. Moda'da çimlerin bugünkü kalabalık ve farklı gruplara açık buluşma alanı olarak kullanımı da bu dönemden sonra başlamıştır.

3.4. Tartışma : İktidar Peyzajlarından Kaçış, Tüketim Peyzajlarında Nefeslenmek

Bu bölüm ile geleneksel olarak özgürlük ve tatlı hayat referansı olan Kadıköy yerelinde ulusötesi ve ulusal süreçlerin etkisi ile yaşanan dönüşüm iç içe geçmiş olan ekonomik, kültürel ve sosyal süreçleri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Yerellik her ne kadar belirli mekanlara işaret etse de öncelikle sosyal bir kategori olarak ele alınmıştır.

Post-endüstriyel süreçlerle birlikte kent merkezlerinin ekonomik yapılanması üretim odaklı olmaktan çıkıp tüketim odağına kaymıştır. Kültür ve sanat ise bu yapılanma içinde tüketimin üzerine kurulduğu bir araç haline gelmiştir. Farklı coğrafyalarda da küresel bir akış içinde kültür ve sanatın kent ekonomilerini canlandırmak için araçsallaştığı bu dönemde, Kadıköy gibi otantik kültürü olan, kültürel sermayesi yüksek sanatçı ve sanatsever sakinleri olan bir merkezin de metropol içinde bu bağlamda öne çıkması anlaşıldır.

Kadıköy merkezinde kimlikli tüketim mekanlarının semtin atmosferini ele geçirir şekilde çoğaldığı ve çeşitlendiği görülmektedir. Kadıköy merkez mahalleleri, hayat tarzı kodlarıyla donanmış tüketim mekanlarının çoğalması ile kentli kültürler ve kentli semboller ile güncel küresel kentli akışa entegre olurken -örneğin sunum, stil ve çekirdek kalitesi ile global bir bütünlüğü olan kahve kültürünün standartlaşması-, kent merkezindeki mahallelerin işlevleri ve anlamlarını dönüştürmüştür. Yapı yani binalar aynı kalırken deneyimler ve mahallede tüketimde olan “şeyler” çeşitlenmiştir.

Açılan tüketim mekanları mahalle atmosferini ele geçirir bir yoğunluktadır. Bu mekanlar kentli orta sınıfa hitap eden pek çok sembol içeren metaların alınıp satılarak gündelik hayat pratiklerine dahil olduğu mekanlardır. Fakat bu mahallelerde mekan açmayı tercih eden işletme sahiplerinin de yine hayat tarzı üzerinden bir çekim altında olduğu ve kümелendiği görülmektedir. “Kendini gerçekleştirmek”, “yaratıcı gücünü ortaya çıkarmak”, “sistemin içinde kaybolmuşken yeniden karar verici olmak” gibi motivasyonları olan işletme sahipleri de sayıca fazladır, ve motivasyonları mekanlarının tasarımına ve mekanları işletme şekillerine yansır. Bahsettiğimiz hayat tarzlarına mensup tüketiciler de ağırlıklı olarak yerelle bağlantısı tümüyle kopmamış, özgünlüğü olan, özel bir üretimi olan, alternatif mekanları tercih etmektedir. Piyasa mantığı içinde kimlikli metaların dolaşım ağında saydığımız motivasyonlar ve

arayışların da pazarlanabilirliğini kabul etmekle birlikte, mekanlarda protest bir kültürün izlerinin yoğunluğu da göz ardı edilemez. Küresel kentli kültürlerin bir parçası olan kimlikli tüketim ürünleri dolaşımda iken bir yandan yine küresel olan alternatif fikir ve ideolojiler de -örneğin yalnızca bir beslenme rejimi sayılamayacak veganlık, toplumsal cinsiyet ve Lgbti+ gündemleri- de bu mekanlarda türlü semboller dolayımıyla ve kullanıcıların etkileşimi ile dolaşımdadır. Talep ve arzın niteliği çoğalan tüketim mekanlarının mahalle atmosferinde kapladıkları -haddinden- geniş alanı değiştirmez elbette. Yine de yalnızca bu tüketim şekli ile sıklıkla birlikte ele alınan tümüyle “statü göstergesi ve sınıf atlama hedefiyle yapılan” (Veblen, x) gösterişçi tüketim ile birlikte ele almaktan da alıkoyar. Bu mekanlar sınıfsal olarak dışladıkları olmakla birlikte, kentin muhafazakarlaşan sosyal dokusunda kültürel olarak ürettikleri ayırım stratejileri “ötekiler”i dahil etmek üzerine kuruludur. Bu gruplar ve çok kimlikliliği hayat tarzı olarak benimseyip değersel olarak tutunanlar için, kendilerinin kabul gördüğünü hissettiren semboller taşıyan ve etkileşim için alan sağlayan mekanlardır.

Özellikle dolaşımda dergileri olan, sahneleri olan, çeşitli formatlarda söyleşiler düzenleyen ve söz üreten alkollü eğlence mekanları, konseptleri ile küresel olarak dolaşımda olan alternatif fikir ve ideolojiler ile bütünleşirken, metropol ve ulus içinde karşı-kültürü yüklenmiş olur. Bu yüklenme geleneksel anlamda savunuculuk yahut protesto faaliyeti şeklinde gerçekleşmez, fakat kendi alanını kurması bağlamında önem taşır. Örneğin, Kadıköy merkezli bir derginin editörlerinden olan ve birbiri ile dirsek temasında olan Kadıköy’deki önemli eğlence mekanlarında kürasyon süreçlerinin de içinde yer alan görüşmecimiz; etkinliklerde özel olarak politik bir mesaj vermek üzerine konuşmadıklarını ifade etmektedir. Fakat kendilerinin önemsedikleri örneğin onur haftası gibi küresel farkındalık üreten günler ve haftalarda “doğal olarak zaten bir şey yapmamız gerek gibi bir motivasyon herkeste oluyor” şeklinde ekibin duruşunu ifade etmektedir. Sözlerine “*Bu ülkede kültür-sanat ortamında bir şey üretiyorsan bunu çok haykırmasa bile aslında politik olmaman gibi bir durum çok söz konusu değil*” diyerek devam eder. Bu durumun dinleyicilerde nasıl bir aidiyet duygusu yarattığını ve organizasyonlarını üzerine kurdukları değerleri şu şekilde ifade etmiştir;

“Bu şeyleri takip eden bir kitle için de (Bu mekanda) Queerwaves’in de bir şeyler yapıyor olduğunu görüyor olmak, atıyorum Tamar Records’ın da burada gelip

bir şey yapıyor olduğunu görmek falan filan, "burada aslında benim gidip bulunabileceğim, benim gidip kendim olabileceğim bir yer var" izlenimi uyandırıyor bence. Mekanın bir cool olma çabası yok ama belki sokaktaki diğer şeylere nazaran daha hoş görünüyor olabilir veya öyle hissettiriyor olabilir. Ama zaten paydaşların ve seninle ortak değerleri paylaşan insanları buluşturduğun zaman bir şekilde politik bir duruşa evrilmiş oluyor bu sebeple. Pride haftasında bir şey yapmak da buna bir örnektir veya pandemide hiçbir şekilde şey yapamamış bağımsız müzisyenlere "gelin burada var olun" demek de aslında bir duruş. O yüzden benim için var oluş motivasyonuyla çok örtüşen bir şey gibi geliyor bir yerde. Hiçbirimiz oturup şöyle politik olacağız, şöyle mesaj vereceğiz, bu etkinliğin amacı şu falan gibi öyle çok uzun uzun tartışmalar, konuşmalar dönmüyor aramızda ama...

İrkçilik nefret söylemi kesinlikle olmaz yani.. Kapsayıcı olsun mümkün mertebeye hani. Bunun düşünülüyor olması bile tuhaf geliyor bana ama çok fazla aksinin yaşandığı için, ne bileyim 5 tane erkek konuklu bir etkinlik yapmamaya çalışıyoruz elimizden geldiğince en azından. O anlamda değerlerimizden birine bu şeyi koyabiliriz. Kapsayıcı olmak mutlaka yazılmamış olsa da 1 numaralı kural oluyor.”(G37, Dergi Editörü, 32)

Bu etkinlikler özgürlükçü ve demokratik dahil edici değerler gözetilerek kapsayıcı olmak çabasında olmakla birlikte mekanlar yine de eğlence endüstrisi içinde ekonomik şartlar açısından sanatçıların kendilerini de dahil edemeyen bir gruba hitap etmektedir. Görüşmecimiz “ekonomik olarak korkunç” bulduğunu söylediği fiyatlar üzerinden kendi indirimleri olmasa mekanda etkinlik düzenlediği her akşam buraya kendisinin de gelemeyeceğini ifade etmektedir. Sanatçıların bu mekanlarda kendi işlerinin sergilendiği zamanlarda bile bulunmasının ekonomik olarak zorlayıcı olduğunu bir anekdotla anlatmıştır;

“Biz cuma günü burada bir sergi açtık, pandemi döneminde bağımsız sahnede yayınlanmış albüm, seri ve singleların kapak görselleriyle ilgili bir sergi. Çoğu dijitalde kalmıştı bunların, hiçbir şekilde bir fiziksel şeyi olmadı. Biraz öyle bir hafıza odası yapmak gibi, böyle bir 60 tane falan albüm vardı aslında. Hepsi başka sanatçılardan. Bazılarının orijinal şeyleri var, elle yapılmış bir kolaj aslında iş; onun orijinalini görebiliyorsun sergide veya kapaktaki bir tane maske, o sergileniyor. Böyle işte 60 tane kapak var, farklı farklı şekillerde basılmış. Her birinin bir grubu var. Grup

ortalama 3 kişilik, her grup. Kapak sanatçısı hepsinin farklı desen olduğunu düşününce, korkunç bir kalabalık olmasını bekliyorsun. O gün olay şu oluyor, (sanatçılar) geliyorlar sergiyi geziyorlar. Sergide ikram edilen içkiden birer bardak içip geceye kapıda, sokakta içerek devam ediyorlar. Bunun aksini zaten bekleyemezsin. Gerçekten haftada birden fazla mekana gidip para harcamayı nasıl oldurabilir bu ekonomide herhangi bir insan, ben hiç bilmiyorum. Bu şeye rağmen buraların hala dolabiliyor olması da ilginç. Gerçekten üzerine çok düşünülmesi gereken bir şey yani. Demek ki gerçekten bir şey doğru da yapılıyor diye düşünmek gerek yani.”(G37, Dergi Editörü,32)

Ülke ekonomisi ve farklı şekillerde eğlence endüstrisinin yaşadığı politik ve ekonomik zorluklar mekanların ekonomik bağlamda kapsayıcılığını zorlamaktadır. Bu durumda sokaklar, sahildeki çimler, parklar yine de iç mekanlarda oluşan etkileşim paralelinde bir kültürel damardan akmaya şekillenmeye devam etmektedir. Fakat Kadıköy bu dönüşüme kadar köklü alternatif kültürlere ev sahipleri yapan ancak yine de alternatif gece eğlencesi için “karşıya gidenlerin” mekanıdır. Meskun mekanda artan eğlence ve boş zaman geçirme odaklı kalabalığın yarattığı sürekli karnaval hali günlük düzende hayatını sürdürmeye çalışan sakinlerin pek çok açıdan gündelik düzenini bozmaktadır. Mahalle sakinlerinin özgürlüğünün bittiği yerde başlayan özgürlük birlikte yaşamı zorlaştırmaktadır.

4. “KADIKÖYLÜ” KARŞILAŞMALAR

Araştırmanın amacı, kapsamı ve metodunu açıklayan ilk bölüm sonrasında ikinci bölüm ile Kadıköy tarih, coğrafya ve yazılı anlatılar içinde yarattığı zihinsel dünyadaki yeri ile konumlanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm ile ise yaşanan kültür sanat eksenli ve tüketim odaklı dönüşümün dinamikleri ele alınmıştır. İlerleyen dördüncü bölüm ise Kadıköy’de yaşanan demografik hareketlilik sonrası gelişen toplumsal yapının ürettiği müzakereler, çelişkiler ve etkileşimleri ele alarak oluşan güncel sosyo-kültürel yapıyı çözümlemeye çalışmaktadır.

Kadıköy merkezinde yaşanan dönüşümü inceleyen bu tez, Kadıköy merkezini oluşturan üç mahalleden ikisine; idari isimleri ile Caferağa ve Rasimpaşa Mahalleleri’ne odaklanmıştır. Bunun sebebi Osmanağa Mahallesi’nin, Kadıköy çarşısını da içeren merkez mahalle olarak dönüşümden farklı şekilde etkilendiği kabulüdür. Caferağa ve Rasimpaşa Mahallelerinde ise geçmişten bugüne gelen konut alanlarının yoğunluğu ile geleneksel düzeyde mahalle yapılanması mevcuttur. Araştırmamız yaşanan hareketliliğin bu bağlamına odaklanarak konut ağırlıklı mahallelerde oluşan sosyo-kültürel ortam dönüşümünü ve yeni toplumsallaşma biçimleri ile kültürel doku değişimlerini ele almıştır. Bu iki mahalle kendi arasında sosyal yapılardaki kimi farklarla birlikte Kadıköy tahayyülünü inşa eden ve bu tahayyülün gündelik hayat pratiklerinin yaşandığı alanlardır. Ölçek olarak mahallelerin seçilmesinin en önemli sebebi Özbek Eren’in işaret ettiği üzere “mahallenin hem kentin kurucu ögesi hem de içe dönük yapısı ile ayrılan ölçek olarak karşıtlıklar üzerinden irdeleme” imkanı sağlamasıdır;

Kent gibi çok derin karmaşık bağlamlara sahip bir ölçek yerine, bu türden gerilimlerin rahatça izlenebileceği alt ölçekler önemlidir... Mahalleyi oluşturan sosyal örüntüler son derece önemlidir, mesafelerden ve harita üzerinde işaretlenebilen bir ölçümden çok, bilişsel ve sosyal bir bağa karşılık gelmektedir (Ibid.).

Araştırma boyunca incelediğimiz hareketlilik, mahallelerin yaş, kimlik, hayat tarzı gibi değişkenler bakımından farklılıkların karşılaşma alanına dönüşmesi ve

istekli yahut mecburi bilişsel ve sosyal bağlar oluşturmalarına neden olmuştur. Bu bağlar üzerinden ele alındığında ekonomik, sosyal, kültürel bağlamda türlü hayat güzergahlarının yerelde yaşadığı karşılaşmaların çatışmacı olduğu kadar yaratıcı ve üretken olmaları da mümkündür. Kent merkezindeki mahallelerde yaşanan kimisi rahatsız edici de olabilen bu karşılaşmalar birlikte yaşamı ve kentliliği yeniden düşünme alanı açmaktadır. Bu bölüm içinde öncelikle karşılaşmaların kim olduğu ve karşılaşma şekillerini anlamlandırmaya katkı sunacak teorik açılımlar sunulacak sonrasında saha verileri ile karşılaşmalardaki gerilim hatları incelenecektir.

4.1 Postmodern Mahalle

Postmodernizm ve tüketim kültürünü bir arada ele alarak inceleyen Featherstone'a göre "postmodernleşme" kavramının en anlamlı kullanabileceği bağlamlardan biri kent incelemeleri alanıdır (Featherstone, 2013: 28). Yazar, bu alanda özellikle Cooke ve Zukin'i işaret eder. Her iki yazar da postmodernleşmeyi yeni aşama olarak görmektense kapitalizmin içinde cereyan eden bir süreç olarak görse de, odaklandıkları bağlam "üretim süreçlerinin yanı sıra tüketim süreçleri ve buna eşlik eden tikel kültürel pratiklerin uzamsal boyutudur" (İbid.). Tüketim süreçleri ve buna eşlik eden kültür pratikleri kimi zaman kendi yeni mekanlarını yaratmakta, kimi zaman ise var olan mekanları yapısal, sosyal ve kültürel olarak dönüşüme yahut bozulmasına neden olmaktadır. Tüketim süreçleri ile ilişkilenen kültürel pratikler mekansal kümelenme şeklinde gerçekleşerek (Cooke, Florida, Zukin) kentte en küçük ölçek olarak gösterebileceğimiz mahalleye kadar sirayet eder.

Eren "*Mahalle: Yeni bir Paradigma Mümkün mü?*"(2017) isimli araştırmasında bu uzamsal yeniden yapılanmayı mahalle ölçeğinde ele alarak mahalleyi halen anlamlı bir şekilde ele alabilmenin yollarını aramaktadır. Türkiye özelinde mahallenin dönüşümünü Osmanlı'dan bu yana tahlil eden araştırmasında üç dönemi ve dönemlerin mekanı ele alışı belirleyen paradigmaları şu şekilde işaret eder; geleneksel paradigma, modernite ekseninde 19. yydan 1980lere dek olan dönem ve modern-sonrası paradigma.

Eren'in mahalle için günümüzün paradigması olarak tanımladığı modern sonrası paradigma tahlili Türkiye'de kültürel, ekonomik, siyasi pek çok değişimin hız kazandığı dönemin başlangıcı olan 1980ler ile başlar, çünkü "bu yıllar, bir anlamda

Türkiye'nin dünya ile “eş zamanlı” olmaya başladığı yıllardır (Ibid:143). Eren bu süreçte mekanı da dönüştüren yeni dünya algısını üç bağlamda açıklar; görelilik teorisi, iktisadi yapı ve ekonomi-politiğin çerçevesindeki dönüşüm ve bu dönüşümün toplumsal yapıdaki yansımaları olarak gördüğü postmodernizm. İlk olarak görelilik teorisi ile “zaman-mekan ve mutlak- kavramları değişmiştir. Kuantum teorisi ile Descartes ve Newton’a dayanan değerler sistemi yerini artık “olayları ve evreni algılayanın yolunun holistik bakış açısından geçtiği gerçeğine bırakmaya başlar” (Ibid. 144). İkinci olarak iktisadi ve ekonomi politiğin çerçevesindeki dönüşüm ile “etkisini gösterdiği her yerde kullanım değeri yerine ticaret amacının esas olduğu” (Toffler’den akt Ibid.) yeni bir toplum modeli oluşmuştur. 1970lerden itibaren kent merkezlerinin sanayisizleşerek üretim mekanları olmaktan çıkıp tüketim mekanlarına dönüşmesi, geliştirilen yeni kent politikaları ile yeniden yapılandırılarak sermayeye yeni yatırım ve birikim imkanları sağlamıştır. (Fainstain’dan akt Ibid. 145) Eren, son olarak bu sürecin toplumsal bağlamını postmodernizmin yansıması olarak ele alarak post-endüstriyel toplumun sıklıkla “tüketim toplumu, medya toplumu, enformasyon toplumu, elektronik toplum gibi sosyal genellemeler” (Jameson’dan akt Ibid.) ile ele alındığını işaret eder.

“Postmodernizmin mekandaki izleri ise biraz indirgemeci bir ifade olmakla birlikte “öz” bir bilgi verdiği için “çoğulculuk ve karmaşıklık ilkesi” altında izlenebilir..... Rasyonel paradigmanın mekanda yol açtığı çeşitli sorunlara karşılık üretilmeye çalışılan çeşitli çözümler içinde “karmaşa ya da anlam belirsizliği” yer alır. Bu bir anlamda modern-sonrası paradigmanın “hem o, hem de bu” yaklaşımlarını içerir”(Ibid.146)

Tekeli (2014) de bu dönemde mekanı dönüştüren koşulları Türkiye üzerinden beş bağlamda açıklar; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine geçiş, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya geçiş, modernist bir zihniyet çerçevesinden post-modernist bir çerçeveye geçiş, ve insan haklarına daha saygılı bir sistem için daha yüksek bir yaşam kalitesi beklentisi.

Araştırma sahamız olan kent merkezinde kendilerine has anlam çıparlarıyla köklü geçmişe sahip geleneksel iki mahalle - Rasimpaşa ve Caferağa Mahalleri- de yukarıda açıklanan koşullarda uğradıkları dönüşümle “çoğulcu ve karmaşık” etkileşim alanına sahip yeni toplumsallık halleri doğuran mekansal bir dönüşüm yaşamaktadır. “Biçimsel olan ile değil, özünde mahalleye dair ne kaldı ise, onun yorumlanmasının daha kalıcı olarak, yeniden “yerel” ve “özgün” olanı kurabileceği düşüncesi”(Özbek Eren; 2017: 184) ile saha verilerinin sunulacağı bölümde mahalleler farklı anlam çıparları, aidiyetler ve mekansal pratiklerin karşılaşma alanı olarak ele alınacaktır.

4.2 Yeni Orta sınıf, Neobohemya ve Yaratıcı Sınıf

Çalışmanın en başından bu yana yaşanan dönüşümün mahallelere yönelen spesifik bir hareketliliğin sonucu olduğu ifade edilmiştir. İkamet etme bedelini ödemek suretiyle bu hareketliliğin öncüsü olan toplumsal grupları birbiriyle örtüşen ama onlara farklı açılardan yaklaşan üç kavram ile açıklamaya çalışacağım: Yeni orta sınıf, neo-bohemya ve yaratıcı sınıf. Bu kavramların söz konusu toplumsal grupların mekanla kurdukları aidiyet bağıni irdelerken geçerli bir analiz çerçevesi oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İlk olarak daha önce de küresel varlıklarına ve tüketim kültürü içindeki belirleyici etkilerine değinilmiş olan ve diğer iki kümeyi de içirimleyebilen yeni orta sınıf ile başlayabiliriz. Yeni orta sınıf sınıfsal analiz çerçevesinde kategorik olarak var olup olmadığı tartışılan, kent çalışmalarında da yerinden etme sonucunda hareketlilikleri tetikleyebildiği için “cürmünden fazla yer yaktığı” düşünülen ve orta sınıftan “kültürel” olarak ayırmış bir katman şeklinde da ele alınabilir (Şen, 2011). Yeni orta sınıfa ilişkin Klasik Marksist ve Neo-Markist yaklaşımlarda bu araştırmanın kapsamını aşan çok derin bir tartışma olmakla birlikte yeni orta sınıf genel olarak bilgi ve kültür üretimi gibi yeni kentli üretim biçimlerine dahil olan ve sayıca genişlemekte olan grupları nitelemektedir. Yeni orta sınıfın geleneksel orta sınıfın içinde ayrı bir fraksiyon olarak ele alınmasına yol açan eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayeleridir. Bu grup eğitim düzeyi yüksek, yabancı dil bilen kentli bir gruptur. “Sınıfsal özellikleri ile küçük burjuva özelliklerine sahip olan bu sınıf, geçmişin küçük burjuva “bohem” mirasına da kolaydan konan bir sınıftır. Fakat bildik bohem kesimden farklı olarak daha “liberal” bir tavra sahiptir” (Ibid.).

İstanbul’da 1990larla birlikte bu liberal tavra sahip yeni orta sınıf kavramı ile tanımlanmaya başlamış olan gruplar, kent merkezlerinde yaşanan dönüşümle sembolik sermayesini korumak üzere (Öncü) kent merkezinin dışında uzak bahçeli güvenli sitelerde, rezidans şeklinde güvenli sitelerde konut tercihinde bulunma eğilimleri ile araştırmalara konu olmuştur. Kadıköy gibi kozmopolit geçmişi de olan tarihi kent merkezlerinde kümelenerek alan oluşturan mukimleşmeler ise tam da Şimşek’in ifade ettiği daha dar bir yeni orta sınıf tanımlamasına uygun şekilde “...laik, arzuya dönük talepleri olan, hatta anorko-sol liberal bir kültürel yüzeye sahipti(r)” (Şimşek, 2020 : 18). Kent merkezindeki kontrollü tekinsizlik ve dinamizm tercihlerinde etkilidir. Kent merkezinin cazibesini korumasında çeperde yeterince gelişmemiş olan kentsel sektörler, kent merkezlerindeki güçlü sosyo-kültürel bağlar ve aidiyetler etkili olmuştur (Kurtuluş, 2019: 85) Lloyd’un (2010) önerdiği neo-bohemya kavramı ise genellikle sanatçılar öncülüğünde fakat sadece sanatçılar ile sınırlı kalmayan bir yaratıcılıkla ilişkilendirdiği, başat kültüre aidiyet hissetmeyen küresel ekonomi politik sisteme tüketim alışkanlıkları ile bir yandan entegre olurken eleştiri rezervini de koruyan grupları niteleyen bir içerik taşımaktadır. Bourdieu’nun yeni kültür araçları tanımlaması ile bir arada düşünebileceğimiz yeni orta sınıfın bu kesimi kendi kültürel sermayeleri ile dahil oldukları “yaratıcı” üretim alanında sanatçı ve entelektüellerin hayat tarzlarına ve bu grupların hayat tarzını üsluplaştırma şekline genel bir ilgi duyarlar (Featherstone, 2013 : 190).

“Bu grupların hayat tarzı, kimlik, görünüş, benliğin sunumu, moda tasarımı, dekorasyon üzerinde çokça duran bir hayat tarzıdır; tüketim kültürü ve kültürel endüstrilerin yaratmayı sürdürdüğü yeni üsluplar, tecrübeler ve simgesel mallar bolluğu ile yanyana durmaya kadir (dir). (Ibid.)

Bu potansiyelleri ile ayırt edici bir beğenin inşasında rol oynamakla birlikte postmodernizmin kültür içindeki simgesel yapı bozumu ile oluşan kültürel açıklığını da sergilerler;

“Yeni orta sınıf içerisindeki kültür uzmanlarının habitusu hayat karşısında esnek ve öğrenmeye açık bir kipi işaret eder. Bu bağlamda yeni kültür araçları yeni üslupların aktarılmasında önemli bir rol oynar. Bunların çıkarları tikel bir üslubu tüketici izler kitleye

dayatmaktan ziyade, üzerinde farklı oyunlar deneyebilecekleri, farklı kültürler, medeniyetler ve geleneklerden aldıkları bütün bir üsluplar silsilesini sunmakta yatıyor olabilir... Bu gruplar postmodernizm gibi en son üslupları daha geniş bir izler kitleye aktarabilirler ve kendileri de post modern ürün ve tecrübeleri alımlayan sınıfın parçasıdırlar” (İbid.)

Kadıköy merkezine dönüşümle birlikte talep gösteren ve taşınan grup, farklı tartışmalarda daha geniş bir kümeye işaret eden yeni orta sınıfın yukarıda ifade edilen eğilimlerle açıklanabilecek bir kesimdir. Maddi sermayeleri çeşitlilik gösterse de ortaklaştıkları bağlam küresel olarak kültür uzmanlarının gösterdiği tutumlar ile eşleşir.

4.3 Kimdir Kadıköylü?

Kadıköy’e ve Kadıköy’ün temsil ettiği anlamlara aidiyet duyarak Kadıköylülüğü kimliklerinin uzamsal boyutu olarak tanımlayan, hayat tarzları ile Kadıköy’ü özdeşleştiren ve kendini “Kadıköylü” hisseden çeşitli gruplar vardır. Peki kimdir Kadıköylü? Her kimlik gibi kendini bir grupla birleştirirken ötekilerden ayıran sınırları nerede başlar, nerede biter?

Özgünlük kent hakkı tartışmasında belirleyici bir güç kazanmıştır. Bu nedenle dönüşümün kent hakkı bağlamında oluşturduğu çatışmada tartışmanın önemli bir boyutu özgünlüktür. Farklı gruplar mekan üzerinde hak iddia ederken mekan aidiyetini özgünlük tartışması üzerinden kurar. Bu noktada mekan aidiyetini farklı unsurlar üzerinden tanımlayan, kendini “Kadıköylü” hisseden farklı grupları tanımlamak önem kazanır.

Zukin, *Naked City: The death and life of authentic urban places* (Zukin, 2009) isimli kitabına “21. yy başlarında New York ruhunu kaybetti” diye başlar. Bir “kent ruhu”nun ne demek olduğunu akademik bir tartışmada tanımlamak kolay değildir. Zukin bu tartışmayı özgünlük (authenticity) üzerinden kurar ve özgünlüğün bir güç aracına dönüştüğüne işaret eder. Zukin bugün özgünlüğün “kök”ler üzerinden değil “stil” üzerinden tanımlanışına vurgu yapar. Daha önceki bölümlerde Kadıköy anlatısında niteliksel bir analiz sonucu belirginleşen deniz ile bağlantı, bohem hayat, farklılıklara ve farklı kültürlere açıklık ile ulusötesi bağlar, güçlü kadın karakterler,

sakinlerin birbirini tanıdığı semt hayatı, gündelik hayatın canlılığı, değişim ve nostalji temaları ile mekansal kültürün köklerine dair bir izlek sunulmuştur. Zukin'in işaret ettiği üzere bugün ise özgünlük bir konsept olarak "stiller" üzerinden tanımlanmaktadır. Özgünlüğün insanların niteliklerini değil, "şeylerin" ve hatta çoğu zaman "deneyimlerin" niteliğini işaret ettiğini belirtir.

Moda'daki dönüşümü tanımlamak üzere kullanılabilecek olan prestijli bir mahalleden "hip" bir mahalleye dönüşüm, bu kavramın yaşadığı anlam kayması ile tümüyle örtüşür. Moda'da ayrıcalıklı yerini tanımlayan özgünlük artık köklü aileler, köşklü sayfiye döneminden bugüne uzanan kültürel pratikler üzerinden değil, ulus ötesi seçkin hayat tarzlarıyla dolaşımda olan "şeyler" ve mahalledeki tüketim mekanlarında yaşayabileceğiniz "deneyimler" üzerinden tanımlanır. Mekandaki kültürel pratiklerde sürekliliğin bağlam dışı bırakıldığı bu yeni özgünlük anlayışında finansal güç ile kültürel güç el ele ilerler. Yeni sosyalleşme şekilleri ile mekanda görünür olur ve uzun zamandır burada olan mekan sakinlerinden farklı bir topluluk oluşturma potansiyelindedir.

Yine güncel olarak "hip" olan daha önceden işçi mahallesi olan Yeldeğirmeni Mahallesi de köklerdeki kozmopolit, sıcak mahalle hali tüketim kültürü içindeki "yeni tarzlara" ve bu tarzları besleyen şeylere ve deneyimlere nostaljik bir arka plan dekoru sunar. Yeldeğirmeni mahallesi kozmopolit bir geçmişe sahip olmakla birlikte yakın dönemde Anadolu'dan göç almış bu nedenle mahallede halen hemşerilik bağları olan eski sakinlere sahiptir. Her yeni gelen grup ile etkileşim içinde yeniden üretilen "mahallelilik" ve "Kadıköylülük" ün "ruhunu" "öz(günlüğ)ünü" araştırırken Kadıköy'de Zukin'in tabiri ile yeni var olan "şey" ve deneyimlerin kökleri ile uyum içinde olanlarını ve gerilim hattı yaratanlarını tespit etmek önemli bir açılım sağlar. İlerleyen kısımda öncelikle mahallelerde Kadıköy ile bağ kuran gruplara ve bu yeni toplumsallık etrafında biçimlenen gerilim hatları incelenecektir.

Güncel olarak mahallelerin sosyal dokusunda beliren grupları tanımlamaya geçmeden evvel daha önce de pek çok kez tanımlanmış olan Yeldeğirmeni ve Moda'nın mekansal kimliğinde farklılaşmaya dayanan yeni bir başlık açmak gerekir. Kadıköy'ün mahalleleri arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar ele alındığında Yeldeğirmeni mahallesi literatürde daha sık karşımıza çıkan tipik işçi mahallesinin "hipleşmesi" örneğini oluşturur. Tarihsel olarak "mutena" bir mahalle olan Moda'nın

“hipleşmesi” ise literatürdeki tipik örneklerden ayrılmaktadır. Bu nedenle öncelikle Moda’ya ilişkin olarak “Modalı” kimdir tartışması yapmak uygun olacaktır.

4.3.1 “Modalı” Kimdir?

“Modalı olmak” bir “yer” e aidiyetin ötesinde her daim sakinlerinin gururla sahiplendiği bir hayat tarzına aidiyeti temsil etmektedir. Bu durum bugün de devam etmektedir fakat bugün Modalı olmanın ifade ettiği anlam ve dolayısıyla sakinlerinin kimliklerini Moda ile ilişkilendirerek kurma biçimleri çeşitlenmiştir. Hem bir “yer” e aidiyet hem de tahayyül edilen hayali bir cemaate aidiyet anlamında Modalı olmanın ifade ettiği “şey” farklı sakinler için farklı anlamlar taşımaktadır. Aidiyet çıplarının çeşitliliği çoklu kimlik oluşturma eğilimleriyle paralel ilerleyen bir süreçtir. Metropolde “prestijli” bir mahalle olan Moda’nın sokaklarında, binaların iç ve dış mekan kullanımlarında, tüketim mekanlarında bahsi geçen çeşitlenmeyi işaret eden semboller çok belirgindir. Mahallenin gündelik akışı içinde görünür olan ulus ötesi, ulusal ve yerel değerlere ve hayat tarzlarına referans veren semboller, semte aidiyetini farklı anlatılar, tarzlar, ve “şeyler” üzerinden kurmuş grupların varlığına ve çeşitliliğine işaret eder. Moda’ya aidiyetini bu semboller üzerinden hem var eden, hem de bu aidiyete farklı semboller üzerinden tutunan grupların yan yana olma hali 2010’lu yılların başından bu yana daha belirgindir. Bu grupların mekanla ve birbirleri ile ilişkileneceği biçimleri kent merkezlerinde küresel, ulusal ve yerel dinamiklerin birbirinin içine geçmiş semboller hiyerarşisine dair pek çok tartışmayı yansıtır niteliktedir. Ayrıca bu etkileşim alanının incelenmesi eski sakinler ve yeni taşınan yahut semti ziyaret edenlerin arasındaki yaş farkı sebebiyle farklı kuşakların kent merkezleri ve mahalleleri ile kurdukları ilişkiye ve bir arada yaşama deyimlerine dair kimi zaman gerilimli ve bir o kadar da üretken süreçlerin biçimlenmesine imkan sağlar.

Modalı olmanın ifade ettiği anlamın çeşitlenmesi, uzun yıllardır burada yaşayan ve mahalleleri ile kurdukları ilişkiyi başat kimliklerinin bir parçası olarak gören kimi sakinleri tedirgin eder görünmektedir. Moda; coğrafi konumunun avantajı ve yaşam tarzı tercihleri ile bugüne kadar ada kapallılığında yaşayan, kendi istediği yere kadar açılan bir mahalledir. Ancak; bugün küresel ölçekte metropollerin merkezlerinde yaşanan dönüşümler ve ulusal ölçekte Türkiye’nin geçirdiği çok katmanlı sosyo-politik çalkantıların sonucu olarak metropolde bir ada kapallılığında

yaşamak “Modalılara” artık bir seçenek olarak sunulmamaktadır. Moda da kent içi nüfus hareketliliğinden payını almaktadır.

Yaşanılan tedirginliğin bir kısmının sebebi bir anda gözler üzerine çevrilen ve “ötekiler” tarafından da sahiplenilmeye başlayan Moda’nın günlük hayatındaki yeni kalabalığıyla birlikte oluşan yeni hayat ritminin mahalleliyi sıkıntıya sokan pratik sonuçlarıdır. Örneğin; gürültü, yerlere atılan çöpler, alkollü kalabalıklar, yoğun hafta sonu hareketliliği vs. Fakat bu pratik hayata dair yaşanan sıkıntıların serzenişleri bile bir grup için hep bir noktada “Modalı” olmayı yaşatamamak hüznü ve kimi zaman öfkesine bağlanır. Peki Modalı kimdir? Öncü, İstanbullular ve Ötekiler isimli makalesinde (2013) mekan üzerinden kimlik inşası olması bağlamında “Modalı kimdir?”e benzer bir soruyu “İstanbullular kimdir?” olarak sormuş, nüfusu homojen olmayan ve çeşitli kültürlerin birbirine karıştığı kozmopolit kentlerde bir örneklikten ziyade tezatlığın hakim olduğunu hatırlatmıştır. Birbirlerinden ayrı düşen kültürlerin bir arada bulunduğu bir çoğullukta İstanbullu kimdir sorusunun ancak retorik bir soru olduğunu , gerçek İstanbullu’nun ise Barthes’ın terime kattığı anlamıyla bir mit olduğunu savunmuştur.

Benzer bir şekilde güncel “Modalı” da İstanbullu mitiyle pek çok açıdan aynı damarda toplanan bir mittir. İlerleyen başlıklarda sunulacak karşılaşma alanlarında İstanbul gibi kozmopolit büyük bir şehir için iddia edilen kültürel bir inşa olarak mekan üzerinden mit yaratma sürecinin, Moda gibi coğrafi açıdan kentle kıyaslanamaz ölçüde küçük, fakat kent kültürü açısından özgül ağırlığı yüksek bir mahallede farklı açılardan nasıl tezahür ettiğini görmek mümkün olabilir.

Moda’da yakın zamana kadar birbirine demografik, kültürel ve sınıfsal bağlamda daha benzer insanlar yaşamaktadır. Bugün ise; kent içi kültür-mekansal köşe kapmacada Moda’nın konumlanışa bakarak yeni mahalle sakinlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca kimi zaman mekanın fiziksel sınırlarını zorlayacak kasabalılıklar içinde yeni gündelik kullanıcılar Modayı ziyaret etmektedir. Modalı miti, mahallenin gündelik hayatı içinde yaşanan bu değişim ve dönüşümün paralelinde aktörlerin gündelik hayat pratiklerini deneyimlerken hep birlikte oluşturduğu müzakerelerle sürekli sarsılıp yeniden üretilmektedir.

“Modalı” mitini İstanbullu mitinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Modalılar kent deneyimlerinin eskiye dayanmasıyla, “seçkin kültürün bir işareti olan incelik ve beğenin çoklu ve nüanslı ayrımlarının bir taşıyıcısı olma niteliğini” İstanbullu mitine dayandırarak kurarlar (İbid. 117). İstanbullu mitinin dışladığı ötekiler, Modalılar için de daimi ötekilerdir.

Öncü çalışmasında İstanbullu mitinin gündelik hayatta kazandığı ideolojik işlevi aşağıdaki şekilde açıklar;

İstanbullu sözcüğü günlük deneyimde zaten “bilinen” ve bu yüzden söylenmeden anlaşılan bir dizi ayrıcalığı, seçkinliği, yetkinliği aynı anda hem yoğunlaştıran, hem çağrıştıran bir terimdir. Sayısız ve sürekli yer değiştiren bir kültürel hiyerarşiler metropolünde, İstanbullu sözcüğü seçkin kültür ile halk kültürü arasında sınırda nöbet beklemektedir (İbid.117).

Modalı olma mitine sıkı sıkıya bağlı eski sakinlerin söylemlerinde Moda’nın ve dolayısıyla sakinlerinin statü kaybına uğradığına ilişkin hayal kırıklığı göze çarpmaktadır. Kent içinde yeni kazandığı pozisyon ile Moda hem Moda’nın ötekileri hem de “İstanbullu”nun “ötekileri” tarafından “istilaya” uğramıştır.

Moda, bu “istila”dan önce demografik olarak benzer, sınıfsal ve sosyal anlamda orta-orta üst sınıfa mensup hayat pratiklerini yaşay(t)an sakinlerin olduğu bir mahalledir. Etnik ve dini anlamda çeşitlilik göstermekte ve bu çeşitliliği koruyabilmiş olmanın gururunu yaşamaktadır. Diğer bir yandan sınıfsal ve sosyal sermaye anlamında homojen yapısı mahallenin “nezih” ve “huzurlu” geçmişinin anahtarıdır. Genel olarak yaş ortalaması yüksek sakinlerin mahalle anlatıları ile ilerleyen Modalı miti, kentli hayat tarzının Moda’ya özgü biçimde yaşanmasını baz alır ve bu hayat tarzı sınırları içinde farklılıkların ve tezatlıkların gördüğü tolerans ön plandadır. Fakat anlatılarda “kentli yaşam tarzı” bir dönemde donmuş gibidir. Bugünün küresel, ulusal ve yerel güç ilişkilerinin düğümlendiği ve aynı zamanda hızlı bir akış içinde kendini var ettiği kent yaşantısının gerçeklerini yadsır nitelikte statüler, kurallar, kaideler ile bezenmiştir.

Zukin’in işaret ettiği üzere “kentli hayat tarzları”na sahip olmanın anlamı Weber’in açıkladığı şekilde büyük ölçüde sabit ve doğuştan kazanılmış bir sosyal

statüden, agresif bir kültürel sermaye arayışına (Bourdieu,1984) dönüşmüştür (Zukin, 2009). Bu durum da zaten mücadele alanı olan mekana yeni bir mücadele boyutu eklemektedir.

Yerelin kendine has özellikleri ile küreselin evrensel sonuçları arasında Modalı mitinin gündelik hayatta kazandığı/kaybettiği anlamlar sürekli bir şekilde muğlaklaşmaktadır. Moda'nın kendine has özelliklerinin “her daim moda olması” onu “İstanbullu” için de ayırt edici bir yere koymuştur. Bugün ise bu yerel özelliklerin getirdiği farklılıkların prestiji, ulusal ve ulus ötesi koşulların yerel ile ilişkisel hali Moda'yı prestijli olmaktan “hip” olmaya dönüşmüştür. Moda olan semtlerinin prestiji ile övünen yerel sakinler bu yeni, hızı kontrol edilemeyen çoklu aktörlü süreçte kendilerini konumlandırmakta zorlanmış, nostaljiye sarılarak Moda'yı ve “gerçek Modalı”yı nasıl muhafaza edebileceklerini tartışmaya başlamışlardır.

“Gerçek” Modalı ve “gerçek” Kadıköy'lü kimlikleri bugün elbette güç ilişkilerinden azade olmayan karşılaşma alanlarındaki etkileşimler üzerinden sürekli yeniden inşa edilmektedir.

4.3.2 Kadıköy’de Karşılaşan Gruplar

Kadıköy’ün mekansal etkileşim alanına düzenli olarak giren, kendini Kadıköy'lü hisseden yahut Kadıköy’de “takılma” pratiğinin ifade ettiği anlamları kendi kimliklerinin bir parçası olarak hisseden beş gruptan bahsedebiliriz: 1. “Eski” Sakinler, 2. Yaratıcı Sınıf, 3. Hayat Tarzı ile Sıkışanlar, 4. Günöbirlikçiler, 5. Mekan Sahipleri ve Emekçiler.

4.3.2.1 “Eski” Sakinler

Gruplardan ilki daha önceki bölümlerde farklı açılardan tanımlanmaya çalıştığımız eski sakinlerdir. Eski sakinler olarak işaret edilen grup Kadıköy’de yükselen talebin öncesinde, yani 2010lu yılların başından evvel ikamet etmekte olanlardır. Eski sakin olarak bu araştırmada kimlerin işaret edildiğini tanımlamak gerekir. Zira yalnızca kent içi değil kent dışından da pek çok hareketlilik için son durak olan bir metropolde zamansal kapsamı geriye dönük olarak biraz genişlettiğimizde her kuşakla yeni bir göç dalgasına ulaşmak mümkündür. Bu sebeple araştırma amacına uygun şekilde güncel dönüşümle belirlenen yeni-eski sakinler tanımlaması kullanılmış

olsa da, mahalleler aslında zaman içerisinde birbiri üzerine eklenen göç katmanlarıyla oluşan bir mekansal üretim süreciyle kurulmuştur. İncelenen mahallelerin dönüşüme değin oluşmuş sosyo-kültürel ve ekonomik profili Yeldeğirmeni için kozmopolit bir geçmişe sahip yakın zamanda da Anadolu'dan göç almış işçi ve emekli mahallesi olarak tanımlanabilir.

Moda için ise mahalleli profilinde ağırlığı hissedilen grubu küçük burjuva olarak tanımlamak mümkündür. Moda, eskiden bu yana zengin bir semt olarak bilinmekle birlikte orta halli ve yoksulları da bulunan organik bir yerdir (Belge'den akt Yanıkkaya Aydemir, 2003). Sosyal dokuda öne çıkan kültürel sermayesinin yüksekliği ve yerleşik kentli kültürüdür. 1974 yılında Moda'ya taşınmış olan eski sakinlerden bir görüşmecimiz eski sakin olmayı ve eski profilini şu şekilde açıklamaktadır;

“Ben Moda'da zengin bilmiyorum. Zenginler için boğaz sırtlarına falan bakın yani. Zenginler kendi gettolarını oluşturdular. Burada tamamen buraya bağlı, başka da imkanları olmayan. Yani gerçekten adamın evi burası, burada yaşamış burada doğmuş burada büyümüş, bunlardan Bakırköy'de de var, Kuzguncuk'ta da var, Samatya'da da var. Eski semtlerde, köklü semtlerde bu aileler var, yaşıyorlar ve yaşamaya devam edecekler.” (G12, Karikatürist-Yazar, 71)

Farklı araştırmalarda da zenginlerin ağırlık oluşturmalarının semtte orta halli ve yoksulların varlığını gizlediği tespiti yer almaktadır (Özsan, 2019).

1980lerle liberalleşme dalgasının metropolde sosyal katmanlar ve mekansal ayrışma üzerindeki etkileri daha önce açıklanmıştır. Gecekondulaşma, kooperatifleşme gibi yeni yapılanmaların Moda'da demografik bir etkisi görülmemiştir. 1990lı yıllarda kentin çeperlerinde oluşan güvenli siteler ise Öncü'nün (1997) orta sınıfların kimlik mücadelesi ile ilişkilendirerek açıkladığı üzere yeni orta sınıflar için sembolik sermayeyi korumaya dönük bağlamıyla bir etki yaratabilmiştir. Üst gelir grubunda görülen bu konut tercihi eğilimi ile yaşça büyük olanlar Moda'da yaşadıkları semtte kalmış, fakat daha genç kuşaklar hem Öncü'nün belirttiği bağlamda sosyal sembolik sermayeyi korumak hem de otopark sorunu gibi kent merkezindeki fiziksel sınırlılıklar sebebiyle kentin çeperlerindeki yeni sitelere taşınmıştır. Böylece semtin eski sakinleri olarak mahallede kalanlar yoğunlukla

yaşadıkları yerden ayrılmak istemeyen mahalleye aidiyet bağı yüksek ve hareket etme kabiliyeti fiziksel ve psikolojik olarak azalmış yaşlı sakinlerdir.

4.3.2.2 Yaratıcı Sınıf

İkinci grup küresel ölçekteki görünürlükleri ve literatürdeki yerleri kavramsal olarak daha önce açıklanmış yaratıcı sınıftır. Yaratıcı sınıf, yüksek eğitilmiş ve küresel ölçekte karşılığı olan yeni nesil mesleklere sahip kesimleri ifade eder. Bu sınıf, Kadıköy’ün bohem burjuva kökleri ile bağ kurmuş, bir yandan da özgül ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda oluşturdukları ve tüketim kültürü ile şekillenen mekanlarla “hip” bir Kadıköy inşasına ön ayak olmuştur. Yaratıcı sınıf, küresel trendleri takip eden yüksek fiyatlı kafelerde sosyalleşebilmeyi sürekli kılabilen bir gruptur. Appadurai’nin (1996) küresel akışı kategorize ettiği beş alanda da küresel bağları güçlüdür. Örneğin hem iş için hem turist olarak sıklıkla yapabildikleri yurtdışı seyahatleriyle insanların hareketliliğiyle oluşan etno-alana dahil olurlar. Teknolojiyi takip edip kullanarak hatta kimi zaman yazılımcı küresel şirketlere bağlı olarak yazılımcılık gibi mesleklere sahip olarak tekno alana dahil olurlar. Küresel şirketlerde çalışarak, kimi zaman maaşlarını da Türk Lirası dışında farklı kurlardan alarak finans-alanda varlık gösterebilirler. Küresel medyaya diziler, filmler, sosyal medya araçları gibi tüm mecralar üzerinden güncel bir şekilde takip ederek dahil olurlar. İdeolojik konumları ise daha ziyade ideo-alanda baskın olan egemenlik, özgürlük, haklar, temsil ve demokrasi gibi düşünce ve söylemlerin akışında şekillenir.

4.3.2.3 Hayat Tarzı ile Sıkışanlar

Üçüncü grup “hayat tarzı ile sıkışanlar” olarak tanımlanabilir. Bir önceki grupla en keskin ayrım noktaları sınıfsal pozisyonlarıdır. Bu grup özgürlükçü hayat tarzlarına sahip olup, sosyo-kültürel dokusu muhafazakarlaşan metropolde Gezi Parkı Olaylarının kentte yarattığı hareketlilik ve sonrasında Beyoğlu’nun dönüşümü ile Kadıköy’de yoğunlaşmıştır. Özgürlükçü bir sosyo-kültürel dokuda farklılıklar(ı)la gündelik hayatın içinde yer almak isterler. Yeni sosyal hareketlere angaje veya değerler seti üzerinden bunlara tutunan gruptur. Bunlar arasında etnik veya cinsel yönelim açısından ötekileştirilmiş kimliklere mensup olanlar olabileceği gibi çoklu kimliklerle bir arada yaşamın değerler setini savunanlar da olabilir. Örneğin, kendisini aktivist olarak tanımlayan bir görüşmecimiz (G30), Gezi Parkı olayları sonrası

Beyoğlu ve Kadıköy arasındaki etkileşime dair his ve gözlemlerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Her gittiğimde kendi evime gelmişim de sanki oradan kovulmuşum hissiyatı yaşıyor bana Beyoğlu. “Artık burada size ait bir şey yok” gibi o yapılan restorasyonlar vs.ler yapılan haksızlıklar, gördüğümüz o politik şiddet, fiziksel şiddet, o direnişin bedelleri... Böyle omuzlarımıza yükleniyor açıkçası. Tanıdık kimseyi görmez oluyorsunuz, kimseyle karşılaşamaz noktada oluyorsunuz. Biraz onun da etkileri olduğunu düşünüyorum. Herkes sanki Kadıköy’e göçtü gibi. Hem yaşamak için hem politika yapmak için hem de kendini ifade etmek için hem de özgürleşmek için ya da özgürlük alanını kullanabilme adına sanki herkes Kadıköy’e geldi gibi bir durum söz konusu.” (G30, STK çalışanı, 45)

Bu grup bir önceki grup olan yaratıcı sınıf ile hayat tarzı bağlamında değerler açısından pek çok noktada ortaklaşmaktadır fakat maddi kazançları daha düşüktür. Kültürel sermayeleri ile dahil olma eğilimi ve potansiyeli taşıdıkları küresel akışlara ekonomik sermayeleri imkan verdiği ölçüde katılabilmektedirler. Kadıköy’de yaşamının ekonomik bedeli günbegün artıstadır. Bu grubun, bu duruma rağmen mahallelerde kalmasının ana etkeni hayat tarzını görünür yaşamaya alan tanınması ve kendine benzer dayanışma içinde olabileceği insanların varlığının verdiği motivasyondur. Bu mahallelerde yaşamak için farklı tüketim ihtiyaçlarını minimize ederek yüksek kira bedellerine razı olmaktadır. Yine de ekonomik olarak mahallelerde yaşamayı ne kadar sürdürebileceklerine dair kaygılı bir yaşam sürerler. İşyeri Fatih’de olan görüşmecimiz (G31) sekiz sene Gülbağ’da yaşadıkdan sonra Moda’ya taşınmıştır. Metropoldeki hayat tarzına dair ayrışmayı *“Fatih’ten biniyorum servise, buraya gelene kadar kademe kademe görüyorsun insanların sana benzediğini. Yaklaştıkça daha çok benziyorlar”* şeklinde tanımlamaktadır. Taşınma sebebini ise *“özgürlük”* olarak ifade etmektedir. *“Moda’yı en çok o yüzden seviyorum, istediğin her şeyi istediğin her an yapabiliyorsun. Yapmak zorunda değilsin ama yapabilme şansın var”* şeklinde devam etmektedir. Fakat bunun karşılığında Gülbağ’daki kirasından çok daha fazlasını ödediği ve gündelik hayatını sürdürmenin de daha pahalı olduğu Moda’da farklı tüketim alışkanlıklarından ya tümüyle vazgeçtiği ya da bunların sıklığını azalttığı görülmektedir;

“(Gülbağ’da) yaşam biraz daha ucuz olduğu için daha lüks şeylere daha rahat para harcayabiliyordum... Mesela bilgisayarını yenilemek, istediğin bir spor salonuna yazılmak çok daha kolaydı. Hiç düşünmüyordum zaten, yapıyordum gidiyordu. İnternette bir şey sipariş edeceksin ya da bir yerden bir alışveriş yapacaksın düşünmüyordum...Tatile gitmek sorun olmuyordu. Ama tabii buraya gelince ayağımı yorganıma göre uzatmam gerekti.” (G31, Şehir Plancısı, 37)

Görüşmecimizin (G31) Moda’da yaşamayı tercih ettiği orta sınıf hayatın tüketim alışkanlıklarından çok daha temel vazgeçişlerde bulunanlar da vardır. Yine görüşmecilerimizden G14’ün aktarımı; *“Çok kötü besleniyor insanlar. Sadece makarna ile beslenip sonra tasarım dükkanında çalışarak hayatta kalıyor pek çok insan”* şeklindedir. Bu grup hem tutundukları değerler hem de ekonomik sınırlılıkları sebebi ile dayanışma ağlarını ve alternatif tüketim alışkanlıklarını deneyimlemektedirler. Dayanışma ekonomisi bu grupta oldukça etkindir. Kimi zaman sosyal medyadaki mahalle gruplarından kimi zaman fiziksel olarak garage sale etkinlikleri düzenleyerek bardaktan kıyafetlere, boş kavanozlardan dolaba ikinci el eşya alımı satımı yahut takası ile alternatif ekonomiler hayata geçirilmektedir:

“Kadıköy’ü benim için çekilmez kılan tek şey yaşam tarzına para ödüyor olman. Gerçekten burada yaşamak istiyorsan, keyif almak istiyorsan, bunun bir bedeli var. Buna bir ara çok sinirliydim ve Çiçekçi’de falan ev aradım. Yani sadece bir binaya bu kadar para vermek, binalar da genelde eski, yine fena bir ev değil ama sokağa çıkıp kahve içiyorsun bir sürü para veriyorsun yemek yiyorsun yine öyle. Hele ki organik gibi bir ibare istiyorsan kaç. Gidip öyle bir alışveriş yapamazsın. Bazen bana onu hissettiriyor yani. “Senin etin ne bütün ne?” gibi. Çok net orta üst sınıfa yönelik kurgulanmış bir yaşam tarzı. Bundan çok keyif alıyor olabilirim ama bu beni zorluyor. Tabi şu an işlerim iyi, freelance çalışıyorum ve her zaman böyle iyi gidecek değil. Bu ekonomik mesele beni bir noktada zorlayacak...Bir taraftan da “Niye bu oyuna geliyorum?” diye düşündüğüm çok oluyor.” (G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36)

Özellikle bu gruba mensup olduğunu söyleyebileceğimiz görüşmecilerimizden “neden Kadıköy?” sorusuna “başka nerede yaşayabilirim ki?” yanıtı farklı ifade biçimleriyle gelmiştir. Pek çoğu kent içinde en iyi seçenek olarak Kadıköy’ü

gördüklerini söylerken, başka bir ihtimalin ancak kırsala taşınmak olacağını söylemişlerdir.

“Aslında sokağa çıktığında kendine benzeyen insanlar var. Kılık kıyafetten tut, çalışma biçimi açısından, konuşurken kullandığı kelimeler açısından, ortak habitüsünüz var. Sınıfsal konumlar çok değişiyor ama eğitim ve kültür sermayemiz çok yakın birbirine. O açıdan kendini evinde hissediyorsun. Ada’ya (Gökçeada) taşınma konusunda beni çok durduran bir şey var. Kadıköy’de yaşamıyor olsaydım hemen taşınmıştım. Ama Kadıköy’de beni hala tatmin eden ve mutlu eden bir şeyler var... Kadıköy Belediyesi gidiyor, sana Idea diye bir mekan açıyor. Ben freelance olmaya başladığımda Idea benim kurtarıcımdı yani... Bir taraftan organik, doğal yaşam gibi ekolojik meselelere ilgim arttı. Bu hem Kadıköy’le ilgili hem de benim ilgim alakamla çok denk geldi yaşadığım yer. Bir süredir küçük üreticiden yerel gıdaya ulaşmaya çalışıyorum. Kadıköy Gıda Topluluğu var, Kadıköy Kooperatifi var, Buğday Derneği var, bir sürü ekolojik ürün alabileceğim dükkan var. Ekonomi meselesi Kadıköy’ün temel eleştirilecek kısmı. Yaşam stilimde ulaşabileceğim her şeye yakınım.” (G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36 yaşında)

Bu gruptakiler metropolde de kendini hissettiren kültürel alanı tek tipleştirmeye dönük güncel politik iklimde hayat tarzını görünür yaşayabilmek için kent merkezlerinin anonimleştirici yönüne ihtiyaç duyarlar. Fakat özellikle yeni sosyal hareketlere angaje görüşmecilerin belirttiği üzere örneğin İstanbul’da bu anonimleşme ile hem ekonomik hem sosyo-kültürel anlamda farklı kültürlerin bir araya gelmesini sağlayan Beyoğlu ile kıyaslandığında Kadıköy’deki bu hal fazlası ile “steril”, “beyaz” kalmakta, ekonomik olarak da kültürel sermaye olarak da kapsayıcılığı alt gruplara ulaşmamaktadır. Bu noktada Kadıköy’ün burjuva kültürel althğının bir filtre oluşturduğunu söylemek mümkündür. Lgbti aktivisti görüşmecimizin aktarımı bu duruma işaret etmektedir:

“Taksim halen LGBTİler için merkez olma özelliğini taşıyor ama artık Kadıköy de öyle görülüyor. Ama benim gözlemim sınıfsal açıdan halen bir fark olduğu. Taksim o sınıflar arası durumunu Kadıköy’de yakalamak çok mümkün değil. Taksimde daha karma bir grup vardı.

Kadıköy biraz daha beyaz oldu. Örneğin LAMDA İstanbul kurulduğundan beri 20 senelik bir dernek ve benim de deneyimim orası üzerinden, son 2-3 senedir mekanı yok ondan önce Kadıköy'deydi, bir 3-4 sene Kadıköy'deydi mekan olarak ve bir kültür merkezi haftanın her günü açık, insanların girip çıkabildiği, etkinliklerin olduğu bir yer. Ve o mekanı da bilen hem Taksim hem Kadıköy'ü görmüş biri olarak şunu söyleyebilirim. Takılan insanların profili değişmişti. Taksimde hakikaten o en alt sınıftan da gelen insanların gelip gittiği kullandığı bir mekanken ya da özellikle transların gelip gittiği kıyafet değiştirdiği bir mekanken Kadıköy'de bir daha öyle bir yer olmadı yani. Görece daha eğitilmiş insanların falan takıldığı bir yer oldu.” (G13, STK Çalışanı, 37)

4.3.2.4 Günübirlikçiler

Kadıköy'ün merkez mahallelerinde serbest zamanını geçiren gruptur. Daha önceki bölümlerde uzunca işaret edildiği üzere mahalleler bugün yerel küresel, ulus ötesi pek çok sembolle doludur. Serbest vaktini burada geçirmeyi tercih eden gruplar bu kodlara hakim, bu kodların işaret ettiği deneyimleri bilerek ve talep ederek gelme hali ile popülerleşen mahallelerin sırf adını duydukları fakat kodları anlamlandıramadıkları bir hal arasında geniş bir sosyo-kültürel aralıktadır. İstanbul'da hayat tarzı ile kutuplaşma serbest zaman kullanım mekanlarında da belirgindir. Kodlara hakim olarak tanımladığımız eğilime yakın olanlar için Kadıköy'de takılmak yalnızca herhangi bir yerde vakit geçirmek değildir ve mahallelerdeki müdavimlik hali özgürlükçü hayat tarzları üzerinden tanımlanır. Kadıköy merkezi, mekanlarda yahut sokaklarda görünür şekilde alkol kullanımı, giyim kuşamda rahatlık, partneri ile fiziksel temasta rahatlık gibi konularda müdahaleye maruz kalmayacağını hissettiren bir özgürlük alanı sunar. Farklı beğenilere ve ekonomik gruplara hitap eden kafe, yeme-içme mekanı, barlar, alkollü eğlence mekanları yansıra özellikle gençler için sokaklar, çimler ve sahil boyu, gruplar halinde uzun saatler geçirmek için buluşma alanlarıdır. Dönüşümle artan ve çeşitlenen tiyatrolar, konserler, tek kişilik stand-up gösterileri gibi kültür sanat etkinlikleri de daha kalabalık grupları Kadıköy'ün merkezine çekmektedir.

Kadıköy'e uzanan toplu taşıma hatları da daha geniş bir coğrafyadan Kadıköy'ü ulaşılabilir kılmıştır. Bu geniş alandan Kadıköy'de vakit geçirmek için

gelenler mekanın sosyo-kültürel kodlarına daha az hakim tarafa yakındır. Moda muhtarının açıklaması ile,

“Tatbiki toplu taşıma çok büyük bir etken oldu. Metronun buraya gelmesi çok küçük paralara insanların çok farklı dünyaları görmesine sebep oldu. Biz buna çok rastlıyoruz, mesela sokakta bi birasını içiyor, oturuyor, telefonla konuşuyor, ya da bi selfie çekiyor “e ben Moda’dayım” diyor. Hani orada Moda’da X bi mekanda olması değil, yer bildiriminde burada, buranın sokağının bir parçası imiş gibi hissediyor kendisini, bunlar bizim çok net gözlemlediklerimiz.”

Mekansal ve hayat tarzına ilişkin sosyal kodlara hakim olmayan eksene yakın olanlara dair örneğin Moda’da yaşayan bir görüşmecimiz *“Moda’nın orta yerinde, Moda neresi diye bana soruyor”* diyerek şaşkınlık ve bir parça da öfkesini ifade etmektedir. Yerele yabancı ve kültürel olarak da ulus ötesi akımlardan daha az etkilenen gruplar için kimi trend kafelerdeki yeme-içme vakit geçirme deneyiminin, bu kafelerin çeşitliliği ve yoğunluğunun bir ifadesi yoktur. Bu nedenle bu gruplar popülerleşen mahallelerin ismini duyarak gelse de *“Moda nerede?”* diye sorabilmektedir.

Moda sahil, çimleri ve yeşil alan genişliği ile peyzaj olarak da gündelik kullanımda serbest zaman geçirmek için ortaklaşılabilecek bir alan sağlamaktadır. Fakat Yeldeğirmeni Mahallesi’nde kafelerin oluşturduğu ortam ve kalabalığı çıkardığımızda dışarıdan günü birlik gelenler için yan yana bitişik nizam apartmanlar arasına saklanmış tarihi apartmanlar dışında turistik özelliği olan unsurlar sınırlıdır. Dönüşüm öncesi sakinleri dışında günlük sirkülasyonun çok düşük olduğu mahallede bugün ise farklı mecralardaki tanıtımların da etkisi ile özellikle hafta sonu yoğun bir kalabalığın olması sakinler için de şaşırtıcıdır;

“Buraya gelip müze gibi gezenler oluyor yani. Nasıl Balat’a gidersiniz, fotoğraf çektirirsiniz; Kuzguncuk’a gidersiniz, fotoğraf çektirirsiniz... Bizde de çok fazla. Ben yolda görüyorum, benim dikkatimi çekmeyecek yerde fotoğraf çekiliyor ki ben yıllardır oradan geçiyorum. Ben nasıl başka bir semte gidince çektiriyorsam, ona farklı geliyordur illa ki. O tarz bir şey var tabii. Yani adam Yeldeğirmeni’ne Pendik’ten geliyor mesela. Ben şimdi düşünüyorum, “ben Pendik’ten Yeldeğirmeni’ne gelir miyim, gelir miyim acaba?” diyorum.”(G25, Tiyatro Gişe Görevlisi, 32)

4.3.2.5 Mekan Sahipleri ve Emekçiler

Beşinci Grup olarak mekan sahipleri ve bu işletmelerde çalışan emekçileri sayabiliriz. Sayıca artan tüketim mekanlarının sahipleri, işleri burada olduğu için düzenli olarak mahallere gelen gruptur. Bunlara baristalar, barmenler, aşçılar, servis elemanları, djler gibi hizmet sektöründe çalışan geniş bir emekçi grup eşlik eder. Bu işler yoğunlukla gençlerin çalıştığı, hayatın ara dönem işleri olarak görülür. İşveren görüşmeciler bu sebeple kalıcı güvenilir çalışan bulmanın kolay olmadığını ifade etmişlerdir. Emekçiler için ise hizmet sektöründeki işlerin fiziksel zorluğu, güvencesizliği, sermaye sahipliğine bağlı işveren çalışan çelişkisi ve kazanç eşitsizliği durumu zorlaştırır. Bu sebeplerle 2019 yılı itibari ile “Patronların Ensesindeyiz Kadıköy, Kafe, Bar, Mağaza İşçileri Komitesi” bir bildiri ile kurulmuştur. Kuruluş bildirileri kısaltılmış şekliyle dipnottadır³⁰.

³⁰ İşçi arkadaşı,

Biz, Kadıköy’de çalışan kafe, bar ve mağaza işçileri, “örgütlü işçi kazanır” dedik, bir araya geldik. Haklarımız için mücadele etmek, yaşadığımız kurnalsızlığı teşhir etmek, yanyana durup birbirimizden güç almak için PE Kadıköy Kafe, Bar, Mağaza İşçileri Komitesi’ni kurduk.

Bizler Kadıköy’de yaşamının da, çalışmanın da başka bir yüzünü biliyoruz.

Bizler için Kadıköy, bir “yaşam tarzı cenneti” değil, bir emek cehennemi artık.

Keyfiyetin kural haline geldiği bir alanda çalışıyoruz.

Sabah girdiğimiz işten akşam sebepsiz olarak çıkartılabiliyoruz.

Sigorta, tazminat, bunlar yabancı bir dilde kelimeler burada...

“Performans” bizim için aşağılanmaya ne kadar dayanabildiğimizle, yaralandığımızda çalışmaya devam edip edemediğimizle, kaldıracabildiğimiz ağırlık miktarıyla, para istemeden fazladan ne kadar çalıştığımızla ölçülüyor!

Kendi arkadaşlarımızla yarışmaya, sigara molasını tamamlayamadan işe dönmeye, kırılıp-döküleni, müşterinin ödemediğini bahşışimizden, primimizden ödemeye zorlanıyoruz. Güvenlik kameraları dükkanı değil, bizi izliyor genellikle.

Bu örgütlü yaklaşımın yanı sıra, görüşmecilerimizin aktardıklarına bakarak ve saha gözlemimiz çerçevesinde genç çalışanların kimi zaman kabul gördükleri bir “aile”de olma hissi yaşadıkları, patronları “abi, abla “ olarak kodladıkları ve aralıklarla

Kimimiz asgari ücretliyiz, vaktinde alabilirsek... Pek çoğumuz o kadar bile kazanmıyor. Günde 10 saat çalışıyoruz. Çalışmaktan başka hiçbir şeye zamanımız yok. Kimimizin yemek parası yetmiyor, kimi yolu cebinden ödüyor, düzenli mobbinge, hatta bazılarımız ağıza alınmayacak tehditlere maruz kalıyoruz.

İşçi arkadaş, hepimiz sömürülüyoruz!

Çünkü patron patrondur.

Dükkana koyduğu isimle, vitrine koyduğu kitapla, ne de “aynı gemideyiz”leriyle patron patronluktan çıkmıyor. Vitrindeki maldan, müşteriden, kendi tatillerinden, imkanlarından, kârlarından değil, önce bizden vazgeçerler.

Kadıköy’de hayat tatlı tatlı yaşanırken, bizim tüm bunları normalleştirmemiz, hatta şükretmemiz isteniyor. Sabah kahvaltılarını servis ederken gülümsemeli, hediye paketi yaparken “nasılsınız?” demeliyiz.

Biz nasılsız peki?

Uğradığımız haksızlık içimizi kavururken, ayı tamamlamanın endişesiyle soluk alamazken, işimizden olmamak için insanlığımızdan olurken, biz nasılsız?

Umutluyuz.

Birbirimizden güç alacağımız, birlikte mücadele edeceğimiz için umutluyuz.

Bu kuralsızlığa geçit vermeyeceğiz.

Kadıköy’de işçi dayanışmasını, örgütlü mücadeleyi, yeni bir işçi kültürünü yeşerteceğiz.

Onlar patron, biz işçiyiz.

Örgütlü işçi kazanır.

PE Kadıköy Kafe, Bar, Mağaza İşçileri Komitesi³⁰

bu sebeplerle hak arama süreçlerinde geri durdukları da görülmektedir. Komite temsilcilerinin Kadıköy gazetesine verdiği bir röportajda işveren ve emekçilere ilişkin durumun Kadıköy’e özgü haline dair işaret ettikleri şu şekildedir;

Tuluğ Ü.: Özellikle Kadıköy’de şundan bahsetmek lazım, burada çoğu patron bir şekilde demokrat, solcu görünümlü. Böyle bir şey ne teorik, ne pratik olarak mümkün değil. İşçi haklarının bittiği yerde solculuktan bahsedilemez. Solcu olduğunu iddia eden yerler var ama bir alt katında ne oluyor, biz biliyoruz. Kadıköylüler, üst katta kahvaltı ederken alt katta ne olduğunu düşünmeliler

Aziz B.K.: Çalışanlarda da bu durum bir kafa karışıklığı yaratıyor. Hiçbir patron işyerinin logosuna kırmızı bir yıldız koyduğu için yahut vitrinine kitap koyduğu için solcu olmaz. Bu yerlerde kahvaltı edip alışveriş yapınca da solcu olunmuyor. Solculuk, sınıf dayanışması demektir. Örgütlenmek, mücadele etmek demektir³¹

Komiteleşme ile oluşan politik örgütlenmenin yanı sıra Kadıköy’de çalışan hizmet sektörü çalışanları farklı dayanışma araçlarını da aktif olarak kullanmaktadır. Örneğin barista olarak çalışan bir görüşmecimiz dayanışma halinin yansıması olan whatsapp gruplarından şu şekilde bahsetmektedir;

“Binlerce kişiden oluşan Whatsapp grupları(mız) var, çalışanlar olarak ve birbirlerini destekliyorlar. Herkes birbirini destekliyor... İşe ihtiyacı olan oluyor mesela, oraya yazıyor veya eve ihtiyacı olan oluyor oraya yazıyor. Oda, eşya, her şey. Her şey dönüyor orada. Sadece yazıyorsun dönen olursa işte, tanıyorsa seni veya tanımyorsa tanıdığının tanıdığı çıkıyor kesinlikle, kesinlikle bir kapı açılıyor yani bir yerden.

Hatta en çok hoşuma giden şöyle bir durum var, mesela tip konusu bizim için çok önemli bir konudur hizmet sektöründe. 2 gün önce şöyle bir muhabbet yaptık, bizde mesela tip çıkmıyor bu ara, “işte barlarda tip çok azaldı.” Ama hep çalışanlar birbirinin yanına gittiği zaman birbirine tip atıyor. Bu çok tatlı bir durum. İnanılmaz tatlı bir durum. Aslında o da kendi tipini seninle paylaşıyor. “Ya bugün 15 lira tip aldım, 5 lirasını arkadaşıma bırakayım o da mutlu olsun.” Ve böyle olunca da herkes

³¹ <https://gazetekadikoy.com.tr/yasam/st-kat-baska-alt-kat-bambaska>

birbirine saygılı oluyor. “Oraya gideyim abi, orada bulunalım.” “E sen de oraya gel.” (G29, Barista, 27)

Görüşmecimiz pahalılaşılan hayat şartlarında Kadıköy’de çalışırken bir yandan yaşamanın ancak bu dayanışmayla mümkün ve anlamlı olduğunu ifade ederek devam etmektedir;

“Mesela hatta şöyle bir şey oldu, bu ara dediğim gibi maddi durum artık birazcık rahatsız etmeye başladı çünkü hiçbir şeye yetmiyor. E takılmak istiyorsun takılamıyorsun, e gencim diyorum, e niye Kadıköy’de yaşıyorum o zaman muhabbeti dolaşıyor. Hiçbirisini değerlendiremiyorsun. Arkadaşımla konuşuyorum, o da bar çalışanı “nasıl olacak ya?” dedim “birlikte olacak.” dedi. E dedim “eyvallah çok sağ ol.” O şekilde devam ediyor, o şekilde tutuyor zaten. Hala o şekilde tutuyor, başka bir anlam ve önemi kalmadı neredeyse.”

Patron-işveren ilişkisinin olduğu pek çok işletmenin yanı sıra azımsanmayacak sayıda kafe, yemekçi, tasarım ürünler satan dükkan vb. mekan yalnız başına yahut bir yakını (eşi, arkadaşı, akrabası vb) ile işletilmekte, ihtiyaç duyduklarında geçici destek personelleri istihdam etmektedir. Mekan sahipleri ve emekçilerin günlerinin uzun saatleri mahallelerde geçmekle birlikte ikametleri her zaman mahallelerde değildir. Özellikle düşük sermaye yahut kredi borç ile kurulan pek çok mekanın sahipleri mekanların ilk kuruluş dönemlerinde, kalıcılıklarını ön görebilir hale gelene kadar mahallelerdeki kiraları karşılamakta zorlandıkları için farklı semtlerde yaşamaktadır. Görüşmecilerimizden bazıları, hizmet sektörünün uzun çalışma saatleri ve dükkanlarının küçüklüğü, mutfığa uygun olmayışı sebebi ile kimi zaman evde yaptıkları ürünler ile gelip gitmenin zorluğuna rağmen Kadıköy merkezine taşınmalarının sıklıkla bir yılı aşkın süre aldığını ifade etmişlerdir. Bu tür işletmelerde işletmeci, az sayıda geçici işçi için işveren olmakla birlikte yoğun emek koyan olarak da görülmektedir. Ailesinin emekli parası ile tek başına kahve dükkanı açmış olan İnci bu süreci şu şekilde aktarmıştır;

“Hep tekim. Her şeyi ben yapıyorum. Ben açıyorum, ben kapatıyorum. Her şeyi ile ben ilgileniyorum... 9’da açıp akşam 10’da kapatıyorum. Kartal’daydım. Buraya taşındım. Çünkü çok zor oluyor. Kapatıyorum, gidiyorum eve. Tatlıları ben yapıyorum. Sabah taksiyle gelmek zorunda kalıyorum. Elim kolum dolu. Yol parasını

hesaplayınca 70 lira. Burada bir ev tutsam kendim dinlenirim. Kendime vakit ayırıyorum. Daha güzel şeyler olur yani. Ev aramaya başladım. Bir süre yoruluyorsun ama oluyor yani. İzin yok, bir şey yok, 7 gün açık.” (G17, Kafe İşletmecisi, 28)

Hizmet sektöründeki işler vardiyalı, mesai saatleri uzundur. Ayrıca bu işler fiziksel güç gerektirmesinin yanı sıra güvencesizdir. Servis sektöründe gençler ve öğrenciler yoğunluktadır. Kahvaltı mekanı sahibi olan görüşmecimiz de çalışan profilini zorlaşan ekonomik şartlarla bağlantılandırarak açıklamaktadır;

“Ben haricinde 4 sigortalı sabit çalışan var. Öğrenci arkadaşlar da dönüşümlü çalışıyor. Onlar çünkü sigorta yapılmasını istememişlerdi bursları kesildiği için. En az çalışanı haftada 4 gün çalışıyor. Biz öğrenciyken çalışmak bizim için bir zorunluluk değildi. Görece daha rahattı yaşamak. Toplu taşıma daha ucuzdu, alkol daha ucuz bir şeydi, birayı tekelden alıyordun okeydi yani. Ama şu an gerçekten İstanbul’da okumak için çalışmak zorundalar. Haftada 2 gün okula gidiyorlarsa 5 gün burada çalışıyorlar çok üzücü bir biçimde. Ve buna mecburlar, hayatlarını çalışmak üzerinden kuruyorlar”. (G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

Kadıköy’ün kültürel sermayesi yüksek sosyal dokusu, temelinde fiziksel gerekliliği baskın olan fakat kişiler arası iletişimi de yoğun olduğu için üslup da gerektiren servis sektöründeki işlerin emekçi profiline de yansımıştır. Müşterilere deneyim sunmanın önemli bir yönü de çalışanlarla kurulan iletişimden geçtiği için kalıcı olarak bu iletişimi kurabilen çalışanlar önem kazanmaktadır. Yeldeğirmeni’ndeki kafesinde işveren olan görüşmecimizin anlatımıyla;

“(Bir çalışanımız ile) yaklaşık bir 3,5 yıl falan birlikte çalıştık. Bence o da en az bizim kadar hatta bazen bizden fazla o mekanın sahibi gibiydi, yüzü gibiydi. O çok kıymetli bir şey bir mekan işletirken. Çünkü insanlar sadece çay içmiyor. Oraya geldiğinde bir tanınmak istiyor, tanıdığı birini görmek istiyor, iki laf etmek istiyor. Dolayısıyla orada kalıcı insanlar bulabilmek çok zor ve çok kıymetli bir şey yani. (G21, Kafe İşletmecisi,42)

Aynı kafede dört yıldır barista olarak çalışan görüşmecimiz de mekanlara gelen müşteri profiliyle ilişkisi üzerinden bu işte ekonomik kazanç dışında kendini tatmin eden ilişkileri ve bu çerçevede yaşadığı deneyimi şu şekilde ifade etmektedir;

“Soru sorduğum zaman aldığım cevaplar beni tatmin ediyor, müşteri portresinden bahsediyorum. Veya atıyorum “hayalim bu, basketbolu çok seviyorum.” diyorum, basketbol antrenörü “ya ben sana yol açarım o zaman.” oluyor. Öyle şeyler... “Bir talebin mi var, senin için bunu yapabilirim, gerisini kendin yap ama!” “Okey abi zaten durum budur, doğru olan budur.” Öyle imkanlar sağlıyor. Buradaki müşteri portresini o yüzden çok seviyorum. Dediğim gibi o 10 yıl önceki Kadıköy’den şimdi onlar büyümüş gibi geliyor artık aslında. Hepsi bilgili insanlar, hepsinin kendi dağarcığı olan, kendi hazinesi olan diyeyim beyninde. O insanlarla konuşmak tatmin ediyor ve yol açabiliyorlar sana. Yol açması çok iyi, network benim için çok önemli bir şey. Yalnız kalmış hissetmiyorum çünkü. “Ben ne yapacağım korkusu, kaygısı onlar sayesinde azalıyor.”(G29, Barista, 27 yaşında)

Yukarıda andığımız Kadıköy, Kafe, Bar, Mağaza İşçileri Komitesinin söylemi “Sizin Hayat Tarzı Cennetiniz, Bizim Emek Cehennemimiz” ifadesinin işaret ettiği üzere hayat tarzları üzerinden eğlence odaklı gelişen sektörler güvencesiz, emek yoğun ve düşük ücretlidir. Çalışanların farklı taktikler ve dayanışmayla bu sektörler içinde var olma çabasında olduğu görülmektedir. Emekçilerin yer yer, çalışma hayatıyla Kadıköy’e özgü sosyal ve kültürel sermayeye dahil olduklarını hissederek bu durumu kendi kazançları olarak görme eğiliminde oldukları görülür.

4.4 Gerilim Hatları

Bugün Kadıköy’e yönelmiş kent içi hareketlilik farklı derinlikte çok fazla karşılaşmaya alan sağlamaktadır. Bu karşılaşmalar çatışmalı olduğu kadar zenginleşmiş ve sürekli yeniden üretilen bir Kadıköylü kimliğinin potansiyeli konusunda yol gösterici izler taşımaktadır. Bu karşılaşmaların yarattığı gerilimler çoğunlukla fiziki sınırın haddini aşan kalabalığı ile ilişkili olmakla birlikte, ekonomik, politik, kültürel çok geniş bir alanla bağlantıları bulunan kültürel kodların mücadelesi ile sonuçlanmaktadır. İlerleyen bölümde saha araştırması esnasında gerilim hattı olarak tespit edilen karşılaşmalar ele alınacaktır.

4.4.1 “Yerliler” “Göçmenler” “Günübirlikçiler”

Hareketlilik halindeki nüfus grupları her ölçekte farklı etkileşim alanları doğurmakla birlikte mahalle ölçeğinde bir aradalıkları kimi zaman mecburi kılarak gündelik hayatın kılcal damarlarında bir etkileşim oluşturma ve bu etkileşime bağlı

ilişkiler kurma gereğini doğurur. İncelenen mahallelerde etkileşim üreten mekansal deneyim “yerliler”, “göçmenler”, “günübirlikçiler” hattı üzerinden ele alınacaktır. Dönüşüm öncesinde de mahallede ikamet ediyor olanlar “yerliler”, 2010lu yıllar itibari ile dönüşümle taşınanlar “göçmenler”, mahalleleri gündelik olarak ziyaret edenler ise “günübirlikçiler” olarak tanımlanmıştır. Bu bölüm söz konusu grupların karşılaşmaların tetiklediği gerilimlere odaklanacaktır. Yerliler pozisyonları gereği dönüşüm öncesindeki hayatlarının kesintiye uğrayan yönlerinde tepkiler üretirken çoğu zaman önceden gelenin kural belirleyici olması üzerinden beklentiye girme eğilimindedir. Göçmenlerse hayat tarzı etrafında mekansal bir kümelenme oluşturabilmenin yarattığı sosyal sermayeleri ile dayanışma ağlarını kuvvetlendirme yoluna giderler. Günübirlikçiler de mahallelerin sunduğu özgürlük alanını kendi sosyal pratikleri ve kültürel deneyimleri ile anlamlı bir şekilde kullanma eğilimindedirler.

Kadıköy’ü deneyimleyen kişinin mekansal pozisyonuna göre bakış açısının şekillenişini Moda muhtarı şu ifadesi ile özetler;

“Ben şimdi bazen dışarı çıktığımda birkaç gözlükle bakmaya çalışıyorum. Moda’ya İstanbul’un herhangi bir yerinden gelmiş biri ya da İzmir’den Ankara’dan Modaya gelmiş bir insan olarak bakarsanız, 24 saat yaşayan bir yer bir kere. Başlıyorsunuz, vapurdan iniyorsunuz, çarşıya geliyorsunuz, çarşı ayrı keyifli bir yerdir. Moda’ya doğru çıkıyorsunuz, bir insan kalabalığı var, herkes rahat, yani yaşayan sokaklar var, çok keyifli. Çok keyifli yani, kedileri var köpekleri var insanları var arabası var. Gülen insan, yani bir de o var, buraya gelen insan güler, yüzlerinde öyle bi gerginlikten ziyade yumuşak daha rahat ifadeleri var.

Bir başka gözlükle çıkıyorsunuz, evden ya da dışarıdan evinize gitme çalışıyorsunuz, “şu kalabalığa bak sadece insan kafası görünüyor ne var buraya bu kadar gelecek, gidecek başka yer mi yok hay münasebetsizler yine buraya gelmişler”. Bu kadar basit yani bakış açınıza göre değişebiliyor.”

Uzun süredir sakinlik ve huzur referansı olan mahalledeki ani hareketlilik eski sakinlerde gündelik hayat akışlarını da etkileyen bir huzursuzluk yaratmıştır. Üç dönem üst üste muhtarlık yapmış eski Yeldeğirmeni muhtarının gözlemi şu şekildedir;

“Buradaki değişim ani bir değişim olduğu için insanlar adapte de olamadı yani. Bir anda bir sosyal yapı değişince insanlar da şaşırđı. Belki onun zorluğunu çekiyoruz biz, ani olmasının. Bir zamana yayılan bir şey olmadı”

Ani dönüşüm sonrası birlikte yaşam pratiklerinde uzlaşđı gündelik hayatın içindeki sosyal ve kültürel pek çok mücadele sonucunda oluşur. İki mahalle için de kimi alanlar çatışmalı da olsa ortak kullanılan alanlarken kimileri ya tümüyle ayrılır ya da farklı zamanlarda kullanımı tercih edilir. Örneğin Moda’nın eski sakinlerinden olan görüşmecimiz şunları söylemektedir;

“Moda sahili tabii ben de (halen) çok kullanırım. Ama ağustos ayı hariç. Temmuz ağustos ayında Moda sahili kullanmak neredeyse mümkün değil. Ama tabii bizim avantajımız geriye kalan 6 ayda orası bomboş olur. Aralık ocakta çok soğuk oluyor ama diğer mesela ilkbahar ve sonbahar biz kullanıyoruz.”(G26, Öğretmen,54)

Moda’da apartman görevlisi olan görüşmecimiz yine sahil kullanımına ilişkin şunları ifade eder;

“Daha önce hatta 7-8 sene önce balık tutuyorduk; yani ben 3-5 senedir inmiyorum aşağıya, gelen arkadaşlar vardı balık tutmaya gelen, arkadaş oluyorduk yan yana olta sallarken. Yani yukarılardan geliyorlardı... Hiç balık olmasa da ben oturuyordum taşların üzerinde deniz havası alıyordum ama çevre çok bozulunca bıraktık.”(G24, Apartman Görevlisi,50)

Göçmenler arasında yerliler ile güçlü bağlar geliştirenler arasında mahallelerin ayrışan mekanlarını daha rahat gözlemleyip bir arada kullanabilenler bulunmaktadır. Örneğin, Yeldeğirmeni mahallesine dönüşüm sürecinin başlarında taşınan bir görüşmecimiz akademisyen olması ve politik eğilimleri ile mahalledeki hemşehrilik örgütleri ile ilişkiler kurmuştur. Uzmanı olduğu alanda sunumlar yapmak gibi örgütlere koyduğu katkılar ile saygı kazanan ve yerliler ile bağlar kuran kadın görüşmecimiz mahallenin içinde çeşitlenen mekan kullanımını şu şekilde ifade etmektedir;

“(İlk taşındığımda) Kadınlar da sokakta çay içiyorlardı. Evden eve misafirlik zaten devam ediyordu, o başka bir paralelde. Ama mahalleyi de bu şekilde kullanıyorlardı. Daha politik, farklı bir gruptu zaten, kültürel dokuları da biraz daha

farklıydı; bir taraftan o geleneksel işler devam ediyor ağırlığı Alevi grup zaten ve o pratikleri vardı. Sokakta bir yerde oturup çay içip 3-5 kişinin oturduğu görüntüye ben ilk gittiğimde de zaten denk geliyordum, sokağı o şekilde kullanan kadınlar vardı. Ama o mekanlar kafeye doğru dönüştüğünde hemen onlar da kafeye doğru konumlanmadılar. Bir süre o muhabbet devam etti. Ben şunu hatırladım mesela kendi öğrencilerimle buluştuğumda ya da çalışmak için gittiğimde o kafeleri seçiyordum ama mahalleliyle buluşacağımda onların çay içtiği yerlere gidiyordum.” (G28, Akademisyen, 48)

Göçmenlerin mekan deneyimi aktarımında karşılaştırma referanslarını farklı semtlerden alan kendi motivasyonlarına paralel şekilde huzurlu, özgür ve/veya eğlenceli bir Kadıköy anlatısı ağırlıklıdır. Moda’da kızıyla yeni bir eve taşınan görüşmecimiz de, Kadıköy’ü tercih etme sebebini ve burada kurdukları hayatı ve mahalleyle kurduğu ilişkiyi daha önce yaşadığı Trabza’daki kapalı site hayatıyla karşılaştırarak şu şekilde anlatmaktadır;

“Kızım çok erken yaşlardayken aslında burada anne-kız kendimize bir yaşam kurmuş olduk ve müthiş oldu bence... Bir kere düz ayak olması, araba kullanmıyorum, bir yerden bir yere toplu taşımayla ulaşıyorum, kızımla istediğimiz yere yürüyerek gidip gelmek burada müthiş avantaj. Parka çıkmak öyle, çarşıya inmek öyle ve aslında büyük bir alan içinde tanıdık yüzlerle bir arada geliyoruz sık sık. Mahalle hayatı var burada hala. Berberi, marketi, kasabı, sucusu; hepsiyle işte selamlaşıp “ekşi mayalı simit almaya gidelim sabahleyin kahvaltıdan önce” deyince yürüyüşümüzü yapıp, çarşıya inip dönüp devam edebiliyoruz. Böyle bir yaşantı taşındığım sitede mümkün değildi. Tarabya’da hem şehirden çok uzaktık hem de o kadar site sınırları içinde kalmış izole bir yaşantı içinde büyüsün istemiyordum kızım, mahalle hayatı içinde büyüsün hep hayalimdi. Orada hep aynı güvenlik, aynı komşular, evet çok steril bir park güzel bir havuz vs. ama o kapalı alan fikri hiç içime sinmiyordu. Çizgileri belli ve hareket alanımız çok kısıtlanacaktı. (G22,Fotoğrafçı, 33)

Yerlilerin güncel mekan deneyimi aktarımı ise dönüşüm öncesi dönem ile kıyaslamalar içerir; daha karamsar, göçmen ve günöbirlikçilere bakış açısı da bu sebeplerle sıklıkla mesafeli olan bir anlatı ağırlıktadır. Yerliler arasında yaşanan dönüşüm öncesi Moda’ya taşınmış fakat yaş itibari dolaşımda olan mekansal nostaljik temaları -geçmişten paylaşılan manzaralar, denize girme ritüelleri, sayfiye sakinliği ve

huzuru vb.- pratik etmiş olamayacak sakinlerin dahi bu temaları sahiplendiği görülmektedir. Moda üzerine kitaplar yazmış görüşmecimiz kitaplarına ilişkin yaptığı sunumlardan bu bağlamdaki gözlemini şu şekilde aktarmıştır;

“Belli bir yaş derken yani onu da çok aşağı çekebiliyoruz yani 40lara falan, hatta neredeyse 30lara çekeceğiz. Onlar bile nostaljik olmaya başladı. İşte Pala vardı bilmem Safnaz vardı şu vardı bu vardı. Baya böyle bi geçmişe özlemle yazan, zannedersin ki adam 70-80 yaşında. Halbuki 35-40 yaşında. çocukluğunu anıyor, gençlik günlerini anıyor falan filan...”(G12, Karikatürist-Yazar, 71)

Yerliler ile göçmenler arasında günübirlikçilere bakış açısındaki eğilimler farklılık gösterebilmektedir. Yerliler günübirlikçilerin fiziki sınırlarını da aşan tavırlarına daha negatif yaklaşırken, göçmenlerin empati kurma eğilimine yatkınlıkları görülür. Örneğin, yerli olarak tanımlayabileceğimiz kadın bir görüşmecimizin günü birlik kullanıcılar için ifadeleri şu şekildedir;

“Dışarıdan gelip günü birlik Moda’yı kullananları buranın insanı olarak görmemiz hiçbir açıdan mümkün değil. Onlar Modalı değil. Onlar Moda’da yiyip içmeye eğlenmeye geliyorlar ve burada yaşayan insanların olduğunu, buranın sanki aile hayatının olduğu, çocukların okula gittiği, hastaların yaşlıların gündüz uyuduğu bir yer olduğunu unutuyorlar, buraya hatta sadece eğlenmek değil yiyip içtiklerinin artıklarını bile bırakıp gidiyorlar.”(G2, Yazar, 66)

Göçmen olarak tanımlayabileceğimiz başka bir kadın görüşmecimiz ise bu bakış açısına karşı şu fikirleri dile getirmektedir;

“Onu kimin yaptığını bilmiyoruz ki.. Burada yaşayan herkesin o kadar duyarlı olduğunu bilmiyoruz ki. O bir ötekileştirme dili. Yerleri kirletiyorlar. Ne biliyim, tükürüyorlar da var devamında. Kızlarımıza bakıyorlar da var. O hoş değil. Kadıköy’ün kızları diye bir şey var mesela yani. “Kadıköy’de kızlar çok rahat abi” falan. Bir araba görüyorsun ve belli o araba buralı değil ve aslında oraya sadece kızların bacaklarına bakmaya gelmiş. Onu görüyorsun. Ondan bahsetmiyorum ama çiftler geliyorlar ve turist gibi geliyorlar. Buraya gelmeleri bizim Çengelköy’e gitmemiz gibi. Gelsinler, seviyorlarsa takılsınlar yani. (G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36)

Yerlilerin yaklaşımı ve mahallelere aidiyeti fiziksel mekanın ve devam eden hayatın muhafazasının da baskın olduğu bir aidiyet üzerinden kurulmaktadır. Göçmenler ise mahallelere aidiyetlerini daha geniş ölçekte değerler referansı ile kurdukları için günübirlikçilerle ilgili kendilerinin de hayatını zorlaştıran sıkıntıları daha geniş bir perspektiften ele alma eğilimindedir.

Göçmen olarak tanımlayabileceğimiz başka bir kadın görüşmecimiz bakış açısını şu şekilde ifade etmektedir;

“Ay Kadıköy’ümüz çok bozuldu” cularından değilim. Kadıköy bozuldu da (gelen) insanlar yüzünden değil yani. Mesele başka. Dolayısıyla öfkelenmediğim şey onlar değil. Ama bütün bunlardan azade bir kadın olarak gerçekten zaten erkeklerin her türlü varlıkları beni sinirlendiriyor. Ümraniye’den hafta sonu gelen, şişeyle kavga eden beni sinirlendirmiyor sadece yani, janti herif de beni sinirlendirdiği için. Beni tedirgin eden kısmı da bu Kadıköy Moda’yla ilgili bir şey değil ya sadece. Erkeklerin her şeyin onlara mübah olduğunu devlet destekli bir şekilde yaşamaları sebebiyle bizi öldürebilirler, tecavüz edebilirler ve başlarına hiçbir şeyin gelmeyeceğini çok iyi bildikleri için o rahatlık beni çok tedirgin ediyor. O pervasızlık inanılmaz yüksek. Bunu Kadıköy’de de o yoğunlaşmayla kalabalıklaşmayla ciddi bir şekilde yaşıyoruz. Tedirgin eden kısmı o. Yoksa Moda’mızı bozdular, kalk buradan gidelim değil yani”. (G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi)

Dönüşüm öncesi mahalleye taşındığı için yerli tanımlamamıza uyan fakat yurtiçi ve yurtdışı çok geniş ve çeşitli mekansal deneyimleri olan başka bir görüşmecimizin ifadeleri bir önceki fikirleri desteklemektedir;

“Arabalara bak, cumartesi günleri burası kilit oluyor. Polisler şey yapamıyorlar. Almadıkları önlem yok ama arabalara baktığın zaman şuradaki çocuklara baktın mı buranın insanı olmadığını hemen anlıyorsun. Ama o çocuklara da kızamıyorsun ki. O çocukların başka bir alanları yok. Karşısı daha zengin. Avrupa yakası daha zengin. Ama burada onlar Bağdat Caddesi’ne cesaret edemiyorlar, maliyetler yüksek. Ama buraya gelmesi gitmesi, metro yakın. Buradan başka seçenekleri yok çocukların. Ama onlar da haklı olarak istiyorlar. Yeni yerler yaratılmalı ama şu anda tabii bu çok mümkün değil”. (G26, Öğretmen, 54)

Yerlilerin g n birlik ilere karşı tavrı da göçmenlerin kendi pozisyonlarını sorgulamasında etkilidir. Moda'daki yerli profilinin turistler ile yaşadığı kar ıla malara ilişkin göçmen olarak tanımlayabileceğimiz görüşmecimiz (G14) Şu ifadelerde bulunmaktadır;

“(Dışarıdan gelenlerin olması ile) Kadıköy elitizmine delikler açılıyor böylece. Çok sevsem de tosladığım bir elitizm var. Aslında çok herkese açık bir yer değil. Geldiğim sınıfsal köken alt sınıf ve kültür ve eğitim sermayem yüksek olduğu için burada tutunabiliyorum. O da bir çeşit elitizm göstergesi. Politik olarak konumlanı ları aslında problemlidir. Daha seküler bir damardan ama milliyet ili e kaydığı bir Şey de var. Sadece oradan tanımlayan bir kitle de var. Toplumsal hareket halinde sokakta nasıl tepki verebileceklerini, kendilerinden olmayana ne tepki vereceklerini kestiremediğin bir kitle ve bunu tehlikeli buluyorum. Şu an rahat hissediyor olabilirim. Ama yarın Suriyeliler ya da Kürtlerle ilişkilerinin nasıl olacağı çok büyük bir soru işareti ve sağlıklı olmayacağını düşünüyorum. O yüzden Kartal'dan Şuradan buradan insanlar geliyor sahilde oturuyorlar, Kadıköy hafta sonu çok başka görünüyor ama ben bu homojenliğin birazcık kırılmasını daha sağlıklı buluyorum. Hem elitizmin kendiyle çarpışması olarak hem de başka bir Şeyle nasıl yan yana durabileceklerini g rebilsinler. Hiç kendi sınıfı dışında insanlarla kar ıla mayan insanlar var burada. O Şekilde okuyup büyüyen öyle üniversitelere gidip hayatta başka Şeyler olabileceğini görmeden yaşayan insanlar var. Kendime de s yliyorum çok rahatız çok iyiyiz ama hani herkesin rahat olmaya ihtiya ı var. Kendi mahallesinde rahat olamayan da gelsin burada rahat olsun isterim yani. (G14, Freelance Etki  l  m Danışmanı, 36)

Özetle, yerliler, göçmenler ve g n birlik iler gündelik hayatlarında birbirleriyle etkileşimlerini metropol içinde sıkı mı lı ın yarattığı bir atmosferde sürdürmekte, bu sıkı mı lık gündelik hayat pratiklerini zora sokan durumlar yarattığı için etkileşime olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu durum grupların kültürel ve politik arka planlarını da dahil eder Şekilde, birbirlerine dair farklı ön yargıların su yüzüne çıkmasına, farklı kültürel kodların çatışmasına sebep olabilmektedir.

4.4.2 Nostaljiye Sığman Elitizm ve Hiyerarşi Karşıtlığı

Kadıköy, uzun süredir kentli kültürel sermayesi yüksek bir semttir. İncelenen mahallelerden özellikle Moda; Levanten geçmişi olan, ulus devletin kurulduğu dönemde oluşturmaya çalıştığı burjuva ailelerin yaşadığı bir yerdir. Muhitte 1950lerde apartmanlaşma başlamadan önce çok sayıda Levantenin sahip olduğu köşkler bulunmaktadır. Moda muhtarı bu köşkların el değıştirmesi süreçlerine dair şunları aktarmaktadır:

“Onlardan çıkıp Türklerin eline geçmeye başladığı zaman da onlarla ahbablık edebilen işte bir şekilde ilişkisi olan ailelere geçmiş. Yani yine sosyo-kültürel anlamda genelden farklı bir insan kitlesinin eline geçiyor mülkler... Gelip de bir Anadolu’daki işte hayvan tüccarı almamış burayı, Zekariya Sertel almış örneğin, Cimcozlar almış... Apartmanlar yapılıp satılmaya başlayınca da işte daha seçicilik ön planda tutularak satılmış diye düşünüyorum. Yani baktığınız zaman dairelerde oturanların hepsi öyle ya da böyle isimlerini bildiğimiz kişiler.”

Moda’da yalnızca ekonomik sermaye ile ilerlemeyen zengin bir kültürel sermaye birikimi semte gömülü sosyal statünün kaynağıdır. Semtteki hayat tarzlarını biçimlendiren bu birikim, güncellenmediği ve bugünü kucaklayamadığı noktada, geçmiş özelemine bağlı olarak şekillenen, kapsayıcılığı olmayan, köklerdeki değerlerden ziyade geçmişteki üsluplar, kural ve kaideler bütünü olarak kalır. Bu kural ve kaideler bütünü bugün de muhafazası ise beyhude bir çabadır. Bu eğilimin, Moda’da özellikle daha yüksek yaş grubunda görülebildiğini söylemek mümkündür. Bu eğilim, içine doğulan “köklü aileler” dolayısıyla saygı bekleyen ve birlikte yaşam kültürüne dair sıklıkla geçmişe öykünen, kural ve kaideleri hatırlatan ve bunlara uyulma beklentisi içinde olan orta yaş ve üzeri yerleşik orta sınıfa ait bir reflektir. Bu tür beklenti ve uyarılar ile mahallenin aktif kullanılan sosyal medya gruplarında da sıklıkla karşılaşılır. Mahalleye sonradan taşınan bir görüşmecimiz Moda Sakinleri isimli sosyal medya grubundan bu tavrın yoğunluğu sebebi ile çıkışını şu şekilde ifade etmiştir; *“çok tilt oluyordum, sürekli bir şekilde “şöyle bir şey gördüm ve Modalılara yakışmıyor” (uyarısı gruba düşüyordu). Hey, sakin ol şampiyon (!)”* (G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36)

Bu eğilime sahip grupların tanımadıkları bir kalabalığın semte gelişinin kaygısı ile tetiklenen ve “semtden gidiyor” hissi ile mekansal kültürün muhafazasına dönük refleksleri, “Gerçek Modalılar” gibi kapsayıcı olmayan ve nostaljik tınılara sahip ifadelerle ötekileştiren bir dile evrilir. Tanyeli’nin ifadesi ile nostalji “şimdiki zaman ve mekandan sıyrılmak, yaşanmamış bir geçmişi özlemek ve alternatif bir bugün düşlemek” demektir (2020: 77). Nostalji ayrıca, ender istisnalar dışında bugünün gerçeklerinden kaçmayı amaçlayan masum bir duygudan öteye geçerek geleceği biçimlemeye yönelik bir tahakküm aracı olarak çalışmaktadır (Ibid.). “Eski Modalı”ların bugüne dair ütopyları yeni sakinlerin gündelik hayatı ile örtüşmemektedir.

Yeni taşınan genç ve özgürlükçü hayat tarzlarıyla var olan grup ise kültürel açıdan ve yaşam tarzı bağlamında tahakküme yol verecek herhangi bir tavrın değeryargıları bakımından karşısında olduğu için “köklü” olma halini tanımaz. Tanınma, köklülük algısının devamı için önemli bir şart olduğundan tanınmama değersizleştirmeyi getirir ve karşılıklı bir gerilimle sonuçlanır. Gündelik hayatın içinde birbirine kaynaşma ve etkileşim alanı zayıf olan bu gruplar mahallelilerin aktif kullandığı ve önemli bir etkileşim alanında dönüşen sosyal medya gruplarında da ayrışır. Yeni taşınanların yoğunluklu olduğu sosyal medya grupları katılmak için Kadıköy’ün merkez üç mahallesinden birinde ikamet edip etmediğini sorar ve kişisel beyanınızla sizi içeri dahil eder. Eski Modalılar gibi gruplar ise “UYE OLABİLMEK İCİN EN AZ UC ADET ESKİ MODALILAR GRUBU UYESİ TARAFINDAN ADAY GOSTERİLMENİZ GEREKMEKTEDİR...”³² şartı koyabilmektedir. Yeni taşınanların dayanışması ile “eski” olanların mekansal kültür muhafazası ekseninde ayrışan bu gruplar sosyal medyanın yankı odalarında kendi seslerini çoğaltmaktadır. Nostaljiye sığınan elitizm ile yoğrulan gruplarda jenerasyonların sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile de örtüşür şekilde eski Moda fotoğrafları dolaşımdadır ve eski Moda günleri yad edilir. Güncel hal kötüdür, sürekli kötüleşmektedir, sebebi de tümüyle Moda’da kullanımı bu dönüşümden öncesine dayanan “dışarıklılar” ya da “sonradan Modalılar” da aranır. Gündelik olarak Kadıköy’e gelenler için bakış açısı

³² <https://www.facebook.com/groups/7128020447>

ise “metronun Kadıköy’e bağlantısını yok etmek gerek, varoşlardan kopup gelenler Moda’dan ve sahilinden hınç alıyor”³³ düşüncesine kadar uzanır.

Mahalleye yeni taşınan gruplar ise farklı kültür ve hayat tarzlarına daha açık, “yüksek” kültürün referansı olan hiyerarşiyi reddeden bir eğilimdedir. Moda’da yerleşik orta sınıf ve yeni orta sınıf özellikleri gösteren eğilimlerin karşılaşması olarak ele alabileceğimiz bu kültürel çatışmayı orta sınıf içindeki hayat tarzlarının dönüşümü üzerinden okumak mümkündür. Bu iki grubun çeşitli kültürel formlara, hayat tarzlarına ve dolayısıyla birlikte yaşama dair eğilimlerde gösterdiği farklılık belirgindir. Kültürel sermayesi yüksek bu iki grubun eğilimlerindeki değişkenlikler, Bourdieu’nun ayırım stratejileri ile inşa edildiğini öne sürdüğü sınıf ve kültürel beğeni arasındaki örtük ilişkinin yapısının bugün dönüşmeye başladığı, kültürel sermaye ile yüksek kültür arasındaki bağların zayıfladığı tezini doğrular niteliktedir.

Bourdieu’nun hayat tarzları ile sosyal statüyü bağlantılandıran çalışmalarında kültürel beğeniler arasındaki hiyerarşik ilişki ayırım stratejileri (culture of distinction) ile inşa edilir. Zaman içerisinde yine Bourdieu’dan beslenen fakat bu yapıdaki dönüşüme ilişkin kültürel sermaye ve yüksek kültür arasındaki bağlantının zayıfladığı, kültürel beğeniler arasındaki hiyerarşinin sorgulandığı ve artık geçerliliğinin azaldığını iddia eden bir literatür de oluşmuştur. Farklı yapısal ekonomilere sahip farklı coğrafyalarda ampirik çalışmalarla da sınanan bu literatürün ana iddiası Bourdieu’nun statü belirleyici olarak işaret ettiği ayırım kültürünün (distinction culture) yerini bugün en azından kısmi olarak kültürel açıklığın (cultural openness) aldığıdır (Rose vd, 2012).

İlk olarak Peterson’un kavramsallaştırması ile yaygın kullanıma giren kültürel hepçillik (cultural omnivorousness) kavramı bu bağlamda önem taşır. Kültürel hepçillik; seçkin beğenin artık ‘yüksek’ sanat formlarından ve popüler formları küçük görme tavrının getirdiği kültürel kapanma eğiliminde olmadığını işaret eder. Seçkin beğeni bugün klasik müzik, opera, bale gibi “yüksek” sanat formlarıyla inşa edilen beğeni hiyerarşisini reddederek “farklı sanat formlarını bilme, anlama ve takip etmeyi sağlayan kültürel hepçil (omnivore) bir repertuarı gerektirmektedir”

³³ Facebook gruplarında yer alan örnek bir yorum.

(Karademir Hazır & Purhonen, 2017 : 35) Kültürel açıklık, statü belirlemede kısmi olarak ayırım stratejileri ile kurulan kültürel kapalılığın yerini almaktadır. Eklektik repertuvara sahip yüksek sermayeli grupların da limitleri vardır ve her kültür formunu takip etmezler. Ancak yine de daha önceki seçkin kültürel elitten daha içermileyici ve eşitlikçi bir tavır gösterdikleri öne sürülmüştür (Ibid.).

Kültürel açılımın popüler kültürün yükselişini, kültürel toleransın artışını ve hatta kültürel demokratikleşmeyi beraberinde getirdiği iddia edilmiştir. Kültürel açılım, erime senaryosu ve hepçilleşme kavramlarının ortak olarak işaret ettiği bu dönüşümün toplum yapısındaki, sanat dünyasındaki, kuşak politikalarındaki ve değer sistemlerindeki geniş çaplı değişikliklerle ilişkili olduğu düşünülmüştür. Bu teze göre, artan eğitim seviyeleri ve yaşam standardı seçkin estetik beğeniyi daha ulaşılabilir kılmakta; artan coğrafi ve sınıfsal hareketlilik ise farklı beğenileri olan insanları yakınlaştırarak kültürel toleransı yaygınlaştırmaktadır (İbid. 34)

Yerleşik orta sınıf özellikleri gösteren eski Modalı sakinlerin halen beğeni ve beğeni üzerinden oluşturdukları kültürel sınırların katı ve keskin olduğu, kültürel beğeni ve hayat tarzları arasında hiyerarşiyi ayırım stratejisi pratikleri ile yeniden ürettiği görülür. Dönüşümle taşınan yeni orta sınıfın ise daha geniş bir kültürel alana açılmakta olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin sokakta geleneksel gelin alma merasimi yapılması ve davul zurna çalınması yerleşik orta sınıf olarak işaretlediğimiz ilk grupta ciddi bir tepki ve hor görme ile sosyal medya gruplarında fazlaca kişinin dahil olduğu bir gündeme dönüşür. Sonradan taşınan ikinci grupta ise kendisinin de geleneksel bu töreni keyifli bulduğu için yapmak istediğini söyleyen, ya da kendisi yapmayacak olsa bile yapmak isteyecek olana sempatisini belirten ve destekleyen mesajlaşmalar yer almaktadır. Yüksek kültürel sermaye paydasında ortaklaşan eski Modalılar ve yeni Modalılar kültürel alanda yüksek beğeni ve popüler kültürlere açıklık konusunda birbirinden ayrılmakta bu da iki grubun etkileşimlerini zorlaştırmaktadır.

4.4.3 Kuşak Çatışması; Gençler ve Yaşlılar

Kadıköy daha önce demografik verilerde sunulduğu üzere yüksek yaş grubuna sahip sakinlerin olduğu bir ilçedir. Görüşmecilerimiz sıklıkla bunu yaşam şartlarının iyiliğine bağlamıştır. Bugün ise hem ikamet tercihi olarak hem gündelik kullanım için

Kadıköy’e rağbet gösteren grup gençlerdir. Yeldeğirmeni mahallesi yoğunluklu olarak öğrencilerin ve hatta görünürlüğü yüksek şekilde Erasmuslu öğrencilerin tercihi iken, Moda ise genç profesyonellerin ağırlıklı tercihidir.

Moda’da bulunan nispeten yaşlı görüşmecilerimiz dönüşüm önceki süreçte kendilerinden daha genç kuşakların -çocuklarının ve arkadaşlarının çocuklarının-sıklıkla Avrupa yakasındaki semtlere yahut yurtdışına gittiğini, o dönemde semtin yaşlanmış olmasına dair tedirginliklerinin gündem olduğuna dair aktarımda bulunmuştur.

“Burada daha 10-15 yıl önce semtin yaşlanmasından şikayet ediyorlardı. Gençlerin gittiğinden şikayetçilerdi. Bugün çevir herhangi birini ilk söylediği şey, “Nedir bu gençler? Nedir bu çektiğimiz, sabahtan akşama kapımızın önünde oturuyorlar, duvarlarımızı boyuyorlar, içki içiyorlar, falan filan”.(G12, Karikatürist-Yazar, 71)

Görüşmecilerimizden yaşı yüksek olanların Moda’yı “yeni yeni gençlerin geldiği” bir yaşlı semti olarak tanımlama, genç olanların ise gençlerin semti olarak görme hali ilgi çekicidir. Moda’da yaş odaklı yapılmış farklı saha araştırmalarında da bu tespit sunulmuştur (Kahraman, 2019). Hem genç kuşaktakiler hem de yaşlılar kendi yaş grupları üzerinden mekanla aidiyet kurmaktadır. Güncel durumda kendi çocukları yoğunluklu olarak semt dışına çıkmış olan yaşlı popülasyon Kadıköy’e artan taleple sonradan taşınan genç nüfus ile yan yanadır. Organik bağın olmaması da iletişimi zayıflatan bir etken olarak ele alınabilir. Mahallede doğup büyümüş olan genç kuşağın da boş vakitlerini geçirmek için halen Bağdat Caddesi’ni daha çok tercih ettiği görülmektedir;

“Buranın insanı, gece hayatı için eğlence için buradaki o mekanları kullanmaz. Onlar daha çok Bağdat Caddesine kaçıyorlar. Bizim yaş (yaşça yüksek) grubumuz, herkesin kendine özgü yeri var, oraları kullanmaz. Ama buranın gençleri, Modalı olan gençler Bağdat Caddesi’ne gidiyor. Burayı çok kullanmıyorlar. (G26, Öğretmen, 54)

Yaşlılar ve gençlerin etkileşimlerinin düşük olmasında ve hatta kimi zaman karşı karşıya gelmelerinde bir önceki başlıkta belirtilmiş olan eğilim farklılıklarının yanı sıra elbette kuşakların ve hayatın bulunulan döneminin farklı ihtiyaç ve

beklentileri de önemli bir etkidir. 1974 yılında Moda'ya taşınmış görüşmecimiz seneler içinde değişen alışkanlıkların semtin dönüşümüyle bağını şu şekilde ifade etmiştir,

“40 sene öncesinden bahsediyoruz, gençtik. İnsan kendisi de değişiyor. Yalnız semt değil, kişi kendi de değişiyor, zevkler başka yaşam tarzı başka oluyor di mi... 30 yaşındaki bir insanla çiftle diyeyim, 70 yaşına gelmiş ya da 70lere merdiven dayamış diyeyim, bir kişinin aynı yaşamı sürdürebilmesi mümkün değil tabi. Lokantalar değişir, gidilen kulüpler değişir, görüşülen arkadaşlar bile değişebiliyor. Çevre değişebiliyor fakat semt de değişince her şey birden değişiveriyor”.(G12, Yazar-Karikatürist,71)

“Semt de birden değişmesi” yaşı yüksek olan kimi görüşmecilerimizde yabancılaşma hissine sebep olmuştur. Yabancılaşma ile doğan içe kapanma eğilimine sebep olan bu durum psikolojik olarak yerinden edilmedir. Şentürk’ün (2019: 65)işaret ettiği üzere yaşlılar “yalnızlık ve kalabalıklaşma arasında bir hayatı yaşamaktadır”.

“Bi semtli olduğum zaman ne oluyor, bakkal beni tanır, manav beni tanır, boyacın vardır esnafla iç içeyimdir. ayakkabıcın gittiğin kuafor vardır herkesle merhabalaşırım. Sonra yabancılaşma başlıyor. (Yerlilerin) Sokakta çok daha fazla tanımadığı insan var o zaman da kapanıyor ve düşmanlık oluşmaya başlıyor...”(G12, Yazar-Karikatürist,71)

Gençlerin ise mahalleleri gençlerin semti olarak görmesi ve sahiplenmesi ise fiziki sınır ihlallerinde tolerans talebinde bulunmalarını getirmektedir. Yeldeğirmeni’nde yaşarken uzun süre komşusu ile yaşadığı meseleyi çözemediğini ifade eden başka bir görüşmecimiz şunları söylemektedir;

“Yani üst komşularımız çok sıkıntılıydı. Gençten çocuklardı yine, üniversite öğrencisiydi galiba. Parti yapmayı çok seven bir ev, inanılmaz partilemek ama. Normal bir partilemek değil yani. Bir de halı da yok yerlerinde, yerlerde bira şişelerinin sürekli devrilme sesini duyduğunu ve bangır bangır müzik sesi duyduğunu düşün ve sabahlara kadar... Çok sık yani her gün. Her gün nasıl o enerjiyi ve ekonomik gücü bulabiliyorsun? (G34, Oyun Ablası, 33)

Fiziki sınırların aşılması mahalleye taşınmış genç profesyoneller için de rahatsız edicidir. Özellikle gündelik kullanımı yoğun genç grupların yarattığı gürültüden kendisi de rahatsız olan mahalleye sonradan taşınan bir görüşmecimiz ise ikamet eden gençler ile yaşlılar arasında yaşanan başka bir duruma dikkat çekmekte, elitizm ile birleşen gençlerin de dezavantajlı konuma düştüğü yaş ayrımcılığına dair hissettiklerini şöyle ifade etmektedir;

“Bence bu çok önemli bir şey. Gençlere hiç saygı olmaması. Eğer doğma büyüme Modalıysa falan o gencin bir değeri var. İnsanlar şeyi kaçırıyorlar. Buraya baya kalifiye, kalifiye derken şey açıdan demiyorum teknik olarak bir sürü kalifiye insan taşındı. Bir sürü potansiyelleri olan insanlar ama hayatta burası için ellerini sürmezler çünkü muhattap olmak istemezler. Gençler niye karışsın. Çünkü her şeyi en iyi bildiğini düşünen insanlar Moda’da. Nereden baksan 40ıma gireceğim seneye. Yetişkin kategorisindeyim. Sen beni küçümsersen...Sen benim yaşımdayken de aynı ahkamı kesiyordun. Çok saçma bir şey. O belleğin genç kuşaklara geçmesini de engelliyorlar. Çünkü çok iticiler”. (G20, Freelance Araştırmacı,41)

Yeldeğirmeni mahallesinde ise demografik değişim muhtar seçimlerinde de kendini göstermiştir. Babası 1984 - 2004 yılları arasında mahalle muhtarlığı yapan, kendisi de babasından hemen sonra üç dönem mahallenin muhtarlığını yürütmüş olan eski muhtar son muhtar seçimlerinde yerini daha genç olan bir kadın adaya, Sultan Uzun’a bırakmıştır. Seçimi kazanan yeni muhtarın seçmene dair gözlemleri şu şekildedir;

“Seçim gecesi bana söylediği Okan(eski mahalle muhtarı) muhtarımızın; seçim sonuçları gelmeye başlamıştı, “var mı elinde bilgi Sultan” dedi Okan muhtar. “Valla” dedim Okan “alt katlardan hep sen birinci çıkıyorsun.” “Onu geç” demişti. “O zaten bende çünkü alt katlarda engelliler, yaşlılar gidiyor” ve doğru olan da o; alışılmışın dışına çok fazla çıkmıyorlar, tanıdıkları, bildikleri insana oy veriyorlar. Bu Türkiye açısından da geçerli aslında. Ben orada Okan muhtardan onu deneyimledim. “Sen” dedi “üst katları söyle asıl değişim gösterecek olanlar üst kattakiler, daha genç profiller, gençler, orta yaşlılar falan” Okan’ın dediği gibi oldu. Evet alt katlar silme Okan’daydı çünkü hepsi mahallenin eskileri, yerleşikleri, Okan’ın elinde büyüdüğü insanlardı. Üst katlarda daha genç olanlar belki değişim isteyenler, “artık değişsin,

başka bir muhtar deneyelim” diyenler, işte genç arkadaşlar falan. Öyle bir profildi, öyle aldık”.

Mahallelerde eski sakinlerle yeni sakinlerin sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklarına rağmen Kadıköy’e aidiyet açısından güçlü bağlara sahip oldukları görülür. Burada üzerinde durulması gereken aidiyet bağlarının hangi anlam çıpalarına ve değer yargılarına atıfta bulunduğuudur. Benzer bir ayrışma kuşak farklılıkları için de geçerlidir. Kadıköy’e ve mahallelerine farklı anlamlar yükleyerek aidiyet geliştirmiş gruplar arasında kuşak ve hayatın dönemi gibi değişkenler de önemlidir. Kuşak çatışması mahalle içindeki etkileşimde pozisyonu belirleyen kritik bir etken olarak öne çıkmaktadır.

4.4.4 Farklı Özgürlük Tanımları : Ölçülülük ve Marjinallik

İncelediğimiz iki mahalle yapısal açıdan farklı profiller gösterse de, hem Moda’da hem de Yeldeğirmeni’inde zaman içinde üzerinde uzlaşmış, mahalle kültürünü oluşturan kural ve kaideler bulunmaktadır. Yeldeğirmeni mahallesi kimi zaman muhafazakârlaşan geleneksel davranış kodlarının görüldüğü bir mahalle iken, Moda’da ise ölçü “yüksek kültürün” adab-ı muhaşeret kuralları olarak genellenebilir. Bu bağlamda yerlilerin şikayeti olarak su yüzüne çıkan beklenen tavır ve usupların sergilenmemesi durumu çoğu zaman fiziksel sınır ihlalleriyle birleşir;

“Dünyanın hiçbir yerinde içkisini sokakta içemez insanlar kese kağıdına koymak zorundadır mesela. İçki içmek özgürlük demek değil, adabınla içmek özgürlük demek. Apartmanların giriş merdivenlerinde oturuyorlar, orada içiyorlar. Ben içkiye hiç karşı değilim, hayatım boyunca da özgürlükler için mücadele ettim. Ama benim özgürlüğüm sizin hayatınız için tehlike yaratıyorsa o özgürlük değil ki, neredeyse vandalizme giriyor. Oturuyor apartman boşluğuna yaşlı kadın iniyor çekil evladım diyor, “ne yar yaa” diye cevap veriyor ben bunların hepsini gördüm. Arka arka gidiyor bi tanesi beni eziyordu, manavdan geliyordum 1 tane kaldı zaten manav, ya arka ışığınızı yaksanıza diyorum. “Ne olmuş ya kokoş” diye bağılıyor bana. Kokoşun ne olduğunu biliyor mu acaba? Yeni öğrenmiş, baktığınızda markalar üzerlerinde ve benim evimin önünde yapıyor bi de bunu. Ha senin evinse o da gelir diyeceksin tamam gelir ama kurallarına da uyması lazım. Benim kurallarım sa şu, ben ordan geçme

diyemem ama dikkatli sürersin. Yani şehirde yaşamının bir kültürü vardır. Sen orda tarlada yaşıyor gibi yaşayamazsın. (G2, Yazar, 66)

Yeldeğirmeni mahallesinden başka bir görüşmecimiz de bu tür karşılaşmalara ilişkin şunları söylemektedir:

“Yani şimdi şu kafenin şeyi, kaldırım şurası. Şöyle şuradan birisi geliyor. Biz öyle görmedik. Birisi geldiği zaman şöyle bir çekidüzen veririz kendimize, bir müsaade ederiz. Şöyle hiç; bir tane tekme vuracaksın ondan sonra belki geçen olursa çekecek adam toparlanacak”(G1, 48)

İki mahallede de karşılıklı olarak kavga boyutuna ulaşmasa da, örneğin mavi renkli saçlar, gotik makyajlar, delik çoraplar, erkeğe/kadına uygun olmayacak giyim kuşam, gençlerin boş zaman geçirme şekilleri gibi etiketlemeler mahallede sosyal medya gruplarında birlikte yaşama ilişkin fiziksel sınırların ihlaline dönük bir konu olarak konuşulabilmektedir. Fiziksel sınırların aşımını gençlere özgü bu “marjinalliklerle” bir arada ele alan bir eğilim bulunmaktadır.

Yeldeğirmeni’nde doğup büyümüş görüşmecimiz (G25) de sokakta “marjinal” bulduğu bir davranışı şu şekilde aktarmaktadır;

“Kızın biri sevgilisinin kucağında, yürüyorlar birlikte. Önce inanmadım. Dedim ki “yanlış mı gördüm?” Bu çok tuhaf anladın mı? Bunu yapan insanların yaş ortalaması 25-30. Hani ergensindir, 18, onu anlarım, kanları deli kaynıyor yani. Baya binmiş koala gibi, boynundan; kız çocuğa bacaklarını atmış yürüyorlardı. Düşseler ikisine de zarar. Bu bazı şeylerin bir şeyini çıkarmak derler ya hani gerçekten bazı şeyleri çok fazla abartıyoruz toplum olarak da. Ben ona karşıyım sadece. Yoksa ben kimsenin ne giydiğini, ne yaptığına, ne düşündüğünü değil. Ve insanlar sen onlara bir şey söylediğin zaman direkt üstüne gitme modundalar, böyle bir şey yok aslında yani.” (G25, Tiyatro Gişe Görevlisi,32)

Bu tip durumların yanı sıra özellikle Moda’nın eski yerleşikleri kendilerini genellikle seküler – laik, hatta belli bir dereceye kadar özgürlükçü değerlerin savunucusu şeklinde tanımlama eğiliminde olsalar dahi, gençlerin yeni sosyal hareketlerle de bağlantılandırabileceğimiz sosyal hayatın içindeki görece yeni mücadele alanları içindeki mücadele ve eğilimlerine karşı muhafazakar tutumlar

sergileyebilmektedirler. Örneğin Moda geleneksel olarak sokak hayvanlarının düzenli şekilde beslendiği ve sevildiği bir muhittir. Modalılar yeni taşınan genç kuşak ile bu konuda ortaklaşır fakat sonradan taşınanların örneğin restoranlara sokak hayvanları ile girmek istemesi yahut çocuk parklarını bakımını üstlendikleri hayvanlar ile çocukların eşit şekilde paylaşma talepleri gerilim yaratabilmektedir. Bu bağlamda oluşabilen gerilimlerde parkların çocukların kullanımının önceliğinde olduğunu düşünenler hayvanların eşit kullanımına dair gelen talebi “haddini aşmak” olarak görürken evcil hayvanları eşit konumlandıranlar karşı eğilimi “türcü” olmakla itham eder. Yeldeğirmeni Mahallesi’nde de aynı bağlamda yaşanan bazı meseleler mahalle muhtarının aktarımıyla şu şekildedir cereyan etmektedir:

“(Pandemi döneminde)Sokak hayvanları aç kaldı, kocaman kocaman lağım fareleri şey oldu. Milletten şikayet gelmeye başladı, fareler dolaşıyor ortalıkta dedim ki “İBB’yle görüştim ilaçlatıyorum” Oradan birileri yazdı mesela “yaşam hakkına müdahale edemezsiniz” falan diye. Tamam al evinde besle o zaman. Yaşayabilir misin, bir lağım faresiyle yaşayabilir misin evde? Yaşayamazsın. Evinde besleyemeyeceğin bir şeyle sokakta karşılaştığında korkup kaçacağın bir şeyin... Yani sıkıntılı bir durum. Bizim mahallede bu ve benzeri şeylere bu gibi tepkiler verecek komşularımız çok fazla. İşte sinek, hepimizi yiyor, ilaçlatılması gerekiyor bazı noktalarda. Mesela onun yaşam hakkı falan diyorlar”

Yeldeğirmeni Mahallesi’nde geleneksel muhafazakarlığın farklı dereceleri üzerinden kurulan ölçülere uygun olmayan yeni komşularla karşılaşmalar sıkça gerçekleşmektedir. Bu karşılaşmalarda özellikle hayat tarzı üzerinden gerilim yaratan bir müdahaleye saha araştırması sırasında şahit olunmamıştır. Bununla birlikte, geleneksel olarak kendi devamlılığını sürdüren gruplar içinde hayat tarzı gerilimleri yaşanabilmektedir. Örneğin mahallede evli olmadığı partneriyle ikamet eden akademisyen kadın bir görüşmecimizin aktarımı şu şekildedir;

“İnsanlar zaten sevgilimle de tanıştılar ve seçtiğim hayatın da bu olduğunu biliyorlardı. İstanbul’da herhalde çok az yerde bu hayatı yaşarsın. Fakat şurada yanılmamak gerekiyor; temsil ettiğim bir kimlik var benim ama. Biraz hocalıktan, biraz alternatif hayat seçiyor olmaktan herhalde biraz öyle bir rahatlık; öyle olmasa öyle düşünürler miydi, hiç emin değilim.

Bunu da nereden çıkarıyorum? Mesela kendi çocuklarının böyle bir hayatı tercih etmesini herhalde istemezler, daha geleneksel olanlar. Bu arada komşularım içerisinde de çok alternatif hayatlar yaşayan, politik kimlikleri olan insanlar da var. Sadece hemşerilik ilişkilerini erken tarihte orada yer tutmuş olmak ve tanışıklık üzerinden düşünmek lazım. Yekpare olarak kavramamak lazım. Birbirinden çok farklı yaşam biçimlerini seçmiş insanlar var çünkü aralarında. Ama şunu söyleyebilirim; onların kendileri için böyle bir denetleme mekanizması olduğunu sohbetlerde çoğu zaman duymuşumdur. Yani özellikle ortak köyden gelenler, birbirinden haberdar olmayı bir tür zorunluluk olarak kavrayanlar var. Kendi içlerinde daha fazla onu yaşıyorlardı bence. Zaman zaman mesela şunu da söylediklerini hatırlıyorum: “iyi oldu buraya farklı insanların gelmesi, buranın yapısı değişti, hareketi değişti” dediklerini hatırlıyorum. (G28, Akademisyen,48)

Kadıköy geçmişten bugüne özgürlükçü bir yer olarak tanımlanmakla birlikte özgürlük tanımları özellikle dönüşüm sürecinde taşınanlar ve gündelik kullananlar tarafından birlikte yaşam içindeki sınırları ve kalıpları da zorlayarak yerleşik “ölçülü” özgürlüklere de meydan okuyan bir marja doğru taşınmak istemektedir.

4.4.5 Lobicilik/Talepkarlık ve Dayanışma Ağları

Eski sakinler ve yeni sakinler hem politik süreçlere katılım tarzları açısından hem de yerel siyaseti okuma ve örgütlenme modelleri bakımından davranış farklılıkları göstermektedirler. Mahallelerin demografik yapısına yaşanan dönüşüm süreci ile birlikte küresel hayat tarzları ile uyumlu güncel küresel ve yerel gündemlere duyarlı ve mahalleler ile aidiyet bağı da geliştiren gruplar eklenmiştir. Fakat saha araştırması sırasında mahallelilerin muhtar ve belediye ile bir araya geldiği toplantılarda sıklıkla yaş ortalaması yüksek sakinlerin hazır bulunduğu, genç sakinlerin ise azınlıkta kaldığı gözlemlenmiştir. Mahallelerin yetkililerle bir araya geldiği bu toplantılarda çok geniş bir yelpazedeki şikayetler dile getirilir, kimi zaman çözüm beklenir kimi zaman da çözüm önerileri iletilir. Yaşça büyük olanlar gençlerin mahallenin sorunlarına ilişkin arayışlarda katılımcı tavır sergilemediklerini dile getirirken, daha genç ve yeni taşınan sakinler ise kendilerini dahil eden üretken bir alan olmadığını düşündüklerini ifade etmektedir. Daha genç nesil bir sakinin gözünden Modalıların genel politik duruşu şöyledir;

“Bu insanlar bu kadar şikayet ediyor senelerdir. Bir araya gelemediler bir şey yapamadılar. (Desinler ki mesela) Bir yürüyüş tertipliyoruz mahalleli şunlara şunlara karşı. Herkes pazar günü orda olsun bayraklarımızla(!). Yürümediler ve hiçbir şey yapmıyorlar, vır vır vırılır..” (G20, Freelance Araştırmacı,41)

Mahalleye dair dert edinilen gündemlerin de bu gruplar arasında farklılaştığı görülür;

“(Örgütlenmek zor...) Çünkü ya önceliği değil, ya inanmıyor, ya mesela bu kadın, o kadının söylediği şey; “bu mahallenin başka sorunları da var keşke enerjinizi oraya kanalize etseniz”. Bu çok saygısız. Benim çok ciddi bir derdim var. Uğraşılıyor vakit ayırıyorsam demek ki sebebi var.” (G20, Freelance Araştırmacı,41)

Kadıköy’de yaşanan dönüşümde daha önce de belirtildiği üzere Gezi Parkı Olaylarının metropol içinde yarattığı hareketliliğin önemli bir payı vardır. Gezi Olayları süreci ve sonrasında devam eden forumlar ve farklı yatay örgütlülük pratikleri yerel dayanışma grupları üzerinden devam etmiştir. Caferağa ve Yeldeğirmeni Dayanışmaları da en aktif ve uzun erimli dayanışma gruplarından. Saha görüşmelerinde özellikle sonradan taşınmış görüşmecilerde bu dayanışma gruplarının mahallelerde yarattığı hareketlilikten ve o günden bugüne devam etmekte olan kimi dayanışma pratiklerinden sıklıkla bahsedilmektedir.

Gezi Parkı Olayları ve sonrasında Caferağa ve Yeldeğirmeni Dayanışmaları uzun süre aktif olarak faaliyet göstermiştir. İki mahallede de sonrasında farklı sebeplerle dağılmakla birlikte işgal evleri hayata geçmiştir. Yeniden İnşa et! Caferağa ve Yeldeğirmeni Yatay Örgütlenme Deneyimi (2020) isimli kitap ile bu süreçte yaşanan örgütlenme deneyimi detaylıca aktarılmıştır. Mahallede ikamet eden kişilerin aktif olduğu mahalle dayanışmalarının uzun erimli olabilmesi katılımcıların her ne kadar bağımsız olsa da geçmişten gelen bir örgütlenme deneyimlerinin olması ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca katılımcılar arasında kadınların çoğunlukta olmasının alınan kararların uygulamaya geçirilmesinde etkili olduğu, “eleştirel bir pozisyonundan ziyade kendini kurucu işlerde var eden dayanışmalardaki emek yoğun işlerin hayata geçirilmesinde, kadın emeğinin ve bu emek üzerinden iktidar kurmak hevesinde olmayan kadınların varlığı etkilidir” şeklinde ifade edilmiştir. Eğitim düzeyinin

yüksekliğinin de hem teknik hem organizasyonel potansiyeli yükselttiği aktarılmıştır (Ibid. 39).

Yeldeğirmeni ve Caferağa Dayanışmaları Gezi Parkı Olaylarına dahil olmuş ve mahallede ikamet eden aktivistler tarafından başlatılmış olmakla birlikte yerelde mücadele gündemi ile mahalleliler ile ilişkileri güçlendirme amacı güdülmüştür. Deneyim aktarımında belirtildiği üzere dayanışmalar, “aktivistlerin dünya görüşüne mesafeli duran mahallelilerle ya da eleştirdikleri pozisyondaki mahalleliler ile ortak sorunları üzerinden bir araya gelmeleri mümkün müydü?” (Ibid. s. 42) sorusunu gündeme getirmiştir. “Mahalle bakkalından, manavından alışveriş yapmaya berberinde tıraş olmaya özen gösterildi: Okula sahip çık, hasta ve yoksul birine yardımcı ol, evdeki fazlalıkları ihtiyacı olana ver...” düsturuyla benzeri şekillerde ilişkilerin gelişmesine dönük adımlar atıldığı görülmektedir.

İşgal evi süreçlerinin iki mahallede de dayanışmaların mahalleli ile ilişkisini etkileyen bir noktada olduğu görülmektedir. Yeldeğirmeni mahallesinde oluşan Don Kişot İşgal Evi’nin ilk dönemlerinde mahalleli ile “neşe ve dostluğun” gelişmiş olduğu belirtilmektedir. Fakat işgal evinin popülerliğinin artması ile dışarıdan katılımın artması ve “Don Kişot İşgal Evi’nin kendi hacmini aşan bir ilgiye mazhar olması” ve kendi içinde de yaşanan kimi gerilimlerle mahalleli ile kurulan bağlara dönük emeğin ikinci plana düştüğü ifade edilmektedir. Dayanışmanın ana sürükleyenleri beyaz yakalılardan ve öğrencilerden oluştuğu için “ister istemez aktivistlerin politik ihtiyaçları eksenine oturuyordu” şeklinde bir öz eleştiri de ortaya konmaktadır

Dayanışma bir yandan mahallenin sosyal hayatında dayanışma ruhunu taşıyan yönde bir hareketlilik üretmiş olmakla birlikte mahalledeki gündelik akışı bozan güvenlik olaylarına da sebep olmuştur. Örneğin görüşmecilerimizden uzun süredir Yeldeğirmeni Mahallesinde yaşayan ve Don Kişot işgal evi sürecine dahil olmuş görüşmecimizin yaklaşımı Dayanışmaya dair özeleştiri ile mahalleli ile mesafelenme arasında yaşadığı kafa karışıklığını yansıtır:

“İşgal evi zamanında mahalleye çok fazla polis geldi gitti. Mahalleli bize şöyle bir şey söylemişti -o benim çok zoruma gitmişti- : “biz mahalleye hiçbir zaman polis sokmadık, siz bu mahalleye polis soktunuz.” dediler. Bu bana çok ağır geldi, bence çok ağır bir mesele bu. Bunu oturup düşünebilme ve üzerine tartışıp belki bir şey

yapmak gerekebilirdi, bilemiyorum. Ha biz mahalleye sokmadık o polisi elbette yani o devletin nereden nasıl refleks vereceğini biliyorduk tabii ki ama girdi ama yani, defalarca girdi buraya polis. İşgal evine giremediği için, ona müsaade etmeyeceğimizi düşündüğü için gidip bir atölyeyi basmıştı kendince polis. Buna karşı söyledi bunu mahalleli bize.”(G30, STK çalışanı, 44)

İki mahallede daha önce de ifade edilmiş mahalleli sosyo-ekonomik profil farklılığı dayanışmaların süreçlerini etkilemiştir. Caferağa mahallesinin üst orta sınıf profili fikir ayrılıklarının hızlı ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tümü mahalle sakinlerinden oluşan Caferağa Dayanışmasının kalabalık başlayan ilk forumunda aktivistler ve mahalleli arasındaki ayrışma, kentsel dönüşüm için kat irtifakının arttırılması, mahalledeki otopark sayısının çoğaltılması, sokakta içki içilmesine mani olunması gibi aktivistlerce “Gezi isyanının taleplerine tamamen ters” olarak değerlendirilen isteklerin aktivistler ile mahalleli arasında bir ayrışma yaratması eksenine oturmaktadır (s. 43). Sonrasında Hacı Şükrü Sokak’taki işgal evi oluşumu ile dayanışmada mahalle dışından olanların ağırlık kazanmaya başlaması ile mahalleli ile ilişkinin “karışık” bir seyir izlediği ifade edilmektedir. Mahalledeki hayatı doğrudan ilgilendiren Moda Gezi Bostanı’na otopark yapılması, su kesintileri, gürültü sorunu gibi konularda mahalleli ile Dayanışmanın birlikte çalışmaya devam ettiği görülmüştür.

Gezi süreci sonrası 2015 yılının ortalarına kadar bir şekilde devam etmiş olan dayanışma süreçlerine bu bölümde yer verilmesinin sebebi saha görüşmelerinde mahallelerdeki atmosferin dönüşümüne dair aralıklarla bu döneme referans veriliyor olması gösterilebilir. Bu dönemde oluşan dinamizmin, forumlardaki küreselden yerele uzanan gündemlerin ve yan yana bulunma halinin hayat tarzında da sorgulayıcı ve iz bırakan dönüşümlere sebep olduğu söylenebilir. Görüşmecilerimizin, sonunda hayal kırıklığı yaşamış olduklarını ifade etseler de Gezi Parkı Olayları sürecinin yereldeki yatay örgütlenmelerin gücüne dair yeşerttiği umutları, özellikle benzer düşüncede olunan insanlarla yaşadıklarını düşündükleri mahallelerde söylemlerine yansımaktadır;

“Yükselen şeyin akması gereken bir yerler vardı ve o sokak değildi yani. O aslında kafeler oldu, ekoloji meselesi oldu, sokaklar ve alt kültür oldu bence. Muhakkak ki burada bir duruş var...Çok eleştirel ve sert davranmamaya çalışıyorum

bunu düşünürken. Eski Ankaralı halimle konuşuyor olsaydım, bir bok olmaz derdim yani. Ama ben de biraz esneklik kazandım daha esnek düşünebildiğim için “Evet insanlar burada. Yan yana gelmenin ve sokağa çıkmasalar da aslında küçük küçük ağlar örgütlemenin peşinde. Ne kadar gerçekleşiyor bundan emin değilim. Ama şu kafede oturup bir şeyler konuşabilmek bile bugünün hareket alanında bir şey.

...burayı bu baskı ortamında insanların nefes alabildiği bir ortam olarak görüyorum. Eskiden daha sert davranır, “napıyorlar ki kafelerde, oturuyorlar” derdim. Ama artık bunu önemli buluyorum. Çünkü başka kanalımız yok. Birbirimize dokunabileceğimiz alanları bulmak dışında başka kanalımız yok. Sinemaya gitmek, tiyatroya gitmek, zihnini sağlam tutmaya çalışmak dışında bir sağlam hat görmüyorum. O yüzden burayı önemli bir alan buluyorum yani.(G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36)

Ayrıca bugün hızlı refleks gerektiren -örneğin bir kadının mahallede tacize uğraması, bir kedinin veterinerine götürülmesi ihtiyacı gibi- konularda gerektiğinde çok hızlı aktive olabilen sessiz ağların köklerinin de bu döneme dayandığı görülmektedir.

Yeldeğirmeni’nde sivil alandaki örgütlülük geleneksel olarak hemşeri dernekleri gibi sivil örgütlenmelerle, Moda’da köklü kulüpler üzerinden ilerleyen lobicilik faaliyetleri gibi ağlarla devam ederken hedef karar mercilerini etkilemektir. Yeni taşınan gençlerin arasında ise kendi dayanışma ağlarını kurarak kendi alanlarına çekilme eğiliminin daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Ayrıca hayat tarzlarına değerler açısından da tutunan bir kümelenmenin olmasının yarattığı dinamizme rağmen, ağırlıklı olarak karşımıza çıkan örgütlü bir aktivizmden ziyade bireysel olanın politik olduğu bir bağlam içinde kendi alanını korumaya çalışmaktır. Daha örgütlü bir geçmişten gelen Yeldeğirmeni’nde yaşayan görüşmecimizin aktardığı şekliyle;

“Bireysel, liberal, özgür yaşamayı seven insanlar. Çok rahat da dağıtılabilir bir şey. Karşı karşıya geldiğinde öyle bir şeyi yok. Diğer daha örgütlü mahalleler gibi bir şeyi yok...Demin dedim ya hep ilişkiler teğet. Dayanışmadan bir şeyler kaldı o biraz iyi ama o ilişkiler de teğet yani. O teğetlikte kimse kimseye fazla dokunmadan, temas etmeden geçiyor. O yüzden de sıkıntı oluyor. Dağıtılabilir bir şey”.(G38, Ev yemekçisi-kafe işletmecisi, 44)

4.4.6 Çimlerle Ayrılan Profiller

Rıhtımdan Yoğurtçu Parkı'na kadar olan hat üzerinden tarif edebileceğimiz sahil boyu ve sahil boyunu aralıklı olarak takip eden çim alanlar gündüz ve gece uzun sürebilen buluşma ve vakit geçirme yerleridir. Kadıköy'de boş zamanını geçirmek isteyen daha önce günübirlikçi olarak tanımladığımız gruplar bu alanı kullanır. Fakat bu geniş alan kullanıcı profili ile ikiye bölünmüştür. Zaman içerisinde oluşmuş sosyo-kültürel mekansal sınır ile belirlenmiş Moda 1 ve Moda 2 olarak adlandırılan iki ayrı yerden bahsetmek mümkündür. Kadıköy Balondan Moda Deniz Kulübü'ne kadar olan ve Moda 1 olarak adlandırılan çim alan metronun açılmasıyla daha geniş çeperden Kadıköy'e ulaşmış bir grup için cazibe yeri olmuştur. Moda İskelesi'nden Yoğurtçu Parkı'na kadar olan bölge ise Moda 2 ismi ile yaygın kullanımdadır. Bu alanı kullanan gruplar ise semtin dönüşümle birlikte taşınan yeni sakinlerine daha yakın bir sosyo-kültürel arka plana sahiptir. Moda'ya dönüşüm sonrası taşınan görüşmecilerimizden X bu ayrımı şu şekilde ifade etmektedir;

“Balon'a yakın olan tarafta çay bahçesinin altı olan hat var. Mesela ben ilk buraya taşındığımda o tarafa giderdik piknik yapmaya falan. Şimdi yine gidiliyor ediliyor ama orası hafta sonu hakkaten bu şey geyiği var ya “halk geldi vatandaş denize giremedi diye” bu yaz çok belirgindi o anlamda. Orası gerçekten farklı sınıflardan kültürlerden hafta sonu Kadıköy'e takılmak için gelenlerin çoluklu çocuklu ailelerin takıldığı, gençlerin de var. Bir de deniz kulübünden sonraki Kayıkhaneden devam eden sahil var, orası da tam böyle modern, belirli bir sosyo kültürel seviyenin üstünden ekonomik anlamda çalışıyor ya da çalışmıyordan bağımsız olarak belki bir çoğunu hipster olarak tabir edebileceğimiz bir profil takılıyor. Arasında uçurum olan böyle iki sahil hattı durumundan bahsedebiliriz” (G13,STK Çalışanı,37)

Kadıköy çimlerde bahsedilen alanlarda gündelik kullanıcılar arasında bile sosyo-kültürel bir sınır oluştuğunu söylemek mümkündür. Moda 1 olarak adlandırılmış bölgede boş zamanını geçirmekte olan profil bir yarımada olan Moda'nın iç taraflarına geçmeyi pek tercih etmeyenlerden oluşmaktadır.

4.4.7 Varoluşsal Tedirginlik ve Otantik Deneyim Avcılığı

Mekansal özgünlüğün Zukin'in ifadesiyle artık kökler üzerinden değil deneyimler üzerinden kurulduğu daha önceki kısımlarda ifade edilmiştir. Bugün

mahalleleri bugün tercih edenlerin önceliği başka mahallelerde mümkün olmayan deneyimlerin bu mahallelerde yaşanabiliyor olmasıdır. Bunların bir kısmı tüketim mekanlarının ima ettiği küresel kentli hayat tarzlarına ilişkin deneyimlerdir. Fakat incelenen mahallelerde yaşanan dönüşümünü bu bağlamda dünyadaki örneklerden ayırt edici kılan önemli bir değişken vardır. Bu değişken İstanbul'da hayat tarzı bağlamında özgürlüklerin yaşanabildiği alanlardaki daralma ve sıkışmadır. Güncel sosyo-politik iklimde farklı mahallelerde yaşanması mümkün olmadığı için dönüşüm sürecinde taşınanlar ve mahalleleri gündelik ziyaret edenler için bu iki mahallenin özgünlüğü serbest zamanda yaşanabilecek özgür ve bu nedenle de otantik deneyimler üzerine kuruludur. Kültür sanat etkinliklerinin, kafeler barlar gibi eğlence ve tüketim mekanlarının sunduğu sokaklara da taşınan bu deneyimin bir parçası olmak, bu deneyimi sosyal medya platformlarından paylaşmak Kadıköy merkezinin fiziki sınırlarını aşan yüksek bir kalabalık için halen otantikliğini güncel olarak yeniden üreten ve aidiyet oluşturan bir semt deneyimidir. Genç bir ressam olan görüşmecimiz kendi jenerasyonu için kafe kültürüne dair gözlemini şu şekilde açıklamaktadır;

“Bir de benim yaşımındaki insanlar için Türkiye çok büyük bir hayal kırıklığı oldu. Nasıl oldu, işte biz kendi dalgamıza bakarız üretiriz falan, 90ların çocukları falan...Sonra çok fazla siyasi baskı oldu, Gezi olayları oldu, kalbi kırıldı insanların. Bazı şeyler değişmiyor oldu. Para el değiştirdi. Yatırımlar el değiştirdi şunlar bunlar. O kalbi kırık toplumun biraz özendiği o Avrupalı yaşantı arayışına bir tutunacak dal oldu o kafeler falan.” (G9, Ressam,36)

Uzun süredir yerleşik kentli kültüre sahip ve kendine özgü kültürel pratiklerini yaşatabilmiş mahallelerde oluşan bu demografik hareketlilikle yeni gruplara mekansal aidiyet yaratan bu deneyimler mekansal köklere referans vermediği sürece yerel kültürün devamlılığı konusunda tedirginlik yaratmaktadır. Bu mekansal deneyimler, özellikle serbest zaman ve eğlence odaklı olduğu için ve mekanın absorbe edemediği bir kalabalığı dahil ettiği için eski sakinler olduğu kadar mahallelere dönüşümle dahil olan kimi sakinleri de rahatsız eder.

“Anadolu kültürünün de karıştığı bir yer Moda. Kültürümüz kayboluyor, sadece İstanbul değil Anadolu kültürünün de karıştığı bir yer Moda. Çünkü Türkiye'nin kültüründe İstanbul'un asıl halkı Türkler değil ki, Rumlar, Ermeniler,

Yahudiler belki Süryaniler bilmediğim belki şu an azınlık olan kimseler benim bilmediğim. (G2, Yazar, 66)

Yeldeğirmeni mahallesinde ise daha geleneksel değerlerin kaybı üzerinden şekillenen bir endişe göze çarpar;

“Epik sapık adamlar geldi buralara, öyle şeyler oldu. Aile yetişmez, çoluk çocuk yetişmez yani burada zor.” (G33, Bakkal, 60 yaş üstü)

Eğilimleri dönüşüm öncesi ve sonrası şeklinde ayırmış olsak da elbette dönüşüm öncesinde de farklı zamanlarda mahallelere göç etmiş olanlar vardır. Eski sakinlerden olan bir görüşmecimiz, “Eski Berlin mi kaldı, eski Barselona mı kaldı ki eski İstanbul kalsın, eski Moda kalsın” diyerek değişimin kaçınılmaz olduğunu vurgularken bu tedirginliği çok sık dile getirenler ile ilgili şöyle bir gözlemini belirtmektedir;

“Bakıyorum daha militan olanlar; “işte ben 10 sene önce geldim, böyle değildi, şöyle oldu böyle oldu” falan hep onlardan geliyor. Daha eskilerden pek ses çıkmıyor, öyle oluyor, bu demek ki insan yapısı gereği bir şey. Çoğunlukla bunu gözlemledim açıkçası.. Kendi kendini kabul ettirmek için de olabilir, ben işte gerçek Modalıyım diye olabilir.

...ben hep şunu derim, yeni gelen ondan sonra geleni ezmeye çalışır. Böyle bir psikolojik unsur vardır her zaman. Takım değiştirdiyse yeni takımının en önde fanatiklerinden biri olur. Yeni gelenleri de küçümser diğer takımları da yerer. Başka alanlarda inceleyebilir, büyütebiliriz.” (G12, Yazar-Karikatürist, 71)

Moda’da alkollü gece eğlence mekanlarının çokluğu ve sokakta yarattığı atmosfer Moda’yı Yeldeğirmeni mahallesinden daha farklı bir bağlama taşır. Örneğin Moda’da Kadife Sokak, geleneksel mahalle yaşamı devam ederken içkili mekanların çoğalması, gençlerin gösterdiği ilgi ile alt kültürlerle de ev sahipliği yapan gece eğlencesinin sokağı kimi zaman kalabalıkta yürünemeyecek hale dönüştürdüğü bir hale bürünmüştür. Sokak sağladığı özgürlük alanı ile özgün bir deneyim sağlamaktadır. Bu nedenle eğlence hayatının gündelik akışı askıya aldığı gerilimlerde yerleşik sakinlerin şikayetçi olduğu durumlarda gençlerin tepkisi “Bir tane Kadife Sokak var, git başka yerde otur”a kadar uzanmaktadır. Fakat bu sokakta ikamet edenler

için dönüşüm çok hızlı ve ani olduğu için bu tavrı anlamak zorlaşır. Çünkü yerleşik olanlar sokağı eğlence hayatından dolayı tercih etmemişlerdir. Bu kişiler için yıllardır oturdukları sokak bir anda türlü özgürlüklere açık bir şekilde eğlence hayatının aşırı yükseldiği bir yere dönüşmüştür. Eğlence için gelen gruplar yıllar içinde daha farklı kültürel sermayelere sahip kesimleri de buraya çekmişlerdir. Hatta özellikle bazı dönemlerde artan şekilde, farklı semtlerden ve civar kentlerden gelen erkek gruplarının arabalarında aşırı yüksek seste müzik dinleyerek sokaklarda turladıkları görülmektedir.

Kadıköy Belediye Başkanının mahalle sakinleri ile 2022 Temmuz ayında yaptığı toplantıda Kadife Sokak'ta ikamet eden bir sakinin diğer sakinler tarafından da desteklenen sitemi Kadıköy'de vakit geçiren insanların dönüşümüne ilişkindir;

“Burada olan şey artık bir popülasyon değişimine dönmeye başladı. Kadıköy’ün özgürlüğü Kadıköy’de oturan insanlardan oluşuyor, herhangi bir kurumdan değil. Biz burada yaşayıp bunlara anlayış gösterdiğimiz için böyle. Aşağı inin, aynı şeyi Kadıköy’de böyle yani benim sokağımda yapılan şeyi Üsküdar’da Pendik’te yapsam beni linç ederler. Ki bunu gelenler de söylüyor. Buranın bu güzel havasını sağlayan bizleriz ama bizi Kadıköy’den sürüyorlar ve bir süre sonra muhattaplarınız çok değişik olmaya başlayacak böyle giderse. Çünkü gerçekten doğduğum büyüdüğüm yer diye uğraşıyorum ama bu iş böyle gitmiyor. Kadıköy’e daha fazla bar açmak yani öyle bir kalabalık var ki... Ve siz de takdir edersiniz ki herkesin bara girecek parası yok, insanlar direkt olarak sokakta takılmaya geliyorlar...İnsanların özel hayatlarına ya da özgürlüklerine müdahale etmek zaten bizim haddimize değil ancak biz Maslow piramidinin en altının altına düşmek üzereyiz. Bu da bizim yaşam hakkımız. Artık “evinizi satın, defolun gidin, siz buranın tadını yeterince çıkardınız” laflarını duyuyoruz...Kadıköy’ün takılanları bu hale gelmeye başladı. Söylemek istediğim bu... Bunun sizlere (belediye başkanına hitaben) etkisi bir süre sonra karşınızda bizler olmayacağız, çok değişik tipler olacak.”

Eski sakinler özgün mahalleli kültürünün korunması, göçmenler bu mahalleli kültürü sayesinde mahallelerde mümkün olan özgün yeni deneyimlerin yaşanmasını önceliklendiren bir eğilimdedir. Bir diğer yandan eski sakinler de göçmenler de Kadıköy’ün genişleyen profili ve fiziki sınırları aşan kalabalığı ile özgünlüğünün kaybolmasından tedirginlik duymaktadır.

4.4.8 Prestij Mekanları ve Alternatif veya Karşı Mekanlar

Kadıköy “hip”leşirken mahallelerde yüksek hesaplar ödenen, “tüketmenin” prestij kazandırdığı mekanlar çoğalmaktadır. Bu mekanların yanı sıra az para harcayarak vakit geçirilebilen kamusal alanlar ve özel işletmeler de genişlemektedir. Kadıköy’ün kentsel imge repertuarını zenginleştiren bu mekansal çeşitlilik özgür bir atmosfer ve kültürel sermaye ile ilişkilenen özenli bir üslup paydasında birleşirken ekonomik hacim ve oluşturdıkları sosyalleşme biçimleri ile birbirlerinden ayrışabilmektedirler. Fakat bu mekanlar her iki halde de kolektif bir deneyim alanı oluşturarak dahil olanlarda aidiyet yaratır, Kadıköy’ün parçası olma fırsatı ve duygusunu pekiştirirler.

Öncelikle kamusal alanlara bakıldığında çimler, sahil ve sokaklar farklı özgürlüklere açık şekilde kolektif deneyim alanı oluşturur. Görüşmecimiz (G30) Kadıköy’e komşu başka bir ilçenin sahilinde arkadaşlarının içki içerken zabıtalardan “yan ilçeye geçin burada sizi uyarmak zorundayız” şeklinde uyarı aldığını belirttiikten sonra Kadıköy’ün ayırt edici yönünü şu şekilde ifade etmektedir;

“Böyle düşününce bizim Moda’da, Kadıköy’ün bir sahilinde yazın akşamları gelip herkes portatif masasını artık koyup rakı masası açabiliyor sonuçta. Ha içkiyle mi özgürlük sınırlı? Hayır değil ama o da bir yaşam biçimi ve o da bir keyif, o da bir özgürlük, o da bir tercih. Bunu yaşayabilme özgürlüğü var insanların.”(G30, STK Çalışanı, 44)

Bu haliyle muhafakazarlaşan metropol içinde eskiden beri devam eden özgürlüklerin korunması ve artan taleple genişlemesi ile karşı mekan olarak adlandırılacak kamusal alanlar oluşmaktadır. Kadıköy Belediyesi kamusal alanda yalnızca müdahil olmayarak dahi bu alanlardaki özgürlüğe destek vermiş olur. Kadıköy Belediyesi ayrıca hayata geçirdiği ve “yeni(likçi) bir yaklaşımla oluşturulan yeni nesil bir kamusal alan” olarak tanımladığı Idea gibi mekanlarla da freelance ya da esnek çalışan, bu sebeplerle doğan ihtiyaçlarını kafelerde karşılamak durumunda kalan sakinlerine de kamusal alan hizmeti sunmaktadır. Freelance çalışan görüşmecimiz (G14) bu kamusal esnek çalışma mekanını şu şekilde tanımlar:

“Mesela yetiştirmem gereken şey varsa Idea’da 4-5 gün mesai yapıyorum. Kahvemi yemeğimi çıkınımı hazırlayıp gidiyorum falan. Onun dışında mesela, dün

nerede çalıştım? Rıhtım’da bir kütüphane varmış, değişiklik olsun diye oraya gittim. Kadıköy’ü yine sevdim. Çünkü araştırmacı kalabalığı var yani.” (G14, Freelance Etki Ölçüm Danışmanı, 36)

Bu tip alanlar Kadıköy’ün yalnızca pahalı menüleri olan prestijli mekan müdavimlerini değil daha geniş sınıfsal alandan grupları da kapsayabilmesini sağlar. Mahallelerde prestijli olarak işaret edebileceğimiz tüketim mekanlarının dahi alternatif bir dili olduğunu söylemek mümkündür. Fakat yine de ödenen hesapların yüksekliği kadar kurulan atmosfere de yansıyan bir elitizm buralarda bulunur. Daha çok alternatif mekanlarda sosyalleşen bir görüşmecimiz bu tür mekanlara girdiğindeki hissiyatını şu şekilde ifade etmektedir;

“Ama şöyle de bir şey var ya çok güzel mekan, gerçekten çok güzel bir mekan ama çok suratsızlık, bu kadar cool olmaya gerek yok. Genel olarak galiba barlar sokağında olabilir o hissiyat yavaş yavaş; orada bir cool “sen kimsin?” bakışı var. Çünkü bir yandan da ben zaten oraya çok büyük paralar bırakmayacak bir insan olarak görünüyorum, bir çay içecek kalkacak bir tipolojiyim. Ama bundan da bağımsız olarak böyle bir şey varmış gibi geliyor. Özellikle de bu yeni nesil kahveciler, şeyler... Bir yerde daha oldu Böcek’te. Böcek diye bir yer. “Hemen çıkalım buradan Arzu” dedim. Çok fena geldiler bana. Çünkü çok cool herkes. Ne yapıyorsunuz abi? Çok ciddi bir iş yapmıyorsunuz, bir kahve veriyorsunuz yani.” (G15, Mimar-Yoga Eğitmeni, 34)

Özellikle Yeldeğirmeni mahallesi için mekanların özenli ama lüks hissi yaratmayan bir üslupla kurulduğu görülür. Yeldeğirmeni mahallesinde ev yemekçisi işleten Barış’ın aktardığı üzere;

“Starbucks 1 hafta incelemiş. Starbucks girmede mahalleye. Mahallenin farklı da bir şeyi var zaten o tarz bir şey değil. Ne o Starbucks tarzı yeri ne de nargile kafe tarzı yeri istemiyor. Biraz daha salaş, o tarz şeyleri seviyorlar. Selam vereceği edeceği...” (G38, Ev Yemekleri-Kafe İşletmecisi, 44)

Moda ‘da Yeldeğirmeni’nden farklı olarak prestij mekanlarının sayısı daha fazladır. Bu mekanlarda stil özellikle ön plana çıkar. Kendisi de bir kahvaltıcı işleten görüşmecimiz bu türden mekanları *“İki peynir tabağı koydun önümüze diye artisliğin kime? Bir bisiklet asınca duvara tarz mı oluyoruz?”* şeklinde sorgulamaktadır.

Kendilerinin mekanın instagram hesabının içeriklerini hazırlamak ile ilgili bir danışmanla çalıştıkları süreçte profesyonel danışmanların oluşturmaya çalıştığı stile ilişkin çekincelerini şu şekilde anlatmaktadır;

“(Instagram postuna) “Kahvaltının mutlulukla ilgisi var mı?” yazdığı takdirde mesela benim kanım çekiliyor. O Naga değil. Naga benim çıplak terimi silerek çıkmam yani ya da Hamit’in gecenin bir vakti olmuş orada sürekli çiçek ekiyor olması yani. İçeride menemen pişiyor bir taraftan. Naga bu olduğu için başka mekanların da kullandığı profesyonel danışmana bunu anlatamıyorsun.”(G36, Kahvaltı Mekanı İşletmecisi, 39)

Kadıköy’de sosyal hareketlere angaje, mekanların inanılan değerlerin hayata geçmesi için tasarlandığı kimi yerler de bulunur. Örneğin, dünyada benzer örnekleri olan ve kendi ifadeleri ile “alternatif ekonominin denendiği hiyerarşi ve otorite olmadan kollektif olarak yönetilen” Komşu Kafe Kolektifi Yeldeğirmeni mahallesinde hayata geçip 2019 yılına kadar sürdürülebilmiştir. Ya da Suriyeli sanatçıların ortak bir paylaşım alanı olarak kurduğu bir inisiyatif olan Arthere günlük olarak kafe şeklinde hizmet vermektedir. Ama bir kasası ya da garsonu yoktur. Kapısı açıktır. En az bir sorumlu kişi vardır fakat gelenler kendi çayını kahvesini alır, masalarda oturur çalışır sohbet eder ve güven ilişkisini vurgular şekilde mutfak tarafında duran bir kutuya yiyip içtiklerinin ücretini bırakıp çıkarlar. Örneklerde belirtildiği gibi tümüyle alternatif ekonomi üzerine kurulu mekanlar hayata geçirilebilmiştir. Fakat yaygın eğilim bir iş modelinin içine dayanışmacı ekonomileri entegre etme çabasıdır. Örneğin kafenin içerisinde bir alana müşterilerin giymediği kıyafetlerini bırakıp, ihtiyacı olanı alabilecekleri bir takas alanı oluşturmak, mahallelinin kompostunu toplamak, askıda hizmet uygulamaları yapmak benzeri müşterekleşmeye dönük pratikler sıklıkla görülmektedir. Yeldeğirmeni’nde kafe işleten kadın görüşmecimiz, kafenin kurulma aşamasından itibaren motivasyonunu şu şekilde aktarmaktadır;

“Yo yo yo, öyle bir hayal, bir kafem olsun arkadaşlarım gelir gider gibi bir şeyle açılmadı burası. Burası aslında insanlara sürdürülebilir gıdanın ve sürdürülebilir bir işletmenin, doğayla uyumlu bir işletmenin mümkün olduğunu göstermek için kuruldu. Bu bir iş modeli. Böyle bir iş modelinin mümkün olduğunu insanlara göstermek için de önce sizin yapmış olmanız gerekiyor bunu. Buna

inandırmak için ve büyük değişikliklere gitmek için; tamamen böyle.” (G35, Kafe İşletmecisi, 32)

İşletilen mekanlar değer yargıları açısından belli bir çizgiye oturduğunda müdavimler de bir topluluk oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Yine aynı görüşmecimizin belirttiği üzere;

“Bir komünite iki farklı şekilde kurulur: bir kendiliğinden, iki güdümlü. Biz işi tamamen herkese bıraktık. O insanlar değişebilir ama o topluluk ilerlemeye devam ediyor. Çünkü hiç kimsenin stabil görevleri yok, hiç kimsenin nöbet listeleri yok, hiç kimse şunu-bunu yapmak zorunda değil. Sadece var olarak bir topluluğun parçası olabilir herkes; kendiliğinden oluyor. Bunun için bir çaba sarfetmiyoruz. Zaten günün sonunda şu an İsveçli bir Erasmus stajyerimiz var bunları gözlemleyen. Pandemi sonrası ekolojik sorumluluklu topluluk oluşumlarıyla ilgili bir çalışması var, burayı gözlemliyor. Biz hiçbir şey yapmıyoruz, biz de gözlemciyiz.” (G35, Kafe İşletmecisi, 32)

Kapitalizm ve tüketim kültürü eleştirisi, ekolojik farkındalık, sürdürülebilirlik gibi politik konumlanışlarını hayat tarzının içine alan gruplar bu gibi mekanlarda sosyalleşmeyi tercih etmenin yanı sıra daha önceden mahallelerde bulunan belli mekanları da kendi ihtiyaçlarına uyumlu şekilde kullanabilmektedir. Örneğin Kadıköy’de doğup büyümüş görüşmecimiz (G23) daha önce bir prestij mekanı olarak tanımlayabileceğimiz yerlerde yoğun vakit geçirdiğini anlattıktan sonra veganlığa geçiş sürecinde vakit geçirdiği kişi ve mekanların değişimini şu şekilde ifade etmektedir;

“(Gezi Parkı Olayları sonrası) “hayvan hakları, bütün hayvanlar eşit olsun şöyle böyle” falan diyordum ama bir an durdum böyle “ben hayatımda onu yapmıyorum ki nasıl olabilir bu?” dedim. Onu çok hızlı fark ettim yani...Bir vegan grupta tanıştım. Kadıköy’de bir yere yemeğe gidiyorlarmış “a gel sen de tanıştıralım seni” falan dediler Kadıköy’de. Gittim buluştum, hayatımda ilk defa yani öyle vegan insan tanıdım. Eve dönerken herkesi sırayla aramaya başladım: “ben vegan oldum, vegan oldum artık”... Sonra Kadıköy’deki arkadaşlar öyle değişti. Bu sefer vegan arkadaşlar edinip daha bu dediğim dert edinilen konuları konuşabildiğim insanlar çevremde olmaya başladı... Ben tabii bu sefer öyle olunca ne yemeklere davet

edilmeye başladım ne o; öyle arayı açtı yani o süreç. Yeni arkadaşlarla daha başka Kadıköy'ü yaşamaya başladım. Gidip daha kahve; kahveler vardı mesela, kahvelere gidiyorduk kendi yemeklerimiz oluyordu, kahveye gidip masayı şey yapıp... Çay bahçesinin kapalı mekanı gibi. Daha çarşının içinde kahveler vardı adamların amcaların falan takıldığı. Mesela oralara falan gidip böyle kocaman masada istediğimiz yemekleri götürüp çay içip takıldığımız".(G23, Seramik Sanatçısı,34)

Dönüşüm süreci ile birlikte iki mahallede de bir yandan prestij mekanları bir diğer yandan da değerler üzerine kurulu dayanışma ekonomilerini mekanlarına entegre etmeye çalışan işletmeler ve bu işletmeler etrafında gelişen sosyalleşme biçimleri genişlemektedir.

4.4.9 Mülkiyetler Çatışması : Mekan Sahipleri ile Mahalleli

İki mahallede de dönüşüm süreciyle birlikte pek çok dükkan hizmet sektörüne geçiş yapmıştır. Mahallede ikamet edenler dönüşümle birlikte çoğalmış olan tüketim mekanlarının fiziksel sınırları aşması ile gerilim halindedir. Kaldırım işgalleri, yasal saatleri aşabilen ses yalıtımsız mekanlardan gelen gürültü kirliliği, atıkların uygun şekilde atılmaması gibi işletmelerin gündelik akışta sıklıkla sebep olduğu durumlar mahalle sakinleri ile işletmecileri kamusal alanın paylaşımı konusunda karşı karşıya getirmektedir. Yeldeğirmeni mahallesinde alkol ruhsatı olan iki mekan bulunmaktadır. Moda'da ise durum farklıdır; bu mahallede alkollü mekan sayısının fazlalığı ve gece eğlence mekanlarının çokça bulunması nedeniyle gece hareketlilik saatlerinin uzaması, ses kirliliği ve kimi zaman güvenlik zafiyeti gibi sorunlardan söz etmek daha olasıdır.

2019 yılında yerel seçim öncesi Moda muhtarı, tüm partilerden belediye başkan adaylarının mahalleli ile 1,5-2 saat süreyle ayrı ayrı buluştuğu toplantılar organize etmiştir. Soru cevap şeklinde ilerleyen bu toplantılarda her adaya aynı şekilde sorulan önceden belirlenmiş 5 sorudan biri "ekibinizde mekan sahibi veya müteahhit var mı? Halkın mı "onların" mı haklarını gözeteceksiniz? olmuştur. Bu toplantılarda genel sitem "oyu bizden alıyorsunuz ama mekan sahiplerini farklı sebeplerle bize önceliyorsunuz" şeklindedir. Mahallelerin dile getirilen ortak önerisi kırmızı bir hat belirlenerek özellikle alkollü mekanların o hattın içinde kalması, mahallenin içinde yeni ruhsat verilmemesi yönündedir.

Bir diğ er yandan bir apartmanda yeni bir mekan açılmasının birincil şartı o apartman sakinlerinden imzalı onay alınmasıdır. Yeni mekanların karlılık oranlarının genellikle yüksek olmasından fayda sağlamak isteyen apartman sakinlerinin belli avantajların peşinden koştuğu görülebilmektedir. Bu durumda sıklıkla Belediye’ye ruhsat verilmemesi konusunda şikayette bulunanların kendi apartmanlarında açılan yeni işletmeye onay vermiş olduğu anlamını taşır. Fakat bitişik nizam ya da ortak avlulu apartmanlarda yan ya da karşı apartmanlar birbirlerine çok yakın olduğu için kendisi izin vermese dahi yan apartmanın izin vermesi sonucu da fiziksel sınırların farklı şekilde aşılmasına maruz kalılabilmektedir.

Kimi zaman mahallelinin birlikte hareketi ile mekanlarla belli bir iletişimin kurulabildiği görülmektedir;

“Kadıköy’de çok sık el değiştirir mekanlar. Modalı eğer bir yeri tutmazsa hayatı çok zor. Çünkü sadece dışarıdan gelenle de dönmüyor. şimdi mekan eğer semt halkı ile itişmezse sorun yaşamaz. Ama mesela açıkça söyleyeyim Fil Bar, Fil Barın birkaç şubesi var. Bir şubesini de Moda Buruna doğru açtı. Tabi mahalleliyi bir heyecan bastı, haklı olarak. Çünkü Fil en aykırı barlarımızdan biridir, her açıdan. Fakat semt halkı civarda oturanlar toplandılar gittiler hayırlı olsun dediler. Lütfen şuna şuna şuna dikkat et dediler, ne biz rahatsız olalım ne de biz seni şikayet edelim sen rahatsız ol. Ve gerçekten şimdi orada uyumlu olarak orada devam edebiliyor işletmesine. Semtten de gidenler var, dışarıdan da gelenler var”

Kadıköy Belediye başkanı belediyedeki birimlerin sorumluları ile birlikte her yıl mahallelilerle buluştuğu toplantılar organize etmektedir. Bu mahalle toplantılarında her sene mutlaka dile gelen ve en gerilim yaratan konu Kadıköy Belediyesinin usulüne uygun olmayan yerlere ruhsat verdiği, sonrasında gereken kontrolleri yapmadığı bu nedenle mahallelinin güvenliğini ve huzurlu yaşamını koruyamadığı üzerinedir. Toplantılarda kimi dernekleşmiş olan mekan işletmecilerinin temsilcileri de söz almakta, aslında “taşkınlık” yapan sayılı mekan olduğunu ve bu mekanların da yine mekan sahiplerinin kendi arasındaki dayanışmayla önlenebileceğine dair izlenimlerini sunmaktadırlar. Sabrı tükenmiş ve kızgın tonda Belediye Başkanı’na yöneltilen şikayetlerden kimileri eğlence mekanların çoğalması ile ilişkili olsa da mekan dışında gerçekleşen ve bu nedenle de Kadıköy Belediyesi’nin yetki sınırlarını aşan durumların çözümü güçleşmektedir. 2022 yılı temmuz ayında

yapılan toplantıda Belediye Başkanı Serdil Dara Odabaşı aslında taşkınlık, gürültü, güvensizlik yaratan grubun mekanlarda vakit geçirenlerden çok mekanların dışında vakit geçirenler olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Mahallelinin denetimsiz olduğunu öne sürdüğü mekanların denetim altında olduğunu asıl sıkıntı yaratan durumların mekanlara ait olmayan alanlarda geliştiğini öne sürmüştür;

“3 yılda verdiğim ruhsat sayısı 15; yeni mekan. Şimdi 15 mekanla mı Kadıköy’de bu sorunların hepsini ben yarattım? Bunun sosyolojik yapısını daha önce de anlattım. Müdahale ediyoruz. Kanun dışına çıkan, çizgi dışına çıkan bütün esnafa müdahale ediyoruz. Milyon milyon ceza kesiyoruz. Ama burada 2 şeyi birbirinden ayırmak gerekiyor; biz kimsenin yaşam alanına müdahale etmemeye çalışıyoruz. Buraya mafyayı sokmamaya çalışıyoruz. Ona rağmen Kadıköy mekanlarına mafya girmeye çalışıyor. Biraz önce anlatmaya çalıştım; organize bir saldırı var. Bu saldırı sadece bir mekanın kapatılmasıyla ilgili değil. Sizlerin, bizlerin, komşularımızın yaşam alanına müdahale var. Bir şeyi ortaya koyarken ne olursunuz her şeyini düşünerek ortaya koyalım. Tekrar söylüyorum, iki kişi sokakta cinsel bir münasebete giriyorsa siz ne yapacaksınız, ben ne yapacağım? Mekanın dışına çıktıktan sonra oranın yetkisi Kadıköy Belediyesinin yetkisini aşıyor. Onun için diyorum keşke kaymakam yanımda otursa da sizin bu sorularınıza aynı şekilde o da cevap verebilse.”

4.4.10 Değişen Talepler ve Artan Rant

Kadıköy’de incelediğimiz mahalleler sosyo-ekonomik açıdan farklılıklar göstermesine rağmen dönüşüm öncesinde geleneksel olarak geniş bir esnaf çeşitliliğine sahiptir. Daha önceki bölümlerde bu esnaf çeşitliliğinin azaldığını yerini hizmet sektöründeki farklı mekanlara bıraktığını gösteren haritalara yer vermiştik. Mahallelere sonradan taşınanlar yoğunluklu olarak geleneksel mahalle dokusunu oluşturan esnaf çeşitliliğinin mahallelere taşınmalarında teşvik edici bir etken olduğunu ifade etmiş olsalar da tüketim alışkanlıkları bakkal, manav, yorgancı türündeki esnafın mahalledeki kalıcılığını güçleştirmektedir. Mahallelerde oluşan hareketlilikle gelişen ekonomik hacim daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere bazı sektörleri olumlu etkilerken bazılarını ürün ya da tarzlara bağlı olarak dışlar.

Mahallede 2009 yılından bu yana ikamet eden görüşmecimiz Kadıköy merkezindeki dönüşümü kendi mahallesindeki esnaftaki çeşitliliğin azalması üzerinden çok net gördüğünü söyledikten sonra şu şekilde devam etmektedir;

... çilingirimizin kapanıp kafeye dönüşmesi, perdecinin kapanıp kafe olması. Artık bir yorgancı kapanınca falan camına “sen de kafe olacaksın, biliyorum” yazıyorlar. (G37, Dergi Editörü, 32)

Eski mahalleliler ve özellikle yaşça büyük olanlar için bu durum yıllardır sürdürdükleri alışveriş alışkanlıkları ve alışveriş biçimleri ile sosyalleşme şekillerinde değişikliğe sebep olduğu için belli bir yabancılaşma yaratmaktadır. Yeldeğirmeni mahallesinde mülk sahibi olarak 1994 yılında emekli olduğundan bu yana bakkal işleten Ali Bakkal, aslında kiraya verse kazandığının en az 3 katını kazanacağını ifade ediyor ama işletmeci olarak kalma sebebini “emeklilik sonrası hayatında bir hareket” olarak açıklıyor. Kendisinin de son kalan eski esnaflardan birisi olarak mahalleli için önem taşıdığına inandığını ifade ediyor;

“Birkaç sefer kapatmayı düşündüm vazgeçirdiler. Çünkü mahallenin her şeyi benim. Ev anahtarını getirir herkes bana bırakır, parasını bırakır, altınını bırakır tatile gidiyor eve bırakmaz getirir bana bırakır. Öyle bir şeyim var. Onun için bırakmak istemezler beni.” (G33, Bakkal, 60 üstü)

Bakkalların mahalleli ile ilişkisini Moda’da bir apartman görevlisi olan görüşmecimiz de şu şekilde anlatmaktadır;

“Eskiden beri olanlar; eskiden burada Özvarış vardı. Önceden Akpınar’dı el değiştirdi Özvarış oldu. Ürünleri çok kaliteli bir de biz onları tek tek seçiyoruz. Ürün yoksa yeni kasa çıkarttırıyoruz, o kadar artık. Yani yeni kasa, almıyoruz bekliyoruz; almıyoruz yani müşteriye (güliyor)... Öyle. Bakkallar kapandı, bakkallar daha iyiydi. Bu kapıcısı olmayanlar daha önce bakkala diyordu işte “akşama ekmeğimi şunumu bunumu hazırlayıver” giderken bakkaldan alırdı, poşeti dolapta hazırlardı. Şimdi öyle bir şey kalmadı. Bakkallar tamamı ile kapanmasa da manavını, baya bir şeylerini bıraktılar. Eskiden bakkalımız yufka bile satardı. Yani buradan gelirdi yufka alırdı hani müşteri yukarı çıkmasın diye. Tabii müşterinin de ayağını yukarı kesmede bir nevi taktikti de... Şimdi artık bir limon bile bulamıyorsun bakkalda. Bir nevi tekele döndü.” (G24, Apartman Görevlisi, 50)

Mahallelerin yeni profilini de göz önünde bulundurarak şekillenen marketler ise kalıcı olabilmektedir. Örneğin Yeldeğirmeni Mahallesi'nde Salı Pazarı isimli market “dev vegan rafı” ve “taze sebzeleri” ile “fiyatları yüksek olmasına rağmen” yeni taşınanların da alışveriş ettiği bir markete dönüşmüştür. Fakat özellikle pandemi süreci sonrası ürünleri hızlı bir şekilde eve getirme hizmeti sunan internet alışveriş uygulamalarının marketleri olumsuz etkilediği de görülmektedir.

Bir diğer yandan mahallelerdeki rant artışı marketlerdeki fiyatları da yükseltmektedir. Hayat tarzı ile sıkışanlar olarak ifade ettiğimiz gruplar bu bağlamda kendi taktiklerini geliştirmektedir.

“Eve çok yakın bir Umut Marketimiz var, evet sebzesi çok güzel her dem taze ama Umut Marketle ömür geçmiyor çünkü fiyatları müthiş yüksek. O yüzden Mopaş'ın indirimlerini takip ediyorum her salı. Gidip oradan yapıyorum alışverişimi... Mesela et fiyatları da burada daha yüksek Kartal ve Maltepe'ye oranla. Bazen eti buradan aldığım oluyor ama bazen de aylık oradan alıp getirdiğim oluyor açıkçası. Buranın küçük marketlerinde fiyatların İstanbul'daki diğer semtlere göre daha yüksek olduğunu söyleyebilirim.” (G22, Fotoğrafçı, 35)

Bakkallar azalırken Mopaş, Carefour, Migros gibi market zincirlerin şubeleri çoğalmaktadır. Bu marketlerde orta sınıfa hitap eden markalar ve ürünler satışıdır. Mahallelerde yaşayan sakinlerin gündelik tüketim alışkanlıklarında gösterge olarak kabul edilebilecek şekilde bu zincirlerin daha üst segmentlere hitap eden gruplarına buralarda rastlanmamaktadır.

Mahallelerde daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere yükselen yapılı çevre rantı eski binaların yıkılıp yeniden yapıldığı kentsel dönüşüm modelinden ziyade işlevlerindeki dönüşüm ekseninde yaşanmıştır. Güncel olarak İstanbul'da yaşanan barınma krizinin en dezavantajlı gruplarından olan gençler ve öğrencilerin yüksek sayıda olduğu mahallelerde de zaten artmış olan rant, İstanbul'da genel olarak yaşanan barınma krizi ile birleştiğinde yakıcı bir noktaya taşınmıştır.

Yeldeğirmeni Mahallesi'nde kirada oturduğu evi belediyenin yaptığı deprem risk analizlerinde yüksek riskli çıkan mahallenin muhtarı, başka bir semte taşınması yasal olmadığı için yedi aydır arayışta olmasına rağmen mahallede ev bulamadığını ifade etmiştir.

Hem işlettiği kafede hem de yaşadığı evde kiracı olan görüşmecimiz (G35) de kafe müşterileri üzerinden gözlemlerini şu şekilde paylaşmaktadır;

“Bence ciddi bir barınma problemiyle karşı karşıyayız ve düşünün ki siz neredeyse minimum 1 yıldır barınma kaygısıyla yaşıyorsunuz. Nasıl bir psikolojiyle yaşarsınız? Günlük hayatınız ne olur, mahallelinin yarısından çoğu Prozac ve Lustral kullanıyor. Ben şu masalara gelen insanların paket paket bütün antidepresanlarını görüyorum. Büyük bir çoğunluğunun bir numaralı problemi barınma. Bunun önüne geçilmesi lazım. Yoksa biz, burası özelinde konuşuyorum, burada ev sahibi olmayan insanların büyük bir çoğunluğu zaten 20’li yaşların sonu 30’lu yaşların başı 40’ların sonu. O aralıkta kiracıların büyük bir çoğunluğu ve bu insanların yarısından fazlası psikolojik tedavi görüyor, 1 numaralı problemleri barınma.” (G35, Kafe İşletmecisi,32)

Barınmanın kendileri üzerinde yarattığı güvencesizlik hissi kiracı olan her görüşmecimizin ifadesine yansımıştır. Moda’da 4000 tl olarak tuttuğu ev ilk yılın sonunda 5000 tl olan görüşmecimiz (G31) bundan beş ay sonra yeniden zam talebinde bulunan ev sahibi ile yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır;

“Burada kiralar fırlayıp gidince bu sefer (5 ay sonra) tekrar zam yapmamı istedi. Ben de dedim iyi niyetli davranayım, normalde böyle bir şey yapmama gerek bile yoktu Ondan sonra mayıs ayında tekrar zam yaptım, 7000 lira oldu. Ev sahibim avukat, benim bu konulara hakim olduğumu da biliyor; isteyemeyeceğini de biliyor. O yüzden tamamen biraz da iyi niyetli davranmaya çalıştı. Biraz daha vicdanıma oynayarak artırmaya çalıştı yani... Ben de tamamen iyi niyetli yaklaşmak için zaten kabul ettim. Sonuçta evi satmaya kalkarsa başka şeylerle uğraşacağım. Sorun çıkmasın diye ben dedim “tamam olur” bir ara yol ayarlamaya çalıştım.”(G31, Şehir Plancısı, 37)

Barınma sıkıntısına ilişkin eski sakinler arasında bulunan ev sahiplerinin payına ilişkin Yeldeğirmeni mahalle muhtarının aktarımı şu şekildedir,

Eski mahalleliler mahalle kültürü yok oldu diyorlar, bizim mahallemiz böyle değildi, gençler geldi kafeler geldi bu hale geldi...Kafeleri ben kiraya vermiyorum, benim dükkanım yok...Evler yine eski Yeldeğirmenlilere ait, bu mahalleyi çok seven, mahalle kültürünü, mahallenin yapısını doğasını korumaya çalışan eski

Yeldeğirmenli. Bu kadar fahiş fiyatlara yine sizinkiler veriyor, ben vermiyorum kiraya. Şimdi sen kiraya veriyorsun bu evleri bu kadar fahiş fiyatlara kiraya verirken, bu gençlere kiraya verirken sıkıntı yok, parayı alırken sıkıntı yok. Ama gençler gürültü yaptığında sıkıntı var. Ne ekersen onu biçersin. Herkes ektiğini biçer. Para alacağım bana kim gelirse paramı versin de kim gelirse gelsin dersin böyle bir mahalleyle karşılaşırısın. Ama yok kardeşim ben hakkım neyse, bu evin ederi neyse onu alacağım gelsin insanlar otursun dersin... Gençler ne yapıyor-gençleri suçlamıyorum bu arada-veriyor 1+1'i 7000 liraya; 1+1'de 7000 lirayı bir öğrenci nasıl ödeyecek ya, bir üniversiteli nasıl ödeyecek? O 1+1 eve alıyor 2-3 tane arkadaş daha. Ya da veriyor evi airbnb'ye, oradan yabancı turist alıyor; kirasını oradan çıkarıyor.

4.5. Tartışma: Etkileşim alanı olarak Kadıköy Kent merkezindeki Mahalleler

Kadıköy metropol içinde hayat tarzı bağlamında sıkışmanın verdiği fiziki sınırların paylaşımından doğan tüm sıkıntılarla birlikte yine de bugün halen referans verdiği anlamlar değişmeden fakat gündelik hayattaki pratikleri değişerek kendini yeniden üretmeye devam etmektedir. Halen burada uzun süredir yaşayan yerliler için de, sonradan taşınan ve Kadıköy'de ikamet etmeyi tercih edenler için de, gündelik olarak boş vakitlerini burada geçirmek isteyenler için de Kadıköy özgür ve kentli olmanın mekanıdır. Bu üç grubun arayışları ihtiyaçları değişse de ve hatta birbirleri ile çoğu zaman çatışsa da Kadıköy tüm bu gruplara tüketim peyzajının şemsiyesinde bir özgürlük alanı sunmaktadır. Fakat bu gruplar için Kadıköy'ün otantikliğinin nasıl kavrandığı kritik bir bağlamda farklılık göstermektedir. Zukin'in ifade ettiği şekliyle Kadıköy'ün kökleri yerleşik anlam ve değer yargılarıdır. Muhayyel Kadıköy bölümünde Kadıköy'e özgü kökleşmiş özgün yaşantılar sunulmuştur. Bugün ise kökler yerine tarzlara olan geçiş ile, mekanın otantikliği mekanda köklenen değerler ve anlamlar yerine küresel tüketim kültürünün etkisinde akışta olan şeyler ve deneyimler üzerinden ele alınmaktadır. Bu farkla birlikte her kesim Kadıköy'ün kendince özgün bulduğu katmanını yaşar. Bu durum Kadıköy'ün köklerini farklı şekillerde dönüştürür, yapı bozuma uğratar yaht yeniden üretir.

İncelediğimiz yerele yönelmiş hareketlilik sonucunda oluşan yeni sosyalleşme biçimleriyle Kadıköy'ün her gün yenilenen ve yeniden kurulan gündelik hayatı içinde yerelin müşterek bir tahayyül oluşturma potansiyeli önemli bir tartışma konusudur. Kadıköy için güncel müşterek tahayyülün oluşma ihtimalinde en kuvvetli görünen

damar kültürel sermaye üzerine kurulu özgür kentli hayat tarzları olarak öne çıkmaktadır. Fakat müşterek bir tahayyülün müzakere sürecinde “kentli”likten ne anlaşıldığı önemli bir gündemdir. Hali hazırda kutuplaşmış, ideolojinin mekansal ayrışma getirdiği bir metropolde Kadıköy aidiyetini modern kentliliğin bir alan savunması olarak görerek “yüksek kültür” üzerinden kuran kesimler için yeni gelen “kalabalık” yalnızca kentli kültüre zarar verecek, kentli “modern” “yüksek” kültürü yok edecek bir kaos yaratır. Oysa kentlilik, yeni sosyal hareketlerle de gitgide daha fazla grup tarafından benimsenir şekilde kentlilik bilincinin içine gündelik kullanıcılar da dahil tüm kent sakinlerin müdahil olma hakkını teslim etmektedir.

Bu noktada, farklı kesimlerin karşılaşması ile oluşacak müzakareyi olumsuz etkileyen en önemli etken kent içinde yaşanan sıkışmadır. Yeni orta sınıfların kente dair beklentileri niteliksel büyüme üzerinedir. Öne çıkan niteliksel büyüme göstergeleri arasında sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, kentli sosyalleşme alanlarının ve hizmetlerinin gelişmesi, katılımcılık, gündelik hayatın estetize yaşanmasına katkı sunan kentsel tasarımlar sayılabilir. Kadıköy Belediyesi yerel yönetim olarak bu tür taleplerin yönetişimi için hazırlıklı ve hatta öncü de olan adımlar atmaktadır. Fakat Kadıköy merkezde ulusal politik iklim ve metropol içindeki mekansal ayrışma ile yaşanan sıkışma mekanın fiziki sınırların aşılmasına sebep olmuş; mekanın fiziki sınırlarının aşılması da hayat tarzı özgürlüğünün sayılan tüm niteliksel büyüme beklentilerinin önüne geçtiği, bu beklentilerin düşürüldüğü bir kentli yaşama dönüşmüştür. Fiziksel sınırların aşımı ve yaşanan sıkışma tüm gruplar için birlikte yaşama dair müşterek tahayyüllerin oluşumuna olumsuz etki etmektedir.

5. SON SÖZ

Tarihsel olarak kent niteliğine sahip Kadıköy merkez mahalleleri bugün bazı yönleriyle dünyadaki örneklerine benzer, bazı yönleriyle tümüyle kendine has sayılabilecek bir kentsel dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşüm, mahallelere (yeni) orta sınıf sakinlerin taşındığı, özellikle hafta sonu farklı profillerde yeni ziyaretçilerin geldiği, sanat ve kültür mekanlarının çoğaldığı fakat yine de bu kültürel üretim mekanlarının tüketim kültürü ve eğlence sektörü içinde kaybolma riskini hep kapıda hissettiği bir dönüşümdür. Tüm bu dönüşüm süreçlerinin benzerleri günümüzde farklı coğrafyalarda da yaşanmaktadır ve literatürde genellikle mutenalaştırma teorileri çerçevesinde incelenirler.

Mekanlar (iç mekanlar/mahalleler/semter/kentler/metropoller), o mekanın kendine has bir kültürel üretim alanı olmasını sağlayan bileşenleri ile kendine özgü çeşitliliği içinde barındıran özgün bir bütün yaratma potansiyeline sahiptir. Mutenalaştırma teorileri bu özgün bütüne müdahale eden/zarar veren/, bu bütünü yok eden güç ilişkilerini ve sonuçlarını araştırır. Bu müdahaleler genellikle özel sermaye yahut devlet eliyle yapılır; varlığı mekanda gösterişli bir güç alanı yaratır ve bu güç alanı kimi zaman kendinden öncekileri tümüyle yutar, kimi zaman yeni belirlenmiş finansal amaca uygun hale dönüştürür. Mutenalaştırmanın yaşandığı bölgelerde yok edilen “eski”nin yerine yapılan “yeni”, zenginler hedeflenerek yapılmıştır ve zamanla bu maddi karşılığı ödeyemeyenlerin mutenalaştırılan bölgeyi kendiliğinden terk etmesi beklenir. Eş zamanlı olarak medya da “eski” ve “yeni” yi pazarlama kurallarına uygun oranlarda birleştirerek mutenalaştırılan bölge için (kimlikler – birbiriyle bağlantılı iç içe geçen, çoğu zaman örtüşen çoklu kimlikler olarak) bir kimlik yaratır. Kimlik, mekanın pazarlamadaki yeri ve değeri açısından önemlidir. Bu kimlik ile pazarlanan mekanın cazibesine kapılan yeni orta sınıf, bu mekanların tüketicisi haline gelerek sürecin başında cezbedici bulduğu özgünlüğün günbegün yok olmasına sebep olur. (Zukin, 2010)

Kadıköy’de yaşanan değişim sürecinin sonuçlarına bakarak mutenalaştırma teorileri bağlamında bir analiz yaparsak kısmen tutarlılıklar buluruz, fakat Kadıköy’ün

merkez mahallelerine ne devlet eliyle direkt bir müdahale olmuştur ne de gökdelenler, anıt binalar oluşturan büyük sermaye girişi gözlenmiştir. Müdahalesizliği de bir müdahale biçimi olarak kabul edebiliriz fakat bu başka bir tartışmanın konusudur. Merkez Kadıköy mahalleleri halen eski yapılı çevresiyle var olmaktadır ve yakınındaki Bağdat Caddesi etrafında olduğu haliyle eski apartmanların yıkılıp yerine müteahhitler aracılığı ile lüks çok katlı binaların yapıldığı bir kentsel dönüşümden geçmemiştir. İncelediğimiz mahallelerde yıkılıp yapılan yeni binalar az sayıdadır ve yeni yapılanlar mekanın kısıtları ve imar düzenlemeleri nedeniyle eskilerinden çok daha fazla katlı değildir. Görece az sayıdaki yeni apartmanlarda eski apartmanların estetik çizgisine uyumsuzluktan kaynaklanan eğretilik dışında kat ve daire sayısı konusunda fark yaratacak değişiklikler yoktur. Bu nedenle kentsel dönüşüm incelemelerinin kimi zaman merkezine oturan inşaat sektörü, yapı stoğu ve bu faktörler üzerinden oluşan ekonomi bu inceleme için temel unsur değil yan unsurdur.

Değişen ve dönüşen ise yapılar değil bu yapıları kullananların profilleri ve bunların hayat tarzlarına göre biçimlenmen, daha ziyade tüketimle şekillenen çeşitli kültürel deneyimler ve bu deneyimlerin semtin sosyal dokusundaki yansımasıdır. Fakat mahallelerde yaşanan dönüşümü toplumsal bir araştırma olarak en verimli kılan yönlerden biri yeni kültürel deneyimler mahallelere taşınırken eski sakinlerin de halen kültürel pratikleri ile görünür ve etkin biçimde mahallelerde kalmış olmasıdır. Yukarıda belirtildiği üzere mutenalaşma teorilerinde özellikle vurgulanan yeni orta sınıfın, gelir düzeyiyle ve buna bağlı tüketim alışkanlıklarıyla mekansal dokuyu etkileme gücü mahallelerde yine hissedilir olmakla birlikte, Kadıköy benzer dönüşümler geçiren muhitlerden birkaç noktada farklılaşır. İlk olarak özellikle muhafazakarlaşmış bir metropolde özgürlükçü hayat tarzlarının yaşanabileceği kentsel yerlerin daralması insanların bulundukları gelir grubunun şartlarını zorlayarak da olsa bu mahallelerdeki ikamet bedelini kabullenmesine sebep olmaktadır. Ayrıca yeni orta sınıfın ekonomik sermayesi her zaman kültürel sermayesi ile doğru orantılı değildir. İkinci olarak özellikle Moda daha önce belirtildiği üzere geçmişten bu yana mutena bir semt olarak küçük burjuva sakinlerin yoğunlaştığı bir mahalledir. Yeldeğirmeni mahallesi de bir işçi mahallesi yapısı göstermekle birlikte barınmanın ciddi bir rant oluşturduğu mahallede mülk sahibi eski sakinlerin yoğunluğu görülmektedir. Bu durumda iki mahallede de oluşan kültürel karşılaşmalarla ortaya çıkan tabloda halen yeni taşınanların sınıfsal açıdan kimi avantajları bulunmakla birlikte yerinden

eden/edilenden öte birbirine karşı farklı avantaj ve dezavantajlarıyla gündelik hayatın içinde mücadele eden kültürler denklemi daha görünür olmaktadır. Kadıköy merkez mahalleleri bu nedenle sosyo-kültürel bir karşılaşma alanı olarak farklılıklarla birlikte yaşamı düşünmek ve deneyimlemek açısından önemli bir potansiyel taşır.

Yukarıda tez boyunca sunulan makro analiz ile mikro analiz arasındaki kimi çelişkili görünebilen bulguların kritik yönleri özetlenmeye çalışılmıştır. Tam da bu çelişkili görünebilecek sebeplerle bu tez araştırması Kadıköy’de yaşanan mekansal ve kültürel dönüşümü makro perspektif ile mikro perspektif arasındaki salınımları işaretleyerek analitik bir çerçeve ile sunmaya çalışmaktadır. Dönüşümün biricikliğine ve mekanın kendine has dönüşüm dinamikleri içinde oluşturduğu etkileşim alanına dair gündelik hayatın içinden deneyimlerin, araştırmanın etnografik yönünün sağladığı saha bulguları ile aktarımı bu araştırmanın önemli katkılarından biri olarak görülmüştür. Bu bağlamda araştırma öncesinde literatür incelemesi ile öngörülebilecek kimi araştırma eksenleri bu verilerle test edildiği gibi, geniş bir Kadıköy yazını incelenerek ve sahadaki mekansal deneyimlere dair etnografik yöntemlerle elde edilen bulgular doğrultusunda yeni bir analiz çerçevesine bağlı tespit ve iddialar da eklenmiştir.

Bu iddialardan ilki, yeni orta sınıfın içindeki kentli hayat tarzlarını benimsemiş “laik, arzuya dönük talepleri olan ve hatta anarko-sol liberal bir kültürel yüzeye sahip” (Şimşek, 2020, p. 18) bir kesiminin, pek çok araştırmada mekansal ayrışma ile “kentlin karşılaşmalar ve çatışmalar mekanı” olma özelliğini kaybetmesine sebep olan şehre uzak yeni yaşam alanları oluşturmak yerine Kadıköy gibi tarihi bir çekirdekte yaşamayı tercih etmesinin, kentin birlikte yaşamın potansiyellerine dair sağladığı etkileşim odaklı toplumsallaşma biçimlerinin devamlılığına katkı sunabileceği yönündedir. Bizim vardığımız sonuç, Kadıköy merkez mahallelerinde kimi iddialarda vurgulandığı şekliyle, bu durum mekansal karakterin çekirdeğini tümüyle patlatabilecek etkide değildir.

İkinci olarak, mahallelerde yaşamayı tercih eden yeni gruplar için Kadıköy’ü seçmenin kimi zaman zorunlu bir “tercih” olup olmadığı, bu gruplar için İstanbul’daki yaşam alanlarının sınırlılıkları sorunsallaştırılmıştır. Neoliberal politikaların İstanbul’daki tezahürlerine dair ayırt edici unsur kentin kültürel dokusundaki muhafazakarlaşmayı arttırması, bunun da seküler yeni orta sınıf hayat tarzlarına sahip

kesimlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak kentsel alanları sınırlandırmasıdır. Bu bağlamda kozmopolit geçmişi ile yeni orta sınıf yaşam formlarına hitap eden, özellikle Taksim ve çevresindeki gibi yerlerin demografik ve kültürel dönüşümün etkisi ile nitelik kaybına uğramasına bağlı olarak buralardan taşınanlar (kaçanlar) için Kadıköy'ün bir anlamda sığınağa dönüşmeye başladığı görülmektedir.

Üçüncü olarak şunu söyleyebiliriz: İkamet "tercihi" bakımından yaşanan sıkışma aynı zamanda boş zaman geçirme ve eğlence sektörü için de geçerlidir. Yalnızca marjinal yahut özgürlükçü hayat tarzları açısından değil, geleneksel olarak kent içinde daha önce mümkün olan aylaklık halleri için de alan daralmaktadır. Bu daralma Kadıköy'e akışı ve burada yoğunlaşmayı beraberinde getirmekte, semt bu sıkışma ile birlikte güncel olarak ulus ötesindeki hayat tarzları ile bağlantılar kurarken, kent coğrafyasına dahil olduğu İstanbul içinde ise kapanık bir yere dönüşmektedir. Bu kapanmayla birlikte metropol içinde karşı kültürleri kucaklayan bir yer kimliği oluşturmaya doğru evirilmektedir.

Dördüncü olarak bu kimlik Kadıköy'ün tarihsel olarak taşıdığı, kültürel sermaye barındıran, farklılıklara açık mekansal karakteri ile bir süreklilik içindedir. Post endüstriyel süreçlerde kent merkezlerinin tüketim kültürü ile şekillenen ekonomik yapılanmasında boş zaman ve eğlence sektörü Kadıköy'de, boş zaman kullanımı ve eğlencenin "Kadıköylü" halini yaratır şekilde yükselmiş, semt atmosferini dönüştürmüştür. Bu durumun temel sebebi, kentli hayat tarzlarının yalnızca bir yönü olan boş vakit geçirme ve eğlence biçimlerinin, farklı muhitlerden değişik ve çok seçenekli bir evren sunması bakımından Kadıköy'ün fiziki sınırlarını aşan ve atmosferini ele geçiren bir kalabalık için cazibe kaynağı haline gelmesidir. Hem güncel olarak hayat tarzlarına ilişkin profiller ve performanslar çeşitlenmiştir hem de sıkışma sonucu mekanın fiziki sınırları aşılmıştır. Yaş ortalaması yüksek olan mahallere, organik bağı olmayan gençlerin taşınması tüm bu sıkışmaya bir de kuşak bağlamını ekler. Fakat bir diğer yandan, İstanbul'un tarihsel olarak kültür ve eğlence merkezi Beyoğlu iken bugün Kadıköy'ün yükselişi ve cazibe mekanı olarak öne çıkışı geçmişte yazılmış metinlere bakıldığında hiç şaşırtıcı görünmemektedir. Örneğin; Refik Halit Karay'ın 100 yıl öncesine ilişkin yazdığı satırlar, sanki günümüzü betimler gibidir;

“Sanki Kadıköyü’nün suyundan içenin gözleri döner, “eğlenelim keyiflenelim! Hoş vakit geçirelim! diye koşmaya başlar. Havasını teneffüs eden mest olur “aşk, garam, sevda!” diye sokaklara uğrar... Fakir ve zengin herkes ortak yalnız bir şey düşünür. Eğlence... Halk ömrünü tiyatro ile sinema ile, sazda seyranda, düğünde dernekte avuna aldana, güle eğlene ekseriya yarı çılgın ve daima çakırkeyif zevkinde geçirir!... Sanki başka semtlerden Kadıköy’e taşınanlar;

“Artık çok sıkıldık, çok bunaldık, biraz da eğlenelim! Fikriyle bu tarafa göç ederler ve bir eğlenceye gider gibi gönüllerinde ümit dolu, öyle yeşerirler” (Karay, 2017 :135–136)

Kadıköy sayfiye döneminden bu yana yalnızca huzurlu bir hayatın değil, keyfin ve eğlencenin de mekanıdır. Keyif, olağanın biraz dışına çıkılan, riskler barındıran bir deneyim olarak tezahür eder. Huzur dinginliği, keyif ise canlılığı çağrıştırmaya rağmen kaynağını gündelik hayat pratiklerinden alan Kadıköy temsillerinde hep yanyanadır ve biri diğerinin önüne geçmeden birlikte var olabilmektedir.

Beşinci iddiamız, Kadıköy’de huzur ve keyif için sağlam bir zemin oluşturan kültürel sermayesi yüksek bohem burjuva hayat dinamikleri ile cazip bir kentsel merkez olarak ikincilliğin korunabilmesi önemli bir unsurdur. Kadıköy, tarihsel manada mekansal karakteri güçlü bir tarihsel çekirdek olarak çeperde olmayan, ama birincil de olmayan bir pozisyonda konumlanmıştır. İkincil konumlanmanın mümkün kılması sayesinde semtte, İstanbul’a özgü hayat tarzı karşılaşmalarına nazaran sınırlı bir deneyim alanı oluşmuş, merkez mahalleler bir yarımada kapallılığında kalabilmiştir. Kadıköy merkezi bir yarımada olarak kapanmanın, kendini kapatırken açılmanın mekanıdır. Küresel, ulusal, ve yerel arasında yerele kapanırken küresele ulaşmanın yollarını kendi pratiklerinde üretmeyi başarabilmiş bir mekandır. Ulusötesi bağları güçlü ve Tomlinson’un (Tomlinson, 2013) işaret ettiği küresel farkındalığı yüksek fakat yerele kapanmış, kimi görüşmecilerimizin dönüşüm öncesi için “tıkanmışlık” olarak da isimlendirdiği bir dinginlikte, kültür-sanatın yine kendini hissettirdiği gündelik hayat akışı Kadıköy’e hakim olagelmıştır. Bugün ise Kadıköy imgesindeki keyif, haz odağında yükselirken, huzur geri plana düşmektedir. Canlılığı sağlayan deneyim repertuarı artarken dinginlik semtin sahnesinden çekilmektedir.

Yerine postmodernizmin tüketim kültürü ile ele ele giden oyuncu, karmaşık, “hem o hem de o kültürü” egemen olmaktadır. Kültürel sermaye ile yoğrulmuş güçlü mekansal karaktere sahip bir semtte artan dinamizm semtin gündelik hayatındaki huzuru kaçırırken, birlikte yaşama ve birlikte yaşamla oluşacak üretken yaratıcılığa dair potansiyel de varlığını sürdürebilmektedir.

Altıncı iddiamız, çatışma alanları ürettiği kadar yaratıcı üretim potansiyeline de sahip bu dinamik sürecin, Kadıköy’de mekansal dokunun içerdiği yerleşik anlamlar ve değerleri piyasa mantığının dahil olduğu yeni bir biçimle yeniden üretmekte olduğudur. Post endüstriyel süreçle, kültür ve sanatla ve tarz farkındalığıyla gündelik hayat estetik kodlarla bütünleşmiş, kültürün otantik unsurları metalaşarak kullanım değeri yerine sembolik değer üzerinden piyasada yer tutmaya başlamıştır. Ayrıca kent merkezlerinin üretime dayalı yapılanmasının tüketim odağına geçmesi ile boş zaman kullanım mekanları ekonomik hacmini yükselterek servis sektörü olarak kent içinde genişlemiştir. Küresel olarak bu süreçlere entegre olabilecek tarihi çekirdekler içinde cumhuriyetin inşaa ettiği ilk burjuva sınıfına mensup grupların yaşadığı Kadıköy’ün bulunması tesadüf değildir. Kadıköy eskiden beri yeme-içme ve eğlence mekanlarında Avrupalı şekliyle sosyalleşmenin ve eğlencenin sürdüğü bir yerdir.

Yedinci iddiamız, Kadıköy mekansal karakterindeki otantik öğelerin mahallere kadar sirayet eden güçlü küresel pazar dinamikleri içinde özgünlüğünü kaybetme riskiyle karşı karşıya olmalarına rağmen, kendilerini muhafaza edebilme yollarının da müzakere konusu edilebilmesidir. Kadıköy kültürel sermayesi üzerine kurulu karşı kültürle açık yönü ile, kapitalizm ve hegemonya karşıtı küresel fikir ve ideolojilerin de dolaşımında olduğu ve bunun mekansal pratiklerinin görünür halde tutulabildiği bir muhittir. Yeni sosyal hareketler ile ilişkilendirebileceğimiz küresel dolaşımdaki bu fikir ve ideolojilerin tahakküm ilişkileri içinde kimi çatlaklardan yol bulan ve mikro alanlarda gündelik hayatı dönüştürme gayesi taşıyan gündelik faaliyetler olarak Kadıköy’deki yoğunlaşması, birbirleri ile etkileşim içinde bütüncül bir ifade sunmaktadır. Grafitiler, murallar gibi protest ifadeleri olan sanatsal pratiklerin görünürlüğü; çimler, sokaklar, parklar gibi kamusal alanların kapsayıcı bir şekilde grupların etkileşimine açık özgürce kullanımını sıradan insanın kenti sahiplenen politik eylemliliği olarak okumak mümkündür. Tüketim kültürünün mekanları olan alanlarda da ayırt edici kimi yönler görülmektedir. Yeme-içme mekanları, kafeler ve barların dikkate değer bir yoğunluğu prestijini yalnızca lüks ürün gamından değil

küresel farkındalık üzerine kurguladıkları atmosferden de alırlar. Kimi kafeler için bu durum yüksek fiyatlı Avrupai bir atmosfer olmakla sınırlıdır. Bu mekanlar dahi lüksü, örneğin şatafatlı avizelerde değil, minimal tasarımlarda sunmaktadır. Kimileri ise Kadıköy’de yaşayan ve boş zamanını buralarda geçiren tüketici profiline uygun şekilde yükselen küresel değerler, alternatif yaşam tarzları, fikir ve ideolojilerin dolaşımının daha yoğun şekilde temsil edildiği kimlikli mekanlardır. Sağlıklı yaşam, sürdürülebilirlik, vegan-vejeterian beslenme rejimleri, toplumsal cinsiyet ve lgbti+ farkındalığı, mekanın kapsayıcılığı gibi değerlerin geçerli olduğu mikro alanların bir muhitte yoğunluğu ekonomik yapılanma açısından olmasa dahi politik bir dışavurumdur. Bu dışa vurumun bütüncül yoğunluğu yalnızca kültürel bir yüzey olarak kalmaz, mekansallaşabilmiş olması politik anlamda kurucu bir işlev taşır. Dayanışma ekonomileri gıda toplulukları ve gıda kooperatifleri gibi inisiyatiflerle, mahalle sakinlerinin evlerinde, bahsi geçen kafelerde yapılan ikinci el yahut takas etkinlikleri ile küçük ekonomik ağlar da örgütlenmeye çalışılmaktadır. Bu grupların, örneğin eski eşyaların tamiri için organize ettiği etkinlikler ve bireysel uzmanlıkları üzerinden farklı şekillerde hizmet takasına girmeleri yine ekonomik yapılanma içinde küçük çatlaklar ve müzakere arayışlarını ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışması halen devam eden dinamik bir mekansal dönüşüm sürecini konu edinmiştir. Bu sebeple güncel durumun ilişkisel bir sunumu yapılırken, kategorik sonuçlardan bahsetmek mümkün değildir. İmkanları, potansiyelleri, gerilim hatları, kimi riskleri ile mekanın güncel kültürel atmosferi bazı soyutlamalar üzerinden sunulmuştur. Görüşmecilerimizin sesinin araştırmada mümkün olduğunca fazla duyulması, yaşanan dönüşümün en azından bir kesitinden yaşam deneyimlerinin kayıt altına alınması açısından önemli görülüp, görüşmecilerin aktarımlarına mümkün olduğunca geniş yer verilmiştir. Araştırmada görüşmecilerin ifadeleri ile yer verilmiş mekansal deneyimlerin, mekanla kurulan aidiyet ilişkisinin üst anlatılar ile bağları olmasına rağmen bu araştırmada Kadıköy’ü odakta tutmak adına yalnızca Kadıköy’ün güncel kültürel ortamında oluşan etkileşimdeki rollerine odaklanılmıştır. Görüşmecilerin anlatımlarının satır aralarında bu araştırmanın sınırlarını aşan şekilde geleceğe dönük farklı toplumsallaşma şekillerine dair de takip edilebilir ip uçları olduğu düşüncesindeyim.

Tez araştırmasının sınırlılıkları ve bundan sonrası için öneriler bağlamında öncelikle tezin yazıldığı süreçte gerçekleşen ve incelediğimiz mahallerde yaşanan

dönüşüme etkisi olan iki küresel olay öne çıkmaktadır. Bu olaylar tezi yatağında tutmak adına araştırmanın kapsamına dahil edilmemiştir fakat ileri araştırmalar için farklı bağlamlarda sorunsallaştırma potansiyeli taşımaktadır. İlki küresel olarak yaşanan Covid-19 salgını ve ülkelerin salgınla mücadele kapsamında verdiği kapanma kararlarıdır. Kent içinde hareketliliğin sınırlandığı, tüketim mekanlarının pek çok kez uzun süreler kapandığı bu süreçte mahallelerin yaşadığı hareketlilik sekteye uğramıştır. Bu dönemde kimi mekanlar aldıkları krediler ile bu süreci atlatmış, pek çok mekan ise kalıcı olarak kapanmıştır. Olağan akışın dışında bir olay olarak görülerek tez kapsamına dahil edilmese de servis sektörünün bu tip krizlerde ekonomik yapılanma içinde ne kadar kırılgan bir yapısı olduğu görülmüştür. Mekansal atmosferi dönüştürecek yoğunlukta mahallelerde kümelenmiş olan, bu krizi ekonomik olarak aşabilmiş yahut aşamamış olan tüketim mekanlarının taktik ve stratejileri, bu dönemde güvencesiz olarak çalışan hizmet sektörü çalışanlarının kendi aralarındaki dayanışma ağlarının işlevselliği gibi gündemler ileri bir araştırmanın konusu olarak ele alınabilir. İkinci küresel olay ise Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesidir. Rusya-Ukrayna savaşı sonrası özellikle İstanbul'a gelen Ruslar'ın farklılıklara açıklığı ile tercih ettiği bölgelerden birisi olarak Kadıköy'ün öne çıktığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin olarak, göçmenlerin kalıcılık durumları henüz ön görülebilir değildir ve bu nedenle bu grubun sosyo-kültürel varlığı tez kapsamına dahil edilmemiştir. Ayrıca İstanbul'da ve daha genel olarak Türkiye'de yaşanan barınma krizi saha çalışmasının sonlandığı dönemde Kadıköy'de de doruğa ulaşmıştır. Kadıköy'de yaşanan barınma krizi odağında daha ileri bir araştırma yapmak yine mekansal dinamiklere dair yeni açılımlar sağlayacaklar.

KAYNAKÇA

Akçaoğlu, Aksu (2020). *Zarif ve Dinen Makbul-Muhafakar Üst-Orta Sınıf Habitusu*, İletişim Yayınları

Aktunç, H. (2009). *Bir Kadıköy'öğlü*. Heyamola Yayınları.

Aksoy, A. (2014). *İstanbul'un neoliberalizm ile imtihanı*. Candan, A. Özbay, C. (Ed) *Yeni İstanbul Çalışmaları, Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*. Metis Yayınları

Alpak, R. C. (2018). *Yeldeğirmeni öyküleri*. Nota Bene Yayınları.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.

Ardekani, S.R., & Rath, J. (2017). Coffee people in Tehran, Glasgow and Amsterdam. *Journal of Consumer Culture*, 20(1), 122–140. <https://doi.org/10.1177/1469540517736557>

Arısoy, A. (2019). *Sosyal sermaye odaklı kentsel canlandırma yaklaşımı: Yeldeğirmeni örneği* [Doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Başkut, C. F. (2008). *Küçük Şehir-Kadıköy İskeleyi*. İnkılap Yayınevi.

Batmankaya, M. (2010). *Marmara'da bir balık olarak Haydarpaşa (1.)*. Heyamola Yayınları.

Batuman, B. (2019). *Kentin suretleri: Mekân ve görsel politika*. Dipnot Yayınları.

Brooks, D. (2000). *Bobos in paradise: The new upper class and how they got there*. Simon and Schuster Paperbacks. Newyork

Dethier, P. A. (1993). *Boğaziçi ve İstanbul (19. Yüzyıl Sonu)*. Eren Yayıncılık.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. (1994). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.

Eren Özbek, İ. (2017). *Mahalle: Yeni Bir Paradigma Mümkün mü?* Nefes Yayıncılık.

Erol, S. (2015). *Kadıköyü'nün romanı*. Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık.

Esad, C. (2011). *Kadıköy'ü Hakkında Belediye Araştırmaları*. Kadıköy Belediyesi.

Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*.

Florida, R. (2011). *Yaratıcı sınıf adres değiştiriyor: Yetenek için küresel rekabet*. Mediacat Yayıncılık.

Fraser, B. (2016). *Toward an urban cultural studies: Henri lefebvre and the humanities*. Palgrave Macmillan.

Genç, F. (2018). *Kent çalışmaları ve antropoloji*. Candan, A. Özbay, C.(Ed.) *Kültür denen şey, antropolojik yaklaşımlar*. 1 Baskı. Metis Yayınları. İstanbul

Giz, A. (1988). *Bir zamanlar Kadıköy*. İletişim Yayınları.

Gustafson, P. (2001). Roots and routes: Exploring the relationship between place attachment and mobility. *Environment and Behavior*, 33(5), 667–686.

Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin durumu*. Metis Yayınları.

İleri, S. (1991). *Mavi kanatlarınla yalnız benim olsaydın*. Oğlak Yayınları.

İleri, S. (2012). *İstanbul seni unutmadım*. Everest Yayınları.

- Jackson, P. (1991). Mapping Meanings: A Cultural Critique of Locality Studies. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 23, 215–228. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1068/a230215>
- Jackson, P. (1994). *Maps of Meaning: An Introduction to Cultural Geography*. Routledge. <https://books.google.com.tr/books?id=3Er4BAmRLLMC>
- Kadıköy Belediyesi. (2019). *Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu*.
- Kahraman, D. (2019). *Gençler ve yaşlıların mekânsal ayrışma pratiklerinin sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi: Caferağa Mahallesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı.
- Karademir Hazır, I., & Purhonen, S. (2017). Kültürel açılım, hepçillik ve seçkin sanatın düşüşü: Türkiye-Avrupa karşılaştırması. *İlefl Dergisi*, 4(1), 29–58.
- Karacabey, H. (2015) *Direnen İstanbul*. Ayrıntı Yayınları
- Karay, R. H. (2017). *Ago Paşa'nın hatıratı*. İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Kavukçuoğlu, D. (2016). *Moda'da gezinti (2.)*. Can Sanat Yayınları.
- Kaya, İ. (2015). Kültürel Dönüş ve Yeni Kültürel Coğrafya. *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Yıllık Kongresi*, 629–633.
- Keyder, Ç. (2013) Küresel ile yerel arasında. Metis Yayınları
- Keyder, Ç. Öncü, A (1994). *Globalization of Third-World Metropolis: İstanbul in 1980's*. Review (Fernand Braudel Center), 17(3), 383–421. <http://www.jstor.org/stable/40241297>

Kiremitçi Güler, C. (2020). *Yeni Orta Sınıf Ve Kültürel Sermaye Ekseninde Mekânin Dönüşümü: Kadıköy Tarihi Çarşı Ve Moda Örnekleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kolluoğlu Kırılı, B., & Yüksek, D. (2007). *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Kültüre Dönüş*. In *İki Kültürü Aşmak (Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri ile Beşeri Bilimler Ayrılığı)* (165–186). Metis Yayınları.

Konuralp, M. (1994). *2000li Yıllara Doğru Kadıköy*. TMMOB Mimarlar Odası.

Koray, K. H. (1983). *Kenan Hulusi Koray'dan Hikayeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kurtuluş, H. (2019). *Kentsel dönüşümün sessiz mağduru yaşlılar*. *Beyond.İstanbul, Mekanda Adalet ve Yaşlılık*(5), 80–87.

Kütükçü, T. (2014). *Kadıköy'ün kitabı: Geçmiş zamanların, mekanların ve hatırlamaların rafında*. Ötüken Neşriyat AŞ.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. Sel Yayıncılık.

Lloyd, R. (2010). *Neo-Bohemia: Art and Commerce in the Postindustrial City*. Routledge.

Marcuse, P. (1985). *Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City*. *Journal of Urban and Contemporary Law*, 28.

Martin, A. M. (2016). *Her Yeri Resim Gibi Küçük Moda*. Heyamola Yayınları.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. University of Minnesota Press

- Murat, S. (2007). *Kadıköy'ün nüfus ve eğitim yapısı (Türkiye ve İstanbul Karşılaştırmalı)*. Journal of Social Policy Conferences, 52, 1–64.
- Öncü, A. (1997). The Myth of the 'Ideal Home Travels Across Cultural Borders to Istanbul,. In A. Öncü & P. Weyland (Eds.), *Space, Culture and Power: New Identities in Globalising Cities*. Zed Books.
- Öncü, A. (2013). *İstanbullular ve Ötekiler: Küreselcilik çağında orta sınıf olmanın kozmolojisi*. Keyder, Ç (Ed). *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, 117–144.
- Öner, H. (2013). *Yeni Türk Edebiyatında Kadıköy: (1872-2000) (Hikaye, Roman ve Anı Kitapları)* [PhD Thesis]. Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Özbay, F. (2017). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İletişim Yayınları.
- Özçetin, B. (2010). İdeoloji, iletişim, kültür: bir stuart hall değerlendirmesi. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 13, 139–159.
- Özsan, G. (2019). *Cinsiyet, Dükkan ve Semt: Moda'nın Esnaf Kadınları*. Libra Yayınları
- Prigge, W. (2008). *Reading The Urban Revolution: Space and representation*. K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, & C. Schmid (Eds.), *Space, Difference and Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. Routledge.
- Ritzer, G. (2016) *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. Ayrıntı Yayınları.
- Rozental, İ. (2016). *Moda Sevgilim "Yeniden" (2.)*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Saukko, P. (2003). *Doing research in cultural Studies*. Sage.

- Schmid, C. (2008). *Henri Lefebvre's theory of the production of space: Towards a three-dimensional dialectic*. In K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, & C. Schmid (Eds.). *Space, Difference, Everyday Life :Reading Henri Lefebvre*. Routledge.
- Şen, B. (2011). *Kentsel mekanda üçlü ittifak: sanayisizleşme, soylulaştırma, yeni orta sınıf*. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 1–21.
- Şentürk, M. (2019). *Yeni kentleşme dinamikleri ve kentte yaşlılık*. Beyond.İstanbul, Mekanda Adalet ve Yaşlılık.
- Şentürk, M., & Kurtkapan, H. (2017). *Yaşlılığın mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki bir apartman üzerine nitel bir çalışma*. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 4–19.
- Şimşek, A. (2020). *Yeni Orta Sınıf-Sinik Stratejiler*. Tekin Yayınevi.
- Soja, E. (2019). *Postmodern coğrafyalar* (2nd ed.). Sel Yayıncılık.
- Taner, H. (1994). *Yalı'da sabah*. Bilgi Yayınevi.
- Tanyeli, U. (2020). *Mekanda Sıkılmak, Mekandan Sıkılmak:Türkiye'de Toplumsallığı Kuran Beş Deneyim Rejimi (1823'ten Bugüne)*. A. Kuryel (Ed.), *"Sıkıntı Var": Sıkıntı Kavramı Üzerine Denemeler* (pp. 47–89) içinde
- Tekeli, İ. (2014). *Türkiye'yi Anlamanın Yolu Kentlerini v e Demokrasisini Tanımaktan Geçiyor*. *Doğu Batı*, 67, 63–84.
- Tekin, O. (2001). *Eski Çağ'da İstanbul* (2nd ed.). Eski Çağ Bilimleri Enstitü Yayınları.
- Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve Kültür*. Ayrıntı Yayınları.

Türker, O. (2008). *Halkiona'dan Kadıköy'e Körler Ülkesinin Hikayesi*. Sel Yayınları.

Türkmen, N. (2018). *Kadıköy Kronolojisi* (1st ed.). Yeditepe Yayınevi.

Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek* (2nd ed.). Ayrıntı Yayınları.

Uzuner, B. (2004). *Şehir Romantiğinin Günlüğü*. Everest Yayınları.

Uzuner, B. (2013). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su*. Everest Yayınları.

Yalçın, M. (2011). *İstanbul Sokakları-101 Yazardan 101 Sokak*. Yapı Kredi Yayınları.

Yanikkaya Aydemir, P. (2003). *Moda Semti Arka Plan Çalışması*. Akdeniz Sesleri Projesi.

Yalçın, M.C. Çalışkan Ç. Çılgın, K. Dünder, U. (2014). *İstanbul Dönüşüm Coğrafyası*. Candan, A. Özbay, C. (Ed) *Yeni İstanbul çalışmaları, sınırlar, mücadeleler, açılımlar*. Metis Yayınları

Yaşmut, Ç. (2013). *Kadıköy cinayetleri*. Maceraperest Kitaplar.

Yeldeğirmeni deneyimi : Kentsel yenilemeye farklı bir yaklaşım. (2016). Çekül Vakfı Yayınları.İstanbul.

Yeniden inşa et: Caferağa ve Yeldeğirmeni dayanışmaları yatay örgütlenme deneyimi.

(2020). Nota Bene Yayınları.İstanbul

Zukin, S. (2009). *Naked city: The death and life of authentic urban places*. Oxford University Press.

Zukin, S. (1998). Urban Lifestyles: diversity and standartisation in spaces of consumption. *Urban Studies*, 35(5-6), 825-839.

Elektronik Kaynaklar

A local's guide to İstanbul's new neighbourhood. (2018)

<https://www.theguardian.com/travel/2018/feb/19/istanbul-kadikoy-moda-locals-guide-culture-modern-arts-cafes-traditional-turkey> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Baştürk, Onur (2018). “Cool” Kadıköy kafası.

<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/onur-basturk/cool-kadikoy-kafasi-40978714>

Erişim Tarihi: 10.12.2022

Gürsel, Baran (2020). *Kadıköy'ün göçmenleri: Genç işçiler.*

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/23/kadikoyun-gocmenleri-genc-isciler> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Güney, Serhat (2019). *Kadıköy: Hülyalı-hüzünlü bir şehir efsanesi.*

<https://t24.com.tr/yazarlar/serhat-guney/kadikoy-hulyali-huzunlu-bir-sehir-efsanesi,24651> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Johnson, Glen (2018). *In İstanbul, an escape for youth from authoritarian rule, with alcohol, pole dancing and tattoos.* <https://www.latimes.com/world/la-fg-turkey-youth-20180925-story.html> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Kadıköy-Moda Guide (2019). <https://www.timeout.com/istanbul/things-to-do/kadikoy-moda-guide> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Kakıncı, Zeynep (2022). *Masalsı bir lezzet köşkü: Rita.*

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/zeynep-kakinc/masalsi-bir-lezzet-kosku-rita-6672227> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Korçı, Grand (2019). *Alkol, kafein ve glikoz kaskacında Kadıköy.*

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/14/alkol-kafein-ve-glikoz-kaskacinda-kadikoy> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Korçı, Grand (2019). *Kadıköy oksimoronu!.*

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/22/kadikoy-oksimoronu> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Öngel, Serkan (2016). *Kadıköy’de dört mevsim*.
<https://www.birgun.net/haber/kadikoy-de-dort-mevsim-116746> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Özbey, Savaş (2018). *Kadıköy’ün asıl kerameti sahip olduğu insan hazinesi*.
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/savas-ozbey/kadikoyun-asil-kerameti-sahip-oldugu-insan-hazinesi-40750461> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Özkul, Barış (2019). “*Kadıköy’e gelmeyin*”.
<https://birikimdergisi.com/haftalik/9409/kadikoy-e-gelmeyin#.XJCwaigzaUm> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Peterson, Lucas (2018). *The Other Side of İstanbul*.
<https://www.nytimes.com/2018/09/18/travel/istanbul-asian-side-budget-affordable.html> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Starr, Stephan (2018). *İstanbul Letter: Kadıköy-the weekend escape from Erdoğan’s growing shadow*.
<https://www.irishtimes.com/news/world/europe/istanbul-letter-kadikoy-the-weekend-escape-from-erdogan-s-growing-shadow-1.3365831> Erişim Tarihi: 10.12.2022

Tombili: İstanbul cat and worldwide meme honoured with statue (2016).
<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/tombili-istanbul-cat-and-worldwide-meme-honoured-with-statue-a7344671.html> Erişim Tarihi: 10.12.2022

EK1: Görüşmeci Listesi

Görüşmeci	Mesleği	Yaş
G1	Eski Mahalle Muhtarı	48
G2	Yazar	66
G3	Okul Müdürü	50-60
G4	Kadıköy Akademi Sorumlusu	39
G5	Fırın İşletmecisi	50-60
G6	Mahalle Muhtarı	-
G7	Mahalle Muhtarı	-
G8	Mahalle Muhtarlığı Ofis Destekçisi	-
G9	Ressam	36
G10	Kadıköy Belediye Yetkilisi	-
G11	Kadıköy Belediye Yetkilisi	-
G12	Yazar, Karikatürist	71
G13	STK Çalışanı	37
G14	Freelance Araştırmacı, Etki Danışmanı	36
G15	Mimar, Yoga eğitmeni	34

G16	Heykeltraş	43
G17	Kafe İşletmecisi	28
G18	Eski butik işletmecisi, tasarımcı-yoga eğitmeni	43
G19	Mimar- STK çalışanı	39
G20	Freelance Araştırmacı	41
G21	Kafe İşletmecisi	42
G22	Fotoğrafçı	35
G23	Seramik Sanatçısı	34
G24	Apartman Görevlisi	51
G25	Tiyatro Gişe Görevlisi	32
G26	Lise Öğretmeni	53
G27	Emekli Antropolog	60
G28	Akademisyen	48
G29	Barista	28
G30	Proje Yöneticisi	44
G31	Şehir Plancısı	37
G32	Muhtar	-
G33	Bakkal	60 üzeri
G34	Oyun Ablası	33
G35	Kafe İşletmecisi	32

G36	Kahvaltı Mekanı İşletmecisi	39
G37	Dergi Editörü	32
G38	Ev Yemekçisi- Kafe İşletmecisi	44
G39	Heykeltıraş	37

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Ayşenur Ölmezses Şentürk
Tez Başlığı : Kent, Mekan, Kültürel Etkileşim: Kadıköy Örneği
Savunma Tarihi : 19 / 01 / 2023
Danışman : Prof. Dr. Serhat Güney

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı

İmza

Prof. Dr. Serhat Güney

Doç. Dr. Ayşe Toy Par

Doç. Dr. Aydın Çam

Prof. Dr. Oya Şakı Aydın

Doç. Dr. Didem Danış Şenyüz

Prof. Dr. Ulun AKTURAN

Enstitü Müdürü

